Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

17. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN FEVZÎ DÎVÂNI

Hazırlayan:
Yunus Kaplan

Danışman:
Prof. Dr. Turgut Karacan

Doktora Tezi

Samsun, 2008

KABUL VE ONAY

Yunus KAPLAN tarafından hazırlanan "17. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN FEVZÎ DÎVÂNI" başlıklı bu çalışma, 21/07/2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet MERMER …………….

Üye : Prof. Dr. Turgut KARACAN (Danışman) …………….

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KIRCI …………….

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN …………….

Üye: Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK …………….

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

……/……./ ………

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

…… /……/…....

ÖN SÖZ

Arap ve Fars edebiyatlarının etkisinde gelişen divan edebiyatı, 16. ve 17. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamış ve bu yüzyıllarda birçok edebî türde yapıtlar yazan yüzlerce şair yetişmiştir.

Üzerinde çalıştığımız Divan'ın sahibi Fevzî de 17. yüzyıl şairlerindendir. Tezkirelerde yaşamı hakkında çok az bilgi bulunan Fevzî'nin bilinen tek yapıtı Divan'ıdır. İstanbul Kütüphanelerinde Fevzî Divanı'nın üç yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlar Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler Nu. 357, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü Nu. 392, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü Nu. 557'de kayıtlıdır.

17. yüzyılın siyasî ve edebî görüntüsünün kısaca açıklanmasıyla başlayan çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fevzî'nin yaşamı, edebî kişiliği, dünya ve yaşam görüşü tezkirelerden ve Divan'ından yola çıkılarak açıklanmaya çalışıldı.

İkinci bölümde Divan'daki nazım biçimleri, kullanılan vezinler ve uyaklar ile şairin dil ve üslubu üzerinde durulurken; içerik özelliklerinden ise devrine ait bilgiler, edebî sanatlar, atasözleri ve deyimlerle tarihî kişiler üzerinde durulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde, Fevzî Divanı'nın yazma nüshalarının tanıtımları yapılarak transkripsiyon alfabesi ile tenkitli metne yer verilmiştir. Divan'daki, anlamı bilinmeyen ve dilimizde sıkça kullanılmayan sözcükleri içeren sözlük eklenmiştir. Sözlük oluşturulurken sözcüklerin geçtiği yerler de gösterilmiş, eğer sözcük birden fazla yerde geçiyorsa bu yerlerden biri alınmıştır. Çalışmamız, Divan'da yer alan özel adlar ve yer adları dizininden sonra; elde ettiğimiz bulguları özetleyen sonuç ve yararlanılan yapıtların yer aldığı kaynakçayla bitirilmiştir.

Divan, biçim ve içerik yönünden incelenirken; kullanılan sözcüklerin çeşidi ve biçimi, deyimler ve açıklamalarla ilgili örnekler tenkitli metinlerden alınan beyitler içerisinde gösterilmiştir. Bu beyitlerin ve sözcüklerin Divan'daki yerleri belirtilirken dibâceye D., gazele G., kasideye K., terkib-i bende Tb., terci-i bende Tc., mersiyeye M., tahmislere Tah., tarihlere T., rubâîye R., kıt'alara ise Kt. kısaltmaları kullanılmıştır. Tezin yazımında ve kullanılan kısaltmalarda Türk Dil Kurumu İmla Kılavuzu esas alınmıştır.

Bu çalışmamda bana daima yol gösterip karşılaştığım güçlüklerin çözümünde değerli vakitlerini feda ederek, bana yardımcı olan Sayın Hocam Prof. Dr. Turgut KARACAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yunus KAPLAN

Samsun 2008

ÖZ

[KAPLAN, Yunus]. [17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzî Dîvânı], [Doktora Tezi], Samsun, [2008].

Bu çalışmada, 17. yüzyıl divan şairi Fevzî'nin yaşamı ve bilinen tek yapıtı olan Divan'ı konu alınmıştır.

Fevzî'nin yaşadığı yüzyılın siyasî, sosyal ve edebî durumunu özetleyen girişten sonra çalışmamızı oluşturan bölümlere geçtik. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fevzî'nin yaşamı, edebî kişiliği, dünya ve yaşam görüşü ile yapıtları ele alınmıştır. İkinci bölümde, Fevzî'nin şiirleri biçim ve içerik olarak çeşitli yönlerden incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Divan'ın üç yazma nüshasının karşılaştırılmasıyla elde edilen tenkitli metne, bilinmeyen sözcüklerin anlamını içeren sözlüğe ve Divan'da geçen özel adlar ve yer adları dizinine yer verilmiştir.

Hakkındaki bilgiler karıştırıldığı için tezkireciler tarafından aynı mahlasa sahip iki farklı şair gibi düşünülen Fevzî, İstanbulludur. 1638 yılında doğmuş, çeşitli devlet görevlerinde bulunarak kimi seferlere de katılmıştır. 1679 yılında hac için gittiği Mekke'de ölmüştür. Devrinin şairlerinden Şehrî, Fehîm ve Nef'î'nin şiirlerine tahmis; Vecdî, Nâilî gibi şairlere de nazireler yazan Fevzî, divan edebiyatının genel özelliklerini şiirlerine yansıtmıştır. Yaşadığı döneme ait sosyal yaşam ve siyasî gelişmeler hakkında da bilgiler veren Fevzî, kimi zaman Sebk-i Hindî üslûbunun özelliklerini taşıyan beyit ve şiirler de yazmıştır.

Divan edebiyatı şiir geleneğine bağlı kalan Fevzî, zaman zaman yenilik arayışlarına da girerek bunları şiirlerine yansıtmıştır.

Anahtar Sözcükler: 17. yüzyıl, Divan Edebiyatı, Fevzî, Divan, İnceleme.

ABSTRACT

[KAPLAN, Yunus]. [Fevzi Divani, The Poet Of The 17th Century], [Ph. D. Dissertation], Samsun, [2008].

In this study, the subject was taken as Divan, which is the life of Fevzi, the poet of divan, and only work of his.

After the introduction we summarized the political, social and literary in which century that Fevzi lived, we passed to the parts that form our study. Our study consists of three parts. In the first part his life, literary personality, world and life views and works are discussed. In the second part poets of Fevzi had been analysed in details as form and contents the conclusion. In the third part, critical text that was acquried by comparing three writing drafts, a dictionary that consists of unknown words and an index of private words and place words that take place in Divan were mentioned.

Fevzi, that is thought as two different poets that have same pen-names because of the ambiguity of the knowledge about him, is from İstanbul. He was born in 1638 and took on different works and went on some journeys. He died in Mekke in 1679 when he went to make the pilgrimage. Fevzi, that made verses up to five lines for the poets Şehri, Fehim and Nefi, and wrote imitative poems for Vecdi and Naili, reflected the general characteristics of classical Turkish literature to his poems. Fevzi, that gave knowledge about social life and political events related to his period, sometimes wrote verses and poets that had the characteristics of "Sebk-i Hindi".

Fevzi, that depends on the custom of classical Turkish literature poet, sometimes looked for novelty searching and reflected this to his poems.

Key Words: 17th century, Classical Turkish Literature, Fevzi, Divan, Survey.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

anat. : Anatomi

astr. : Astronomi

bk. : Bakınız

AKM : Atatür Kültür Merkezi

AÜ. : Ankara Üniversitesi

C. : Cilt

DTCF : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

e. : Edat

ed. : Edebiyat

f. : Fiil

fel. : Felsefe

fiz. : Fizik

geom. : Geometri

gr. : Gramer

H. : Hicri

Hz. : Hazreti

hzl. : Hazırlayan

is. : İsim

M. : Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi, Manzum 350

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

mec. : Mecaz

mm : Milimetre

Nu. : Numara

öl. : Ölüm tarihi

Prof. : Profesör

psikol. : Psikoloji

s. : Sayfa

S. : Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü, Numara 557.

SÇ. : Sermet Çifter Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Numara 392.

sf. : Sıfat

tas. : Tasavvuf

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

TY. : Türkçe Yazma

vb. : Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi.

Yay. : Yayını, yayınları

zf. : Zarf

zool. : Zooloji

GİRİŞ

16. yüzyılda siyasî ve sosyal yaşamda en parlak dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıldan itibaren duraklama dönemine girmiştir. Bu duraklamayla birlikte Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılın ikinci yarısında en karışık ve en bunalımlı devrini yaşayarak gerileme dönemine girmiştir.

Tahta oturan kimi padişahların çocuk yaşta olmaları, devlet yönetiminde kadın sultanların hâkimiyet kurmalarına sebep olmuş, bu da saray içindeki siyasî entrikaları arttırarak devlet adamları arasındaki çeşitli makam kavgalarına neden olmuştur. Bu yüzden çoğu vezir ve şeyhülislam, makamlarında çok az süreyle kalabilmişlerdir.

Gelir kaynaklarının kurumasıyla devlet, ekonomik yönden zayıflamıştır. Paranın değeri düşmüş, rüşvet ve yolsuzluk iyice artmış, ülkenin birçok bölgesinde Celalî İsyanları adıyla sık sık ayaklanmalar çıkmıştır. Bunun sonucunda ülkede huzursuzluk ve karışıklık baş göstermiştir.

IV. Murad'ın padişahlığında, Veziriazam Köprülü Mehmed Paşa ile oğlu Fazıl Ahmet Paşa'nın gayretleri ile bu isyanlar bastırılmış, ülke ve halk bir nebze nefes almıştır. Bu dönemde dışarıda da kimi zaferler elde edilmiştir.

17. yüzyılda tahta geçen Osmanlı padişahları III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmet (1613-1617), I. Mustafa (1617-1623), II. Osman (1617-1622), IV. Murad (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703)'dır. Bu padişahlardan III. Mehmed "Adlî", I. Ahmet "Bahtî", II. Osman "Fârisî" ve IV. Murad da "Murâdî" mahlasıyla şiirler yazmışlardır.

Fevzî'nin şairliği, IV. Mehmed (Avcı) (1648-1687) dönemine rastlar. Yedi yaşında padişah olan IV. Mehmed'in saltanatının ilk yılları, saray içindeki valide sultanlar ve ağaların hâkimiyet mücadeleleri ile geçmiştir. Onun yönetiminde içte ve dışta karışıklıklar artmış, rüşvet ve adam kayırma çoğalmıştır. Köprülü Mehmed Paşa 1656'da veziriazam olunca, ülkedeki karışıklığı durdurup yönetimde sükûneti sağlamıştır. Bu sırada Erdel ve Girit sorunlarını çözme hazırlığındayken vefat edince yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa getirilir. (1651) Babasından kalma bir güven ortamında iş başına gelen Fazıl Ahmet Paşa'nın ilk işi, Avusturya'ya sefere çıkmak olmuştur. Başarılı bir savaştan sonra Uyvar fethedilir. Avusturyalılar barış antlaşması istemek zorunda kalırlar.

Avrupa'yla sorunları çözen Fazıl Ahmet Paşa, Girit Seferi'ne yönelir. Uzun bir kuşatmadan sonra 1669'da Kandiye Kalesi'nin alınmasıyla Girit fethedilir. 1672'de IV. Mehmed (Avcı), bizzat ordu başında Lehistan Seferi'ne çıkararak Polonya'da Kamaniçe Kalesi'ni alır. Savaşlar sonunda yapılan Bucaş Antlaşmasıyla (1676), Podolya'da ve Ukrayna'da Osmanlı egemenliği devam eder. (Öztuna 1994:214-234)

Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümüyle (1676) veziriazamlığa Merzifonlu Kara Mustafa Paşa getirilir. Kazak Hetmanı'nın Osmanlı Devleti'nden yüz çevirip Ruslara yanaşmasıyla sefere çıkan Mustafa Paşa, Çehrin Kalesi'ni alır. (1678) Avrupa'da yeni bir fetih teşebbüsüne geçen Mustafa Paşa, Viyana önlerine gelerek Viyana'yı kuşatır. Uzun süren savaşlar sonunda Avusturya ile 1699'da Karlofça Antlaşması imzalanır. Bu antlaşmadan sonra artık gerileme dönemine girilir.

Siyasî ve sosyal hayatta görülen karışıklık ve bozukluklara rağmen edebiyat, bu devirde en güzel ve verimli biçimde gelişimini sürdürür. Bu gelişimin sürmesinde, padişahların ve ileri gelen devlet adamlarının sanatı ve sanatçıyı desteklemelerinin payı büyük olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren şiirde mükemmelliği yakalayan divan şairleri, 17. yüzyıldan itibaren kendilerine; İran şairlerinin yerine Fuzûlî, Bâkî,

Nef'î gibi Türk şairlerini örnek alırlar. (Mazıoğlu 1957:2) Kimi divan şairleri, klâsik edebiyattan sıkılarak yeni arayışlar içine girerler.

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal ve siyasî yaşamda görülen durgunluk, edebiyat alanında da kendini hissettirmeye başlar. Birkaç şairin dışında bu yüzyılda büyük şair yetişmez. Buna bağlı olarak yazılan edebî ürünler, daha önce yazılan ürünlere üstünlük sağlayacak özellikte değildir.

Devrin zorbalık ve haksızlıklarına yakından tanık olan birçok şair, bu yüzyılda Nâbî'nin etkisinde kalarak hikemî tarzda yazarlar. Halka doğruyu ve güzeli göstermeyi amaçlayan bu tarzda yazan şairler, özlü şiir söylemeye gayret ederler. Kimi şairler de yeni ve yerli konulara yönelirler. Bu nedenle atasözü, deyim ve halk söyleyişleri şiire fazlaca girer.

Ayrıca bu yüzyılda edebiyatımızda, Safevî baskısıyla Hindistan'a kaçan şairlerin geliştirdikleri Sebk-i Hindî üslûbu etkili olur. Bu akımın öncüleri Figânî, Urfi-i Şirâzî, Nazîrî, Tâlib-i Amûlî, Kelîm-i Kâşânî, Sâib-i Tebrîzî, Feyzî-i Hindî ve Şevket-i Buhârî'dir.

Bu üslûbun özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir: Şiirde anlam ve düşünce önem kazanır. Buna bağlı olarak edebî sanatların fazla kullanıldığı görülür. Ayrıca uzun tamlamaların kullanılması; karamsarlık ve derin ıstıraptan dolayı dünyadan kaçıp tasavvufa yönelme; yeni mazmun arayışına girme; dilde ve üslûpta son derece incelik ve zarafet; halk terim ve söyleyişlerinin şiir diline girmesi; hikmet, felsefe, öğüt gibi konuların çokça işlenmesi; beyitin önem kazanması bu akımın diğer özelliklerindendir. Bu üslûbun özelliklerini bu devirde hemen hemen bütün divan şairlerinde görmek mümkündür. Bu yüzyılda divan şiirinde Sebk-i Hindî'nin gerçek temsilcileri olarak Şehrî, Nailî, Neşâtî, İsmetî ve Fehim sayılabilir. (Karacan 1997:VII)

Bu yüzyılda edebiyatımız, “Kaldırım taşları altında birer şair var” diyen Sâbit’i haklı çıkaracak kadar şair bolluğu içerisindedir. Bu yüzyılda yapıtlarıyla dikkatleri çeken başlıca isimler şunlardır: Fâizî (öl. 1622), Ganî-zâde Nâdirî (öl. 1626), Mantıkî (öl. 1634), Nef’î (öl. 1635), Nev’i-zâde Atâî (öl. 1635), Şeyhülislam Yahya (öl. 1644), Fehîm-i Kadîm (öl. 1647), Şeyhülislam Bahâyî (öl. 1653), Vecdî (öl. 1660), Şehrî (öl. 1660), Nâilî (ö. 1666), Neşâtî (öl. 1674), Mezâkî (öl. 1676), Güftî (öl. 1677), Nâbî (öl. 1712), Sâbit (öl. 1712)…

17. yüzyılın başında yetişen Nef’î, kaside dalında edebiyatımıza büyük bir canlılık ve yenilik getirerek ahenkli kasideler yazmayı başarmıştır. Daha yaşamda iken birçok şair tarafından takip edilmiştir.

Gazelde Şeyhülislam Yahya ve Şeyhülislam Bahâyî âşıkane gazelleriyle dikkatleri üzerlerine çekerek, devrindeki birçok şair tarafından çok sevilmiş ve tanzir edilmişlerdir. Sebk-i Hindî üslûbunun bu yüzyıldaki en güçlü temsilcilerinden olan Nâilî-i Kadîm, hikemî şiir çığırını açan Nâbî, halk söyleyişlerini şiirlerinde sıkça kullanan Sâbit bu devrin en büyük şairleridir.

Edebiyatımızın son hamsesini yazan Nev’i-zâde Atâyî de bu yüzyılda yetişmiştir. Kaside ve gazeller de yazmış olmasına rağmen asıl ününü Hamse’si sayesinde kazanan Atâyî, bu yüzyılın en büyük mesnevi yazarı olarak şöhret bulmuştur.

Şiirde olduğu gibi düzyazıda da bu yüzyılda büyük sanatkârlara rastlanır. Bunlar; tarih, biyografi, tezkire, tasavvuf, pend-nâme, akait, hikmet, kıssa, menkıbe, tercüme, seyahat-nâme, sur-nâme, münşeat, şehrengiz gibi birçok türde yapıtlar vermişlerdir.

Süslü düzyazının en önemli temsilcilerinden olan Nergisî, zamanına kadar kullanılmamış olan Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaları kullanarak sanatını

göstermiştir. Bilinen en önemli yapıtı olan Hamse'sini manzum-mensur karışımı yazmıştır.

Nergisî ile birlikte düzyazı sahasında bu yüzyılda akla gelen ilk isim Veysî'dir. O da Nergisî gibi yapıtlarını ağır, ağdalı bir dille kaleme almıştır. Başlıca yapıtları Münşeat, Siyer-i Veysî, Hab-nâme-i Veysî ve Şehadet-nâme-i Veysî'dir.

Nergisî ve Veysî'nin aksine; devrin bozuklukları ve bunların sebeplerini araştırarak padişaha sunan Koçi Bey; Cihan-nümâ, Keşf'üz-Zünûn, Fezleke gibi yapıtların sahibi Kâtip Çelebi ve Seyahat-nâme'si ile büyük bir üne kavuşan Evliya Çelebi yapıtlarında daha yalın ve anlaşılır bir dil kullanmışlardır.

Yine bu yüzyılda yazılan tezkireler, en önemli manzum-mensur yapıtlar olarak dikkatleri çekmektedir. Genellikle yalın dilden uzak olan bu tezkireler ve yazarları şunlardır:

Riyâzu'ş-Şu^{c}arâ: Riyâzî (öl. 1644),

Zübdeti'l-Eş^{c}âr: Kaf-zâde Fâizî (öl. 1620),

Yümnî Tezkiresi: Yümnî (öl. 1662),

Zeyl-i Zübdeti'l-Eş^{c}âr: Seyrek-zâde Mehmed Âsım (öl. 1675),

Rızâ Tezkiresi: Rızâ (öl. 1671),

Teşrîfatü'ş-Şu^{c}arâ: Güftî Ali (öl. 1677). (Levend 1998b:253)

Bu yüzyılda tezkirelerden başka tarih ve biyografi alanında da önemli yapıtlar yazılmıştır. Hasan Bey-zâde, İbrahim Peçevî, Solak-zâde, Hoca Sadettin Efendi tarih yazarlarının başında gelirler. Bu türlerde yazılan yapıtların bazıları şunlardır:

Ganî-zâde Nâdirî (öl. 1626), Şah-nâme,

Peçevî İbrahim (öl.1649), Peçevî Tarihi,

Solak-zâde Mehmed Hemdemî (öl. 1657), Solak-zâde Tarihi.

Mustafa Naîmâ (öl. 1716), Naîmâ Tarihi.

BÖLÜM 1
FEVZÎ'NİN YAŞAMI VE YAPITLARI

Fevzî'nin Yaşamı

17. yüzyılda yaşamış olan Fevzî'nin yaşamı hakkında elimizdeki bilgiler son derece sınırlıdır. Tezkireler (Safâyî, Şeyhî Mehmed, Beliğ), 17. yüzyıla ait Fevzî adında iki şairden söz eder.

Bu tezkireler arasında Fevzî mahlaslı ilk şair ile ilgili en geniş bilgiyi Safâyî ve Şeyhî Mehmed verir. Safâyî, "Tezkire-i Safâyî" adını taşıyan tezkiresinde Fevzî hakkında şu bilgileri verir: "Nāmı Meḥmeddür. Masḳaṭ-ı re'sī diyār-ı Bosnadur. Evā'il-i ḥālinde terk-i vaṭan idüp taḥṣīl-i maᶜārif içün İstanbūl'a gelüp Üsküdar'da temekkün ü ḳarār idüp naẓm u inşāda ve ḳayd u imlāda kesb-i mahāret ile ᶜaṣruñ şuᶜarāsından olmaġla tertīb-i dīvān idüp baᶜdehū dīvān-ı bülend-eyvān-ı sulṭānī kātibleri silkine münselik olmaġla baᶜżı vezīre dīvān efendisi olup evāḫir-i ᶜömrinde ceẕebāt-ı ilāhīden feyż-yāb-ı saᶜādet olmaġla terk-i cübbe vü destār idüp Üsküdar'da Şeyḫ Selāmī Efendiden inābet ve nice zamān ḫıdmet ve tekmīl-i ādāb-ı ṭarīḳat eyleyüp biñ seksen dört senesinde fevt olmaġla bu tārīḫ naẓm olınmışdur." (Safâyî 210a)[1]

Fevzî için Şeyhî Mehmed ise Vakâyi'ü'l-Fudâlâ adlı tezkiresinde şu bilgilere yer verir: "Nāmı Meḥmeddür. Bosnavī ᶜaṣıllıdur. Dāru'l-Mülk-i İstanbul'a hicret ü Medīne-i Üsküdar'da iḳāmet eyleyüp Dīvān-ı Hümāyun kātibleri zümresine sülūk idüp Meşāyiḫ-i Celvetiyyeden medīne-i merḳūma seccāde-nişīn irşād olan Şeyḫ Selāmī Efendiden aḫẕ-ı dest-i ināyet ile biñ seksen dört senesinde fevt oldı." (Şeyhî Mehmed 1989:685)

---

[1] Ayrıca bk. s. 15.

Verilen bu bilgilere göre Fevzî'lerden ilki Bosnalı olup asıl adı Mehmed'dir. İlim tahsili için İstanbul'a gelip Üsküdar'a yerleşmiştir. Bir müddet sonra saray kâtibi olmuş, ömrünün sonuna doğru bu görevinden ayrılmıştır. Şeyh Selâmi Efendi'den el aldıktan sonra, bir müddet burada hizmet edip tarikat âdâbını öğrenmiştir. H. 1084 (1673)'te vefat etmiştir.

Tezkirelerde adı geçen Fevzî mahlaslı şairlerden ikincisi hakkında Safâyî şu bilgileri verir: "Nāmı Meḥmeddür. İstanbul'dan ẓuhūr itmişdür. Evāʾil-i ḥālinde taḥṣīl-i maʿārif idüp Sulṭān Meḥemmed Ḫān-ı rābiʿ vüzerāsından muṣāḥib Muṣṭafa Paşanuñ nüdemāsından olup ḫayli ṣāḥib u nām u nişān olmışdur. ʿAṣruñ şuʿarāsındandur. Biñ ṭoḳsan senesi ḥilālinde ārzū-yı ḥac ile ʿaẓm-i rāh-ı ḥicāz olup Mekke-i Muʿaẓẓamada fevt olup nāʾil-i fevz u felāḥ olmaġla maḥfel-nişīn-i ḳuds-āşiyān olmışdur" (Safâyî 211a)

Beliğ ise; "İstanbulī Meḥmed Ağa. Muṣāḥib Paşa nüdemāsından. Ḥacc-ı şerīfe gidüp Biñ ṭoḳsan senesinde anda vefāt eyledi" der. (Beliğ 1999:328)

Verilen bu bilgilere göre Fevzî'lerden ikincisi İstanbullu olup asıl adı Hacı Mehmed Ağa'dır. IV. Mehmed'in vezirlerinden Musahip Mustafa Paşa'nın nedimi olan Fevzî, H. 1090 (1679)'da hac için Mekke'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir. Mekke'ye gömülmüştür.

Tezkirelerde Fevzî mahlaslı, iki farklı şairden söz ediliyorsa da bu şairlerin şiirlerine verilen örnekler, üzerinde çalıştığımız divan nüshalarında bulunmaktadır. Bu da şairin yaşamı hakkındaki bilgilerin tezkireciler tarafından karıştırıldığını göstermektedir. Örneğin Safâyî; üzerinde çalıştığımız Divan'ın yazma nüshalarında yer alan aşağıdaki gazel ve beyitleri, tezkiresinde Bosnalı Fevzî'nin şiirlerine örnek gösterir:

Tīr-i sitemün kārger-i mübreme beñzer
Zīrā o kemān-ebrūlaruñ muḥkeme beñzer

Fikr-i dehenüñ māye-i şevḳ-i dilimüzdür
Esrār-ı ferāḥ-baḫşda cām-ı Ceme beñzer

Dil virmeyeyüm mi çemen-i ḫaṭṭuña k’anda
Ḫūy-gerde ruḫuñ lāle-i pür şeb-neme beñzer

Ḫūrşīdüñ eger ḫāl u ḫaṭ u zülfi olaydı
Dirdüm yine az çoḳ ruḫ-ı cānāneme beñzer

Seyr it o perī-zādımı ol çeşm-i siyehle
Ger görmedüñ ise ki perī ādeme beñzer

Fevzīye pesend eylese yārān yiridür
Vecdīye naẓīre didigi mülheme beñzer   (G. 39)

Elümde lāle-i gül-gūn ṣanma cām-ı meydür bu
Dil-i sengīn-i yārı nerm ider bir ṭurfa şeydür bu

Açılsa ger gülistān-ı ᶜademde açılur mis̱li
Gül-i nev-bāde-i gülzār-ı ṣayf u bāġ-ı deydür bu

Riyā dībāsına ġarḳ itme ṣūfī şāhid-i zühdüñ
ᶜAbā-yı tevbe-pūş olduḳda biñ ḳat andan eydür bu

Semend-i ṭabᶜumuñ Fevzī peyin görmek ne mümkindür
Feżā-yı maᶜnāda zīrā reh-i iᶜcāz-ı ṭaydur bu   (G. 124)

Nesīm-i āh ise zülfüñ perīşān olmaġa bāᶜis̠
Senüñ berḳ-i ruḫuñdur cāna sūzān olmaġa bāᶜis̠

Nice taᶜbīr-i luṭf-ı zaḫm-ı peykānuñ idem cānā
Ki oldur dīdeme her dem dür-efşān olmaġa bāᶜis̠

Seḥāba mihr-i ruḫsāruñ girelden çeşm-i giryānum
Belī ebr-i ḫaṭuñdur bunca bārān olmaġa bāᶜis̠   (G. 19)

Dūzaḫ es̠er-i şuᶜle-i dāġ-ı dilimüzdür
Zaḳḳūm ber-āverde-i āb u gilimüzdür

Ol vādī-i z̠ī-zerᶜ-i elem tuḫm-ı belāyuz
Derd ü ġam-ı ᶜışḳ-ı ezelī ḥāṣılımuzdur

ᶜAllāme-i envāᶜ-ı fünūn-ı ġam-ı ᶜışḳuz
Monlā-yı muḥabbet bizüm eñ cāhilimüzdür (G. 54)

Ṣabā şüküfte de itse gül-i ṣabūḥumuzı
Yine ḫamūş iderüz ᶜandelīb-i rūḥumuzı

Görelden āyīne-i dilde ᶜaks-i laᶜl-i lebin
Ne şekle girdi görüñ tevbe-i naṣūḥumuzı (G. 135)

(Safâyî 210b),

Aynı biçimde, şu beyitleri de İstanbullu Mehmed Fevzî'nin şiirine örnek göstermiştir:

Sāḳī şarāb-ı laᶜlüñ içür ḥācetüm budur
Bezm-i ezelde menşe-i keyfiyyetüm budur

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ
Tā ġāyetinde ṭaş dikeyüm himmetüm budur (G. 35)
(Safâyî 210b)

Beliğ, Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr adlı tezkiresinde; üzerinde çalıştığımız Divan'daki 19. ve 124. gazellere ait aşağıdaki beyitleri Bosnalı Fevzî'nin şiirine örnek verirken;

Nice taʿbīr-i luṭf-ı zaḫm-ı peykānuñ idem cānā
Ki oldur dīdeme her dem dür-efşān olmaġa bāʿiṯ

Seḥāba mihr-i ruḫsāruñ girelden çeşm-i giryānum
Belī ebr-i ḫaṭuñdur bunca bārān olmaġa bāʿiṯ (G. 19)

Elümde lāle-i gül-gūn ṣanma cām-ı meydür bu
Dil-i sengīn-i yārı nerm ider bir ṭurfa şeydür bu (G. 124/1)

Divan'daki 35. gazele ait olan şu beyti de İstanbullu Mehmed Ağa'nın şiirine örnek vermekle yetinmiştir:

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ
Tā ġāyetinde ṭaş dikeyüm himmetüm budur (G. 35/2)
(Beliğ 1999:327-328)

Nuhbetü'l-Âsâr'da, Divan'daki 34. gazelin ilk iki beytiyle anlam, vezin ve uyak bakımından aynı olan, farklı bir gazelden alınma iki beyit dikkati çekmektedir:

Ne cān-ı sūz-nāk ü ne derūn-ı süfte isterler
Serāy-ı ḳalbi ancaḳ māsivādan rüfte isterler

Açılmaḳ sehl ü ḥall-i remz-i ʿışḳ itmekde mümkin līk
Bu bāġuñ bülbülin lāl ü gülin ne'şküfte isterler (G 34/1-2)

Dil-i ʿuşşāḳ-ı gerd-i māsivādan rüfte isterler
Serin pür-şūr-ı sevdā hātırın āşüfte isterler

Maḥabbet gülşeninde ġonce-i ümmīd-i ʿuşşāḳı
Nesīm-i āh u āb ü dīdeden ne’şküfte isterler (Beliğ 1999:328)

Nuhbetü’l-Âsâr’da bunların dışında Bosnalı Fevzî’ye ait gösterilen, ancak üzerinde çalıştığımız Divan nüshalarında bulunmayan iki beyit daha bulunmaktadır:

ʿİşret idicek bezm bulunmaz bu cihānda
Bilmem ki felek Zühre-i rāmişgeri n’eyler

Bezm-i ṣabūḥı teşrīf eylese o perī
Nakd-i ʿaraḳdur aña münāsib ayaḳ deri
(Beliğ 1999:328)

Bu beyitler, büyük bir olasılıkla bugüne kadar ele geçmeyen farklı bir nüshadan alınmış olmalıdır. Biz de bütün çalışmalarımıza rağmen böyle bir nüshaya ulaşamadık.

Divan’ın yazma nüshaları üzerinde yaptığımız çalışma sonunda, iki farklı şaire aitmiş gibi gösterilen şiir örneklerinin, aslında İstanbullu Mehmed Ağa’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Tezkirecilerin şairimiz hakkında verdiği bilgilerin tutarsızlık göstermesinin sebebi, ya tezkirecilerin şairi yeterince tanımamalarından kaynaklanmaktadır ya da tezkirecilerin şair hakkında elde ettikleri bilgiler tutarsızlık göstermektedir.

Tezkirelerde iki Fevzî hakkında verilen bilgiler arasındaki en önemli ayırım, doğum yerlerinin farklı gösterilmesidir. Tezkirelerde Fevzî’lerden ilki Bosnalı, ikincisi de İstanbullu olarak gösterilmiştir. Ancak Bosnalı olarak gösterilen

Mehmed Fevzî'nin de İstanbul'a gelerek buraya yerleştiği verilen bilgiler arasındadır. (Safâyî 210a-211a) Buradan hareketle, Fevzî'nin Bosna'da doğup İstanbul'a yerleştiği veya doğum yerinin Bosna ve İstanbul olarak karıştırıldığı düşünülebilir.

Fevzî'nin doğum tarihi ile ilgili tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairin doğum tarihi, Divan'da kendisinin doğumuna ve sakal bırakmasına düşürdüğü "*Kendi Mevlid ü Lihyeme Tarihdür*" başlığıyla yazdığı tarih manzumesinden anlaşılmaktadır:

Çarḫ-ı ṭāliᶜle keş-ā-keşde iken geldi nidā

Mevlid ü liḥyeñe tārīḫ ola عرض و محضر (T. I/25)

Beytinde عرض و محضر "ᶜarż ü maḥżar" sözcüklerinin ebced hesabında karşılığı H. 1048-1070 (1638-1660)'dır. Buna göre Fevzî'nin 1638 yılında doğduğu, 1660 yılında da sakal bıraktığı düşünülebilir.

Şairin, kayınatası Meşâmî Abdullatif Efendi'nin ölümüne düşürdüğü tarih manzumeinden evli olduğu anlaşılmaktadır. Çehrin Seferi dönüşünde, ailesinin vebadan öldüğünü öğrenir. Bu olay üzerine düşürdüğü tarih manzumesinde verdiği bilgilerin dışında, ailesi hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır:

Peyām ile gelüp ḳāṣid-i seḥergāh

Didi vażᶜ-ı felekden olsañ āgāh

Didüm ḫayr ola didi ḫayrdur līk

Memālik-i benātuñ gitdi heb āh

Didüm āh eyleme terk-i edebdür
Ḳażāya rāżıyuz el-ḥükmü li'l-lāh

Benātuñ defni nevᶜ-i mekremetdür
Memālīki de taᶜrīż eyler Allāh

Didi ehlüñ de gitdi şimdi ancaḳ
Bir oġluñ ḳaldı heft-deh māha çün māh (T. XXII)

Buna göre şairin ailesi, kendisi Çehrin Seferi'ndeyken vebadan ölmüş ve geriye on yedi aylık bir oğlu kalmıştır.

Fazıl Ahmet Paşa için yazdığı kasideye bakarak Fevzî'nin, zeamet sahibi olduğunu ve Fazıl Ahmet Paşa'dan kâtiplik istediğini öğrenmekteyiz:

Ben de zaᶜīmüñem velī bendeñi kātib itmeli
Böyle gideñ serüñ dili ḫāne-i bī-ḥarīm olur (K. 27)

Tezkirelerin verdikleri bilgilere göre (Safâyî 210a, Şeyhî Mehmed 1989:685, Tuman 2001:792) ve şairin Sun'ı-zâde Efendi'nin şeyhülislam olmasıyla Ebussuud Efendi'nin fetvalarını yazmakla görevlendirilmesine düşürdüğü tarih manzumesine bakılarak, onun kâtiplik isteğinin yerine getirildiği görülür. Şairin ister istemez bu görevi yürüttüğünü bu tarih manzumesinden anlıyoruz:

Teklīf-i ketb-i fetvāya nā-gāh uġrayub
Bilmem nic'oldı ᶜaḳl-ı perīşān nā-tamām

Tārīḫ içün bu mıṣrāᶜı yazdum bedāheten
Fevzī-i zār buldı belāsın bugün tamām (T. XII)

Fevzî, ayrıca Çehrin gibi seferlere katılarak devlet hizmetinde bulunmuştur. Şairin bu sefere niçin katıldığına ilişkin elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

Fevzî'nin ölüm tarihi de tezkirelerde iki farklı kişi olarak değerlendirildiği için tutarlılık göstermez. Safâyî, Bosnalı Fevzî'nin ölüm tarihi hakkında bilgi verirken; "… biñ seksen dört senesinde fevt olmaġla bu tārīḫ naẓm olınmışdur" diyerek;

Gel ṣadāsın gūş idince Fevzī-i ṣāḥib-kemāl
Hū didi girdi semāᶜa عزم جنت eyledi 1084 (1673)

kim tarafından yazıldığı belli olmayan 1673 yılını veren yukarıdaki tarih beytini verir. Aynı tarih beyti, Şeyhî Mehmed Efendi'nin Vakâyiü'l-Fudalâ adlı yapıtında da bulunmaktadır. (Şeyhî Mehmed 1989:685)

İstanbullu olarak gösterilen Mehmed Fevzî'nin ölüm tarihi ise tezkirelerde H. 1090 (1679) olarak verilir. (Safâyî 211a, Beliğ 1999:328, Tuman 2001:792)

Ölüm tarihleri arasında gerçeğe en yakın olanı İstanbullu Mehmed Ağa olarak gösterilen Fevzî'nin H. 1090 (1679) olarak verilen ölüm tarihidir. Çünkü Divan'da Fevzî'nin H. 1089 (1678) yılındaki Çehrin Seferi münasebetiyle yazdığı tarih manzumesi, onun düşürdüğü son tarihtir:

Didi ehlüñ de gitdi şimdi ancaḳ
Bir oġluñ ḳaldı heft-deh māha çün māh

Didüm ḥamd iderek ey Fevzī tārīḫ
Ḫafīflendi yüküm el-ḥamdü-li'l-lāh
(1089-1678) (T. XXII/5-6)

Bu da bizlere Fevzî'nin 1678'den sonra öldüğünü göstermektedir.

2. Edebî Kişiliği

Fevzî'nin edebî kişiliği hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde pek bilgi bulunmamaktadır. Safâyî, Fevzî hakkında değerlendirmede bulunurken, onun çoğu şiirinin Vecdî'ye nazire olduğunu söyler. (Safâyî 210b)

Safâyî, ayrıca şair hakkında "nazm ü inşâda vü kayd ü imlâda kesb-i mahâret ile asrun şuarâsından" (Safâyî 210a) diyerek onun nazım ve nesirdeki başarısından söz eder.

Safâyî dışında tezkireciler onun şairliği üzerinde bir şey söylemezler. Ancak, Fevzî kendi gazellerinde şairliği üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunurken, gazel sahasında benzeri olmayan yeni tarzların kendisine ait olduğunu iddia eder. Hatta şehrin gazel söyleyenlerini sınava çekecek kadar bu konuda yetkindir:

Ḳo mülk-i maᶜnāda yārān tekāpū-yı zemīn itsün

Senüñ nev-ṭarz-ı şiᶜrüñ gibi Fevzī ḫoş-zemīn olmaz (G. 71/7)

Ġazel ṭarḥında ṭarz-ı tāze Fevzīye olup maḫṣūṣ

Ġazel-gūyān-ı şehri itmede germ imtiḥān bir bir (G. 60/5)

Safâyî, her ne kadar Fevzî'nin şiirlerinin Vecdî'ye nazire olduğunu söyleyip onun gazellerine nazire olan iki gazelini örnek verse de

Vecdî:

Ṣafāsın görmemişsüñ zāhid inkār itme meydür bu

Nümūdār-ı havās-ı cümle eşyā ṭurfa şeydür bu

(Mermer 2002:125)

Fevzî:

Elümde lāle-i gül-gūn ṣanma cām-ı meydür bu

Dil-i sengīn-i yārı nerm ider bir ṭurfa şeydür bu (G. 124/1)

Vecdî:

Ṭūfān-ı sirişküm dime cūş-ı yeme beñzer

Baḳ çeşmüme dāmānuma deryā neme beñzer

(Mermer 2002:90)

Fevzî:

Tīr-i sitemün kār-ger-i mübreme beñzer

Zīrā o kemān-ebrūlaruñ muḥkeme beñzer (G. 39/1)

bu, Fevzî'nin tamamen Vecdî'nin etkisinde kaldığını göstermez. Çünkü Divan'da dört gazel dışında Vecdî'ye nazire olan gazel bulunmamaktadır.

Nâilî Divanı'nda da bu dört gazelle; uyak, redif ve vezni aynı olan gazeller bulunmaktadır:

Vecdî:

O kūh-ı derd kim aña dil-i nā-şād ayaḳ başmış

Ne zaḫm-ı tīşe görmişdür ne ḫod Ferhād ayaḳ başmış

(Mermer 2002:102)

Fevzî:

Beyābān-ı cünūn k'aña dil-i nā-şād ayaḳ başmış

Ne Mecnūn-ı cünūn-peymā ne ḫod Ferhād ayaḳ başmış (G. 76/1)

Nâilî:

Bir süllem-pāye-i iḳbāle kim Şeddād ayaḳ başmış

Felek ḳaṣr-ı vücūdun etmeğe berbād ayaḳ başmış

(İpekten 1990:231)

Vecdî:

Dil virdüm anuñ zülfine ṭūl-ı emel aldum
Āzāde iken zevḳi değişdüm kesel aldum

(Mermer 2002:113)

Fevzî :

ʿAḳla heves-i Leylī-i zülfüñ bedel aldum
Mecnūnum o sevdā ile ṭūl-ı emel aldum (G. 109/1)

Nâilî:

Naḳd-i dili dil-dāra virüp mā-ḥaṣal aldum
Bāzār-ı maḥabbetde ġam-ı bī-kesel aldum

(İpekten 1990:259)

Vecdî:

Güle arz-ı cemāl it lāle-veş ʿaşḳ ile dāġ olsun
Zamān-ı devlet-i ḥüsnüñde ol dahı çerāġ olsun

(Mermer 2002:124)

Fevzî:

Ḳo tāb-ı mihrüñ ile sīne dāġ dāġ olsun
Ki her biri şeb-i hecrüñde bir çerāġ olsun (G. 120/1)

Nâilî:

Vücūd ʿaks-i cemālüñle dāġ dāġ olsun
O çārbāġ-ı maḥabbet ḳo heşt-bāġ olsun

(İpekten 1990:276)

Vecdî:

Şarāb köhne vü sākī-i ḫande-rū tāze
Olursa eski dime n'ola ārzū tāze

(Mermer 2002:132)

Fevzî:

Serümde dāġ-ı ter ü dilde ārzū tāze
Gül ü hevāmızı seyr it o tāze bū tāze (G. 76/3)

Nâilî:

O şūḫu bāġda gördüm şükufte-rū tāze
Elinde bir gül açılmış o tāze bū tāze
(İpekten 1990:308)

Fevzî, bir gazelinde Nâilî'ye ustaca bir nazire yazdığından söz ederek Sebk-i Hindî'den dolayı onun izinden gitmenin zor olduğunu, ancak yazdıklarının ondan aşağı kalmadığını söylemiştir:

Fevzî:

Ey Fevzī Nāʿilīye peyrevlik olmaz ammā
Böyle naẓīre söyler üstād söyleyince (G. 128/6)

Nâilî:

Ey Nāʾilī hāmūşi mahz-ı hikemdir ammā
Eşʿārı böyle söyler üstād söyleyince
(İpekten 1990:301)

Divan'da yine, Nâilî'ye nazire olan başka gazellere de rastlıyoruz:

Nâilî:

Sūz-ı elemle ḫāṭır-ı nāza niyāz degmesün
Dāmenine anun dahi āteş-i nāz degmesün
(İpekten 1990:279)

Fevzî:

Sen gül-i ḫār-ülfete nevbet-i nāz degmesün
Tā dil-i nāle ʿādete sehm-i niyāz degmesün (G. 112/1)

Fevzî, Nâilî'ye yazdığı bu nazirelerin dışında onun ölümü üzerine de bir tarih düşürmüştür.[2] Bu da Fevzî'nin Nâilî'nin etkisinde kaldığını gösteren bir başka örnektir.

Fevzî'nin kimi gazellerinin, kendisi ile aynı yüzyılda yaşayan Mezâkî'nin (öl. 1676) gazelleriyle benzerlikleri dikkatleri çekmektedir:

Fevzî:

Dūzaḫ es̱er-i şuʿle-i dāġ-ı dilümüzdür
Zaḳḳūm ber-āverde-i āb ü gilümüzdür (G. 54/1)

Mezâkî:

Ol bāriḳa kim pertev-i cān u dilimüzdür
Müstaġnī-i ālāyiş-i āb u gilimüzdür
(Mermer 1991:339)

Fevzî:

Beyābān-ı cünūn k'aña dil-i nā-şād ayaḳ başmış
Ne Mecnūn-ı cünūn-peymā ne ḫod Ferhād ayaḳ başmış (G. 76/1)

Mezâkî:

O vādī-i mahabbet kim dil-i nā-şād ayaḳ başmış
Ne Kays-ı bī-hūde gerdūna ḫod Ferhād ayaḳ başmış
(Mermer 1991:339)

[2] Bk. T. XVII s. 347. Ayrıca bu tarih, Nâilî Divanı'nda şairin ölümüne düşürülen tarihlere ve Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde Nâilî'nin ölüm tarihine örnek olarak gösterilmiştir. Bk. Haluk İpekten. 1990. **Nâilî Divanı.** Ankara: Akçağ Yay. s. 13, Nihat Sami Banarlı. 1998. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**. İstanbul: MEB Yay. C. II, s. 663.

Fevzî:

Elümde lāle-i gül-gūn ṣanma cām-ı meydür bu
Dil-i sengīn-i yārı nerm ider bir ṭurfa şeydür bu (G. 124/1)

Mezâkî:

Gel ey muṭrib terennüm-sāz-ı şevḳ ol bezm-i meydür bu
Dem-ā-dem bādī-i ṣıyt u ṣadā-yı def ü neydür bu
(Mermer 1991:507)

Fevzî'yi etkileyen şairlerden biri de yine 17. yüzyılda yaşamış olan Nef'î'dir. Fevzî, Nef'î'nin bir gazeline tahmiste bulunurken;

TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ NEFᶜĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

Leb-i cān-baḫşı ṭaᶜn-endāz-ı iḥyā-yı Mesīḥādur
Kelām-ı cānsitānī mürde-sāz-ı ehl-i maᶜnādur
Güzel bir semti ammā semt-i dīgerde temāşādur
Nigāhı āfet-i dīn ġamzesi āşūb-ı dünyādur
Bu gūne şūḫa dil virmek ᶜaceb derd özge sevdādur

II

ᶜAceb mi kāle-i cān ṣatılursa nuḳre-i müfte
Bulunmaz bir güzel kim ola eṭvārı pezī-rüfte
Şikāyet añlanur iẓhār olunsa sırr-ı nā-güfte
Göñül āşüfte yār ālüfte çeşm-i baḫt ise ḫufte
ᶜAceb ᶜāşıḳ ᶜaceb maᶜşūḳ ᶜaceb germ-i temennādur

III

Nice ney gibi efġān olmasun āşıḳlaruñ kārı
Nice eflākı şīven-zār ḳılmaz dillerüñ zārı
Nice ḳan aġlamaz ᶜışḳ ehlinüñ çeşm-i şerer-bārı
Dimek güc ṣaḳlamaḳ güc ġamzeden ḥāl-i dil-i zārı
Belā-yı ehl-i ᶜışḳı gör ne derd-i ḥayret-efzādur

IV

O ḳānūn-ı belā kim ismine dirler dil-i şeydā
Ḫas ü ḫāşāk-i cāndan olmadur ḫākisteri peydā
Maḥabbet tābına ṭāḳat getürmez degme bir dānā
Belā üzre belādur dilde derd-i ᶜışḳ-ı yār ammā
Yazıḳlar aña kim bir böyle sevdādan müberrādur

V

Göñülden mümkin olsa Fevzī şāh-ı ᶜışḳınuñ refᶜi
Hücūm-ı leşker-i şevḳ-i viṣālüñ sehl idi defᶜi
İdermiş ṭut ki ḥıfẓ künc-i vaṣlın çün raḳīb-i efᶜī
Taḥammül hīç mümkin mi ġam-ı hicrāna ey Nefᶜī
Maḥabbet ġālib-i muṭlaḳ dil ise nā-şekībādur

Nef'î'nin iki gazeline de nazire yazmıştır:

Nef'î:

Esrār-ı lebin söylemezüz gerçi ḫamūşuz
Ammā ki ḫum-ı mey gibi pür-cūş u ḫurūşuz

(Akkuş 1993:305)

Fevzî:

Ṣūretde belī cām-ṣıfat gerçi ḫamūşuz
Maᶜnāda velī ḫum gibi pür-cūş u ḫurūşuz (G. 64/1)

Nef'î:

Ol ḳāfile-sālār-ı reh-i Kaᶜbe-i ᶜışḳum
Kim nāle-i ᶜuşşāḳ ṣadā-yı ceresümdür
(Akkuş 1993:299)

Fevzî:

Ol ḳāfile-sālār-ı reh-i Kaᶜbe-i zārum
Kim hems-i ḳadem ᶜayn-ı ṣadā-yı ceresümdür (G. 47/3)

Fevzî'yi Nâilî, Vecdî ve Nef'î'nin dışında etkileyen şairler arasında; birer gazeline tahmis yazdığı Fehîm-i Kadîm ve Bosnalı Alaeddin Sâbit'in yetiştirdiği Şehrî bulunmaktadır. (Karacan 1997:28)

Divan şairleri, sahip oldukları geleneksel yazım biçeminden ayrılmadıkları için sahip oldukları sanat gücüne, yazdıkları şiirlerde değinmişlerdir. Şairlerin kendilerini övdükleri alanların başında şairlikteki yetenekleri gelir. Bu yeteneklerini ya telmih yoluyla ya da doğrudan okuyucularına iletmişlerdir. Fevzî de bu geleneğe uyarak, özellikle gazellerinin kimi beyitlerinde zaman zaman kendini över.

Fevzî, şairlikteki kudretini ve başarısını anlatırken, klâsik şiir geleneği içerisinde şiirinin ve kendine özgü anlatım biçiminin herkesçe kabul gördüğünü iddia etmektedir:

Lebi vaṣfında şiᶜrüñ defter-i maḳbūle geçmişdür
Yine ey Fevzī ümmīd-i viṣāle özge bāb açduñ (G. 91/5)

17. yüzyılda İran edebiyatında eskiye oranla büyük şairler yetişmez. Türk şairler, bu yüzyılda kendilerinden önce yetişmiş olan Fuzûlî, Bâkî, Nef'î'yi kendilerine örnek alırken, yazmış oldukları şiirlerle övünmekten de geri kalmazlar.

Fevzî de sahip olduğu şairlik kudreti sayesinde şairlerin kendisini kıskandığını büyük bir gururla söyler. Çünkü onun ünü Irak, Arap, Rum ve Acem'i sarmış durumdadır:

Bu ṭabᶜla maḥsūd-ı cihān olsañ ᶜaceb mi

Fevzī-i ᶜIrāḳ ü ᶜArab ü Rūm ü ᶜAcemsin (G. 114/5)

Fevzî; özellikle kimi şiirlerinin makta beyitlerinde, şiirleri ve şairliği hakkında düşüncelerini açıklamıştır.

O, klâsik divan söyleyişini birçok çağdaşı şairde olduğu gibi beğenmez ve yeni arayışlar içine girer. Bu konuda da anlamlı, yeni şiirler söylediğini ifade eder. Şiir sahasında alışılmış köhne tarzları beğenmemesine şaşılmamasını söylerken, kendisini mana Musa'sı olarak görür. Eski şiir tarzını beğenmez, onların yazım tarzından kaçar:

Siḥr-i şiᶜr-i köhne ṭarżı Fevzī maḫv itsem n'ola

Mūsī-i maᶜnīyem ü iᶜcāz maḥremdür baña (G. 2/5)

Eski tarz yazım biçeminden söz etmek istemeyen Fevzî, yeni bir çığır açtığını; yeni şairlerin kendisini takip etmelerini ister. Aynı zamanda yeni tarzda usta olarak kendini görmektedir. Fakat kimsenin bu tarza ilgi göstermediğini söylemektedir:

Fevzī yetişür nādire-sencī-i nev-eşᶜār

Yārān nice bir şiᶜriñe nev-güfte disünler (G. 40/5)

Yaratıcılıkta ve söz söylemede rakibinin olmadığını düşünür:

Bize şimden gerü iᶜcāzdan dem urmaḳ olmaz kim

Bugün ol pāyeye Fevzī gibi üstād ayaḳ başmış (G. 76/6)

Fevzî büyüleyici, anlamlı şiirler yazmaktaki amacının şiir yazmaya yeni başlayanlara öncülük etmek olduğunu söyler:

Kim eylerdi bu deñlü siḥr-i maᶜnāya teveġġul lī̇k
Nev-āġāzān-ı şiᶜre Fevziyā üstād lāzımdur (G. 46/6)

17. yüzyılda, kimi şairler klâsik edebiyatın idealine ters düşerler ve yenilik arayışına girerler. Nâbî ve Sâbit bu yenilik arayışının öncüsü olurlar.

Nâbî, hikemî tarzda yazarak bütün şairleri etkilerken, Sâbit ise halk söyleyişlerini ve konuşma dilindeki sözcük, atasözü ve deyimleri şiire sokarak yerlilik peşinde koşar. Ayrıca halk içindeki öyküleri divan yazımına sokar. Dere-nâme ve Berber-nâme mesnevileri, halkın içinden alınma konuları işlemektedir. Bu mesneviler, konu bakımından her ne kadar amiyane olmakla beraber halka özgüdür. Bu yüzyıldan sonra bütün şairler, bu iki şairi kendilerine örnek almışlardır.

Fevzî de şiirde yenilik arayışına girer. Hikemî tarzda rakibinin olmadığını düşünür:

Tilmīẕ olımaz Fevzī̇ bize aḳl-ı Felāṭun
Ders-i ḥikem ᶜacz-i rumūz-ı dilümüzdür (G. 29/5)

Beni iᶜcāz-senc-i siḥr-i maᶜnī̇ eyleyen Fevzī̇
Hevā-yı peyrevī̇-i ᶜāṣım-ı şī̇rī̇n-edādur heb (G. 10/6)

Fevzî, anlam ile yeniliği bütünleştirmiş bu ikisini âdeta şiirinin vazgeçilmez özelliği olarak görmüştür. Ona göre anlamlı ve yeni sözler söylemekteki yaratılışını, başka şairlerde görmek olanaksızdır:

Semend-i ṭabᶜumuñ Fevzī̇ peyin görmek ne mümkindür
Feżā-yı maᶜnāda zī̇rā reh-i iᶜcāz-ı ṭaydur bu (G. 124/5)

Mana ülkesine kimsenin rağbet etmediğini söyleyen Fevzî, “mülket-i icaz”ı kavgasız aldığını söyleyerek kendisindeki doğal yeteneğe vurguda bulunur:

Fevzī kim ider ḥıṭṭa-i maʿnāya tenezzül
Ben mülket-i iʿcāzı bugün bī-cedel aldum (G. 109/7)

Fevzî’nin dünya gelinine cevher saçmasına şaşılmamalıdır. Çünkü onun hazinesi, mana mücevherleriyle doludur:

Lüʾlüʾ-i naẓmı nis̱ār itsek ʿarūs-ı dehre heb
Gevher-i maʿnā ile pürdür bizüm gencīnemüz (G. 69/3)

Fevzî’ye göre şiir etkileyici olmalıdır. Şiirlerinin en önemli özelliklerinden biri de anlamının yanında, büyüleyici bir söylenişlerinin olmasıdır:

Ansuz olmaz şāhid-i iʿcāz-ı maʿnā bir nefes
Ṭabʿ-ı Fevzī ḥāṣılı seḥḥārdur dünyā ḳadar (G. 32/5)

Süḫanda Fevzī ḳadar sāḥir olmadıḳsa hele
Ḥasūde dāġ olacaḳ deñlü siḥr-sencānuz (G. 67/6)

Ancak, Fevzî’nin yaratılıştan gelen bu tarzını bilmeyenler, onun yeni tarzını ve nükteli sözlerini de anlayamazlar:

Zādegān-ı ṭabʿ-ı Fevzīden ḫaberdār olmayan
Nükte-i siḥr ü siḥr-perdāz bilmez neydügin (G. 122/8)

Fevzî, şiirleriyle övünür ve bunları mucizevî bir biçimde söylediğine inanır. Şiirleri, hastalar için âdeta bir ilaçtır:

Şīve-i ʿĪsīden ey Fevzī dem ursaḳ çoḳ degül
Buldı ḥummādan ifāḳat dil-ber-i dīrīnemüz (G. 69/5)

Fevzî, şairliği hakkında değerlendirmelerde bulunurken kendini "hazır-cevap, suhan-dan, kand-furûş, tûtî, üstad" olarak nitelendirerek övünür:

Baḥs̱-i eşᶜār içre mülzem olmadum
Tā gülünce Fevzī-i **ḥāżır-cevāb** (G. 11/7)

Kim olursa iderüm ḫaṣmumı ilzām ammā
İdemem ṭoġrusı Fevzī-i **suḫandanla** baḥs̱ (G. 18/5)

Ol **ḳand-furūş**-ı suḫanum Fevzī ki yārān
Dükkānçe-i ṭabᶜumdaki fevc-i megesümdür (G. 47/5)

Ṭūṭī-i ṭabᶜ-ı şūḫuña Fevzī ṣad āferīn
Bi'l-lāh böyle **ṭūṭīye** bir leb-şeker gerek (G. 90/7)

Ey Fevzī Nāᶜilīye peyrevlik olmaz ammā
Böyle naẓīre söyler **üstād** söyleyince (G. 128/6)

Sözlerinin boş olmadığını, anlam dolu olduğunu söylediği zamanlar da olur:

Ben ṭūṭī-i ḫoş kelāmum ammā
Heb zāġ ü kelāġ-āşināyum (Tb.-1 III/5)

Mazmunların güzellerinin tabiatında toplandığını söylerken, bu durumuyla tabîatının "feyz kâşânesi" gibi olduğunu söyler:

Ṭabᶜumuz mecmaᶜ-ı şūḫān-ı meżāmin oldı
Ṭabᶜ-ı Fevzī gibidür ol daḫı kāşāne-i feyż (G. 79/5)

Hatta şiirinin feleğin kubbesinde duyulmasıyla birlikte, eskiden gezegenlerin sultanı olarak kabul edilen Güneş gezegeninin çalgıcısı Nâhid'i "Zühre" (Levend 1984a:204) bile artık hiç kimsenin dikkate almadığını söyler:

Nevā-yı şiʿrüñ ey Fevzī irelden ḳubbe-i çarḫa
Mühim-sāz olmadı gūş itmege bir kimse Nāhīdi (G. 139/5)

Fevzî, terkib-i bent biçiminde yazmış olduğu bir na'tının 7. bendinde "sözümdür" sözcüğünü redif olarak kullanmıştır. Burada sözlerinin ilâhî bir ilhamın ürünü olduğunu söylerken yazdıklarını; şekere, gühere, şimşeğe, meyveye ve tavusa benzetir. Hatta, sözlerinin birer iksir olduğunu iddia eder:

Ḳıymet-şiken-i güher sözümdür
Raġbet-figen-i şeker sözümdür

Gerden-zen-i daʿvī-i ḫuṣūmam
Tīġ-i güherīn her sözümdür

Endām-ı ʿadū yanar tefinden
Berḳ-i şererü's-saḳar sözümdür

Söyletmem ʿadūyı Rüstem olsa
Hem nīze vü hem siper sözümdür

Maḳbūl-ı ḫavāṣ ü ʿāmdur heb
Naḫl-i dürerü's̱-s̱emer sözümdür

İlhām-ı ilāhīdür kelāmum
Zīb-i küleh-i ḫaber sözümdür

Ṭūṭī-i ḳafes-nişīn-i fażlum
Āyīne-i ṭābʿ şeker sözümdür

Pervāz-gehüm behişt-i ferheng
Ṭāvusam ü bāl ü per sözümdür

Çoḳ görme kelāmum olsa iksīr

Naᶜt-ı ḫayru'l-beşer sözümdür (Tb.-2 VII)

3. Fevzî'nin Dünya ve Yaşam Görüşü

Divan şairlerimizin dünyaya ve yaşama bakışı genellikle karamsardır. İnsan bu dünyada yaşadığı sürece eziyet ve sıkıntı görür. İnsanın bu sıkıntıların önüne geçmesi olanaksızdır. Çünkü bu dünyaya gönderilmeden önce burada yaşayacakları, alınyazısı olarak belirlenmiştir. Kaderlerindeki bu olumsuzlukların önüne geçemeyen şairlerimiz, sık sık felekten ve talihten şikâyet ederek yaşama karşı teslimiyetçi ve karamsar bir yaklaşım içine girmişlerdir.

Yaşama karşı takınılan bu karamsar yaklaşım, Fevzî'nin yazmış olduğu şiirlerde de kendini gösterir. Fevzî de talihinden şikâyetçi olmuş, emellerinin daima tersine döndüğünü ifade etmiştir:

Kām-ı dile ursa püşt-i pā itme ᶜaceb

Yeksān yanında şimdi ihmāl-i ṭaleb

Biz ṭāliᶜ-i Fevzīmizi baḳduḳ görüñ

Çarḫ-ı emeli döner velī ᶜaksine heb (R. 24)

Gerçek anlamda gökyüzü demek olan felek; mecazî olarak da şans, zamane, baht, talih gibi anlamlarda da kullanılır. Felek, şaire o kadar çok zulüm etmiştir ki Ferhad ile Şirin bile ondan bu kadar zulüm görmemiştir:

Sen baña eyledigüñ ḫudᶜa-i bī-dād es̱eri

İtmedi zāl ne Ferhāda ne ḫod Şīrīne (T. VII/7)

İnsanlar bu dünyaya sıkıntı çekmeye gelmişlerdir. Bu sıkıntılar nedeniyle devamlı sızlanırlar. Bu yüzden bu dünyada mutluluk aramak boşunadır:

Nevā ẓann itdigüñ heb nāle-i ehl-i taẓallümdür

Bu şī̄ven-zārda ey Fevzī̄ ṣıyt-ı sūr olur ṣanma (G. 131/5)

Şair, sadece şarap içildiği bahar mevsiminde mutlu olup dertlerini unutur:

Mevsim-i ḫandegī̄-i gül gül gibi elde cām-ı mül

Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliᶜimüz güşādedür (G. 59/3)

Ancak bu mutluluğu uzun sürmez. Çünkü felek ona bu mutluluğu çok görüp yıldızını tersine çevirerek onu üzecektir:

Bir laḥẓa itse kevkebümüz seyr-i müstaḳī̄m

Devrān-ı çarḫ-ı kec-rev anı vāj-gūn ider (G. 52/5)

Feleğin yaptıkları karşısında ona seslenerek sitem eden Fevzî, yaptıklarının böyle devam etmeyeceğini, sonunda onun da devrinin biteceğini söyler:

Ẓann itme bu heyᵓetde ḳala gerdişüñ ey çarḫ

Āḫir dil-i Fevzī̄ gibi vī̄rān olacaḳsın (G. 119/5)

Felek, her ne kadar bugün için onu üzse de hesap gününde felekten bunun hesabının sorulacağını söyler:

Bugün maġlūb-ı çarḫuz hā hüner yirde ḳarār itsün

Ḥużūr-ı ḳāżī̄-i maḥşerde ferdā dād söylensün (G. 111/4)

Kimi zaman bu dünyanın vefasızlığından usanan şair, tasavvufî bir edayla dünya nimetlerinden ve makam sevdasından vazgeçerek feleğe karşı umursamaz bir tavır takınır:

Yiter ḫilᶜat baña zaḫm üzre zaḫm u dāġ dāġ üzre

Uṣandum ḥāṣılı dehrüñ ᶜabāsından ḳabāsından (G. 110/7)

Felek şimden gerü tā ᶜarşa pertāb eylesün tācın
Çeküldüm manṣıbından kām-ı dilden müddeᶜāsından (G. 110/5)

Bu dünyanın geçici olduğunu bilen şair, teselliyi Tanrı'ya sığınmakta görüp insana yük olan bu dünyanın sıkıntılarından kurtulmak ister:

Sen sen ol ḫāk-i der-i pīr-i muġān ol rind ol
Bu cihān kimseye ḳalmaz saña dosdoġru ḫaber

Mey-i nāb olmasa zehr-i ġam ile ᶜişret ḳıl
Felegüñ körlügüne cūd u seḫālar göster (T. I/19-20)

Ol rind-i mey-āşām-ı cihān ḫāne ḫarābum
Kim ġulġule-i ṣūr-ı ṣürāḥī ᶜasesümdür (G. 47/2)

Rind-i ser pāy-ı bürehne olıgör ey Fevzī
Ne belādur bu ḳadar bār-ı taḥammül ber-ser (T. I/1)

Her şairde olduğu gibi Fevzî de sonunda Tanrı'nın cömertliğine ve bağışlayıcılığına inanır, onun yardımına sığınır. Tanrı'nın yardımının her an gelebileceğini ümit ederek sıkıntılarının geçeceğini düşünür:

Ġam yeme Fevzī ki Allāh kerīmü'ş-şāndur
Füżelā-yı selef ا لليلة حبلي didiler (T. I/23)

Sonuç olarak Fevzî, diğer şairler gibi dünyada sıkıntı çekip talihinden şikâyetçi olsa da; teselliyi kaderine boyun eğmekte ve tanrısal aşkta bulmuş, sonunda dünyanın nimetlerinden vazgeçerek teselliyi az çok tasavvufu benimsemekte bulmuştur.

4. Yapıtları

Yaptığımız araştırmalar ve incelediğimiz kaynaklara göre Fevzî'nin, Divan'ı dışında bilinen yapıtı bulunmamaktadır. Ancak, Sun'ı-zâde Efendi'nin şeyhülislam olmasıyla Ebussuud Efendi'nin fetvalarını yazmakla görevlendirildiği, şairin bu görevlendirmeye düşürdüğü tarihten anlaşılmaktadır:

Teklīf-i ketb-i fetvāya nā-gāh uġrayub
Bilmem nic'oldı ʿaḳl-ı perīşān nā-tamām

Tārīḫ içün bu mıṣrāʿı yazdum bedāheten
Fevzī-i zār buldı belāsın bugün tamām (T. XII)

Bu görevlendirme sonucunda, Fevzî'nin Ebussuud Efendi'nin fetvalarıyla ilgili bir yapıtının olabileceği düşünülebilir.

BÖLÜM 2

FEVZÎ'NİN ŞİİRLERİNDE BİÇİM VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ

1. Biçim Özellikleri

1.1. Nazım Biçimleri

Hacimli olmayan Fevzî Divanı'nda; mensur 1 dibace, 1 terci-i bent, 3 terkib-i bent, 1 musammat kaside, 1 müsemmen, 3 tahmis, 6'sı Farsça 145 gazel, 22 tarih, 5'i Farsça 28 rubaî ve 3 kıt'a bulunmaktadır.

Sadece S. nüshasında bulunan dibace yarımdır. Bu önsözün Fevzî tarafından mı yoksa başkası tarafından mı yazıldığını bilmiyoruz. Ayrıca bu önsöz, şiir ve şair hakkında herhangi bir hüküm de taşımamaktadır.[3]

1.1.1. Kasideler

Divan'da iki kaside bulunmaktadır. Birinci kaside musammattır. Veziriazam Fazıl Ahmet Paşa için yazılmış bir methiye olup 31 beyittir. Aruzun "*Müfteᶜilün Mefāᶜilün Müfteᶜilün Mefāᶜilün*" vezniyle yazılan kaside, "olur" rediflidir. Klâsik bir kaside biçimindedir. Tegazzül beyti olmayan kasidenin nesib bölümüne;

Ġonce-i baẖt-ı dil neden tā bu ḳadar besīm olur
ᶜUḳde-i āhenīn açar bu ne ḳavī nesīm olur (K. 1)

beytiyle başlayan şair,

Didi bir ehl-i ᶜaḳd ü ḥall ḳıldı beni kerem-maḥal
Bendesi olsa bir eẕell dāver-i Cem nedīm olur (K. 6)

beytiyle de methiyeye başlayarak bu bölümde Fazıl Ahmet Paşa'nın savaşçı kişiliğini, cesaretini ve cömertliğini över.

[3] Bk. s. 155.

Fevzīye şāhid-i hüner medḥüñi yazdıġı yiter
Himmetüñ aña bir naẓar ḳılsa felek muḳīm olur (K. 19)

Beytiyle fahriyeye başlayan Fevzî, zeamet sahibi olduğu hâlde kâtiplik istediğini dile getirir. Dua bölümüne ise;

Fevzī uzanmadın cedel ḳalduralum duᶜāya el
Baḥs̱ uzasa virür kesel bu mes̱el ḳadīm olur (K. 29)

diyerek başlar ve

Kevkebi ᶜayn-ı nūr ola ṭāliᶜ-i şemᶜ-i Ṭūr ola
Düşmen-i cāhı ḫˇor ola tā ki cihān muḳīm olur (K. 31)

beytiyle de kasidesini tamamlar.

İkinci kaside ise Kandiye'nin fethi ile ilgili tarih manzumesidir. "*Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün*" vezniyle yazılmıştır. Kasideye, Fazıl Ahmet Paşa'yı övmekle başlayan şair, Kandiye Kalesi'ni ve yapılan savaşı canlı bir biçimde anlattıktan sonra, 22. ve 30. beyitler arası Fazıl Ahmet Paşa'ya dua edip

Fevzī di tārīḫ ü ṣad ḥamd ü s̱enā eyle kim
Ḳandiyenüñ fetḥini eyledi mevlā naṣīb (T. XVIII/33)

beytiyle Kandiye'nin fethi olan H. 1080 tarihini düşürmüştür.

1.1.2. Gazeller

Altısı Farsça olmak üzere Divan'daki 145 gazelin 103'ü beş beyitlik, 19'u altı beyitlik, 16'sı yedi beyitlik, 3'ü sekiz beyitlik, 3'ü dokuz beyitlik ve 1'i de on dört beyitliktir. Bu gazellerden sadece biri (89. gazel) müzeyyel gazel biçimindedir. Ayrıca tarihlerin içinde gazel nazım biçimiyde yazılmış 3 adet tarih bulunmaktadır.

Kesin bir kural olmamakla birlikte divan edebiyatında gazeller; genellikle 5, 7, 9, 11 gibi tek sayılı beyitlerle yazılmıştır. Bu genel eğilimin aksine Fevzî; 19'u altı, 3'ü sekiz, 1'i de on dört beyitli olmak üzere çift sayılı beyitlerden oluşan gazeller de yazmıştır.

Şair, Divan'da; biri dışında (89. gazel) bütün gazellerinde mahlasını makta beytinde kullanmıştır. Gazellerde genellikle şairin mahlasının geçtiği beyitten sonra yazılan beyitlerde birileri övülür. Bunlar genellikle müzeyyel gazel biçimindedir. Fevzî de 89. gazelde, mahlasını söyledikten sonraki yazdığı sekiz beyitte sevgiliyi övmüştür.

Divan edebiyatında şairler, gazellerini elifbaya göre dizelerin son sözcüklerinin son harfine göre sıralayıp, her harften en az bir gazel yazarak bu harflerle mürettep divan oluşturmaya çalışmışlardır. Fevzî Divanı'nda da Arap alfabesine göre her harften gazeller vardır. Harflere göre gazel sayılarının dağılımı şu biçimdedir:

Elif (ا) 7, be (ب) 5, te (ت) 5, se (ث) 3, ha (ح) 2, hı (خ) 1, dal (د) 3, Zel (ذ) l1, ra (ر) 34, Ze (ز) 11, sin (س) 1, şın (ش) 4, sad (ص) 1, dad (ض) 1, tı (ط) 1, za (ظ) 1, ayn (ع) 1, ğayn (غ) 1, fe (ف) 1, kaf (ق) 2, kef (ك) 11, lam (ل) 2, mim (م) 10, nun (ن) 14, vav (و) 1, he (ه) 10, ye (ي) 5.

Fevzî'nin yazmış olduğu gazellerin çoğunda âşıkane konular işlenmiş olmakla birlikte kimi zaman bu gazellerde rindane, tasavvufî ve hikemî düşüncelerin de işlendiği görülmektedir.

1.1.3. Musammatlar

Divan'da musammat biçiminde yazılmış; 1'i terci-i bent, 3'ü terkib-i bent, 1'i müsemmen ve 3'ü tahmis olmak üzere sekiz adet manzume bulunmaktadır.

1.1.3.1. Terci-i Bentler

Divan'da "*Terci-i Bend Der-Na't-i Gül-i Gülzâr-ı Risâlet-i Muhammed Li'l-Mustafa*" adını taşıyan bir adet terci-i bent bulunmaktadır. Hz. Muhammed övgüsü için yazılmış bir na't olan bu terci-i bent, Divan'da dibaceden sonra gelmektedir. "*Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün*" vezniyle yazılan bu na't, onar beyitlik on bentten oluşmaktadır. Kimi zaman Türkçe sözcüklerle uyak yapan şair, kimi zaman da uzun redifler kullanmıştır.[4] Her bent sonunda

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

beytini yineleyerek klâsik terci-i bent biçimine uymuştur.[5]

Bu terci-i bent, tamamen tasavvufî anlayışla; bolca benzetme ve telmihler kullanılarak içten bir dille yazılmıştır.

1.1.3.2. Terkib-i Bentler

Fevzî Divanı'nda üç adet terkib-i bent bulunmaktadır.

İlk iki terkib-i bent, Hz. Muhammed için yazılmış bir na'ttir. Bunlardan ilki; "*Terkib-i Bent Der-Na't-i Hazret-i Risâlet-Penâh Muhammed Habîbu'llâh Salla'llâhu Aleyhi ve Sellem*" başlıklı ve dokuzar beyitlik dokuz bentten oluşmaktadır.

"*Terkib-i Bent Der-Na't-i Efzal-i Halku'llâh Muhammed'ül Arabî Aleyhe Efzalü's-Salâvât Be-Vasıta-i Sâkî-nâme vü Fahriye-i Ğayr*" başlığını taşıyan ikinci terkib-i bent ise onar beyitlik dokuz bentten oluşmaktadır.

---

[4] Daha geniş bilgi için bk. s. 63-66.
[5] Bakınız s. 156-167.

Her iki terkib-i bent de "*Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün*" vezniyle yazılmıştır. Her bent kendi içinde uyaklanmıştır. Şair, kimi zaman Türkçe sözcüklerle uyak yapmıştır. İkinci terkib-i bentin dokuzuncu bentinde de kendi mahlasını redif olarak kullanmıştır.

"*Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün*" veznindeki üçüncü terkib-i bent ise Râi-zâde Vehbî Ahmet Çelebi için mersiye biçiminde yazılmış olup, sekizer beyitlik yedi bentten oluşmaktadır.

1.1.3.3. Müsemmenler

Divan'da bir müsemmen bulunmaktadır. "*Terci-i Bend-i Müsemmen Der-Hitâb-ı Mahbûb-ı Sîmîn-Beden*" başlıklı müsemmen, terci-i bent biçimindedir ve sekizer dizelik beş bentten oluşmaktadır. Müsemmen, "*Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün*" vezniyle yazılmıştır. Şiirde yinelenen

Tā-key bu teġāfül ü bu bī-dād
Senden saña şekve-dād-ı feryād

beyti, ilk bentle uyaklıdır.

1.1.3.4. Tahmisler

Fevzî Divanı'nda üç adet tahmise rastlamaktayız. Şair bu tahmisleri kendisi ile aynı yüzyılda yaşayan Şehrî, Fehîm-i Kadîm[6] ve Nefî'nin birer gazeline[7] yazmıştır. Fevzî bu tahmisleri, bu şairlerden aldığı şiirlerin beyitlerinin önüne üç dize ekleyerek yapmıştır.

---

[6] Bu gazel için ayrıca bakınız: Tahir Üzgör. 1991. **Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yay. s. 632.

[7] Bu gazel, Nef'î Divanı'nda "Der Medh-i Vezîr-i Azam Merhum İlyas Paşa" adlı kasidenin tegazzül kısmında bulunmaktadır. Ayrıca bk. Metin Akkuş. 1993. **Nef'î Divanı.** Ankara: Akçağ Yay. s. 203.

TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ ŞEHRĪ

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Maḥabbet ehli ser-tā-pā-yı neşterzār-ı ḥasretdür
Serinde her bün-i mū cūybār-ı nār-ı ḥasretdür
Degüldür sīnesinde dāġlar ezhār-ı ḥasretdür
Ümīdi ehl-i derdüñ gül-bün-i gülzār-ı ḥasretdür
Reh-āverd-i bahārı deste deste ḫār-ı ḥasretdür

II

N'ola çarḫ-ı ġamuñ nāhīdi alsa destine sāzı
Nevā-yı nāle-āmīz itse ʿarşa çıḳsa āvāzı
Ser-ā-pā gūş idüp efġānın ehl-i derd-i dem-sāzı
ʿAceb mi her şehīd-i ārzūnuñ nevḥa-perdāzı
Gelürse meşhedüm üzre ki şīven-zār-ı ḥasretdür

III

Açılma gülme şād olma dem-ā-dem ol mihen-peymā
Degül şāyeste-i ehl-i maḥabbet ḫoş dilīr zīrā
Ser-ā-pā dāġ dāġ ḥasret ol ḳıl cismi ġam-fersā
Dilā germ olma iḳbāl-i bahāra ʿandelīb-āsā
Bizüm gülzārımuzda sebz olan ezhār-ı ḥasretdür

IV

ʿAceb mi dem-be-dem olsam o düşmen dostdan dil-gīr
Ki bir nezzārede itse olur yā tīr yā şemşīr
Dime kim gūşiş-i neyl-i vaṣlda eyledüñ taḳṣīr
Eger itmezse āh-ı sīne-zādum ol büte teʾs̱īr
Taʿaccüp itme ey dil ḫāne-zād-ı nār-ı ḥasretdür

V

Yeridir Fevzī mihr-i çarḫa ḫande itse āyīnem
Ki yoḳdur kimsenüñ ḥaḳḳında dilde ẕerre-veş kīnem
Açıldı gülşenümde ġonce-hāy-ı dāġ-ı dīrīnem
Muḥaṣṣal bir gülistān oldı gül gül dāġla sīnem
O gülzār içre Şehrī ʿandelīb-i zār-ı ḥasretdür

TAHMĪS-İ ĠAZEL-İ FEHĪM-İ NĀ-MURĀD

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

I

Destüñ urduñ cām-ı gül-gūn-ı şarāb-ālūdıña
Āb ṣaçduñ āteş-i ruḫsār-ı tāb-ālūdıña
Sāyebān itdüñ ḫaṭuñ berg-i gülāb-ālūduña
Perde itdüñ gice destüñ çeşm-i ḫˇāb-ālūdıña
Eyledüñ meftūn beni nāz-ı ḥicāb-ālūduña

II

Bāde-i şermi meger var ise nūş itdüñ yine
Berg-i hūrşīd-i ruḫuñ kim sāye-pūş itdüñ yine
Meh-cebīnüñde ḫūyı deryā-ḫurūş itdüñ yine
Şuʿle-i ruḫsāreñi sīm-āb-ı cūş itdüñ yine
Kim sebeb oldı ḥayā-yı ıżṭırāb-ālūduña

III

Āh-ı tīġ-i ġafletüñle çāk çāk itdüñ beni
Pāy-māl-i raḫş-i nāz itdüñ de ḫāk itdüñ beni
Reşk-i laʿlüñle esīr-i āb-ı tāk itdüñ beni
Bir nigāh it luṭf ile ẓālim helāk itdüñ beni
Virme ruḫṣat ġamze-i mest-i ʿitāb-ālūduña

IV

Tā-be-key derdüñle bülbül gibi germ-efġān olam
Tāb-ı gül-ruḫsārıña pervāne-veş sūzān olam
Ḫışm-nāk olma o dem kim ᶜışḳla nālān olam
Mest-i düşnām-ı tebessüm-nāküñem ḳurbān olam
Çeşm-i maḫmūrānuña laᶜl-i şarāb-ālūduña

V

Ger ḫamūş olsa yiridür Fevzī-i muᶜciz-beyān
Mest-i ḥayret idemez güftāra iᶜmāl-i lisān
Ṭūṭī-i laᶜlüñ beyān itdükçe esrār-ı nihān
N’ola lāl olsa cevābından Fehīm-i ter-zebān
Oldı ḥayrān ẕevḳ-i güftār-ı ᶜitāb-ālūduña

TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ NEFᶜĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

Leb-i cān-baḫşı ṭaᶜn-endāz-ı iḥyā-yı Mesīḥādur
Kelām-ı cānsitānī mürde-sāz-ı ehl-i maᶜnādur
Güzel bir semti ammā semt-i dīgerde temāşādur
Nigāhı āfet-i dīn ġamzesi āşūb-ı dünyādur
Bu gūne şūḫa dil virmek ᶜaceb derd özge sevdādur

II

ᶜAceb mi kāle-i cān ṣatılursa nuḳre-i müfte
Bulunmaz bir güzel kim ola eṭvārı pezīr-rüfte
Şikāyet añlanur iẓhār olunsa sırr-ı nā-güfte
Göñül āşüfte yār ālüfte çeşm-i baḫt ise ḫufte
ᶜAceb ᶜāşıḳ ᶜaceb maᶜşūḳ ᶜaceb germ-i temennādur

III

Nice ney gibi efġān olmasun āşıḳlaruñ kārı
Nice eflākı şīven-zār ḳılmaz dillerüñ zārı
Nice ḳan aġlamaz ʿışḳ ehlinüñ çeşm-i şerer-bārı
Dimek güc ṣaḳlamaḳ güc ġamzeden ḥāl-i dil-i zārı
Belā-yı ehl-i ʿışḳı gör ne derd-i ḥayret-efzādur

IV

O kānūn-ı belā kim ismine dirler dil-i şeydā
Ḫas ü ḫāşāk-i cāndan olmadur ḫākisteri peydā
Maḥabbet tābına ṭāḳat getürmez degme bir dānā
Belā üzre belādur dilde derd-i ʿışḳ-ı yār ammā
Yazıḳlar aña kim bir böyle sevdādan müberrādur

V

Göñülden mümkin olsa Fevzī şāh-ı ʿışḳınuñ refʿi
Hücūm-ı leşker-i şevḳ-i viṣālüñ sehl idi defʿi
İdermiş ṭut ki ḥıfẓ künc-i vaṣlın çün raḳīb-i efʿī
Taḥammül hīç mümkin mi ġam-ı hicrāna ey Nefʿī
Maḥabbet ġālib-i muṭlaḳ dil ise nā-şekībādur

1.1.4. Tarihler

Divan'da 22 adet tarih manzumesi bulunmaktadır. Bu 22 tarihten; Kandiye Fethi'ne düşürüleni kasidedir. Kürekçibaşı-zâde Abdullah Çelebi'nin Hattı'na düşürüleni, Râi-zâde Ahmet Çelebi'nin vefatına yazılanı ve Çehrin Seferi dönüşüne yazılanı gazel; diğerleri ise kıt'a nazım biçimiyle yazılmıştır. Bunlar, düşürüldüğü tarihlere göre sıralanmıştır. Şaban Dede-zâde Yahya Çelebi'nin Hattı'na yazdığı tarih ile Hz. Mevlana'yı ziyareti sırasında Abdulhalim Çelebi'nin oğullarının sünnetine düşürdüğü tarih ise Farsça'dır. Fevzî, şair Nâilî'nin ölümüne

de “*Güzîde-i Şuarâ-yı Rum Nâilî Çelebi’nin Fevtine Tarihdür*” başlığıyla bir tarih düşürmüştür[8].

Bu tarihlerin 7’si beş, 3’ü üç, 2’si dört, 1’i iki, 1’i altı, 1’i yedi, 1’i dokuz, 1’i on bir, 1’i on üç, 1’i on dokuz, 1’i yirmi, 1’i yirmi dört, 1’i de otuz üç beyitliktir.

Fevzî bu tarihlerden ilkini, kendi doğumuna ve sakal bırakmasına yazmıştır. Şair bu tarihte; çektiği sıkıntılara, çevresinde ve sosyal yaşamda gördüğü birçok olumsuzluğa dikkat çekerek bunları eleştirmiştir.[9]

Diğer tarihlerden 10’u vefat, 1’i çeşme yapımı, 3’ü hat yazımı, 1’i kitabe yazımı, 1’i sünnet düğünü, 1’i evlenme, 1’i fetva, 2’si Kandiye Kalesi’nin Fethi[10] ve biri de Kamaniçe Kalesi’nin Fethi üzerine yazılmıştır.

Fevzî, kendi doğumuna ve sakal bırakmasına “ʿarż ü maḥżar” sözcükleriyle; Minkârî-zâde Yahya Efendi’nin fetvasına da “şeyḫü’l-islām” sözcüğüyle tarih düşürmüştür.[11]

Kadirîler Şeyhi Muslihiddin Efendi’nin ve Atpazarlı Hüsameddin Çelebi’nin vefatına ise ta’miyeli tarih düşürmüştür. Her iki tarih de birer eksiklidir.[12]

Râi-zâde Vehbî Ahmed Çelebi’nin vefatına ve Kamaniçe Kalesi’nin fethine ise lafzen tarih düşürmüştür.[13]

---

[8] Bk. s. 339.
[9] Bu tarih manzumesi, Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar, **Mecmu’a-i Eş’âr** 2997/1 nolu eserin 43b sayfasında da bulunmaktadır.
[10] Bk. s. 340-344.
[11] Bk. s. 319, 334.
[12] Bk. s. 324, 325.
[13] Bk. s. 329, 344.

Şair, bunların dışında kalan tarihleri "tam tarih" olarak düşürmüştür. 15. tarih manzumesindeki tarih beytinin her iki dizesi ise 1073 tarihini vermektedir.[14]

Kıt'a biçimindeki "*Güzelhisārī Mustafa Paşa-zāde Abdi Beyüñ Sūr-ı Teehhülüne Tārihdür*" başlıklı tarih manzumesi, rubaî vezinlerinden ikisi birden; "*Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl - Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ*" kullanılarak yazılmıştır.

1.1.5. Kıt'alar

Fevzî Divanı'nda gazellerden sonra 21 kıt'a bulunmaktadır. Bunlardan 18'i tarihtir. İlk kıt'a, Fevzî'nin kendi sakal bırakmasına ve doğumuna düşürdüğü tarihtir. Sonraki kıt'alar, tarih sırasına göre sıralanmıştır. Üç kıt'a ise tarih dışında yazılmış olup bunlardan bir tanesi Farsça'dır. Bu kıt'alar, Divan'da rubaîlerin içinde yer almaktadır.

1.1.6. Rubaîler

Divan'daki 28 rubaînin birisi gazellerden önce yazılmıştır. Diğer rubaîler ise sadece S. nüshasında bulunmakta olup tarihlerden sonra yazılmıştır. Bu rubaîlerden altısı Farsça yazılmıştır. Geleneksel olarak rubaîlerde mahlas kullanılmamasına karşın Fevzî, on bir rubaîde mahlasını kullanmıştır.

Divan'da yer alan 28 rubaî ahreb kalıplarıyla yazılmış olup, hepsinde "aaxa" uyak düzeni kullanılmıştır.

---

[14] Bk. s. 337.

1.2. Vezin ve Uyak

1.2.1. Vezin

Klâsik Edebiyatta vezin aruzdur. Fevzî de bu geleneğe uyarak bütün manzumelerini aruz vezniyle yazmıştır. Şair, sık kullanılan vezinleri tercih ederken kimi zaman az kullanılan vezinleri de denediği olmuştur. Divan'da aruzun yirmi değişik kalıbı kullanılmıştır. Şairin kullandığı vezinler ve şiir sayıları şöyledir:

VEZİNLER	Musammat	Kaside	Gazel	Tarih	Kıt'a
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün	3		40	2	
Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün			24	2	
Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün			21	1	
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün	1		15	4	
Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün			13	6	
Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün			14	1	
Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilātün			4		
Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün		1	3		
Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün	4				
Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün			3		
Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün			1	1	
Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün			1	1	
Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün				2	
Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün			2		
Mefāʿīlün Mefāʿīlün					2

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün			1		
Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün			2		
Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ			1	1	1
Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün				1	

Şair, divan edebiyatında sıkça kullanılmayan; "*Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün*" aruz kalıbıyla dört manzume yazmıştır:

Gerçi ki ceyb-i ṭāḳati hecrüñ ile derīdedür
Ḳayd-ı ümmīd-i vaṣldan ṣanma göñül rehīdedür (G. 37/1)

Mevsim-i ḫande-key-i gül gül gibi elde cām-ı mül
Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliʿimüz güşādedür (G. 59/3)

Sen gül-i ḫār-ülfete nevbet-i nāz degmesün
Tā dil-i nāle ʿādete sehm-i niyāz degmesün (G. 112/1)

Ġonce-i baḫt-ı dil neden tā bu ḳadar besīm olur
ʿUḳde-i āhenīn açar bu ne ḳūy-ı nesīm olur (K. I/1)

Rubaî vezinlerinden olan "*Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ*" ile bir gazel

Cevrüñle ki eşküm güher itdüñ gitdüñ
Cānā nʿaceb ḫoş-eser itdüñ gitdüñ (G. 97/1)

yazan şair, ayrıca kıt'a biçimindeki "*Güzelhisârî Mustafa Paşa-zâde Abdi Beyüñ Sûr-ı Teehhülüne Târihdür*" başlıklı tarih manzumesini de rubaî vezinlerinden ikisini birden (*Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl - Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ)* kullanarak yazmıştır:

Yā Rabb ne ola mūcib-i şādī-i cihān
(Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl)
Kim bunca sürūr ile pür oldı dāreyn
(Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ)

Yā Rabb ne ola mūcib-i şādī-i cihān
Kim bunca sürūr ile pür oldı dāreyn (T. XIII/1-2)

Dört tef'ilesi olan vezinlerle yazılan manzumelerde dizeler, iki anlamlı parçaya bölünebilecek özelliktedir:

Onuncı günde nāgehān irdi ṣadā-yı el-amān
Çıḳdı rüsūl-ı düşmenān aldı amān selm es̱er (T. XX/5)
(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

Ġonce-i baḫt-ı dil neden tā bu ḳadar besīm olur
ʿUḳde-i āhenīn açar bu ne ḳūy-ı nesīm olur (K. I/1)
(Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün)

Ḳadr-i hezārı bilmedi gerçi o ġonca-fem velī
Nisbet olınmaz ʿaybına gülbün-i nev-resīdedür (G. 37/5)
(Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün)

Fevzī-i ḫaste-i elem ṭutsun el üzre cām-ı Cem
Yoḳsa hücūm-ı derd ü ġam şimdi o nā-murādadur (G. 59/5)
(Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün)

Aruzu kullanmada genel anlamda başarılı olan Fevzî, Arapça-Farsça sözcükleri çok kullanmış olmakla birlikte; kalıplaşmış olan vezinlerde aslında bir kusur olarak da görülen imale ve zihafa düşmekten kurtulamamıştır. Genellikle Türkçe

sözcük ve eklerle, Arapça ve Farsça sözcüklerle yapılan tamlamaların tamlama eklerinde imale yapmıştır:

Dehān-ı ḫˇāhiş-i cāna n'ola mühr-i sükūt ursam
Felekde şaḫṣ-ı ḫāmūşīden özge hem-zebānum yoḳ (G. 86/3)

Nice bir dāsitān-ı Ḳays ile Ferhād söylensün
Birāz da ḳıṣṣa-i cān-ı belā-muʿtād söylensün (G. 111/1)

Naġme-i şerḥ-i leb-i mey-gūnuña āġāz idüb
Bāde-i reşkile ehl-i zühdi ser-ḫoş eyledüm (G. 106/2)

Cismümi ol deñlü ḳıldı vaʿde-i ferdā naḫīf
Nāl gelse yanuma kimse dimez aña naḫīf (G. 84/1)

Ne yerde olsa fevc-i diller aña perri bāz eyler
O bāz-ı ḥüsn ise ṣayd-ı dil-i ʿuşşāka nāz eyler (G. 50/1)

Bozulmaz mı esās-ı ḳaṣr-ı bī-dād-ı felek bir gün
İrişmez mi nevā-yı Zühresi gūşına nā-mevzūn (M. I/2)

Kimüñ bāġ-ı ḫayālinde gül-i ʿişret ola ḫandān
Kimüñ gülzār-ı fikrinde hezār-ı ʿayş ide ġavġā (M. II/4)

Ben ol meftūn-ı zaḫm-ı ḫançer-i derd ʿāşıḳ-ı zārum
Ki baña merhem-i bihbūdī cellād-ı ḳażādur heb (G. 10/2)

Nice meyl itsün inṣāf it ʿarūs-ı dehre ehl-i dil
Ki zīr-i ḫaclesine nice biñ dāmād ayaḳ başmış (G. 76/4)

Esīr-i ṭurre-i ser-beste-i şeb-dīziñem ey şūḫ
Şehīd-i ġamze-i mestāne-i ḫūn-rīziñem ey şūḫ (G. 23/1)

İmaleye göre zihafı daha az kullanmıştır:

Tīr-i sitemün kār-ger-i mübreme beñzer
Zīrā o kemān-ebrūlaruñ muḥkeme beñzer (G. 39/1)

Temām āteş-i ᶜışḳ-ı bütānla dāġuz
Rengīn-ḫātem-i derd ü münīr-i ᶜışḳuz biz (G. 66/3)

Görelden āyīne-i dilde ᶜaks-i laᶜl-i lebin
Ne şekle girdi görüñ tevbe-i naṣūḥumuzı (G. 135/2)

Naḫl-i dilinde bir zamān olsa şuᶜāᶜ-ı feyż ᶜıyān
Ṭūr-ı beyānda Mūsīsān her ḳīli bir Kelīm olur (K. 20)

Kimi yerlerde rezm, hüsn, asl, lütf ve dehr sözcükleri vezne uyması için imale-i memdûd yapılarak 1,5 hece okunmaktadır:

Çeşmüñ gibi müstaġnī-i ālāt-ı rezm yoḳ
Ne tīr ile eyler o ne şemşīr ile ülfet (G. 14/3)

Ne aṣl ḳalᶜa bu bir künc-i muṭalsamdur kim
Oldı sevdāsı helākı nice İbn-i Sīnā (T. XVIII/10)

Nice ḳıyduñ o sebük-rūḥ-ı melek-ḫaṣlete kim
Doyamazdı kişi ḫulḳ-ı ḥüsn ü ḥilmine (T. VI/5)

Şāyeste luṭf it ol ᶜalīli
Leb-teşne vü cām-ı āfiyetdür (Tc. X/4)

Maḥv eyledi çār ᶜunṣurımuz berḳ-i muḥabbet
Ṣaḥrā-yı dehrde görinürsek de serābuz (G. 62/3)

Şair, kimi sözcükleri de vezne uydurmak için sözcüklerin ilk harfi olan elifleri düşürüp kasr yaparak kullanmıştır:

Efsane/Fesâne;

Ne deñlü rūy-ı dil ᶜarż itse per-i dehr saña
Fesānedür ṣaḳın ol nā-bekāra aldanma (G. 125/3)

İstanbul / Sitanbul;

Nā-çār sefer düşdi be-yārān yā hū
Giryān iderek ḳaldı o çeşmi āhū
Şimden gerü seyyāḥ-ı cihān oldum āh
Yā hū sizi ḫūbān-ı Sitānbul yā hū (R. 23)

İskender / Sikender;

Çün Sikender seyr-i kevneyn itdürür her pārede
Ṣanma bī-hūde bizi ḫāṭır-şikest itmiş ḳażā (G. 6/4)

Eflâtun / Felâtun:

Tilmīẕ olımaz Fevzī bize aḳl-ı Felāṭun
Ders-i ḥikem ᶜacz-i rumūz-ı dilümüzdür (G. 29/5)

Fevzî, birçok yerde kimi sözcükleri vezne uydurmak için iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan birleşmeye başvurmuştur.[15]

---

[15] Bk. s. 63.

1.2.2. Uyak ve Redif

17. yüzyılda divan şairleri, uyağın göze hitap etmesi anlayışına uymaya devam etmekle birlikte bu kuralları zorlamaktan geri durmamışlardır. Yenilik ve yerlilik arayışları, şairleri uyak ve rediflerde zorlamalara götürmüştür.

Fevzî, klâsik uyak anlayışındaki uyağın göze hitap etmesi kuralına uymuştur. Bunun sonucunda da Arap alfabesine göre biçim itibariyle son harflerinin yazılışları aynı olan, Türkçe ve Arapça sözcüklerle uyak yapmaktan kaçınmamıştır. Aşağıdaki beyitlerde, Arapça beyân ve Türkçe kan sözcüklerindeki son iki harf aynı yazıldığı için uyak olarak kullanılmıştır:

Ḫaṭṭ-ı ruḫsārını devrān ki ᶜıyān itmişdür
Ḥüsn-i fānī idügin anda **beyān** itmişdür

Zülfi ayaḳdan aṣılsa yiridür ġamzeleri
Sāyesinde nice nā-ḥaḳ yere **ḳan** itmişdür (G. 55/2)

Aşağıdaki beyitlerde ise Türkçe belirtme durum eki ile Arapça nispet î'si, yazılışları aynı olduğu için redif olarak kullanılmıştır:

Āşūb u fitne derheme kārı o ġamzenüñ
ᶜAnḳā-yı cānum oldı **şikārı** o ġamzenüñ

İns ü melek musaḫḫar olursa aña n'ola
Mülkeyne ḥükmi nāfiẕ ü **cārī** o ġamzenüñ (G. 93)

Yine aşağıdaki beyitlerde Türkçe üçüncü tekil kişi iyelik ekindeki y harfi ile Arapça hazîne sözcüğünün ikinci hecesindeki y harfi ile uyak yapılmıştır:

Dirīġ idüp bize emzirmez ise laᶜl-i lebin
Tenezzül eyleyelüm **sīnesine** başlayalum

Görüp ẓuhūr-ı vefā-nāme-i ḫaṭın ne dimiş
Vefā-yı Fevzī-i zār u ḫazīne başlayalum (G. 108)

Fevzî, klâsik uyak anlayışına bağlı kaldığı için kimi manzumelerinde uyak bulmakta zorluk çekmiş; bunun sonucunda da kimi uyakları yinelemekten çekinmemiştir. 1. terkib-i bentte *belâ* sözcüğünü 1. ve 2. beyitlerde iki kez, 2. terkib-i bentin 7. bentinde *şeker* sözcüğünü 1. ve 7. beyitlerde iki kez, Fazıl Ahmet Paşa için yazdığı kasidede *nesîm* sözcüğünü 1. ve 22. beyitlerde iki kez, *sîm* sözcüğünü 4. ve 12. beyitlerde iki kez, *azîm* sözcüğünü 17-23 ve 28. beyitlerde üç kez, *adîm* sözcüğünü de 24. ve 30. beyitlerde iki kez, 4. gazelde *şarap* sözcüğünü 4. ve 5. beyitlerde olmak üzere iki kez, 66. gazelde *dilîr* sözcüğünü 2. ve 4. beyitlerde iki kez, 74. gazelde *cân* sözcüğünü 1. ve 2. beyitlerde iki kez, 76. gazelde *Ferhâd* sözcüğünü 1. ve 2. beyitlerde iki kez, 78. gazelde de *sevdâ* sözcüğünü yine 1. ve 2. beyitlerde iki kez kullanarak tekrara düşmüştür.

Şair, genellikle Arapça ve Farsça sözcüklerle uyak yapmasına rağmen, kimi manzumelerinde "tarak, otağ, ocak, orada, aña, neler" gibi Türkçe sözcüklerle uyak yapmıştır:

Gül gibi tāze eyleyeli köhne dāġını
Murġ-ı dilüm ḳıvāma getürmiş dimāġını

Ġam şuᶜlesiyle şemᶜ-i dilüm ḳıldı ḫande-nāk
ᶜIşḳ ᶜalev-i ᶜaṭiyye uyardı çerāġını

Tā kim bu deştgāha ḳadem baṣdum ol gice
Mecnūn firār idüp ḳodı ṭās u ṭarāġını

Çāderlik eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını

Zānūda sen büt olıcak elde gül-i ṣabūḥ
Ḥācet ne gezmege felegüñ bāġ u rāġını

Fevzīye söyleñ eylemesün neşr-i āh-ı serd
Yeller ṣavurmaḳ üzredür ᶜışḳuñ ocaġını (G. 137)

Mevsim-i ḫandegī-i gül gül gibi elde cām-ı mül
Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliᶜimüz güşādedür

Sāḳī yetişdür āb-ı tāk ḫāne-i ḳalbüm eyle pāk
Çirk-i hümūm-ı tīze-nāk ġamla bile oradadur (G. 59/3-4)

Cismimi ol deñlü ḳıldı vaᶜde-i ferdā naḫīf
Nāl gelse yanıma kimse dimez aña naḫīf (G. 84/1)

Ġubār-ı pāyını kim tūtiyā-yı çeşmüm idi
Güm eyledüm yine nūr-ı baṣardan ayrıldum

Taᶜaccüb eyler idüñ Fevzī ṣāġ ḳaldıġuma
Göreydüñ ᶜālem içinde nelerden ayrıldum (G. 107/4-5)

Kimi zaman şairin; uyağı oluşturan sözcüklerin ad ise ad, önad ise önad, eylem ise eylem gibi aynı türden olması kuralına uymadığı görülmektedir. Bu uyakları

Meger ḫarāb-ı mey-i nāz imiş odur bāᶜiṡ
Beni görince gelür nergisine ḫˇāb leẕīẕ

Dilüm sipend-i sitemle yaḳup döker ḳanum
Olur kebāb ile zīrā şarāb-ı nāb leẕīẕ (G. 27/2-3)

Gehī rū-māl-i ḫāk-i pāyüñ olmaḳdan ġareż cāna
Şehīd-i ġamze-i cellāduñ olmaḳ ḥırṣ-ı <u>cānum</u> var

Nefes ḫulḳūma dek sūzān olur ḥālüm beyān itsem
Beni Allāh içün söyletme kim derd-i <u>nihānum</u> var (G. 30/3-4)

ᶜİşret-i dehr-i denī kimseye ḳalmaz ebedī
Yoḳsa itmezdi bu bezmi Cem-i <u>maġrūr</u> vedāᶜ

Düşicek Fevzī ile dūr ḳapuñdan gūyā
Ḳıldı dergāh-ı Süleymānı iki <u>mūr</u> vedāᶜ (G. 82/4-5)

Güm itme nāmuñı saᶜy it sülūk-ı rāh-ı rindāna
Bu zāhid bāᶜis̱-i ẕikr-i Cem ü Dārā vü <u>Keydür</u> bu

Riyā dībāsına ġarḳ itme ṣūfī şāhid-i zühdüñ
ᶜAbā-yı tevbe-pūş olduḳda biñ ḳat andan <u>eydür</u> bu (G. 124/3-4)

"nâb, nihân, mağrûr, eyü" gibi önadlarla,

Mevsim-i ḫandegī-i gül gül gibi elde cām-ı mül
Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliᶜimüz <u>güşādedür</u>

Sāḳī yetişdür āb-ı tāk ḫāne-i ḳalbüm eyle pāk
Çirk-i hümūm-ı tīze-nāk ġamla bile <u>oradadur</u> (G. 59/3-4)

Mey-i ḫūn-ı dil ile ᶜayş iderüz şām ü seḥer
Bilmezüz ḥāṣılı derd ü ġam-ı dünyā <u>ne</u> imiş

Her büt-i şūḫı çeker küfr-i ḫaṭına biñ dīn
Dil-i dīvāne ʿaceb ṭurfe **ṣanem-ḫāne** imiş (G. 75/4-5)

Cismümi ol deñlü ḳıldı vaʿde-i ferdā naḫīf
Nāl gelse yanuma kimse dimez **aña** naḫīf (G. 84/1)

Dünyāya ṣığışmaz ḳıṣaṣ-ı bī-dāduñ
Bāb-ı keremi **muḫtaṣar** itdüñ gitdüñ

Aġyārı yine rāżī-i vaṣl itdüñ līk
Fevzīye göreydüñ **neler** itdüñ gitdüñ (G. 97/5-6)

Ġubār-ı pāyını kim tūtiyā-yı çeşmüm idi
Güm eyledüm yine nūr-ı **başardan** ayrıldum

Taʿaccüb eyler idüñ Fevzī ṣāġ ḳaldıġuma
Göreydüñ ʿālem içinde **nelerden** ayrıldum (G. 107/4-5)

"orada, ne, aña, neler" gibi adıllarla,

Tā çeşme-sār-ı ḫūn ġam-gūn ola ciger
Bir tīr-i ġamzesi gibi peyk-i **ʿadem** gerek

Ḳatl itmege beni nice ʿahd ü yemīni var
Gördükde baş egüp hemān öldür **disem** gerek (G. 89/4-5)

"dimek" gibi eylemle ve

Merdümidür meger imsāk-ı nigāha bāʿiṯ
Dāʾim iḫrāb virür ḥüsn-i edeb **āh** saña

Luṭfı gelmezse de Fevzī güle sāz olmayalum

Ġamı elbette gelür gāh baña gāh saña (G. 5)

"âh ve gâh" gibi ünlemlerle yapmıştır.

Şair, ayrıca eylemlerin geniş zaman kipinin üçüncü tekil kişi ve koşul kipinin birinci kişi çekimiyle de uyaklar yapmıştır:

Ẓāhir bu ḳadar fiġānlarla

Her birisi bir nigāhuñ özler (Tc. VI 6)

Ammā ki benüm hezār-ı cānum

Heb ᶜışḳuñı cān içinde ṣaḳlar (Tc. VI/7)

Olduḳda vezān bād-ı ḫışmuñ

Ol mertebe berg-i cān ditrer (Tb.-1 IV/6)

Ḳatl itmege beni nice ᶜahd u yemīni var

Gördükde baş egüp hemān öldür disem gerek (G. 89/14)

Fevzî'nin şiirlerinin çoğunda tam uyakla karşılaşırız. Tam uyakla birlikte yarım uyak ve zengin uyağı da kullandığını görürüz. Gazellerinin 84'ünde tam, 36'sında yarım, 21'inde de zengin uyak kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler şairin kullandığı uyaklara örnek gösterilebilir:

Yarım uyak;

Ḳıyās itmeñ mis̱āl-i Cem esīr ü tāc u taḫtuz biz

Ḥabāb-āsā ayaḳda ḳalma rindān ibn-i vaḳtüz biz (G. 65/1)

Ne sūz-ı dilde es̱er ḳaldı ne duᶜā-yı seḥerde

Henüz nīş-i cefā kāviş eylemekde cigerde (G. 132/1)

Tam uyak;

Fevzī çün vācibdür āḫir tīre ḫāk olmaḳ baña
Pes ḥarām olsun o āfetsiz helāk olmaḳ baña (G. 1/1)

Ḳo tāb-ı mihrüñ ile sīne dāġ dāġ olsun
Ki her biri şeb-i hecrüñde bir çerāġ olsun (G. 120/1)

Zengin uyak;

Mestāne-mis̱āl ol saña ālüfte disünler
Destār-ı perīşānla āşüfte disünler (G. 40/1)

Ṣaḥn-ı gülzār-ı ṣafā gūşe-i meyḫāne imiş
Deşt-ārā-yı ṭarab lāle-i peymāne imiş (G. 75/1)

Şairin yazdığı ilk kasidenin kimi beyitlerinde, iç uyak görülmektedir:

Nuṭḳı kelāma cān virür remzi beyāna ān virür
Baḫşa gelince kān virür gör ne ḳadar kerīm olur (K. I/11)

Mālik-i ṭabᶜ-ı pākīdür bir ṣanemüñ helākıdur
ᶜIşḳla derd-nākīdür şimdi ġamı ᶜaẓīm olur (K. II/11)

Şair, yazdığı ikinci terkib-i bentte kendi mahlasını redif olarak kullanmıştır:

Ey merciᶜ ü ve'y penāh-ı Fevzī
Yaḳsun mı caḥīmi āh-ı Fevzī

Ṣāḥrā-yı maḥabbete düşelden
Derd oldı ser-i sipāh-ı Fevzī

Her şeb çeker intiẓāruñ ey meh
Sensin bu felekde māh-ı Fevzī

Fikr-i ḳadd-i şāhid-i ġamuñla
Nāl oldı dil-i tebāh-ı Fevzī

Bir nīm nigeh ile iltifāt it
Pervīn ola gerd-i rāh-ı Fevzī

Ḥüsn-i naẓaruñla kām-yāb it
Ḫūrşīd ola tā külāh-ı Fevzī

Ey muḳbil-i bārgāh-ı ḥażret
Vezn oldığı dem günāh-ı Fevzī

Senden bu ḳadar recām var ki
Sen olasın ʿöẕr-ḫāˇh-ı Fevzī

Sen rūyıñı eyleyince gerdān
Ferdā kim ola penāh-ı Fevzī

Maḫmūr-ı ġamum beni de yād it
Bir cām-ı şefāʿatuñla şād it (Tb.-2 IX)

Fevzî, şiirlerinde redifleri bolca kullanmıştır. Dördü (12, 26, 115, 118) dışında gazellerinin hepsi rediflidir.

Bu redifler uyaktan sonra eklerle;

Bir ṭāʾifeyüz rāh-ı hüdā meẕhebümüzdür
Her şām u seḥer vird-i belā meşrebümüzdür (G. 42/1)

Ne bitsün şūrezār-ı ālemüñ kişt-i fenā<u>sından</u>
Ne taḥṣīl itsün ādem dehrde ġayri belā<u>sından</u> (G. 110/1)

uyaktan sonra sözcüklerle;

Mestāne-mis̱āl ol saña ālüfte <u>disünler</u>
Destār-ı perīşānla āşüfte <u>disünler</u> (G. 40/1)

Ẓann itme zaḫm-ı ᶜışḳuña biz çāre <u>isterüz</u>
Ol ᶜāşıḳuz ki yāremize yāre <u>isterüz</u> (G. 68/1)

veya ek ile birlikte sözcüklerle;

Dimem hem-rāz yoḳ ġamzeñ gibi bir rāzdan<u>um var</u>
Senüñ ᶜışḳuñda sulṭānum ġam-āsā mihribān<u>um var</u> (G. 30/1)

Sāḳī şarāb-ı laᶜlüñ içür ḥācet<u>üm budur</u>
Bezm-i ezelde menşe-i keyfiyyet<u>üm budur</u> (G. 35/1)

ya da uyaktan sonra ek ile birlikte birkaç sözcükle yapılmıştır:

Fevzī çün vācibdür āḫir tīre ḫāk <u>olmaḳ baña</u>
Pes ḥarām olsun o āfetsiz helāk <u>olmaḳ baña</u> (G. 1/1)

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār <u>eyyāmıdur şimdi</u>
Mey ü maḥbūb ile seyr-i kenār <u>eyyāmıdur şimdi</u> (G. 136/1)

Fevzî, şiirlerinde kullandığı rediflerde Türkçe sözcüklere geniş yer vermiştir. Redifli yazdığı gazellerinin kimilerinde (52 gazelinde) Türkçe eylem kullanmıştır. Bunların büyük çoğunluğunda ise (48 gazelinde) redifleri sadece Türkçe eylemlerden yaparken;

Ne cān-ı sūz-nāk u ne derūn-ı süfte isterler
Serāy-ı ḳalbi ancaḳ māsivādan rüfte isterler (G. 34/1)

Ġam-ı hecriyle cānum çıkmaġa bir āha ḳalmışdur
Benüm ḥāl-i ḫarābum ey göñül Allāha ḳalmışdur (G. 53/1)

O pehlūdan ki ḳufl-ı tügme-i ṭarf-ı s̱iyāb açduñ
Ḳıyās itdüm baña bir daḫme-i Efrāsiyāb açduñ (G. 91/1)

Göñül göñül-şiken-i zülf-i yāre aldanma
Ṣaḳın ṣaḳın girih ü naḳş-ı māra aldanma (G. 125/1)

diğer dört gazelinde ise Türkçe eylemleri, Arapça ve Farsça sözcüklere yardımcı eylemler yaparak kullanmıştır:

Şīrīn dehānı içre dürr-i ḫoş-ābı seyr it
Laᶜlīn cām içinde sīmīn ḥabābı seyr it (G. 17/1)

O bī-dād illere luṭf-ı viṣālin bī-ḥisāb eyler
Bize geldikde ammā bir nigāhın biñ ḥisāb eyler (G. 38/1)

Ṣafā geldüñ eyā ᶜışḳ ey cehennem-zād ḫoş geldüñ
Dilüm berbād u cānum eyledüñ ābād ḫoş geldüñ (G. 88/1)

Gāhī düşer ki nāzdan ādem helāk olur
Ammā bu vażᶜ-ı ḫāmdan ᶜālem helāk olur (G. 56/1)

Şair, ayrıca kimi gazellerinde eylem dışında kalan ad türünden Türkçe sözcüklerle de redif yapmıştır:

Virürse ᶜarż-ı niyāzum eger ḥicāb saña
O demde şuᶜle-i ruḫsār olur niḳāb saña (G. 4/1)

Sāḳī şarāb-ı laᶜlüñ içür ḥācetüm budur
Bezm-i ezelde menşe-i keyfiyyetüm budur (G. 35/1)

Ger olmaṣaydı zülfüñe dīvāne gözlerüñ
Baḳmazdı dem-be-dem baña ḫaṣmāne gözlerüñ (G. 92/1)

Ġam-ı ᶜışḳuñla ey nā-mihribān maᶜmūrdur göñlüm
Anuñçün gül gibi şām u seḥer mesrūrdur göñlüm (G. 105/1)

1.3. Dil ve Üslûbu

1.3.1. Dil Özellikleri

Fevzî, şiirlerinde yer yer ağırlaşan bir dil kullansa da devrindeki şairlerin kullandıkları ağır dilin aksine yalın, genellikle anlaşılır bir dil kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler, şairin yalın diline örnek olarak gösterilebilir:

Ḳoyup ne semte gidersin beni güzel çelebüm
Seni ne yerde bulam söyle bī-bedel çelebüm (T. IX/1)

Ḳoçulmadın baña tā olmayınca mest ü ḫarāb
ᶜAceb ne siḥr ü füsūn eyledi şarāb saña (G. 4/4)

Luṭfı gelmezse de Fevzī güle sāz olmayalum
Ġamı elbette gelür gāh baña gāh saña (G. 5/5)

Yine gül mevsimidür bülbüle feryād lāzımdur
Gönül efġāna gül yārāna çün imdād lāzımdur (G. 46/1)

Bir bencileyin ṣarmaġa meftūn bulunmaz
Bir sencileyin sīnesi billūr ele girmez (G. 72/8)

Cemüñ piyāle gibi gerçi hem-demi var imiş
Yine ānuñ daḫı elbette bir ġamı var imiş (G. 77/1)

Dil-i şeydā görünmez belki cānānın yitürmişdür
Yetişsün söyleñ ol bī-çārenüñ cānānesin gördük (G. 94/4)

Ẓann itme göñül gül gibi ḫandān olacaḳsın
Şimden gerü bülbül gibi nālān olacaḳsın (G. 119/1)

Hünerüñ ellisine kimse beş aḳçe virmez
Ḫar degilsin ki saña medrese iḥsān iderler (T. I/4)

Ṣafā-yı ṣoḥbetin yād eyleyüp bir bir fiġān itsün
Dögünsün ṭaşlar ile ḥasretinden şimdi yārānı (M. IV/7)

Nice itdüñ ey felek ol āfitābum ḳandadur söyle
Nice şebdür görünmez māh-tābum ḳandadur söyle   (M. V/1)

Terkib-i bent ve terci-i bentlerde şairin dili daha yalındır. Ayrıca bu manzumelerinde kısa vezinleri tercih etmiştir:

Esdi yine şurṭa-i muḥabbet
İrgürdi meşāmm-ı cāna rāḥat

Heb gülleri sīnemüñ açıldı
Murġ-ı dile geldi şevḳ ġāyet

Gitdi elem ü firāḳ u hicrān
Ẓann itdüm açıldı bāb-ı vuṣlat

Bu ḥāl ʿaceb mi gördigimde
Aldı beni bir zamān ḥayret

Ḥayrette iken cenāb-ı ḥaḳḳa
Yā Rabb didüm nedür bu ḥālet (Tc. I/1)

Fevzî, 15. yüzyıldan beri süregelen Türkçe'nin dil özelliklerini yansıtan birtakım dilden düşmüş sözcükler de kullanmıştır. Divan'da kullanılan dilden düşme başlıca sözcükler şunlardır: Girişme, şimden gerü, irgürmek, iltmek, düşelden, irmek, girelden, degme, irelden, virelden, ḳoçulmadın, içre, elleşmek, idegör, ṣığışmak, neydügin, ṣavılmak, olaldan, olavuz, depretmek, ḳoçmak, görelden, dönelden, olıgör, yahşî, vardukda, irişmek, kanda, sınılmak, dükenince, erş, yumak…

Şairin kimi sözcüklerin yazımında, "ḳ/ẖ, ṭ/d" harflerinin her iki biçimini de kullandığı görülür:

Ele girmez ne çāre ne girībānuñ ne dāmānuñ
İçerdüm yoḳsa bi'l-lāhi şarāb-ı nāb-veş ḳanuñ (M. III/8)

Bilinmez oldı esrārı nedür ḥayret-fezā yoẖsa
Ġubār-ı ẖaṭṭ mıdur ʿuşşāḳa ḥayrān olmaġa bāʿis̱ (G. 19/3)

Kim olursa iderüm ẖaṣmımı ilzām ammā
İdemem ṭoġrusı Fevzī-i süẖandanla bah̲s̱ (G. 18/5)

Sen sen ol ẖāk-i der-i pīr-i muġān ol rind ol
Bu cihān kimseye ḳalmaz saña dosdoġru ẖaber (T. 1/19)

Fevzī inanma ʿahdine ṭurmaz o bī-vefā
Vaʿd-i viṣāl iderse de vaʿd-i kümūn ider (G. 52/7)

Ne ḫisseti görmişdi ne ḫisset anı görmiş
ʿİyş eyler idi durma şeb ü rūz-ı Cemāne (T. VII/11)

Ben zārı raḳībden farḳ it
Bir ṭutma hezār ile ġurābı (Tb.-2 I/7)

Bu deñlü dutma elüñde piyāle ey sāḳī
Ḥicāb virmeye tā dīde-i ḥabāb saña (G. 4/3)

Ünlü bir ses ile biten bir sözcükten sonra, yine ünlü sesle başlayan bir sözcük geldiği zaman, bu ünlü harflerden birinin düşmesiyle iki sözcük arasında birleşme oluşur. Bu olay, vezin gereği Divan'da birçok yerde görülür:

Sözi ṭaşa geçerdi zaḫm-ı tīġ reddi bilmezdi
Nic'oldı ol duʿā-yı müstecābum ḳandadur söyle (M. V/4)

Bu siyeh çeşm-i füsūn-sāz ile min baʿd ey şūḫ
Ne belādur k'idesin fitneyi hem-rāh saña (G. 5/4)

Beyābān-ı cünūn k'aña dil-i nā-şād ayaḳ baṣmış
Ne Mecnūn-ı cünūn peymāne ḫod Ferhād ayaḳ baṣmış (G. 76/1)

Beyān it ey sipihr-i kīne-cū n'itdüñ o maḫdūmı
Mis̱āl-i genc defn-i zīr-i ḫāk itdüñ meger ammā (M. II/7)

N'ola gülerse meh ü mihre heb ḥabāb-ı ḳadeḥ
Münīr-i ʿālem-i kübrādur āfitāb-ı ḳadeḥ (G. 21/1)

Tā kim müjesi tīrdür ebrūsı kemāndur
Yaḫşılıġı n'eyler dilümüz ḥāli yamāndur (G. 31/1)

Dilimizde kullanılan Arapça ve Farsça asıllı kimi sözcüklerde, vezin gereği y ünsüzünün türediği görülmektedir:

Ḫüdā saᶜyini meşkūr ᶜömrin efzūn eylesün dāyim
Ki destinden degüldür āb-ı Kevs̱er ᶜayn-ı nūr aḳdı (T. IV/2)

Sen pīr-i muġān naṣīḥatın ṭut
Cāyiz degül anlara taᶜallül (Tb.-2 III/8)

"Bilmez misin" sorusu vezne uydurulmak için "bilmemisin" biçiminde kullanılırken, "birbirine" sözcüğü de yine vezne uydurulmak için "biribirine" biçiminde kullanılmıştır:

Viṣāle ṭālib isem ḫışma gelme sulṭānum
Marīża bilmemisin çāre-sāz lāzımdur (G. 45/3)

Āġūş-be-āġūş olıcak iki güzel
Ṣarmaşdı biribirine gūyā şemseyn (T. XIII/4)

"Olmak" eyleminin birinci kişi yeterlilik çekiminin olumsuzu,"olımam" biçiminde karşımıza çıkmaktadır:

Minnet-keş-i sāḳī olımam ey dil-i şeydā
Ben cām-ı ṣafā-baḫş-ı Cemi tā ezel aldum (G. 109/6)

Şimdiki zamanda çekimlenen kimi sözcüklerde "döneyor, ideyor" geniş ünlünün korunduğu görülmektedir:

Bu felek rıżāsı ile döneyor ḳıyās itmeñ
Ṣavılur güẕer-gehümden ki dilīr-i mest-i ᶜışḳum (G. 100/2)

Var ise teʾehhül ideyor ᶜAbdī Beyüñ
Ol eşref-i etbāᶜ-ı imām'üş-şarḳeyn (T. XIII/2)

Divan'da, 2. tekil kişi iyelik eklerinden önceki ünlü harf, yuvarlak biçimini korumuştur: (damānuñ, ᶜışḳuñ, zülālüñ, dāduñ, intiẓāruñ vb.)

İstek kipinin 1. çokluk kişi çekiminde "-vuz" eki kullanılmıştır:

Nigāh-ı şefḳatine şāyed <u>**olavuz**</u> maẓhar
Müjeyle rūbī-i ḫāk-i rehine başlayalum (G. 108/3)

Çoğu zaman ek-eylem korunarak birleşik zamanlı eylemler oluşturulmuştur: (düşmişdi, itmemişdi, solmış idi, bulmuş idi, eyler idi, iderdi, geçerdi, olur imiş vb.)

Adlara eklenen belirtme eklerinde "otağın, dâğın, yüzin" biçiminde tasarruflarda bulunmuştur:

Olurduḳ maḥrem-i vaṣlı o şāh-ı meh-veşüñ şeb līk
<u>**Otağın**</u> ṣubḥa dek bekler sipāh-ı aḫterān bir bir (G. 60/4)

Ya göñlüm köhne <u>**dāġın**</u> tāze ḳıl elmās-ı hecrüñle
Ya öldür kim dil ü cān dīde ber-rāh-ı fenādur heb (G. 10/3)

Menāmımuzda naṣīb olmadı <u>**yüzin**</u> görmek
Bizi ne bī-hūde taṣdīᶜ ider ṣadā-yı feraḥ (G. 22/2)

Divan'da I. tekil kişi adılı "ben", kimi yerlerde men olarak karşımıza çıkar:

Yine <u>**menem**</u> o metāᶜa nuḳūd-ı cānı viren
Ḫarāc olundığı dem sūḳ-ı ġamda kāle-i zehr (G. 28/3)

Lāyıḳ mı k'ola zülāl-i laᶜlüñ
Derd-i dil-i <u>**men**</u> devâ-yı ᶜâlem (Tb.-1 II/7)

Çekim eki aldığı zaman, o adılının kökü değişerek "anı, anları, anuñ, aña, anda, andan, anlar" biçimine dönüşmüştür:

Leb-ḳarīn itsem eger cām-ı şarāb-ı kāmumı
Pertev-i baḫtum **anı** ḫulḳūma dek eyler serāb (G. 12/7)

Gūşişdedür göñül k'ola tā maẓhar-ı şuhūd
Gūşum **anuñçün** itmede daḳḳ bāng-i yā vedūd (G. 26/1)

Heb mest-i zülālüñ oldı illā
Anlar ki dem-ā-dem eyler işrāk (Tc. IV/3)

Beyābān-ı cünūn **k'aña** dil-i nā-şād ayaḳ başmış
Ne Mecnūn-ı cünūn-peymā ne ḫod Ferhād ayaḳ başmış (G. 76/2)

Divan'da "öz, kendü, özge" dönüşlülük adılları kullanılmıştır:

Cez̲b eylemege **kendüye** pūlād-ı dilānı
Dil ḫāṣṣiyet-i cez̲bede bīcāde gerekdür (G. 58/5)

Ey çarḫ-ı sitem-pīşe **öz** cānuña raḥm eyle
Semt-i digere meyl it dil āteş ü cān āteş (G. 74/2)

Her ḫāk sezā-yı sāyeñ olmaz
Ol **özge** hümā degül misin sen (Tc. VIII/3)

Benzetme bildiren "-cileyin" eki I. tekil, II. tekil ve II. çokluk kişi adıllarında görülmektedir:

Bir **bencileyin** bülbül-i āteş-nefes olmaz
Bir **sencileyin** gül-ruḫ-ı meşkūr ele girmez (G. 72/4)

Ḥaḳ söyleye ne tā bu ḳadar ḳahr olmaz
Ṣatmañ cebeyi baña vaşaḳ kürklerle
Şöhretse murādum sizi ilzām itmekden
Maḥşūr olayum **sizcileyin** Türklerle   (R. 27)

17. yüzyılda kesin bir biçime kavuşamamış olan i/e (é) sesler; "virmek, dimek, irmek, yitmek, gice, yir" biçiminde kullanılmıştır:

ᶜİşret **yiridür** dehre o sevdāda mı geldüñ
Ey dil bu ġam-ābāda sen āzāde mi geldüñ   (G. 87/1)

Tā kim bu deştgāha ḳadem basdum ol **gice**
Mecnūn firār idüp ḳodı ṭās u ṭarāġını   (G. 137/3)

Ne murād üzre güzel buldum ne **irdüm** kāmuma
Ne dil-i dīvāne oldı māliḫulyādan ḫalāṣ   (G. 78/3)

Göñlüme eyledüm ḫiṭāb **didüm** eyā dil-i ḫarāb
Sende nedür bu āb ü tāb bu ne girān naᶜīm olur   (K. 5)

"Arturmak, eksük, karşu, kendü, degül, gelür, idüp" gibi Türkçe sözcük ve eklerde yuvarlak ünlüler aslî biçimlerini korumaktadır:

Ceẕb eylemege **kendüye** pūlād-ı dilānı
Dil ḫāṣṣiyet-i ceẕbede bī-çāre gerekdür (G. 58/5)

Degül ḳavs-i ḳūzaḫla māh-ı nev mir'āt-ı çarḫ içre
Ẓuhūr itmekde sīnemden ᶜukūs-ı üstüḫˇān bir bir (G. 60/3)

Şeb u rūz **eksük** olmaz kārbān-ı bāġum geçer dilden
O şeh-rāh üzre ancaḳ bir es̱er var reh-revān ġā'ib (G. 8/4)

Şeb-i ḳadr içre ol ebrūya <u>ḳarşu</u> çoḳ rükūᶜ itmiş
Hilāl-i ᶜıyd ānuñçün pīr-veş ḳanbūr ḳalmışdur (G. 41/4)

Divan'da kullanılan ulaçlar, "-ü, -ken, -ınca, ince, -madın, -medin, -mezden, -alı, -eli, -ıcak, -icek, -dıkça, -dikçe, -dıkda, -dikde, -ub, -üb" ekleriyle yapılmıştır:

Fevzī bize huşyār <u>diyü</u> ṭaᶜn ider ammā
Çeşmüñ bilür ey şūḫ ki ben mest-i elestem (G. 102/5)

Yolunda mest <u>yaturken</u> budur dimiş ol şūḫ
Esīr-i laᶜlüm olan Fevzī-i ḫarāb-ı ḳadeḥ (G. 21/5)

Göñül zülāle heves itme āb-ı nāb <u>dururken</u>
Dehān-ı dil-beri ḳo cām-ı pür-ḥabāb <u>dururken</u> (G. 123/1)

Aldı ḫoş āġzı dādın dil-i dād <u>söyleyince</u>
Zindān-ı hecre girdi nā-şād <u>söyleyince</u> (G. 128/1)

Būy-ı zülfi <u>irmedin</u> daḫı meşām-ı cānuma
Şāne-veş bilmem nedendür çāk çāk olmaḳ baña (G. 1/2)

Hezār efsūs inṣāf itmeyüp ey çarḫ-ı sengīn dil
Ḫūr-ı ᶜömrin küsūfa ṣalduñ āḫir ṣubḥa <u>irmezden</u> (M. III/6)

Gül gibi tāze <u>eyleyeli</u> köhne dāġını
Murġ-ı dilüm ḳıvāma getürmiş dimāġını (G. 137/1)

Mümtāz-ı cihān āfet-i devrān ᶜAbdu'l-lāh
Ḫaṭṭın <u>ṣalıcaḳ</u> itdi nice zāhidi güm-rāh (T. III/1)

<u>Olunca</u> böyle olsun ʿāşıḳ-ı ser-geşte-i zülfüñ
Ki berdār oldı çün manṣūr u efġān-ı āmān ġāʾib (G. 8/3)

Yā Rabb be-cāh-ı meh-i dünyā şeh-i ʿuḳbā
Ḳondur anı <u>vardukda</u> civārıña cināna (T. VII/1)8

Teʾemmülsüz muḥabbet ayaġına urma dest ey dil
Bu bezmüñ mesti tā ḥaşr <u>ayılup</u> maḫmūr olur ṣanma (G. 131/3)

Ortaç eklerinden en çok "-an, -en, -ar, -er, -maz" ekleri kullanılmıştır:

Göñül efġāna āġāz itse cān ḳalḳar semāʿ eyler
Meger olmazmış ehl-i derd <u>olan</u> mātemden āzürde (G. 134/2)

Ol dil-bere dil vir ki dehānını <u>görenler</u>
Ya cām yaḫud ġonca-i ne-şüküfte disünler (G. 40/2)

Ġarīb-i şehriñem destüm <u>ṭutar</u> bir mihribānum yoḳ
Muḳīm-i künc-i deyrem himmet-i pīr-i muġānum yoḳ (G. 86/1)

Mis̱āl-i genc nice olmayam ḫarāb u yebāb
İki cihāna <u>deger</u> bir güherden ayrıldum (G. 107/3)

Fevzî, manzumelerinde Arapça ve Farsça asıllı "ger, eger, egerçi, gerçi, bâri, lîk, lîkin, velîkin, zîrâ, çün, çünki, içün, meger, ki, güyâ, içre, zihî, zinhâr, dirîğ, pes" gibi bağlama ilgeçlerine bolca yer verir.

Fevzî, "it-, eyle-, bul-, ur-, ol-, kıl-" gibi yardımcı eylemlerle birçok birleşik eylem yapmıştır:

Ẓann itme zaḫm-ı ᶜışḳuña biz çāre isterüz
Ol ᶜāşıḳuz ki yāramıza yāra isterüz (G. 68/1)

Yine ehl-i dile mesken ᶜademdür yoḳsa dünyānuñ
Heme maᶜmūresin seyr eyledük vīrānesin gördük (G. 94/3)

Ol perī ṣaydına Fevzī gerçi himmet eylemiş
Bilmezüz taḳdīri ammā ġālibā mümkin degül (G. 99/7)

Āh itmeyicek göñlüm rāḥat bulımaz bir dem
Līkin olur āh itse heb kevn ü mekān āteş (G. 74/3)

Küfr-i zülf-i büt-i nuṭḳum yine revnaḳ buldı
Olalı dil ṣuver-i maᶜnāya büt-ḫāne-i feyż (G. 79/3)

Şīve-i ᶜĪsīden ey Fevzī dem ursaḳ çoḳ degül
Buldı ḥummādan ifāḳat dil-ber-i dīrīnemüz (G. 69/5)

Zükām-ı derd ü ġama özge mübtelā olduḳ
Meşāmm-ı cāna irelden hevā-yı bū-yı heves (G. 73/3)

O deñlü ẕevḳ-yāb-ı derdiñem cānā helāk olsam
Mesīḥ iḥyā içün biñ kez niyāz itse nigāh itmem (G. 104/4)

Cürmi var ise anı sen ᶜafv it keremüñden
İḥsān ḳıl ey raḥmeti mebẕūl cihāna (T. VII/19)

ᶜĀşıḳ görem dilerseñ ben ẕerreye naẓar ḳıl
Ol āfitāba ḳarşu bu ıżṭırābı seyr it (G. 17/6)

Şair, kimi Arapça ve Farsça sözcüklere Türkçe yapım ekleri getirerek yeni sözcükler türetmiştir:

Anuñla ẕerre ḳadar __āşinālıḳ__ itmeyeyüm
Giderse bir daḫı küstāḫ-ı cān-be-sū-yı heves (G. 73/4

__Çāderlik__ eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını (G. 137/4

Āb-ı __zülālsüz__ n'ola murġ-ı dil olsa dil-figār
Tāb-ı sitemle gül gibi dāġ-ı ciger nevīdedür (G. 37/2

__Teʾemmülsüz__ maḥabbet ayaġına urma dest ey dil
Bu bezmüñ mesti tā ḥaşr ayılup maḫmūr olur ṣanma (G. 131/3

1.3.2. Üslûp Özellikleri

Bir şair, herkesten üstün olmak ve yenilik yaratmak için birçok yollar arar. Bu, her şair için söz konusudur. Çünkü şairler, diğer şairlerden üstün olduğunu ispat ederek hüner göstermek ister. Bunu da Türkçe'yi korumak ve yerliliği yakalamak için yapmışlardır. 17. yüzyılda zirveyi yakaladığını düşünen şairlerimiz, kabuklarını kırmak için klâsikleşen ifadelere yenilerini ekleyerek yenilik arayışının içine girmişlerdir.

Şairlerin yenilik arayışında olmaları, onları bu yüzyıl için yeni bir akım olan Sebk-i Hindî üslûbuyla yazmaya sevk etmiştir. Bu dönemdeki birçok şairde Sebk-i Hindî'nin yazım biçemleri görülmektedir. Bu üslûpla birlikte gerçeğin yerini hayal almış, insanın iç dünyasında çektiği ıstıraplar ön plana çıkmıştır. Dilimizde sık kullanılmayan kimi Arapça-Farsça sözcük ve tamlamaların kullanılmış olması, o güne kadar duyulmadık ve görülmedik ifadelere yer verilmesi, tezat ve mübalâğa sanatında aşırılığa gitme bu akımın başlıca özellikleridir. Bunun

sonucunda dilimizdeki Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı artmış divan şiiri daha da anlaşılmaz bir hâle gelmiştir.

17. yüzyıldaki birçok şairde görülen Sebk-i Hindî üslûbunun etkisine, yer yer Fevzî'de de rastlıyoruz. Fevzî'nin girift, anlaşılmaz, Arapça-Farsça sözcüklerle yüklü uzun tamlamaların ağırlıkta olduğu beyitleri vardır. Bunlar kuşkusuz Sebk-i Hindî üslûbunun özelliklerini taşır:

Esīr-i ṭurre-i ser-beste-i şeb-dīziñem ey şūḫ
Şehīd-i ġamze-i mestāne-i ḫūn-rīziñem ey şūḫ (G. 23/1)

Leb-i cān-baḫşı ṭaᶜn-endāz-ı iḥyā-yı Mesīḥādur
Kelām-ı cānsitānī mürde-sāz-ı ehl-i maᶜnādur (Tah.-3 I/1)

Egerçi müstaᶜidd-i bend-i zünnār-ı ṣanemdür dil
Velī Fevzī küneşt-i dehrde pīr-i muġān ġāʾib (G. 8/5)

Ben ol meftūn-ı zaḫm-ı ḫançer-i derd-i ᶜāşıḳ-ı zārum
Ki baña merhem-i bihbūdī cellād-ı ḳażādur heb (G. 10/2)

Naġam-sencī-i vaṣf-ı ḳand-i laᶜl ey Fevzī besdür bes
Dem-ā-dem sözlerüñden ṭūṭī-i şīrīn-edā maḥcūb (G. 9/5)

O cām-āşām-ı ṣabr-ı zaḫm-ı tīġ-i çeşm-i yārum kim
Görince şādī-i zaḫmum olur şaḫṣ-ı cefā maḥcūb (G. 9/4)

Ten-i ᶜuryān-ı zaḫm-ābād-ı ġarḳ-i cübbe-i ḫūnum
Görenler ẓann iderler cāme-i gül-rengümüz vardur (G. 49/4)

Tā benümle hem-semāᶜ oldı gice tevḥīdde
Āteş-i dāġ-ı dil-i aġyār-ı zişt itdi beni (G. 138/3)

Peçe-i lāne-i gül-şāhçe-i ķudsī iken
Bülbül ṭabʿuma olmışdı ġıẕā dāne-i feyż (G. 79/2)

Soyut ve somut kavramların birbirleri için benzetme unsuru olarak kullanılması, Sebk-i Hindî üslûbunun en belirgin özelliklerinden biridir. Somut ve soyut sözcüklerin birbirine benzetilmesi, Fevzî Divanı'nda da sıkça görülmektedir.

Aşağıdaki beyitlerde soyut bir kavram olan nigâh (bakış), somut bir nesne olan âşıklara eziyet araçlarından hançere ve kılıca benzetilmiştir:

Ol ḥamle-i h̬ançer-i nigāhuñ
Kim h̬ışma gelüp baña idersin (Tb.-1 V/7)

Çekdi şemşīr-i nigāh-ı ġazab-ālūdın o şūh̬
Gitdi şimden gerü elden bu dil-i ṣad pārem (G. 103/2)

Yine aşağıdaki beyitlerde Fevzî, soyut bir kavram olan gamı somutlaştırarak sakiye, yılana, şarap kadehine ve kılıca benzetmektedir:

Müheyyā bezm ü mīnā-yı dil ü yārān-ı miḥnet heb
Meded sāķī-i ġam gelsün yetişsün sīne-çāk olsun (G. 121/4)

Tā pīçe gele mār-ı ġamuñ reşkle dilde
Her tār-ı siyeh zülfüñi bir gūne h̬am eyle (G.127/5)

ʿIşķı kemeri belde tīr-i sitemi dilde
Ṣahbā-yı ġamı elde dil nūş-ı ġam itmekde (G. 133/2)

Fevzī ki zah̬m-ı tīġ-i ġamın cānda ṭutar
ʿAks olsa aña sāye-i merhem helāk olur (G. 56/5)

Sebk-i Hindî akımında sık kullanılan telmih, teşbih, tezat, mübalâğa, hüsn-i ta'lil, istiare gibi edebî sanatlar ile somut ve soyut sözcüklerle kurulan tamlamaları Fevzî de kimi beyitlerinde kullanmıştır. Bu özellikleriyle Fevzî'yi de Sebk-i Hindî üslûbu içine katmamız gerekir.

Fevzī ki zaḫm-ı tīġ-i ġamın cānda ṭutar
ʿAks olsa aña sāye-i merhem helāk olur (G. 56/5)

Yukarıdaki beyitte; somut ve soyut sözcüklerden oluşan zaḫm-ı tīġ-i ġam "gam okunun yarası" tamlaması, aşırı derece ıstırap tasviri, merhemin yaraya temas etmesiyle ölmesi biçiminde yapılan kişileştirme ve aşırı mübalâğalı anlatım, Sebk-i Hindî üslûbunun etkisidir.

Ten-i ʿuryān-ı zaḫm-ābād-ı ġarḳ-i cübbe-i ḫūnum
Görenler ẓann iderler cāme-i gül-rengümüz vardur (G. 49/4)

Yukarıdaki beyitte âşık, ıstıraba o kadar çok aşina olmuştur ki kan cübbesine batmış yaralarla dolu çıplak tenini görenler, onun gül renkli elbise giydiğini zannetmektedir. Bu da Sebk-i Hindî akımının mübalâğalı anlatımıyla birlikte ıstıraba yönelişin güzel bir örneğidir.

Aşağıdaki beyitte ise ateş ve semender üzerindeki mübalâğa, yukarıdaki anlatım biçimini yansıtmaktadır. Ateşe olan tanışıklığın semenderi bile kıskandıracak düzeyde olması biçiminde yapılan mübalâğa, ıstıraptan duyulan hoşnutluk, "Perverde-i nār-ı ġam" tamlamasındaki somut ve soyut sözcüklerin iç içe geçmişliği Sebk-i Hindî üslûbunu düşündürmektedir:

Perverde-i nār-ı ġamıyuz reşk-i semender
Luṭf-ı es̱er-i āb-ı ferāḥ ḳātilümüzdür (G. 54/5)

Sebk-i Hindî'nin daha önce görülmemiş, duyulmamış benzetmeler ve söyleyiş özelliklerine şiirde yer verilmesi özelliğine, kimi zaman Fevzî'nin şiirlerinde de

rastlamaktayız. Aşağıdaki beyitte âşığın ağzının yarı boğazlanmış bir hayvan gibi açılması, ağızdaki hareketlerin ve bağırışların kaybolması yeni bir hayalle söylenmiş ifadeler gibidir:

ᶜAceb cellād imiş çeşmüñ açar ṣad zaḫm ü ḳan ġāʾib
Mis̱āl-i nīm-bismil kim dehen-bāz ü fiġān ġāʾib (G. 8/1)

Yine aşağıdaki beyitte beklenmedik bir ifadeyle karşılaşmaktayız. Beyitte şairin gönlü, sevgiliye yalvarmak için vücudunu baştan ayağa âh hançeriyle yaralayarak ağız biçimine getirmiştir:

Nāzına ḳarşu niyāz itmek içün dil ser ü pā
Sīnemi ḫançer-i āh ile dehān itmişdür (G. 55/4)

Bu örneklerin zıddına Fevzî, yer yer üslûp bakımından konuşur bir edayla halkın sözcüklerine ve halk deyimlerine yer verir:

Maᶜẕūr buyur bu bī-nevāyı
İster güzelüm viṣālüñ ister (Tc. VI/9)

Çāderlik eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını (G. 137/4)

Anlamı kuvvetlendirmek için şair, kimi zaman olumlu ve olumsuz sorulardan yararlanarak şiirlerine çekicilik kazandırmayı amaçlamıştır:

Maḥbūb-ı ḫudā degül misin sen
Aḳṣā-yı münā degül misin sen (Tc. VIII/1)

Bilmez mi idüñ Leylī-i zülfine ki düşdüñ
Mecnūn-ṣıfat bī-ser ü sāmān olacaḳsın (G. 119/3)

Çāderlik eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını (G. 137/4)

Dögünmez mi daḫı bu vażᶜ-ı nā-hemvār-ı çarḫ-ı dūn
ᶜAceb görmez miyüz peymāne-i mihr ü mehin pür-ḫūn (M. I/1)

Fevzī senüñle maṭlabumuz bir degül midür
ᶜAhd-i ḳadīmi yāda getür minnetüm budur (G. 35/7)

Gürūh-ı ehl-i dilüñ imtizācı derd iledür
ᶜAceb mi olmasa ᶜuşşāḳ āşinā-yı ferah (G. 22/3)

ᶜİşret yiridür dehre o sevdāda mı geldüñ
Ey dil bu ġam-ābāda sen āzāde mi geldüñ (G. 87/1)

Şair, ahengi sağlamak için kimi zaman beyit ve dize başlarında sözcük tekrarlarına başvurmuştur:

<u>Ben</u> ᶜāşıḳ-ı dāġ-ı āşināyum
<u>Ben</u> rind ayāġ-ı āşināyum (Tb.-1 II/1)

<u>Kimüñ</u> dāġ-ı dili kāfūr-ı bihbūdı bī-cūyāndur
<u>Kimüñ</u> yā zaḫm-ı cānı merhem ister ey dil-i şeydā (M. I/5)

<u>Kimüñ</u> dil-ḫˇāhı ᶜiyş u yā kimüñ maṭlūbı ᶜişretdür
<u>Kimüñ</u> bezm-i ṣafā-yı ḫāṭırında devr ider ṣahbā (M. I/6)

<u>Bugünden ṣoñra</u> pāy-i cāndan tāb u tüvān gitdi
<u>Bugünden ṣoñra</u> şevḳ ü ẕevḳ geşt-i gülsitān gitdi (M. VII/1)

<u>Bir bencileyin</u> āşıḳ-ı mehcūr ele girmez
<u>Bir sencileyin</u> dil-ber-i maġrūr ele girmez (G. 72/1)

<u>Bir bencileyin</u> mest-i mey-i ṣāf nigāhuñ
<u>Bir sencileyin</u> gözleri maḫmūr ele girmez (G. 72/2)

<u>Ne</u> murād üzre güzel buldum ne irdüm kāmıma
<u>Ne</u> dil-i dīvāne oldı māliḫulyādan ḫalāṣ (G. 78/3)

Fevzî'nin gazellerinde âşıkane ve rindane ifadelere de sıkça rastlanır:

Maᶜẕūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz
Sen cān çekiş zühd ile biz ġarḳ-ı gülābuz (G. 62/1)

Ḳıyās itmek miṡāl-i Cem esīr ü tāc u taḫtuz biz
Ḥabāb-āsā ayaḳda ḳalma rindān ibn-i vaḳtüz biz (G. 65/1)

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi
Mey ü maḥbūb ile seyr-i kenār eyyāmıdur şimdi

Açılsun ġonca-veş diller içülsün cām-ı mey sāḳī
Dem-i ᶜayş u ṭarab geşt ü güẕār eyyāmıdur şimdi (G. 136/1-2)

Sāḳī şarāb-ı laᶜlüñ içür ḥācetüm budur
Bezm-i ezelde menşe-i keyfiyyetüm budur (G. 35/1)

O bezmi görmek olur mı ki sāḳī laᶜl ṣuna mest
Elümde gül gibi peymāne-i şarāb dururken (G. 123/3)

Sen sen ol ḫāk-i der-i pīr-i muġān ol rind ol
Bu cihān kimseye ḳalmaz saña dosdoġru ḫaber (T. I/19)

2. İçerik Özellikleri

2.1. Devrine Ait Bilgiler

2.1.1. Sosyal Yaşam

17. yüzyılın ilk yarısından itibaren sosyal ve siyasî yaşamda karışıklık yaşanırken, edebî yaşamda şair sayısında bir bolluk görürüz. Bu yüzyılda birçok şair yetişmiştir. Siyasî ve sosyal yaşamdaki çalkantılara, devrin şairleri de kayıtsız kalmayarak yapıtlarında gördükleri bu olumsuzlukları eleştirmekten çekinmemişlerdir. Bu konuda Nef'î, Nâbî ve Sâbit devirlerinde takdir görürler.

Her şair, kendi devrinin telakkileri içinde ele alındığına göre Fevzî'yi de bu yüzyılın koşulları içinde ele almak gerekir. Çağdaşı şairlerde olduğu gibi zaman zaman Fevzî de Divan'ında sosyal ve siyasî yaşama ait, çevresinde gördüğü birtakım olumsuzluklara değinerek bunları ele almaktan geri durmamıştır. Özellikle kendi doğumuna ve sakal bırakmasına düşürdüğü tarih manzumesinde, rüşvetin yaygınlaşmasının medreselere kadar yayıldığını; kadıların yol kesen eşkiyalardan farkının kalmadığını belirtirken, hamallık ve rençberlik dışında helal kazanç yolunun kalmadığını söyler:

Hünerüñ ellisine kimse beş aḳçe virmez
Ḫar degülsin ki saña medrese iḥsān ideler

Ḳāḍı olsañ ne olur yol kesiciyle farḳuñ
Rüşveti sensin alan nāʾibüñ ancaḳ ister (T. I/4)

Kişi alnı deriyle kesb-i ḥelāl eyler līk
Biz bu żaʿfile ne ḥammāl oluruz ne rençber (T. I/17)

Şairler, yazdıkları manzumelerinde yaşadıkları döneme ve toplumun yaşayışına dair birçok bilgiye yer vermişlerdir. Fevzî Divanı'nda da 17. yüzyılın günlük yaşamı hakkında, günümüze ışık tutacak birtakım bilgiler bulunmaktadır. Bunların başında da çeşitli halk inanışları ve yaşam biçimleri gelmektedir.

Kur'an'ın rastgele açılarak karşılaşılan sözcüklerin anlamına bakılıp fal açılması, "kitap açmak" deyimiyle ifade edilir:

Muḥaşşā eyledüñ ser-levḥa-i ruḫsārı ḫaṭṭuñla
Yine ṭullāb-ı fenn-i vaṣla bir müşkil kitāb açduñ (G. 91/2)

Bir kişi ölünce onun günahlarını hafifletmek için veya yapamadığı ibadetlerine kefaret olması için "ıskat" adında sadaka dağıtılır:

Ya müʾeẕẕīn ya imām olsañ o maʿḳūl idi līk
Seni isḳāṭ-ı ṣalˇāt akçesi gün ḳuzġun ider (T. I/5)

Bir sanat dalında boy gösterenler, işledikleri kusurlardan dolayı ustalar tarafından hesaba çekilmektedir:

Ehl-i ṣanʿat olayum dirseñ o güçdür zīrā
Ustalar ādemi az şey içün erkāna çeker (T. I/5)

Ayrıca devlet kapısında kâtip olmak revaçta iken, şairlere iyi gözle bakılmaz. Hatta şairler mezhepsiz ve dinsiz diye küçümsenir:

Kātib olsañ giderek tābınadur miʿrācuñ
Şāʿir olsañ saña bī-meẕheb ü mülḥid dirler (T. I/10)

Şarabın yanında meze olarak kebap yeme geleneğine hep rastlanır:

Dilüm sipend-i sitemle yaḳup döker ḳanum
Olur kebāb ile zīrā şarāb-ı nāb leẕīz (G. 27/3)

Elmas, aslı maden kömürü olan değerli bir cevherdir. Dış etkenlere karşı çok dayanıklı olmasıyla bilinir. Cam elmasla kesilir. Âşıklar, çektikleri dertlerin bitmesini istemedikleri için yaralarına merhem yerine elmas tozunun basılmasını isterler:

Merhemüñ żāyiʿ olur elmās sūd it yāramı
Zaḫm-ı nāsūra ḫod ey ʿĪsī devā mümkin degül (G. 99/4)

Feryād ki merhem yirine şaḫṣ-ı memātı

Heb rīze-i elmās ḳodı yāre-i cāna   (T. VII/14)

Kâfur, Uzakdoğu ülkelerinde yetişen güzel kokulu bir bitkidir. Eskiden kimi hastalıkların tedavisinde kâfur kullanılırdı. Kâfur, yaraya konulduğunda kanı durdurur:

Cān atar rīze-i elmāsa göñül

Ṣanmañuz zaḫmına kāfūr ister   (G. 33/3)

Ok atma yarışlarında, yapılan atış sonunda okun mesafesi ölçülür. Eğer yeni bir rekor kırılmışsa oraya taş dikilir. (Levend 1984a:383) Bu olaya da "taş dikme" denir:

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ

Tā ġāyetinde ṭaş dikeyüm himmetüm budur   (G. 35/4)

Günümüzdeki gelinlerin başına çeşitli nesneler saçma geleneğine, Fevzî Divanı'nda da rastlamaktayız:

Lüʾlüʾ-i naẓmı nis̱ār itsek ʿarūs-ı dehre heb

Gevher-i maʿnā ile pürdür bizüm gencīnemüz   (G. 69/3)

Ev, çeşme gibi binaların yapımında veya bir isteğin gerçekleşmesi için Tanrı'ya dua edilir. Dua ederken yalvarmak için eller Tanrı'ya doğru kaldırılır:

Belī tārīḫ ü duʿādur bu naẓımdan maḳṣūd

İmdi el ḳaldıralum yalvaralum ḥaḳḳa müdām   (T XVII/13)

Mutlu bir haber alınması veya istenen bir dileğin gerçekleşmesiyle birlikte şükür namazı kılınır:

İşidüp bu ḫaber-i sūr-ı meserret es̱eri
Secde-i şükri edā ḳıldı ḫavāṣ ile ʿavām (T XVII/7)

Çevresine zarar vermesin diye deliler, zincire vurulur:

Zencīr-i cünūn ile dile heb viren ülfet
Sevdāgerī-i zülf ü ḫaṭ-ı muġ-beçegāndur (G. 31/5)

Papağan, güzel sesler çıkaran ve taklitçi bir kuştur. Papağan (tûtî)'ye konuşma öğretmek için bir aynanın arkasına geçilerek konuşulur. Papağan da aynaya bakarak karşısında başka bir papağan var sanarak konuşmayı taklit eder. Böylece insan gibi konuşmayı öğrenir. Ayrıca, papağanlar tatlı dilli olması için şekerle beslenir:

Tekellüm itmege yoḳ çāre gerçi ṭūṭīyem
Bugün hem āyīneden hem şekerden ayrıldum (G. 107/2)

Gül, baharın müjdecisidir. Bahar mevsiminde güller açılmaya başlar. Bülbül, gülün açılmasıyla baharın müjdesini vermeye başlar. Baharın gelmesiyle birlikte yaşamdaki neşe ve sevinçler de artarak eğlenceler yapılır. Böylece yaşamdaki canlılık artar, sevgililerle gezintilere çıkılır ve içki meclisleri başlar:

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi
Mey ü maḥbūb ile seyr-i kenār eyyāmıdur şimdi (G. 136/1)

2.1.2. Tarihî Olaylar

Fevzî, yaşadığı dönemde gerçekleşen tarihî olaylara yabancı kalmamış, Divan'ında bu olaylara her zaman yer vermiştir. Kandiye Kalesi ve Kamaniçe Kalelerinin fethi ile Çehrin Seferi bunlardan bazılarıdır.

1667'de Girit Adası, Fazıl Ahmet Paşa tarafından kuşatılır. Beklenenden uzun süren bu kuşatmadan sonra, 1669'da Kandiye Kalesi'nin fethiyle Girit Adası

alınmış olur. Bu zafer, bütün halkta olduğu gibi Fevzî'de de büyük bir sevinç uyandırmıştır. Bu sevinçle birlikte şair, dönemin padişahı IV. Mehmed ve veziriazamı Fazıl Ahmet Paşa'yı

Maṭlaᶜ-ı naẓm-ı ġazā āyet-i seyf-i mevlā
Menbaᶜ-ı cūd-ı seḫā maşrıḳ-ı envār-ı ᶜaṭā

Mecmaᶜ-ı ḥüsn-i şiyem maḥzen-i esrār-ı ḥikem
Merciᶜ-i ġarb u ᶜAcem melce-i maẓlūm u gedā

Gevher-i baḥr-ı hüner baḥr-ı maᶜānī gevher
Cevher-kān-ı fażl-ı kān-ı kemālāt-nümā

Āṣaf-ı ṣalṭanat-ı Ġāzī Meḥemmed Ḫānı
Bāzū-yı devlet ü dīn Ḥażret-i Aḥmed Paşa (T. XVIII)

övdükten sonra, alınması çok zor olan Kandiye Kalesi'ni gözler önüne gelecek biçimde canlı sözcüklerle betimler. İnsan, âdeta gitmiş gibi olur:

Ne aṣl ḳalᶜa bu bir künc-i muṭalsamdur kim
Oldı sevdāsı helākı nice İbn-i Sīnā

Ne beden bellü ne dīvār cebelvār ancaḳ
Her ṭaşı ḳulle vü her ḳullesi gerdūn-āsā

Ayrıca, savaşın sıcak çehresi benzetmeler yoluyla canlı bir biçimde ifade edilmektedir. Şairin seçtiği sözcüklerin ahenginden betimlemeyi anlamak çok kolaylaşır. Şair sözcüklerle âdeta resim çizer. Top atıldıkça çıkan dumanlar, bir bulut biçimine bürünmekte ve gök gürültüsüne benzer sesler çıkmaktadır. Topların attığı mermilerden ise kurtulmak olanaksızdır. Yerde açılan çukurlar ise kıyamet gününü hatırlatır:

Ġaym-i yek-pāre idi dūd-ı kebūd-ı ṭobı
Raᶜd ẓann eyler idüñ atılacaḳ ṣubḥ u mesā

Seng ü ḫumbaraları ᶜayn-ı ḳażā-yı mübrem
Laġm-ı nā-gāhi ise zelzele-i rūz-ı cezā (T. XVIII)

1672'de padişah IV. Mehmed(Avcı), bizzat ordu başında Lehistan (Polonya) Seferi'ne çıkar. Polonya'da Kamaniçe Kalesi fethedilir. Bu fetih de şair tarafından canlı bir biçimde anlatılır:

Sulṭān Meḥemmed rükn-i dīn serdār-ı ceyş-i müslimīn
Şāhen-şeh-i rūy-ı zemīn ol ḳahramān-ı baḥr u berr

Çün ḳıldı ᶜazm-i rezmle eṭrāfa ṣaldı bir nigeh
Āmāde ḳıldı heb sipeh tevfīḳ ü nuṣret-i rāh-ber

Baḳmadı ṣaᶜb u saḫtına ḳaṣd itdi ḳraluñ taḥtına
Ḳondı Ḳamāniçe altına ṭop ile göñderdi ḫaber

Ḥıṣnı ḥiṣāra aldılar merdāne cenge ṭaldılar
Āfāḳa lerze ṣaldılar ceng-āverān kerem ser

Onuncı günde nā-gehān irdi ṣadā-yı el-amān
Çıḳdı rasūl-ı düşmenān aldı amān selm-i es̱er (T. XX)

Şair, Sultan IV. Mehmed'i bu başarısından dolayı İran'ın Keyâniyan sülâlesinin dokuzuncu ve son hükümdarı olan Dârâ'ya benzetir:

Ey ḫüsrev-i encüm-ḫadem v'ey dāver-i Dārā çeşm
Bir ḳalᶜa fetḥ itdüñ bu dem her ṭaşı bir ḥıṣna deger (T. XX/6)

2.1.3. Musiki

Divan şairleri, yazdıkları manzumelerinde birçok sanata ait terimlere ve sözcüklere yer vermişlerdir. Musiki de bu sanatlardan biridir. Fevzî de Divan'ında "hoş-kâr, bûselik, şehnâz, mutrib, nağme, ney, kânûn, âheng, muhâlif, evc, çeng, tanbur" gibi birçok musiki terimini şiirlerinde kullanmıştır. Şair, bu sözcükleri genellikle çeşitli benzetmeler yapmak için kullanır:

Bülbül-i ḫoş-kār-ı bāġ-ı mūsiḳīdür gerçi līk
Būselikden bī-ḫaber şehnāz bilmez neydügin (G. 122/4)

Kimüñ dil-ḫānesinde şāhid-i şevḳ ola dest-efşān
Kimüñ bezm-i derūnın muṭrib-i ẕevḳ eyleye iḥyā (M. II/3)

Mest-i ʿışḳum dāġ-ı dil peymāne-i meydür baña
Nāle-i şām u seḥer-geh naġme-i neydür baña (G. 3/1)

Ḳabūl itmez mi ḳānūn-ı cefāsı zīrden āheng
Muḫālif naġmesi olmaz mı bir dem rāsta maḳrūn (M. I/3)

Ben hümā-yı evc-i şevḳem çeng-i ġamdan bī-ḫaber
Bāz-ı çeşm-i dil-ber-i ṭannāz maḥremdür baña (G. 2/2)

Efġān u ney ü naġme-i ṭanbūr bu şeb
Virdi dil ü cān şevḳine destūr bu şeb
Nāhīde gelüp bezmümüze raḳṣ-künān
Dünyā ḳadar olduḳ hele sürūr bu şeb (R. 25)

2.2. Edebî Sanatlar

Divan şairleri, yazdıkları manzumelerde anlamı kuvvetlendirmek ve okuru düşündürmek için birçok söz sanatlarına yer vermişlerdir. Fevzî Divanı'nda da bu sanatlara sıkça rastlanmaktadır. Şair, edebî sanatlarla ilgili bilinenleri tekrarlamıştır. Divan'da görülen başlıca edebî sanatlar aşağıdadır.

2.2.1. Heyecana Bağlı Edebî Sanatlar

2.2.1.1. Mecazla İlgili Anlam Sanatları

2.2.1.1.1. İstiare "İğretileme"

Teşbihin ana öğelerinden sadece kendisine benzeyen ya da kendisine benzetilenle yapılan benzetmeye istiare denir. Kendisine benzetilenle yapılanına "açık istiare", kendisine benzeyenle yapılanına da "kapalı istiare" denir.

Afet, tehlike ve felaket anlarında kullanılan bir sözcük olup divan şiirinde sevgilinin güzelliği için de kullanılır. Aşağıdaki beyitlerde sevgili, âşıkların aklını başından alan, onlara eziyet eden, fitneler koparan bir afete benzetilmiş ancak sevgili sözcüğü kullanılmamıştır:

Fevzī çün vācibdür āḫir tīre ḫāk olmaḳ baña
Pes ḥarām olsun o **āfet**siz helāk olmaḳ baña (G. 1/1)

Göñül bir **āfet**e teslīm-i naḳd-i iḫtiyār itdi
K'olur her dem ʿitāb-ı sükkerīn peydā dehān ġāʾib (G. 8/5)

Ṣad müjde eyā cān-ı belā-keş yeñi başdan
Ol **āfet**-i cān tīġ-keş-i ehl-i dilāndur (G. 31/2)

Ṣanmañuz ḫarḳ-i gelū eylemege ḥayrānuz
Bizi bu ḫalḳaya ol **āfet**-i devrān getürür (G. 43-4)

ᶜUşşāḳuña vir saᶜy u ṭavāf itmege ruḫṣat
Ey āfet-i cān kūyuñı reşk-i ḥarem eyle (G. 127/3)

ᶜAceb mi bizden ol āfet iderse dem-be-dem vaḥşet
Ki āhū peççegān elbet olur ādemden āzürde (G. 134/4)

Ay (meh, mâh), güneşten aldığı nurla geceyi aydınlatarak yol gösterir. Ayrıca gece vakti doğaya çekicilik ve güzellik katar. Ay bu hâliyle güzelliğin kaynağıdır. El değmemişlik, yanına yaklaşılamama, uzaktan seyr etme, her gece görünmeme, bir yerde karar kılmama, yüksekte bulunma, yüzündeki siyah lekeler gibi özellikleri ile sevgili; aya benzetilir. (Tolasa 1973:443) Sevgili, yanak ve yüz güzelliği ile de aya benzetilir. Aşağıdaki beyitlerde şair, sevgili kullanmayıp yerine meh sözcüğünü kullanarak açık istiare yapmıştır:

Şehīdān-ı nigāhın bir daḫı iḥyā idem dirse
O meh ᶜĪsī-i laᶜline bu maᶜnādan ḫaber virsün (G. 116/2)

Bār-i cevrin çekmeden ḳaldı cihān ol meh-veşüñ
Fevzī ammā oldı luṭfından ḫilāl-āsā naḫīf (G. 84/5)

Gice ol meh ṭalebsüz cāme-ḫˇābum eyledi teşrīf
Bu günden ṣoñra Fevzī ben de bildüm nīk-baḫtuz biz (G. 65/5)

Dil-i zārı anuñçün çille-i hicrāna ḳor ol meh
Ki elbet sālik-i nā-puḫteye irşād lāzımdur (G. 46/4)

Rişte-i raġbeti var gibi dil-i zāruma kim
Ḫāṭırum gibi o meh zülfi perīşān getürür (G. 43/2)

Saña cevr itmek ey meh baña deşt-i ġamda zār olmaḳ
Daḫī Mecnūn u Leylādan bu bir destūr ḳalmışdur (G. 41/2)

Âşıkların sevgililerine hitap ettikleri sözcüklerden biri de şûhtur. Çünkü sevgili, hareketlerinde serbest, neşeli, nazlı ve kıvraktır. Bu hâliyle de âşıkların akıllarını başlarından alır. Fevzî de birçok beyitte sevdiğine "şûh" diye seslenerek açık istiare yapmıştır:

Olmasa çeşm-i dil-i Fevzīden ol şūḫ nihān
Ḳıldı tīr-i nigehi cismini revzen revzen (G. 118/5)

Bu deñlü cevr ile bilsem ne ola ḳaṣdı o şūḫuñ
Murādı gevher-i cān-ı ʿazīzüm ise naẓarda (G. 132/3)

Çekdi şemşīr-i nigāh-ı ġazab-ālūdın o şūḫ
Gitdi şimden gerü elden bu dil-i ṣad pārem (G. 103/2)

Ne deñlü genc-i dil pür gevher-i derdüñse de ey şūḫ
Niçün ol şūḫa rāzum ey niyāz bī-ḥicāb açduñ (G. 91/4)

Olmış o şūḫum ancaḳ çāpük-süvār naḫvet
Ḫāke nigāh ider mi ʿālī-cenābı seyr it (G. 17/5)

Esīr-i ṭurre-i ser-beste-i şeb-dīziñem ey şūḫ
Şehīd-i ġamze-i mestāne-i ḫūn-rīziñem ey şūḫ (G. 23/1)

Bu siyeh çeşm-i füsūn-sāz ile min baʿd ey şūḫ
Ne belādur k'idesin fitneyi hem-rāh saña (G. 5/4)

Peri sözcüğü, sevgililerin güzelliği için kullanılır. İnsanlardan kaçıp göze görünmedikleri için sevgililer perilere benzetilir. Aşağıdaki beyitlerde de sevgili, güzellik bakımından periye benzetilerek istiare yapılmıştır:

Bildüm ki gice sīneme çekdüm o perīyi
Taḳdīr-i Ḫudā eyledi tedbīr ile ülfet (G. 14/4)

Perīdür ol vefā nā-ehl-i evc-i ʿişvede zīrā
İder pervāz bī-pervā vü perr-i ṭayr bilmez hīç (G. 20/4)

Ol **perī** ṣaydına Fevzī gerçi himmet eylemiş
Bilmezüz taḳdīri ammā ġālibā mümkin degül   (G. 99/7)

Bārī o **perī-zāda** ḳılsa beni āzāde
Kim pāye-i bīdāda vażʿ-ı ḳadem itmekde (G. 133/3)

Nergis(Narsis), bir periden doğma çok güzel bir delikanlı imiş. Bir gün ırmaktan su içerken kendi güzelliğine hayran olarak sudaki görüntüsünü kucaklamış ve suya düşerek boğulmuştur. Onun boğulduğu yerde, adıyla anılan nergis çiçeği çıkmıştır. Nergis, göze benzeyen bir çiçektir. Sevgilinin gözü, baygın bakışı ve görenleri mest etmesiyle nergise benzer. (Levend 1984a:180) Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin gözleri, mahmur bakışıyla nergise benzetilerek açık istiare yapılmıştır:

Meger ki **nergis-i bīmāruñ** olmış sāḳī-i meclis
Ki böyle bāde-i dūşīneden maḫmūrdur göñlüm (G. 105/3)

Çekdi tīġın **nergis**-i ḫūn-ḫ̌āresi bir kimsenüñ
Ḫaste-dil oldı yine ṣad pāresi bir kimsenüñ   (G. 96/1)

Meger ḫarāb-ı mey-i nāz imiş odur bāʿis̱
Beni görince gelür **nergisine** ḫ̌āb leẕīẕ   (G. 27/2)

Nergisüñdür sāḳiyā ʿayn-ı ḥabāb
Aña mestī ṣatmasun cām-ı şarāb   (G. 11/1)

Kaş demek olan ebru, sevgilideki güzellik unsurlarından biridir. Biçim olarak eğri olan kaş; aya, yaya, kılıca, ve Arapça “r” harfine benzer. Sevgilinin kaşının

âşıklara görünmesi, onlar için bayramın başlamasıdır. Bayramın başlamasıyla da bayramlarda kurulan tak ile kaşlar arasında ilişki kurulur. Bazen kaş, bir mihrap olur ve âşıklar bu mihraba karşı secdeye dururlar:

Şeb-i ḳadr içre ol ebrūya ḳarşu çoḳ rükūᶜ itmiş
Hilāl-i ᶜıyd anuñçün pīr-veş ḳanbūr ḳalmışdur (G. 41/4)

Bir laḥẓa elüñden ḳoma dāmān-ı celāli
Ebrūlarıñı ḫışm ile tīġ-i dü-dem eyle (G. 127/6)

Tā kim o ṭāḳ-ı ebrūya mālikdür ol ṣanem
İtse ᶜaceb midür aña Cibrīl eger sücūd (G. 26/3)

Aşağıdaki beyitlerde sevgili, parlaklığı ve sıcaklığıyla güneşe benzetilerek açık istiare yapılmıştır:

Çıḳmaz daḫı ḫūrşīdüm ol devlet-i cāvīdüm
Ḥasret-i mey ümmīdüm ālūde-sem itmekde (G. 133/4)

Nīm āh ile eflāki yaḳmaḳ ne idi ammā
Ḫūrşīdime raḥm itdüm k'olur dü-cihān āteş (G. 74/4)

O deñlü cilve-nümā söyleñ olmasun ḫūrşīd
K'olur ḳıyāmete bāiṡ görürse yūḥumuzı (G. 135/4)

ᶜĀşıḳ görem dilerseñ ben ẕerreye naẓar ḳıl
Ol āfitāba ḳarşu bu ıżṭırābı seyr it (G. 17/6)

Büt "put" ile daha çok kilise duvarlarındaki çok güzel tasvirler kastedilir. Sevgili sahip olduğu güzellikle bu putlara benzer. Putlar taş oldukları için acımasızdır. Aşağıdaki beyitlerde sevgili, güzelliği ile puta (büt, sanem) benzetilerek istiare yapılmıştır:

Āġūş-ı ḫayālümde gehī ol **büt-i tersā**

Geh ḫūn-ı cigerle ṭolu peymāne be-destem (G. 102/2)

Gören dil ṣafḥasından naḳş-ı ḥüsnüñ deyr bilmez hīç

Büt-i büt-ḫāne-i dil sensin ᶜālem ġayr bilmez hīç (G. 20/1)

Feyż-yāb-ı iᶜtikāf-ı mescid olmışken göñül

Şimdi ol **büt** sākin-i künc-i künişt itdi beni (G. 138/4)

Vaṣlını elde ṭutar her kim ki görse ᶜişvesin

Anı bilmez kim o **büt** ᶜayyārdur dünyā ḳadar (G. 32/3)

Her **büt**-i şūḫı çeker küfr-i ḫaṭına biñ dīn

Dil-i dīvāne ᶜaceb ṭurfe ṣanem-ḫāne imiş (G. 75/5)

Cām elde hevā serde **ṣanem** dilde muḥaṣṣal

Ben dāġ-ı dil-i ṣūfī-i taḳlīd-perestem (G. 101/3)

Sevgili, gözünün güzelliği ve ürkekliğinden dolayı ceylana benzetilir. Aşağıdaki beyitte sevgili yerine âhû sözcüğü kullanılarak istiare yapılmıştır:

O **āhū** ṣayd olınınca netīce ey Fevzī

Bu deştgāhda çoḳ terk ü tāz lāzımdur (G. 45/7)

Aşağıdaki beyitlerde de açılmamış gül olan gonca sözcüğü, sevgilinin yerine kullanılarak istiare yapılmıştır:

Gülşen-i yāre eger uġrar iseñ bād-ı ṣabā

Cān-ı Fevzīmüzi ol **ġoncaya** itḥāf eyle (G. 126/5)

Nesīm-i āhumı ol **ġonca** görse ḫande ider

Teraḥḥum eylemez ammā hezār-ı zāra dirīġ (G. 83/3)

Sevgilinin en önemli özelliklerinden biri de âşıklarına sürekli eziyet etmesidir. Aşağıdaki beyitte de şair, "pür-cefâ" diye sevdiğine seslenerek istiare yapmıştır:

Beni ey pür-cefā Fevzī-veş āh eyler ḳıyās itme
Ben ol Vāmıḳ-pesend-i mürşid-i ᶜışḳum günāh itmem (G. 104-7)

O gül-ruḫsāra āşıḳsañ şiḳāyet itme cevrinden
Bu gülzāruñ hezārında dilā āh u enīn olmaz (G. 71/6)

Beyitte, "gül yanaklı" sözüyle sevgili kastedilerek istiare yapılmıştır.

Fevzī inanma ᶜahdine ṭurmaz o bī-vefā
Vaᶜd-i viṣāl iderse de vaᶜd-i kümūn ider (G. 52/7)

Yukarıdaki beyitte ise vefasız olan sevgilidir.

Tekellüm itmege yoḳ çāre gerçi ṭūṭīyem
Bugün hem āyīneden hem şekerden ayrıldum (G. 107/2)

Şair, kendisini konuşma talimi yaparken aynadan ve şekerden ayrılan tûtîye(papağana) benzeterek istiare yapmıştır.

Dil ü cān kim zülālüñ neşvesinden dūr ḳalmışdur
İki maḫmūrdur kim bādeden mehcūr ḳalmışdur (G. 41/1)

Bu beyitte "iki mahmurdur" sözcükleriyle, gözler ve açılmamış dudak kastedilmiştir.

Ṣaḳın ey Yūsuf-ı dil bunda ᶜiṣmet sūd virmez kim
Züleyḫā-veş o mest-i nāz āḫir keşf-i rāz eyler (G. 50/4)

Beytinde ise "mest-i nâz" tamlamasıyla sevgili; "keşf-i râz" tamlamasıyla da aşk kastedilerek istiare yapılmıştır.

2.2.1.1.2. Teşbih "Benzetme"

Anlama güç katmak için gerçek ya da mecaz, aralarında çeşitli yönlerden ilgi ve benzerlik bulunan en az iki varlıktan zayıf olanını, nitelik bakımından güçlü olana benzetme sanatıdır. Divan'da en sık kullanılan sanatlardandır.

Nāzına ḳarşu niyāz itmek içün dil ser ü pā
Sīnemi ḫançer-i āh ile dehān itmişdür (G. 55/4)

Yukarıdaki beyitte âh sözcüğü, âşığın göğsünde ağza benzeyen yaralar açan bir hançere benzetilmiştir.

Ġamze hem-meclis göñül peymāne mey ḫūn-ı ciger
Sāḳī-i bezmüm anuñçün rāz maḥremdür baña (G. 2-3)

Şair beyitte; kendini içki dağıtan bir sakiye, sevgilinin yan bakışını meyhane arkadaşına, kadehi gönlüne, şarabı da ciger kanına benzetmiştir.

Bulamam feyż-i mey-i şevḳi ki çarḫ
Sāġar-ı göñlümi meksūr ister (G. 33/6)

Beyitte şair, gönlünü içki kadehine benzetmiştir. Çünkü âşığın gönlü şarap renkli kanla doludur. Bu yüzden çabuk kırılmaya müsaittir.

Āb-ı zülālsüz n'ola murġ-ı dil olsa dil-figār
Tāb-ı sitemle gül gibi dāġ-ı ciger nevīdedür (G. 37/2)

Şair, gönlünü sevgiliye av olan bir kuşa; ciğerlerindeki yaraları da güle benzetmiştir.

Ṣaḳınsun kebg-i dil ser-pençe-i şāhīn-i çeşminden
Ki her bir nā-ḫun-ı müjgānı bir ḳullāba dönmişdür (G. 57/4)

Yukarıdaki beyitte gönül güvercine, sevgilinin gözleri de şahine benzetilirken; sevgilinin gözlerindeki kirpikleri de kanca biçimindeki tırnaklara benzetilmiştir.

Tā ehl-i ʿışḳı dest be-dāmān-ı āh ide
Zülfi gibi bir ejder-i pür pīç ü ḫam gerek (G. 89/9)

Sevgilinin saçı, kıvrım kıvrım oluşuyla bir ejderhaya benzetilmiştir.

Ṣaʿve-i dil cān atar ser-pençe-i müjgānına
Şāhīn-i çeşmi per ü pervāz bilmez neydügin (G. 122/6)

Âşığın gönlü bir kuşa, sevgilinin gözleri şahine; kirpikleri ise şahinin pençesine benzetilmiştir.

Tā kim müjesi tīrdür ebrūsı kemāndur
Yaḫşılıġı neyler dilümüz ḥāli yamāndur (G. 31/1)

Beyitte kirpik oka, kaş ise yaya benzetilmiştir. Müje (kirpik), tîre (ok); ebrû (kaş) da kemâna (yay) benzetilmiştir.

Aç çeşm-i siyehkāre-i seḥḥāreñi sāḳī
Ḳānūn-ı bütān üzre dile mekr ü füsūn it (G. 16/5)

Beyitte, sevgilinin gözü bir büyücüye benzetilmiştir.

Dil virmeyeyüm mi çemen-i ḫaṭṭuña k'anda
Ḫūy-gerde ruḫuñ lāle-i pür şeb-neme beñzer (G. 39/3)

Sevgilinin ayva tüyleri yeşil çimene; yanağı ise üzeri kırağılarla kaplı laleye benzetilmiştir.

O deñlü zaḫm-ābād-ı ḫadeng-i ġamzeñ olmuş kim

Ḳıyās eyler görenler ḫāne-i zünbūrdur göñlüm (G. 105/4)

Beytinde ise şair, gönlünü arı yuvasına benzetmiştir.

2.2.1.1.3. Teşhis "Kişileştirme"

İnsan dışındaki canlılar ve cansız varlıklara insan özellikleri kazandırma sanatıdır. Çok sayıda kişileştirmenin yapıldığı Fevzî Divanı'ndaki kimi kişileştirmeler şunlardır:

Uzadırsa n'ola ruḫsārına zülf ayağını

Kāfir-i muṭlaḳ ider āyet-i ḳur'ānla baḥs̱ (G. 18-3)

Yukarıdaki beyitte yüzün üstüne dökülen saç, ayağını uzatan bir insan olarak düşünülerek teşhis yapılmıştır.

Cigersüzdür maḥabbet āteşine girmege ḳorḳar

Anuñçün ʿışḳ gözden ṣaḳlanur benden ḥicāb eyler (G. 38/4)

Aşkın, bir insan gibi gözlerden saklanıp âşıktan utanması ve muhabbetten korkması teşhistir.

Olurduḳ maḥrem-i vaṣlı o şāh-ı meh-veşüñ şeb līk

Otağın ṣubḥa dek bekler sipāh-ı aḫterān bir bir (G. 60/4)

Yıldızlara, geceleyin birer asker gibi sevgilinin çadırında nöbet tutturulmasıyla kişileştirme yapılmıştır.

Merdüm-i çeşmi gibi ḥürmet ü ʿizzetde iken

Ne idi eyleyecek dīdesin ol nūr vedāʿ (G. 82/2)

Gözbebeklerinin bir insan gibi saygı ve ikramda bulunmaları kişileştirmedir.

Nola gülerse meh ü mihre heb ḥabāb-ı ḳadeḥ
Münīr-i ʿālem-i kübrādur āfitāb-ı ḳadeḥ (G. 21/1)

Yukarıdaki beyitte, kadehin hava kabarcığının gülmesiyle kişileştirme yapılmıştır.

Menem ki ġıbṭa ider keyfüme piyāle-i zehr
Hemīşe ola Ḫudā nuḳlumuz nevāle-i zehr (G. 28/1)

Beytinde zehir bardağının şairin keyfine gıpta etmesiyle kişileştirme yapılmıştır.

Şöyle ṣaldı pençe-i hicrānı Fevzī rūzigār
Derd-i māder-zād-ı ʿışḳı heb ferāmūş eyledüm (G. 106/6)

Beytinde ise rüzgâra pençe attırılmasıyla kişileştirme yapılmıştır.

2.2.1.1.4. Tezat "Karşıtlık"

Anlamca birbirinin karşıtı olan sözcüklerin dize veya beyitlerde bir arada kullanılmasıyla oluşan tezat, Fevzî'nin en sık kullandığı sanatlardandır.

Gerek **ḳahr** u gerek **luṭf** it dil-i Fevzīye yeksāndur
Senüñ Leylī-i zülfüñ Ḳaysı **şerr** ü **ḫayr** bilmez hīç (G. 20/5)

Yukarıdaki beyitte yer alan kahr, lutf sözcüğünün karşıtı; şerr ise hayr sözcüğünün karşıtıdır.

Üftādelerüñ kūşe-be-kūşe **aġlar**
Sen nāz iderek **ḫandeler itdüñ** gitdüñ (G. 97/2)

Beytinde ise ağlamak eyleminin anlamca karşıtı, hande etmek (gülmek)'tir.

Ne <u>mesrūr</u>-ı <u>viṣāl</u>üñdür ne <u>hecr</u>üñle olur <u>maḥzūn</u>

Ġamuñla deşt-i ḥayretde gezer şimdi dil-i Mecnūn (G. 115/1)

Birinci dizedeki mesrûr, mahzûn sözcüğünün anlamca karşıtı; visâl ise hecr sözcüğünün anlamca karşıtıdır.

Kitāb-ı ᶜışḳla ġamzeñ dil-i ᶜuşşāḳı söyletmez

Çıḳar her bir <u>suʾāle</u> biñ <u>cevāb</u> ammā zebān ġāʾib (G. 8/2)

Suâl ve cevâb sözcükleri, beyitte anlamca birbirinin karşıtıdır.

Metāᶜ-ı derdiñi seyreyleyen bāzār-ı ᶜışḳ içre

Virür heb dīn ü dil naḳdin <u>gezend</u> ü <u>żayr</u> bilmez hīç (G. 20/2)

Beyitte gezend, kâr anlamında; zayr da zarar anlamında anlamca karşıt olan sözcüklerdir.

Gerçi ki ceyb-i ṭāḳati <u>hecrüñ</u> ile derīdedür

Ḳayd-ı ümīd-i <u>vaṣldan</u> ṣanma göñül rehīdedür (G. 37/1)

Hecr ile vasl sözcükleri birbiriyle karşıt anlamlı sözcüklerdir.

Ẓann itme göñül gül gibi <u>ḫandān</u> olacaḳsın

Şimden gerü bülbül gibi <u>nālān</u> olacaḳsın (G. 119/1)

Handân ve nâlân sözcükleri, beyitte karşıt anlamda kullanılmıştır.

Yine ehl-i dile mesken ᶜademdür yoḳsa dünyānuñ

Heme <u>maᶜmūresin</u> seyr eyledük <u>vīrānesin</u> gördük (G. 94/3)

Bu beyitte de ma'mûre ve vîrâne sözcükleri, anlam bakımından birbiriyle karşıt sözcüklerdir.

2.2.1.2. Gerçek Anlam Sanatları

2.2.1.2.1. Hüsn-i Ta'lil "Güzel Yorumlama"

Bir olayın oluşmasını, hayalî ve güzel bir nedene bağlayarak açıklama sanatıdır.

Āfitāb itmezdi pür-tāb ʿālemi
İtmese nūrın ruḫuñdan iktisāb (G. 11/3)

Yanak, sevgilideki güzellik unsurlarının başında gelir ve parlaktır. Sevgilinin yüzü o kadar çok parlaktır ki güneş bile dünyayı, sevgilinin yüzünden aldığı bu ışıklar sayesinde aydınlatmaktadır.

Seḥāba mihr-i ruḫsāruñ girelden çeşm-i giryānum
Belī ebr-i ḫaṭṭuñdur bunca bārān olmaġa bāʿis̱ (G. 19/4)

Yağmurların yağması, bulutlara benzeyen sevgilinin yüzündeki ayva tüylerine bağlanmıştır.

Aña ermiş ḳıyāṣ itdüm ṣabānuñ dest-i bī-dādı
Meger ruḫsārına zülfin ḥicābından niḳāb eyler (G. 38/3)

Saç, sevgilideki güzellik unsurlarından biridir. Bazen çok güzel olan yüzün üzerine dökülerek onu gizler. Beyitte sevgilinin saçının yüzlerine dökülmesi utanmasına bağlanmıştır.

Cigersüzdür maḥabbet āteşine girmege ḳorḳar
Anuñçün ʿışḳ gözden ṣaḳlanur benden ḥicāb eyler (G. 38/4)

Beyitte aşkın utanıp gözden saklanması, muhabbet ateşine girmeye korkmasına bağlanmıştır.

Şeb-i ḳadr içre ol ebrūya ḳarşu çoḳ rükūᶜ itmiş
Hilāl-i ᶜıyd ānuñçün pīr-veş ḳanbūr ḳalmışdur (G. 41/4)

Namaz kılan bir kişi, rükûya vardığında belini bükerek ay biçimini alır. Beyitte bayramda görülen ay, Kadir Gecesinde bolca ibadet eden bir insana benzetilmiştir. Ayın kambur bir insana benzeyişi, Kadir Gecesinde çok ibadet etmesine bağlanmıştır.

Ger olmaṣaydı zülfüñe dīvāne gözlerüñ
Baḳmazdı dem-be-dem baña ḫaṣmāne gözlerüñ (G. 91/1)

Saç ve göz, sevgilideki güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin saçı siyah renklidir ve çok güzel kokar. Daima dağınık hâlde bulunur. Âşıkların gönlü dağınık hâldeki bu saçın kıvrımlarında asılıdır. Sevgili, âşıklarına gözü aracılığıyla da bir şeyler anlatır. Bunu yaparken, onlara bazen düşmanca bakarak eziyet etmek ister. Beyitte sevgilinin âşığına düşmanca bakması, sevgilinin gözlerinin saçı uğruna delirmesine bağlanmıştır. Çünkü saçta, âşığın gönlü bulunmaktadır.

Kilid-i ṭabᶜına mühr-i sükūt urmuşdı Fevzī līk
Ḳomaz ḥālinde yārān-ı ṣafā nev-güfte isterler (G. 34/5)

Fevzî; yazmayı bırakmasına rağmen yeniden şiirler yazmasına sebep olarak, sohbet ehlinin kendisini hâline koymayarak yeni şiirler istemesini göstermiştir.

Teġāfül ṣanma ᶜuşşāḳın esirger zaḫm-ı tīġinden
Anuñçün ol melek-ḫaṣlet nigehden iḥtirāz eyler (G. 50/2)

Sevgili, bakışlarıyla âşıklara oklar gönderir ve bu oklarla da onları yaralar. Aslında bu, âşıkların sabırsızlıkla bekledikleri bir andır. Çünkü sevgilinin âşığa bakması; ona iltifat etmesi, onunla ilgilenmesi demektir. Ancak bu beyitte sevgili, âşıklara bakmaz. Şair buna sebep olarak sevgilinin, bakışlarıyla âşıklarda yara açmak istememesini göstermiştir.

Nāzına ḳarşu niyāz itmek içün dil ser ü pā
Sīnemi ḫançer-i āh ile dehān itmişdür (G. 55/4)

Şair, göğsündeki yaraların çıkışını; kendi gönlünün, sevgilinin nazına karşı yalvarmak istemesine bağlamıştır.

2.2.1.2.2. Mübalâğa "Abartma"

Bilinen bir şeyi, olamayacağı biçimde anlatmak; daha büyük veya daha küçük göstererek anlatma sanatıdır. Fevzî'nin en çok rağbet ettiği sanatlardan olan mübalâğa, birçok beyitte karşımıza çıkar.

Cihānı dutmış idi ser-te-ser fiġān bu gice
Meger ki Fevzīmüzüñ meşḳ-i mātemi var imiş (G. 77/5)

Yukarıdaki beyitte, Fevzî'nin mateminin geceleyin baştan başa dünyayı sarması ile mübalâğa yapılmıştır.

Fevzī ki zaḫm-ı tīġ-i ġamın cānda ṭutar
ʿAks olsa aña sāye-i merhem helāk olur (G. 56/5)

Beytinde sevgilinin bakışıyla attığı oklardan yaralanan Fevzî, bu yaralarına tedavi amaçlı sürülecek olan merhemin bile yok olacağını söyleyerek aşırı mübalâğa yapmıştır.

Tā kim o ṭāḳ-ı ebrūya mālikdür ol ṣanem
İtse ʿaceb midür aña Cibrīl eger sücūd (G. 26/3)

Puta benzeyen sevgili, taka benzeyen öyle bir kaşa sahiptir ki Cebrail'in ona secde etmesine şaşılmamalıdır.

Dil-berüm hem şūḫ ü hem cerrārdur dünyā ḳadar
Her nigāhı māye-i āzārdur dünyā ḳadar (G. 32/1)

Sevgilinin şuhluğu ve çekiciliği dünyaya eş tutularak abartı yapılmıştır.

Nīm-naẓrayla cihānı ser-te-ser bī-hūş ider
Çeşm-i efsūnkāresi mekkārdur dünyā ḳadar (G. 32/2)

Sevgilinin gözleri büyücüye, bakışları da büyüye benzer. Şair, beyitte sevgilinin yarı bakışının bile dünyanın aklını başından alacağını söyleyerek mübalâğa yapmıştır.

Ol dil ki meyl-i yārī-i gerdūn-ı dūn ider
Kem ḳaṭre-i sirişkini Ceyḥūn-ı ḫūn ider (G. 52/1)

Sevdiği için âşık, o kadar çok kanlı gözyaşı döker ki bu kanlı gözyaşları Ceyhun Irmağı’na döner.

Ġamuñla ḫūn-ı dil cūş eyleyüp seylāba dönmişdür
Benüm çeşmüm ānuñçün çeşme-i ḫūn-āba dönmişdür (G. 57/1)

Yine bu beyitte, âşığın gönlündeki kanlar sevgilinin üzüntüsüyle sele; çok ağladığı için gözü ise kan akıtan bir çeşmeye dönmüştür.

Hem-pāy olımaz Ḳays bize deşt-i belāda
Ol bādiyede ʿışḳla biz dūş-be-dūşuz (G. 64/2)

Şairin kendisini bela çölünde Kays’tan üstün görmesi mübalâğalı bir anlatımdır.

Nīm āh ile eflāki yaḳmaḳ ne idi ammā
Ḫūrşīdime raḥm itdüm k’olur dü-cihān āteş (G. 74/4)

Şairin çıkaracağı yarım âhla bile hem gökleri hem de dünyayı yakacağını söylemesi abartıdır.

2.2.1.2.3. Nida

Şairin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucu, meramını anlatabilmek için dünyadaki çeşitli varlıklara, duygulu ve heyecanlı bir biçimde seslenmesiyle oluşan sanattır. Bundan dolayı nida sanatı, tekrir ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır. Nida sanatı da Divan'da en sık kullanılan sanatlardandır.

Aşağıdaki beyitlerde şair; "ey, eyâ, vey, yâ" gibi ünlemler ile nida sanatına başvurmuştur:

Ey gül-i gülşen-i kemāl heb sañadur bu ʿarż-ı ḥāl
Dest-i hezār-ı zāruñ al yirde ḳalur ʿadīm olur (K./24)

Bu deñlü dutma elüñde piyāle ey sāḳī
Ḥicāb virmeye tā dīde-i ḥabāb saña (G. 4/3)

Esīr-i ṭurre-i ser-beste-i şeb-dīziñem ey şūḫ
Şehīd-i ġamze-i mestāne-i ḫūn-rīziñem ey şūḫ (G. 23/1)

Ṣafā geldüñ eyā ʿışḳ ey cehennem-zād ḫoş geldüñ
Dilüm ber-bād ü cānum eyledüñ ābād ḫoş geldüñ (G. 88/1)

Ey ḫüsrev-i encüm-ḫadem v'ey dāver-i Dārā çeşm
Bir ḳalʿa feth itdüñ bu dem her ṭaşı bir ḥıṣna deger (T. XX/6)

Ey bülbül-i ḥadīḳa-i gül-ġonce-i nāz
V'ey maḥrem-i ḥarīm-i şeh-i ʿışḳa ṭırāz
Sūzında kān-ı ʿışḳ içün anda bir nefes
Ben zāġ-ı pür-şikesteye göster pervāz (R. 28)

Ey şūḫ eyā belā-yı ʿālem

V'ey her nigehüñ ḳażā-yı ʿālem (Tb.-1 II/1)

Pinhān-şüde-i dāmenidür ṣad şeb-i deycūr

Yā Rabb ne siyeh-çerde olur aḫter-i ḥasret (G. 15/4)

2.2.1.2.4. Tecâhül-i Ârif

Bir nükte yapmak için şairin, bildiği bir şeyi bilmezlikten gelme sanatına "tecâhül-i ârif" denir.

Bilinmez oldı esrārı nedür ḥayret-fezā yoḫsa

Ġubār-ı ḫaṭṭ mıdur ʿuşşāḳa ḥayrān olmaġa bāʿis̱ (G. 19/3)

Beytinde âşıkların kendilerinden geçme sebebi gizlenerek bu kendinden geçiş, sevgilinin ayva tüylerine bağlanmıştır.

Ne fürḳat ṣarṣarın ne ḫod semūm-ı hecrini gördük

Nedür Fevzī nedür göñlüñ perīşān olmaġa bāʿis̱ (G. 19/5)

Yine şair, ayrılığın ıstırabından perişan olsa da bunu bilmezlikten geliyor.

Būy-ı zülfi irmedin daḫı meşām-ı cānuma

Şāne-veş bilmem nedendür çāk çāk olmaḳ baña (G. 1/2)

Şair, aşk derdinden dolayı perişanlık çekmektedir. Ancak bu sebebi bilmezlikten gelerek perişanlığının nedenini aramaktadır.

2.2.1.2.5. Tekrir

Tekrir, anlamın üzerinde yoğunlaştığı bir sözcük ya da ifadeyi beyit veya dizede yineleme sanatıdır. Tekrir, Fevzî'nin sıkça kullandığı sanatlardandır.

Tāb-ı şuᶜā-ı ruḫlarıña kem neẓāreden
Heb dāġ dāġ ile dilimüz dīde dīdedür (G. 36/2)

Yukarıdaki beyitte, "dağ ve dîde" sözcükleri yinelenmiştir.

Bir bencileyin āşıḳ-ı mehcūr ele girmez
Bir sencileyin dil-ber-i maġrūr ele girmez (G. 72/1)

"Bir" sözcüğü ile "ele girmek" deyimi yinelenmiştir.

Olursa cān u dil ol nergis-i mestāneden maḥẓūẓ
Olurlar lā-cerem mestāneler mestāneden maḥẓūẓ (G. 81/1)

Bu beyitte "olmak" eylemi, "mestâne ve maḥẓūẓ" sözcükleri ile tekrir yapılmıştır.

Yiter ḫilᶜat baña zaḫm üzre zaḫm u dāġ dāġ üzre
Uṣandum ḥāṣılı dehrüñ ᶜabāsından ḳabāsından (G. 110/7)

"Zaḫm, üzre ve dâġ" sözcüklerinin ikişer kez kullanılmasıyla tekrir yapılmıştır.

Göñül göñül-şiken-i zülf-i yāre aldanma
Ṣaḳın ṣaḳın girih ü naḳş-ı māra aldanma (G. 125/1)

Şair; "sakın, gönül ve aldanma" sözcükleri ile tekrire başvurmuştur.

Serümde dāġ-ı ter ü dilde ārzū tāze
Gül ü hevāmızı seyr it o tāze bu tāze (G. 129/1)

Yukarıdaki beyitte de "taze" sözcüğü üç defa söylenerek yinelenmiştir.

Eşkümi o ʿĪsī dem seyl-āb-ı dem itmekde
Bī-gāne ise her dem laʿl ile dem itmekde (G. 133/1)

“Dem ve dem itmek” sözcükleri ile tekrir yapılmıştır.

Dāġlar dilde bedīd olmada ḫırmen ḫırmen
Sīnede āteş-i hicrān ise külḫan külḫan   (G. 118/1)

Beyitte “hırmen ve külhan” sözcükleri tekriri oluşturmuştur.

Kime arż idem aḥvālüm kime keşf idem esrārum
Kim añlar ḳadr ü miḳdārum kim ister kāmil insānı   (M. IV/2)

Beyitte “kim” sözcüğü dört kez kullanılarak tekrir yapılmıştır.

2.2.1.2.6. Telmih

Bir dizede veya cümlede geçmişte yaşanan, herkesçe bilinen bir olay, inanç veya kişiyi hatırlatmaya telmih denir. Fevzî, divan şiiri geleneği içinde ele alınan birçok kişi ve olaya yer vermiştir.

Ṣaḳın ey Yūsuf-ı dil bunda ʿiṣmet sūd virmez kim
Züleyḫā-veş o mest-i nāz āḫir keşf-i rāz eyler (G. 50/4)

Beyitte, Yusuf Peygamber ile Züleyha arasında geçen aşka telmih yapılmıştır.

Düşicek Fevzī ile dūr ḳapuñdan gūyā
Ḳıldı dergāh-ı Süleymānı iki mūr vedāʿ (G. 82/5)

Süleyman Peygamber ile karınca arasında geçen konuşmaya telmih yapılmıştır.

ᶜAḳla heves Leylī-i zülfüñ bedel aldum

Mecnūnum o sevdā ile ṭūl-ı emel aldum (G. 109/1)

Beyitte, Leyla ile Mecnun arasındaki aşka telmihte bulunulmuştur.

Belā-yı cān Eyyūbı çıḳa encām-ı Yaᶜḳūba

Hele bir kerre derd-i Fevzī-i nā-şād söylensün (G. 111/5)

Eyüp Peygamber, Tanrı'nın imtihan etmek amacıyla kendisine verdiği hastalıklara ve bunların ıstıraplarına karşı sabırlı davranmış, sonunda bu dertlerinden kurtularak sağlığına kavuşmuştur. Yakup Peygamber'e de, büyük oğullarının hilesiyle ayrı kaldığı en sevgili oğlu Yusuf için döktüğü gözyaşları nedeniyle telmihte bulunulmuştur.

Selḫe Nesīmī-veş rıżā virdi ḥaḳīḳat içre dil

Tek hevesi ayağına nīş-i mecāz degmesün (G. 112/4)

Şair, derisi yüzülerek öldürülen Nesîmî'ye telmihte bulunmuştur.

Tāb-ı ruḫ-ı cānāna yoḳ ṭāḳatümüz gerçi

Şemᶜ-i şecer-i Ṭūruñ pervānesi āteşdür (G. 61/2)

Tûr, Musa Peygamber'in Tanrı'yla konuştuğu dağın adıdır. Hz. Musa ailesi ile Mısır'a dönmek üzere yola çıktığında, Tûr Dağı'nda şiddetli yağmur ve rüzgârla karşılaşıp yolunu şaşırır. Uzakta bir ateş görür. Bu ateşe yaklaşınca ateşin bir ağaç üzerinde olduğunu fark eder. (Levend 1984a:118) Beyitte, Hz. Musa'nın yaşadığı bu olaya telmih yapılmıştır.

Merhemüñ żāyiᶜ olur elmās sūd it yāremi

Zaḫm-ı nāsūra ḫod ey ᶜĪsī devā mümkin degül (G. 99/4)

O deñlü ẕevḳ-yāb-ı derdiñem cānā helāk olsam

Mesīḥ iḥyā içün biñ kez niyāz itse nigāh itmem (G. 104/4)

Hz. İsa, hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme mucizesi ile bilinen bir peygamberdir. Yukarıdaki beyitlerde de Hz. İsa'nın bu özelliğine telmih vardır.

Reg-i cānına urdı tīşesin ʿārından āḫir dem

Görüşdük bī-sütūn-ı ġamda Ferhād-ı maḥabbetle (G. 130/4)

Aşk kahramanlarından biri olan Ferhat, Şirin'e kavuşması için onun emriyle Bîsütun Dağı'nı delmeye başlar. Dağ delme işini bitireceği zaman Ferhat'a, Şirin'in öldüğü haberi verilir. Bunu duyan Ferhat, külüngünü başına vurarak kendini öldürür. Beyitte bu aşk öyküsüne telmihte bulunulmuştur.

2.2.1.2.7. Tenasüp

Birbiriyle anlam ilişkisi olan sözcüklerin, beyit veya dizelerde bir arada kullanılmasıdır. Tenasüp de Fevzî'nin en sık kullandığı sanatlardandır.

Dil-i bīmāra derd-i ʿışḳ-ı cān-sūzuñ devādur heb

Sem-ālūd-ı ġam-ı zülfüñde tiryāḳ-ı şifādur heb (G. 10/1)

Yukarıdaki beyitte "bîmâr, derd, devâ, tiryâk, şifâ" sözcükleri bir arada kullanılarak tenasüp yapılmıştır.

Piyāle bilmezüz endāzesüzdür ʿişretimüz

Ele girince sebū-yı mey-i dü-sāle-i zehr (G. 28/2)

Beyitte, "piyâle, işret, sebû, mey" sözcükleri ile tenasüp yapılmıştır.

Ḫāşiye ṣanma muṣḥaf-ı rūy-ı kenārı ḫaṭṭını

Ḳıl ḳalemiyle ince bir cedvel-i ḫoş keşīdedür (G. 37/4)

"Hâşiye, Mushaf, hatt, kalem, cedvel, keşîde" tenasübü oluşturan sözcüklerdir.

Yayıldı būy-ı gül-i ṭabᶜımuz cihāna temām
Meşāmm-ı dehri muᶜaṭṭar iden gülistānuz (G. 67/5)

"Bûy, gül, meşamm, muattar, gülistân" birbiriyle anlam ilgisi olan sözcüklerdir.

Çārsū-yı ᶜārifāndan çıḳma ey dellāl-ı ᶜışḳ
Heb metāᶜ-ı āteş-i ġamdur mezād itdüklerüñ (G. 95/4)

"Çârsû, dellâl, metâᶜ, mezâd" alışverişle ilgili sözcüklerdir.

Meger ki nergis-i bīmāruñ olmuş sāḳī-i meclis
Ki böyle bāde-i dūşīneden maḫmūrdur göñlüm (G. 105/3)

"Nergis, bîmâr, sâkî, meclis, bâde, mahmûr" sözcükleri ile tenasüp yapılmıştır.

O bezmi görmek olur mı ki sāḳī laᶜl ṣuna mest
Elümde gül gibi peymāne-i şarāb dururken (G. 123/3)

Beyitte; "bezm, sâkî, mest, peymâne, şarâb" sözcükleri tenasübü oluşturmaktadır.

Nice meyl itsün inṣāf it ᶜarūs-ı dehre ehl-i dil
Ki zīr-i ḫaclesine nice biñ dāmād ayaḳ baṣmış (G. 76/4)

"Arûs, hacle ve dâmâd" sözcükleri, beyitte anlamca birbiriyle ilişkilendirilmiştir.

Merhemüñ żāyiᶜ olur elmās sūd it yāremi
Zaḫm-ı nāsūra ḫod ey ᶜĪsī devā mümkin degül (G. 99/4)

"Merhem, elmas, yâre, zahm, nâsûr, İsa, devâ" sözcükleri ile tenasüp yapılmıştır.

Ney-i dil nālede cān muṭribi taḳsīm-i zārīde
Ki sāḳīsüz olan bezm-i firāḳ içre budur ḳānūn (G. 115/4)

Beytinde de "ney, nâle, mutrib, taksim, zârî, sâkî, bezm, kânûn" sözcükleri anlamca birbiriyle ilişkili olduğu için tenasübü oluşturmaktadır.

2.2.2. Düşünceye Bağlı Edebî Sanatlar

2.2.2.1. Anlam Sanatları

2.2.2.1.1. İham

Bir dize veya beyitte bir sözcüğün, bilinen bütün anlamlarının kasdedilerek kullanılmasıyla oluşan sanattır.

Bir gül girerse destüñe şād olma rūzgār
Çoḳ görmişüz ḳapar anı dāġ-ı derūn ider (G. 52-4)

Beyitte, "kapar" sözcüğü; rüzgârın "gülün açılmasına engel olması" ve rüzgârın "gülü elden alıp gitmesi" anlamında kullanılmıştır.

Ne ʿālem itse gerek ʿömri ṭut dırāz olmuş
Bu rūzigār ki girdāba ṣaldı Nūḥumuzı (G. 135/3)

Rûzigâr; hem zaman, devir anlamına hem de yel anlamına gelebilecek biçimde kullanılmıştır.

Yiter sāḳī-i çarḫ inṣāfsızlık eyledi tā key
Ele peymāne-i pür-mey baña ḫūn-ı ciger virsün (G. 116-3)

El sözcüğü, şarap dolu kadehin ele alınması ve kadehin şairin dışında yabancılara verilmesi anlamında kullanılmıştır.

Bilmez mi idüñ Leylī-i zülfine ki düşdüñ
Mecnūn-ṣıfat bī-ser ü sāmān olacaḳsın (G. 119-3)

Yine yukarıdaki beyitte “Leylî” sözcüğü, hem karanlık hem de aşk kahramanlarından Leyla biçiminde iki farklı anlama gelebilecek biçimde kullanılmıştır.

Ne deñlü rūy-ı dil ᶜarż itse pīr-i dehr saña
Fesānedür şaḳın ol nā-bekāra aldanma (G. 125-3)

“Sakın” sözcüğü beyitte, hem sakınmak anlamında hem de asla anlamında ünlem olarak düşünülebilir.

Tā kim müjesi tīrdür ebrūsı kemāndur
Yaḫşılığı n’eyler dilümüz ḫāli yamāndur (G. 31/1)

Yukarıdaki beyitte şair “hâl” sözcüğünü, hem durum hem de vücuttaki siyah leke anlamındaki “ben” olarak kullanmıştır.

Raḥm itmege çünki yoḳ murāduñ
Göñlüm neye mübtelā idersin (Tb.-1 V/3)

“Neye” sözcüğü hem soru anlamıyla hem de “kamışa” anlamıyla kullanılmıştır.

Sāḳīnüñ ayaġın öp rūḥ-ı Cemi şād eyle
Vāᶜiẓüñ velvele-i pendi heb efsāne imiş (G. 75/2)

Beyitte “ayağ” sözcüğü, sakinin ayağı ve kadeh anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

2.2.2.1.2. İktibâs

Anlamı pekiştirmek için beyit veya dizelerde ayet ve hadislerden alıntı yapma sanatıdır. İktibas, Fevzî’nin zaman zaman başvurduğu edebî sanattır.

Ḥaḳḳuñda buyurmadı mı levlāk

لولاك لما خلقت الافلاك (Tc. III/7)

Beyitte "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım" anlamındaki "*Levlāke levlāke lemā ḫalaḳtü'l-eflāk*" hadîs-i kudsî alıntılanmıştır.

Ey şāhin-i evc-i قاب قوسين

Miᶜrāc-ı şikār-ı kem-terīnüñ (Tc.-I II/6)

Beyitte; Hz. Muhammed'in Miraç'ta Allah'a olan yakınlığı, Necm Sûresi'ndeki *Ḳābe ḳavseyn ev-ednâ* "Araları iki yay kadar yakın oldu" anlamındaki 9. âyete telmihte bulunularak açıklanmıştır.

Hem oldı saña o *rūḥ-ı ḳudsī*

Biñ cānla çāker-i kemīnüñ (Tc.-I II/9)

Beyitte, Nahl Sûresi 102. ayette geçen "Rūḥ-ı ḳudsī" deyimi; "Mukaddes Ruh" anlamında Cebrail için kullanılarak iktibas yapılmıştır.

Didüm ḥamd iderek ey Fevzī tārīḫ

Ḫafīflendi yüküm الحمد لله (T. XXII/6)

El-ḥamdü li'l-lāh: "Hamd Allah'a mahsustur." Fâtiha Sûresi, 1. âyet.

Olmışdı göñül hecrile gerçi güm-rāh

Saᶜyile nigāh eyledi āḫir ol māh

Düşdüm yeñi başdan yine bir derde āh

لا حول ولا قوة الا بالله (R/8)

Beyitte, *Lā ḥavle velā ḳuvvete illā bi'l-lāh:* "Kuvvet ve kudret ancak Allah'ındır" manasında bir duadan alınmıştır. (Levend 1984a:488)

Ġam yeme Fevzī ki Allāh kerīm āliṣāndur
Füżelā-yı sülefā الليلة حبلي didiler (T. I/23)

El-leyletü ḥublā: "Gece gebedir" anlamında Arapça tâbir. (Levend 1984a:431)

2.2.2.1.3. İstifham

Yanıt alma amacı gütmeden, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için düşüncelerin soru biçiminde söylenmesidir. Fevzî de şiirlerinde; "nedür, mi, niçün, n'ola, aceb, neden" gibi sözcüklerle birçok istifham yapmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde şair dile getirdiği soruların yanıtını bilmesine rağmen anlamı kuvvetlendirmek için soru sormaktan geri durmaz:

Zīnet <u>ne</u> arar sende ᶜabādan <u>ne</u> ḳaçarsın
Şeh-zāde <u>misin</u> ᶜāleme dībāda <u>mı</u> geldüñ (G. 87/3

Ne firḳat ṣarṣarın ne ḫod semūm-ı hecrini gördük
<u>Nedür</u> Fevzī <u>nedür</u> göñlüñ perīşān olmaġa bāᶜiṣ (G. 19/5)

Budur ḫavfum ki şimden ṣoñra başlar fenn-i bīdāda
<u>Niçün</u> ol şūḫa rāzum ey niyāz bī-ḥicāb açduñ (G. 91/4)

ᶜİşret yiridür dehre o sevdāda <u>mı</u> geldüñ
Ey dil bu ġam-ābāda sen āzāde <u>mi</u> geldüñ (G. 87/1)

Fevzī senüñle maṭlabımuz bir degül <u>midür</u>
ᶜAhd-i ḳadīmi yāda getür minnetüm budur (G. 35/7)

Bu baḫtla ṭutalum bürc imiş aña dilümüz
Ṭulūᶜ ider <u>mi</u> meger andan āfitāb-ı ümīd (G. 25/3)

Var mı ᶜālemde Ḫudā hem şūḫ hem ġaflet-nihād
Dil-ber-i Fevzī gibi meh-pāresi bir kimsenüñ (G. 96/7)

Nedendür kim meşāmm-ı dehr ḫūnīn çeşme-sār olmış
Meger var ise sünbülzār-ı ḥüsne bād ayaḳ başmış (G. 76/5)

2.2.2.1.4. Leff ü Neşr

Birinci dizede söylenen sözcüklerle, anlamca ilişkili olarak ikinci dizede bazı sözcüklerin kullanılmasıyla oluşan sanattır. Sözcükler, belli bir sırayla söylenirse; leff ü neşr mürettep, belli bir sırayla söylenmezse leff ü neşr müşevveş olarak adlandırılır.

Uzadırsa nola ruḫsārına zülf ayağını
Kāfir-i muṭlaḳ ider āyet-i Ḳur'ānla baḥs̱ (G. 18/3)

Beyitte ruhsar sözcüğüne karşılık "kâfir-i muṭlaḳ"; zülf sözcüğüne karşılık da "Ḳur'ân" kullanılmıştır.

Dil ü cān kim zülālüñ neşvesinden dūr ḳalmışdur
İki maḫmūrdur kim bādeden mehcūr ḳalmışdur (G. 41/1)

Dil ü câna karşılık "iki mahmur" ifadesi; zülâle karşı da "bâde" sözcüğü kullanılmıştır.

Bir dil ki ide zülf-i girih-gīr ile ülfet
Dīvāne olur itmese zencīr ile ülfet (G. 14/1)

Dil (gönül)'e karşılık "divane"; zülf sözcüğüne karşılık da "zincir" kullanılarak leff ü neşr mürettep yapılmıştır.

Nergisüñdür sāḳiyā ʿayn-ı ḥabāb

Aña mestī ṣatmasun cām-ı şarāb (G. 11/1)

Beyitte nergis sözcüğüne karşılık "mestî", sakî sözcüğüne karşılık da "câm-ı şarâb" kullanılmıştır.

Seḥāba mihr-i ruḫsāruñ girelden çeşm-i giryānum

Belī ebr-i ḫaṭṭuñdur bunca bārān olmaġa bāʿis̱ (G. 19/4)

Sehâb sözcüğüne karşılık "ebr-i hatt"; çeşm-i giryân tamlamasına karşılık da "bârân" sözcüğü kullanılmıştır.

ʿUşşāḳ ser-i kūy-ı dil-ārāda gerekdür

Ḳullar der-i sulṭānda istāde gerekdür (G. 58/1)

"Kullar" sözcüğü uşşâka karşı; "der-i sultân" sözcüğü de kûy-ı dil-ârâya karşılık kullanılarak leff ü neşr mürettep yapılmıştır.

ʿAḳla heves-i Leylī-i zülfüñ bedel aldum

Mecnūnum o sevdā ile ṭūl-ı emel aldum (G. 109/1)

Beytinde ise Leylî ile Mecnûn; zülf ile sevda sözcükleri anlamca birbiriyle ilişkili kullanıldıkları için leff ü neşr mürettebi oluşturmuştur.

2.2.2.1.5. Reddü'l-Acz Ale's-sadr

Bir beyitte, birinci dizenin son sözcüğüyle ikinci dizeye başlanması veya bir gazelin ilk dizesiyle son dizesinin aynı olmasıdır. Fevzî Divanı'nda çok olmamakla birlikte birkaç gazelde bu sanata rastlamaktayız.

Aşağıdaki gazellerin, ilk dizeleriyle son dizeleri aynı olduğu için reddü'l-acz ale's-sadr sanatı yapılmıştır:

Maᶜzūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz

Sen cān çekiş zühd ile biz ġarḳ-ı gülābuz

.....

.....

Fevzīye taṣavvufda da biz ġālibüz ammā

Maᶜzūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz (G. 62)

Dirīġ tīġ-i cefā girdi dest-i yāre dirīġ

Yine açıldı dil ü cānda tāze yāre dirīġ

.....

.....

Bu dem diyār-ı ᶜadem seyrin eylerüz Fevzī

Dirīġ tīġ-i cefā girdi dest-i yāre dirīġ (G. 83)

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi

Mey ü maḥbūb ile seyr-i kenār eyyāmıdur şimdi

.....

.....

Açılsa hem-nevā-yı ṣad hezār olsa dil-i Fevzī

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi (G. 136)

2.2.2.1.6. Sihr-i Helâl

Bir sözcüğü veya sözcük grubunu, önceki dizenin sonunda ve sonraki dizenin başında anlamlı olacak biçimde kullanma sanatıdır.

Zülfi ayaḳdan aṣılsa yiridür ġamzeleri

Sāyesinde nice nā-ḥaḳ yere ḳan itmişdür (G. 55/2)

Yukarıdaki beyitte "gamzeleri" sözcüğü, hem birinci dizede hem de ikinci dizede anlamlı olacak biçimde kullanılmıştır.

Nāzına ḳarşu niyāz itmek içün dil <u>ser ü pā</u>
Sīnemi ḫançer-i āhile dehān itmişdür (G. 55/4)

Beyitte "ser ü pâ" sözcükleri, her iki dizede de anlamlı kullanılabilecek biçimdedir.

2.2.2.1.7. Tevriye

İki ya da daha fazla anlamı olan bir sözcüğün, bir dize veya bir beyitte yakın anlamının söylenip uzak anlamının kasdedilmesiyle oluşur. (Dilçin 2005:427) Fevzî de kimi sözcükleri yer yer tevriyeli olarak kullanmıştır.

Muḥaşşā eyledüñ ser-levḥa-i ruḫsārı <u>ḫaṭṭuñla</u>
Yine ṭullāb-ı fenn-i vaṣla bir müşkil kitāb açduñ (G. 91/2)

Beytinde "hatt" sözcüğü, yakın anlamı yazı olarak değil de uzak anlamı olan yüzdeki ayva tüyleri kasdedilerek tevriyeli kullanılmıştır.

2.2.2.2. Anlam ve Söz Sanatları

2.2.2.2.1. Cinas

Söylenişleri ve yazılışları aynı ama anlamları farklı olan sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır.

Dirīġ tīġ-i cefā girdi dest-i **yāra** dirīġ
Yine açıldı dil ü cānda tāze **yāre** dirīġ (G. 83/1)

Beyitte "yâra ve yâre" sözcükleri yazılışları bakımından aynıdır. Ancak anlamca birbirlerinden farklıdır.

Eşkümi o ᶜĪsī dem seyl-āb-ı dem itmekde

Bī-gāne ise her dem laᶜ lile dem itmekde (G. 133/1)

"Dem" sözcüğü, birinci dizede "nefes"; ikinci dizede ise "zaman, vaki"t anlamında kullanılmıştır.

Eşkümi o ᶜĪsī dem seyl-āb-ı dem itmekde

Bī-gāne ise her dem laᶜl ile dem itmekde (G. 133/1)

Yine yukarıdaki beyitte de "dem itmekte" ifadesi hem "kan", hem de "birlikte vakit geçirmek" anlamında cinaslı kullanılmıştır:

2.2.2.3. Söz Sanatları

2.2.2.3.1. Aliterasyon

Dize veya beyitte, aynı sesin veya hecenin ahenk oluşturacak biçimde tekrarlanmasına denir.

Żann itme göñül gül gibi ḫandān olacaḳsın

Şimden gerü bülbül gibi nālān olacaḳsın (G. 119/1)

Yukarıdaki beyitte "n ve l" harfleri ile aliterasyon yapılmıştır.

ᶜAcebdür bir zamān gül olmayup şeb-nemden āzürde

Benüm zaḫm-ı dilüm her dem olur merhemden āzürde (G. 134/1)

Bu beyitte, "m ve r" harfleri tekrarlanarak aliterasyon yapılmıştır.

Dimem hem-rāz yoḳ ġamzeñ gibi bir rāzdanum var

Senüñ ᶜışḳuñda sulṭānum ġam-āsā mihribānum var (G. 30/1)

Yine yukarıdaki beyitlerde de "m ve r" harfleri ile aliterasyon yapılmıştır.

2.2.2.3.2. İştikak "Türeme"

Aynı kökten türeyen en az iki sözcüğün, bir arada kullanılmasıyla oluşan iştikak sanatına, Fevzî Divanı'nda sık olmasa da rastlıyoruz.

Cez̠b eylemege kendüye pūlād-ı dilānı
Dil ḫāṣṣiyet-i cez̠bede bī-cāde gerekdür (G. 58/5)

"Cezb ile cezbe" aynı kökten türeyen sözcüklerdir.

Pür şuᶜle iden göñlümüzi ᶜışḳ-ı bütāndur
Maḥşerde de ol āteş ile meşᶜale-tābuz (G. 62/2)

Beyitte "şu'le ve meş'ale" sözcükleri ile iştikak yapılmıştır.

ᶜĀşıḳ olınca bencileyin maḥż-ı ġam gerek
Maᶜşūḳ olınca sencileyin pür-sitem gerek (G. 89/1)

"Âşık ve ma'şûk", ışk kökünden türemiş sözcüklerdir.

Cihānı Beyt-i Aḥzān itdi ᶜālem döndi Yaᶜḳūba
O sengīn dil de olmaz mı görüp bu mātemi maḥzūn (K. I/6)

Yine yukarıdaki beyitte, "aḥzān ve maḥzūn" sözcükleri de aynı kökten türemiş sözcüklerdir.

2.3. Atasözleri ve Deyimler

17. yüzyıl şairlerinin en önemli özelliklerinden birisi, yerlileşmenin de etkisiyle şiirlerinde atasözü ve deyimlere bolca yer vermeleridir. Yerlileşmenin öncüsü olan Nâbî ve halk deyişlerini şiirlerinde bolca kullanan Sâbit, devirlerindeki şairlere bu alanda öncülük etmişlerdir. (Karacan 1997:28) Yerlileşmenin etkisiyle

Fevzî'nin şiirlerinde atasözü, deyimler ve atasözünü çağrıştıran cümlelere sıkça rastlıyoruz.

Lākin nice ķābil ola pinhān

Bir penbe içinde bunca aḫker (Tc. VI/8)

Beytindeki "Ateşle pamuğun oyunu olmaz" (Eyüboğlu 1975:27) atasözüyle birlikte Fevzî Divanı'nda, atasözünü çağrıştıran birkaç cümle daha dikkati çeker. Aşağıdaki beyitlerde; "Maḥbūb ya şeh-zāde ya beg-zāde gerekdür, şīr ile pençeleşen zūr ister, baḥs̱ uzasa virür kesel, olurmuş āşinādan āşinā maḥcūb" sözleri atasözü niteliğinde olan cümlelerdir:

Her şūḫa göñül virmege muʿtād ġalaṭdur

Maḥbūb ya şeh-zāde ya beg-zāde gerekdür (G. 58/4)

Ṭuramaz ṭabʿuma ķarşu ḫaṣmum

Şīr ile pençeleşen zūr ister (G. 33/8)

Fevzī uzanmadın cedel ķalduralum duʿāya el

Baḥs̱ uzasa virür kesel bu mes̱el ķadīm olur (K. 29)

Ḫayāli daḫı çeşmi gibi çetr-i ḫˇābda şimdi

Meger gāhī olurmuş āşinādan āşinā maḥcūb (G. 9/2)

Atasözlerini çağrıştıran bu cümlelerin yanısıra Divan'da birçok deyim kullanılmıştır. Bu deyimlerin kimileri hiçbir biçim değişikliğine uğramadan, kimileri de çok az değişikliklere uğrayarak günümüzde de kullanılmaktadır. Şair, kullandığı deyimler üzerinde vezin gereği birtakım tasarruflarda bulunarak sözcüklerin yerlerini değiştirmiştir: "Düş ayağına, yüz sürse pâyüne, tutsun el üzre, içerdüm kanuñ, döker kanum, düşdüm derde, urma dest, koy kendi hâlüme, girdi koynuna, düş ayağına" vb.

İncelememiz sırasında Divan'da karşılaştığımız başlıca deyimler şunlardır:

Allah'a kalmak "işi çıkmaza girmek": (Tülbentçi 1977:222)

Ġam-ı hecriyle cānum çıkmaġa bir āha ḳalmışdur
Benüm ḥāl-i ḫarābum ey göñül Allāha ḳalmışdur (G. 53/1)

Allah için "Allah aşkına ricada bulunmak": (Eyüboğlu 1975:23)

Nefes ḫulḳūma dek sūzān olur ḥālüm beyān itsem
Beni Allāh içün söyletme kim derd-i nihānum var (G. 30/4)

Amān virmemek "aman vermemek, acımamak": (Tülbentçi 1977:43)

Ḳıyarsa çeşm-i bī-raḥmı dil-i ʿuşşāḳ-ı nālāna
Belī cellād-ı sulṭānī amān virmez zamān bilmez (G. 70/3)

At başı beraber "eşit durumda olmak, baş başa gitmek": (Tülbentçi 1977:54)

Ḫandān oluruz derd ile nālān olsaḳ
Ābād oluruz ʿışḳile vīrān olsaḳ
Bir çarḫla at başı berāber dönerüz
Vaṣla irerüz tālib-i hicrān olsaḳ (R. 15)

Ayağına düşmek "ayağına kapanmak, yalvarmak": (Tülbentçi 1977:61)

Sāḳīnüñ ayaġına Fevzī ne gūne düşmüş
ʿArża ne resme girmiş ol bī-ḥicāb-ı seyr it (G. 17/7)

Dergāha varursañ düş ayaġına şu resme
Kim bende vü āzāde saña ḫufte disünler (G. 40/3)

Ayağına yüz sürmek "çok yalvarmak, saygı göstermek": (Eyüboğlu 1975:38)

Eliyle ṭurrelerin açdı rūzgāra ḥased
Ayaġına yüzüni sürdi cūybāra ḥased (G. 24/1)

Yüz sürse nola pāyüñe ḥūbān-ı zamāne
Sen evc-i ḥüsnde meh-i seyyāre ḥaşemsin (G. 114/2)

Ayaḳ başmak, ḳadem başmak "ayak basmak, ulaşmak, girmek": (Eyüboğlu 1975:40)

Beyābān-ı cünūn k'aña dil-i nā-şād ayaḳ başmış
Ne Mecnūn-ı cünūn peymāne ḫod Ferhād ayaḳ başmış (G. 76/1)

Tā kim bu deştgāha ḳadem başdum ol gice
Mecnūn firār idüp ḳodı ṭās u ṭarāġını (G. 137/3)

Baş ḳurtarmak "canını kurtarmak, yaşamda kalmak": (Eyüboğlu 1975:68)

Baş ḳurtaramaz Rüstem olursa daḫı ʿāşıḳ
Ḥaḳḳında ki çeşmüñ ide tedbīr-i teġāfül (G. 98/2)

Baş egmek "boyun eğmek, gücünü kabul etmek": (Eyüboğlu 1975:52)

Şeh-i devrāna baş egmezdi ḫāke ḫor baḳmazdı
Süleymān meşrebüm ʿālī-cenābum ḳandadur söyle (M. V/3)

Ḳatl itmege beni nice ʿahd u yemīni var
Gördükde baş egüp hemān öldür disem gerek (G. 89/14)

Başına çalmak "iade etmek, geri vermek": (Eyüboğlu 1975:61)

Çāderlik eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını (G. 137/4)

Başı göklere irmek "başı göğe ermek, çok sevinmek, yükselmek": (Tülbentçi 1977:74)

Naᶜam mā-ḳabl başı irse eger keyvāna
Yine gitmez köle ḳısmından ebed deyn-i peder (T. I/13)

Boynuna almak "kabullenmek, razı olmak, bir şeyi üstüne almak": (Eyüboğlu 1975:87)

Ruḫṣat-dih-i ḥūnī-i nigāh ol
Ben boynuma aldum ol ᶜaẕābı (Tb.-2 I/4)

Cān atmak "severek istemek, elde etmeye çalışmak": (Eyüboğlu 1975:92)

Cān atar rīze-i elmāsa göñül
Ṣanmañuz zaḫmına kāfūr ister (G. 33/3)

Ānıñçün cān atar pervānegān-ı ᶜışḳ aña
Reşk-i şemᶜ-i ṭūrdur ruḫsāresi bir kimsenüñ (G. 96/6)

Cemāli seyrine cān atsañ ol yañ gösterür Fevzī
Zamān ḫūbānı şimdi deᵓb-i ḥüsni ḳıldı dīger-gūn (G. 115/5)

Ṣuᶜda-i dil cān atar ser-çeşme-i müjgānum
Şāhīn-i çeşmi per ü pervāz bilmez neydügin (G. 122/6)

O semte gitmedin sen cān atarduñ ḫalḳa-i ẕikre
Taḳayyüd var mı hāy u hūyile devrānla şimdi (M. VI/3)

Cānı çıkmak "ölmek, sıkıntı çekmek, çok yorulmak": (Eyüboğlu 1975:103)

Ġam-ı hecriyle cānum çıkmaġa bir āha ḳalmışdur
Benüm ḥāl-i ḫarābum ey göñül Allāha ḳalmışdur (G. 53/1)

Cān çekişmek "ölme derecesine gelmek": (Eyüboğlu 1975:94)

Maᶜẕūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz
Sen cān çekiş zühd ile biz ġarḳ-ı gülābuz (G. 62/1)

Canına minnet "işine gelmek, hoşuna gitmek": (Eyüboğlu 1975:105)

Ya yūġa cānıña minnet yazı yazmaḳ ammā
Kişi islāmı müşevveş kölelerden ne çeker   (T. I/13)

Cān virmek "can vermek, ölmek": (Eyüboğlu 1975:97)

Şehīdān-ı muḥabbet reşkile bir daḫı cān virsün
O şūḫuñ tīġ-i çeşm-i mesti ile laḫt laḫtuz biz   (G. 65/4)

Ḥasret-i sīmīn-i sāᶜidlerle cān virsün hemān
Eyle Fevzīyi ḫüdā ġavġā-yı dünyādan ḫalāṣ   (G. 78/5)

Şahbāz-ı çeşmi ṣaydını bārī şikāf ider
Ne cān virür ne ḳurtılur ammā şikār-ı ḫaṭ (G. 80/4)

Baḳmaz kemāl ehline cān virse faḳrile
Çeşm-i remed cilāsı sipührüñ ḫumāradur (G. 51/6)

Cihānı başına ṭar eylemek "eziyet çektirmek, sıkıntı vermek": (Eyüboğlu 1975:61)

Tīr-i miḥene eyleyüp āmāç beni
Tennūr-ı belā içre ḳıl inżāc beni
Yā Rabb cihānı başuma ṭar eyle
Nā-merde hemān eyleme muḥtāc beni   (R. 2)

Çoḳ görmek “yakıştıramamak, değer bulmamak, yadırgamak”: (Eyüboğlu 1975:120)

Çoḳ görme kelāmum olsa iksīr
Naᶜt-ı ḫayru’l-beşer sözümdür (Tb.-1 VII/9)

Dem urmak “söz etmek, üzerinde durmak”: (Eyüboğlu 1975:127)

Ne deñlü dīv-i raḳīb ᶜışḳdan dem ursa inanma
Eḳall-i mertebe ᶜuşşāḳa rūy-ı zerd gerekdür (G. 44/4)

Şīve-i ᶜĪsīden ey Fevzī dem ursaḳ çoḳ degül
Buldı ḥummādan ifāḳat dil-ber-i dīrīnemüz (G. 69/5)

Bize şimden gerü iᶜcāzdan dem urmaḳ olamaz kim
Bugün ol pāyeye Fevzī gibi üstād ayaḳ başmış (G. 76/6)

Derde düşmek “hastalanmak, endişe duymak”: (Eyüboğlu 1975:129)

Olmışdı göñül hecrile gerçi güm-rāh
Saᶜyile nigāh eyledi āḫir ol māh
Düşdüm yeñi başdan yine bir derde āh
لا حول ولا قوة الا بالله (R./8)

Dest urmak “el vurmak, başlamak”: (Eyüboğlu 1975:162)

Teʾemmülsüz muḥabbet ayağına urma dest ey dil
Bu bezmüñ mesti tā ḥaşr ayılup maḫmūr olur ṣanma (G. 131/3)

Dil virmek “gönül vermek, sevmek, tutulmak, bağlanmak”: (Eyüboğlu 1975:136)

Dil virmeyeyüm mi çemen-i ḫaṭṭuña k’anda
Ḫūy-gerde ruḫuñ lāle-i pür şeb-neme beñzer (G. 39/3)

Dögünmek “dövünmek, üzülmek, pişman olmak”: (Eyüboğlu 1975:146)

Dögünmez mi daḫı bu vażᶜ-ı nā-hemvār-ı çarḫ-ı dūn
ᶜAceb görmez miyüz peymāne-i mihr ü mehin pür-ḫūn (M. I/1)

Tā itdi beni çarḫ işigüñden mehcūr
Oldı teb-i hicrānuñ ile dil rencūr
Eyyām-ı firāḳuñ döginür mi bilsem
Vaṣluñla olur mı dil-i Fevzī mesrūr (R. 20)

El almak: “ustadan sanat öğrenmek, izin almak” (Eyüboğlu 1975:157)

Ger ḫān-ḳah-ı ᶜışḳda şeyḫ olsam ᶜaceb mi
Bu tekyede ben Ḳays-ı muḥabbetden el aldum (G. 109/3)

El üzre ṭutmak “el üstünde tutmak, saygı ve sevgi göstermek”: (Eyüboğlu 1975:161)

Fevzī-i ḫaste-i elem ṭutsun el üzre cām-ı Cem
Yoḳsa hücūm-ı derd ü ġam şimdi o nā-murādadur (G. 59/5)

El çekmek “bir işi yapmaktan vaz geçmek, bırakmak”: (Eyüboğlu 1975:158)

Daᶜvī-i muḥabbetde iseñ cāndan el çek
Rindān-ı Ḫudā ḳayddan āzāde gerekdür (G. 58/2)

Beni biñ pāre ḳılsañ dāmen-i ᶜışḳuñdan el çekmem
Ben ol ḳurbānī-i çeşm-i fiten-engīziñem ey şūḫ (G. 23/4)

Senüñdür heb metāᶜ-ı cān u dil biz andan el çekdük
Nemüz var k’anda bir ᶜırk-ı cevāz iştirāk olsun (G. 121/2)

Elde ṭutmak "saklamak, korumak, sahip olmak": (Eyüboğlu 1975:163)

Vaṣlını elde ṭutar her kim ki görse ʿişvesin
Anı bilmez kim o büt ʿayyārdur dünyā ḳadar (G. 32/3)

Elden gitmek "kaybetmek, yitirmek": (Eyüboğlu 1975:164)

Çekdi şemşīr-i nigāh-ı ġazab-ālūdın o şūḫ
Gitdi şimden gerü elden bu dil-i ṣad pārem (G. 103/2)

Eli ṭurmamak "boş durmamak, devamlı çalışmak":

Elüñ ṭurmazdı beẕl-i cins-i niʿmetden tehī bir dem
Yine ünsiyyeti bāḳī midür iḥsānla şimdi (M. VI/4)

El virmemek "bir işi yapmaya fırsat bulamamak": (Eyüboğlu 1975:162)

El virmedi almaḳ ey dirīġā
Ol āhū-yı vaḫşīyi kenāra (Tb.-1 VIII/4)

Ele girmek "ele geçirmek, sahip olmak": (Eyüboğlu 1975:165)

Bir bencileyin āşıḳ-ı mehcūr ele girmez
Bir sencileyin dil-ber-i maġrūr ele girmez (G. 72/1)

Ele girmez ne çāre ne girībānuñ ne dāmānuñ
İçerdüm yoḳsa bi'l-lāhi şarāb-ı nāb-veş ḳanuñ (K. III/8)

Ġam yemek "eziyet çekmek, üzülmek": (Eyüboğlu 1975:185)

Ġam yeme Fevzī ki Allāh kerīm ālişāndur
Füżelā-yı sülefā leyletü ḥublā didiler (T. I/23)

Mevsim-i ḫandegī-i gül gül gibi elde cām-ı mül
Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliᶜimüz güşādedür (G. 59/3)

Göñül virmek "gönül vermek, sevmek, tutulmak": (Tülbentçi 1977:202)

Her şūḫa göñül virmege muᶜtād ġalaṭdur
Maḥbūb ya şeh-zāde ya beg-zāde gerekdür (G. 58/4)

O bī-vefāya göñül virmenüñ ne ḥüsnini gördüñ
Cihānda şūḫ-ı vefā-pīşe bī-ḥisāb dururken (G. 123/2)

Gözden ṣaḳlanmak "gözden kaçmak, görünmez olmak, gizlenmek": (Eyüboğlu 1975:214)

Cigersüzdür muḥabbet āteşine girmege ḳorḳar
Ānuñçün ᶜışḳ gözden ṣaḳlanur benden ḥicāb eyler (G. 38/4)

Gözüne uyku girmemek "uyuyamamak": (Eyüboğlu 1975:224)

Gözime ḫˇāb girmez tā cemālüñ seyr idem anda
Helāk olam gibi ben ḥasret ü hicrānla şimdi (M. VI/7)

Göz yumak "görmezden gelmek, yüzünü yıkamak" : (Eyüboğlu 1975:211)

ᶜAduvvsuz dāġ var bürc-i serümde maḳdemüñ gözler
Senüñçün göz yumaz ey bī-vefā çoḳ dīdebānum var (G. 30/2)

Gūşına irişmek "duymak, işitmek, haberdar olmak": (Eyüboğlu 1975:318)

Bozulmaz mı esās-ı ḳaṣr-ı bī-dād-ı felek bir gün
İrişmez mi nevā-yı Zühresi gūşına nā-mevzūn (M. I/2)

H̱āk olmak “toprak olmak, yok olmak”:

Fevzī tārīẖ-i vefātın didi bir eksükli
Künc-i ẖāk oldı mekān āh Ḥüsāmü’d-dīne (T. VI/9)

Ḥāline koymamak “rahat bırakmamak, huzursuz etmek”:

Kilid-i ṭabᶜına mühr-i sükūt urmışdı Fevzī līk
Ḳomaz ḥālinde yārān-ı ṣafā nev-güfte isterler (G. 34/5)

Ḥarām olsun “haram etmek, yasaklamak, hayrını görmemek”: (Eyüboğlu 1975:238)

Ḥarām olsun saña cellādlıḳ ey ġamze-i Mirrīẖ
Felekde ḳanlar dökmek Meḥemmed Şāha ḳalmışdur (G. 53/4)

Ḥarām olsun baña şimden gerü ᶜıyş ü dem-i fānī
Kimüñle eyleyüm men baᶜd-i ẕevḳ-i bezm-i rūḥānı (M. IV/1)

Helāk olmaḳ “yok olmak, bitkin düşmek, yorulmak”:

Fevzī çün vācibdür āẖir tīre ẖāk olmaḳ baña
Pes ḥarām olsun o āfetsiz helāk olmaḳ baña (G. 1/1)

Gāhī düşer geh nāzdan ādem helāk olur
Ammā bu vażᶜ-ı ẖāmdan ᶜālem helāk olur (G. 56/1)

H̱or bakmak “değer vermemek, küçümsemek, aşağılamak”: (Eyüboğlu 1975:246)

Şeh-i devrāna baş egmezdi ẖāke ẖor baḳmazdı
Süleymān meşrebüm ᶜālī-cenābum ḳandedür söyle (M. V/3)

Hünerüñ ellisine beş aḳçe virmemek "değerini bilmemek":

Hünerüñ ellisine kimse beş aḳçe virmez
Ḫar degilsin ki saña medrese iḥsān iderler (T. I/4)

İdmān itmek "çalışmak, talim etmek":

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ
Tā ġāyetinde ṭaş dikeyüm himmetüm budur (G. 35/4)

İnṣāf itmek "merhamet etmek, acımak": (Eyüboğlu 1975:260)

Nice meyl itsün inṣāf it ʿarūs-ı dehre ehl-i dil
Ki zīr-i ḫaclesine nice biñ dāmād ayaḳ baṣmış (G. 76/4)

Ḳan ağlamak "ıstırap, acı çekmek, büyük bir üzüntü içine olmak": (Eyüboğlu 1975:274)

Hemān firdevs içinde sen ṣalıñ ey serv-i āzādum
Ḳo ben ḳan aġlayam yārānla iḫvānla şimdi (M. VI/6)

Ḳana boyanmak "kan içinde kalmak, işkence görmek": (Eyüboğlu 1975:281)

Ṭurmazsa aḳan hecri ile eşk-i muḥibbān
Ḫavfum bu ki heb rūy-ı zemīn ḳana boyana (T. VII/16)

Ḳan içmek "işkence etmek, öç almak": (Eyüboğlu 1975:287)

Ḳoḳutmañ sāġarı ṣūfīye ḳo ḥasretle ḳan içsün
Bilürsiz fişḳada tekmīl istiʿdād lāzımdur (G. 46/5)

Ele girmez ne çāre ne girībānuñ ne dāmānuñ
İçerdüm yoḳsa bi'l-lāhi şarāb-ı nāb-veş ḳanuñ (M. III/8)

Ḳan itmek "haksızlık yapmak, işkence yapmak, öldürmek": (Eyüboğlu 1975:276)

Zülfi ayaḳdan aṣılsa yeridür ġamzeleri
Sāyesinde nice nā-ḥaḳ yere ḳan itmişdür (G. 55/2)

Ḳanlar dökmek "yaralamak, işkence etmek": (Eyüboğlu 1975:276)

Ḥarām olsun saña cellādlıḳ ey ġamze-i Mirrīḫ
Felekde ḳanlar dökmek Meḥemmed şāha ḳalmışdur (G. 53/4)

Dilüm sipend-i sitemle yaḳup döker ḳanum
Olur kebāb ile zīrā şarāb-ı nāb leẕīẕ (G. 27/3)

Ḳara günlere kalmak "sıkıntılı duruma düşmek, işi çıkmaza girmek": (Eyüboğlu 1975:292)

Ne bende düşdi görseñ ya ne ḳara günlere ḳaldı
Olaldan zülf-i müşg-āsā-yı dil-dāra göñül meftūn (G. 115/2)

Ḳarār itmek "durmak, beklemek": (Eyüboğlu 1975:294)

Bugün maġlūb-ı çarḫuz hā hüner yirde ḳarār itsün
Ḥużūr-ı ḳāżī-i maḥşerde ferdā dād söylensün (G. 111/4)

Ḳażāya rāżı olmak "kadere boyun eğmek, kabullenmek":

Didüm āh eyleme terk-i edebdür
Ḳażāya rāżıyuz el-ḥükmü li'l-lāh (T. XXII/3)

Kenāra almaḳ "baş başa kalmak, birlikte olmak": (Eyüboğlu 1975:300)

El virmedi almaḳ ey dirīġā
Ol āhū-yı vaḫşīyi kenāra (Tb.-1 VIII/4)

Kendi hâline ḳoymak “rahat bırakmak, karışmamak”: (Eyüboğlu 1975:300)

Ey ʿaḳl-ı dürbīn beni ḳoy kendi ḥālüme
Ben dāye perver-i elemem rāḥatum budur (G. 35/6)

Kitap açmak “fala bakmak”:

Muḥaşşā eyledüñ ser-levḥa-i ruḫsārı ḫaṭṭuñla
Yine ṭullāb-ı fenn vaṣla müşkil kitāb açduñ (G. 91/2)

Ḳoynuna girmek “buluşmak, birlikte olmak”:

Gözümle gördüm o meh girdi ḳoynına bu gice
Ḳo ġayriyi hele Fevzī-i siḥrkāra ḥased (G. 24/5)

Ḳulak çekmek “uyarmak, tehdit etmek”: (Eyüboğlu 1975:320)

Ehl-i ḥaşr ḳulaḳ çeke naẓaruñ şikāfına
Maḥşerde sīne çāk olayum niyyetüm budur (G. 35/3)

Ḳurbān olmak “canını vermek, kendini feda etmek”: (Tülbentçi 1977:270)

Baḳma ḳurbānuñ olam çeşm-i ḥaḳāretle dile
Elleşür derdüñle gerçi görinür cānā naḫīf (G. 84/3)

Yeter ḳurbān olam bī-dādī-i cevrüñ dil-i zāra
Şeh-i kişver-sitā-yı ḥüsne ʿadl u dād lāzımdur (G. 46/3)

Külâh itmek “aldatmak, hileyle kandırmak, oyuna getirmek”: (Eyüboğlu 1975:276)

Ne deñlü genc-i dil pür gevherdür diñse de ey şūḫ
Dür-i eşküm yine şāh-ı ġama zīb-i külāh itmem (G. 104/3)

Maʿẕūr buyurmak "hoş görmek, idare etmek":

Maʿẕūr buyur bu bī-nevāyı
İster güzelüm viṣālüñ ister (Tc. VI/9)

Mesken bağlamak: "Mesken tutmak, yerleşmek": (Eyüboğlu 1975:334)

Kaʿbeden çıḳdum künişt-i ʿışḳı mesken baġladum
Ṭarz-ı ḫāṣum penbe-i dāġ-ı dil-i hūş eyledüm (G. 106/4)

Nāz eylemek "nazlanmak, kendini ağırdan satmak":

Ne yirde olsa fevc-i diller aña perri bāz eyler
O bāz-ı ḥüsn ise ṣayd-ı dil-i ʿuşşāka nāz eyler (G. 50/1)

Üftādelerüñ gūşe-be-gūşe aġlar
Sen nāz iderek ḫandeler itdüñ gitdüñ (G. 97/2)

Nāz ṣatmak "kendini naza çekmek, işve yapmak": (Eyüboğlu 1975:340)

Bize ne nāz ṣatar şāhid-i ġam-ı dil-ber
Ġarīb-i ʿālem isek mülk-i ʿışḳa sulṭānuz (G. 67/3)

Naẓar ḳılmak "yardımcı olmak, ilgilenmek, bakmak":

ʿĀşıḳ görem dilerseñ ben ẕerreye naẓar ḳıl
Ol āfitāba ḳarşu bu ıżṭırābı seyr it (G. 17/6)

Fevzīye şāhid-i hüner medḥüñi yazdığı yiter
Himmetüñ aña bir naẓar ḳılsa felek muḳīm olur (K. 19)

Ne olmak var “başına ne geleceğini bilememek: (Eyüboğlu 1975:342)

Şehīd it Fevzī-i Mecnūnı ey Leylī <u>ne olmaḳ var</u>
Ḳo aġyār-ı vefā-düşmen ḥasedden çāk çāk olsun (G. 121/5)

Neler itmek “çeşitli işler yapmak”:

Aġyārı yine rāżī-i vaṣl itdüñ līk
Fevzīye göreydüñ <u>neler itdüñ</u> gitdüñ (G. 97/6)

Nūş itmek “içmek, içine çekmek”:

Ḳurbān-ı ġamum Fevzī mihmān olalı dilde
Ekl itdügi nān āteş <u>nūş itdügi</u> ḳan āteş (G. 74/5)

Zehr-i cefā-yı dil-beri <u>nūş itmege</u> müdām
Fevzī gibi bir ʿāşıḳ-ı meftūn-ı ġam gerek (G. 89/6)

Post u üstüḫˇān ḳalmak “bir deri bir kemik kalmak, aşırı zayıflamak”: (Eyüboğlu 1975:81)

<u>Bir post u üstüḫˇān ḳaldı</u>
Maḥvoldı vücūd-ı şuʿle-ṭıynet (Tb.-2 IV)

Rū-māl-i ḫāk-i pāy olmaḳ “ayağının tozuna yüz sürmek”: (Eyüboğlu 1975:127)

Gehī <u>rū-māl-i ḫāk-i pāyüñ olmaḳ</u>dan ġareż cāna
Şehīd-i ġamze-i cellāduñ olmaḳ ḥırṣ-ı cānum var (G. 30/3)

Ṣaġ olmak “yaşamda kalmak”:

Belā-yı hecr ile efsūs gitdüm derd-nāk oldum
Hemān siz <u>ṣaġ oluñ</u> yārān işte ben helāk oldum (M. IV/8)

Sikkeyi mermere kazdırmak “zorla almak, zorlamak”: (Eyüboğlu 1975:373)

Ḳandiye ḳalᶜasını aldı ferencden āḫir

Sikkeyi mermere ḳazdırdı cihānda ḥaḳḳā (T. XVIII/9)

Sīneye çekmek “kucaklamak, birlikte olmak”: (Eyüboğlu 1975:374)

Bildüm ki gice sīneme çekdüm o perīyi

Taḳdīr-i Ḫudā eyledi tedbīr ile ülfet (G. 14/4)

Sözi ṭaşa geçmek “söz geçirmek, sözünü dinletmek”: (Eyüboğlu 1975:392)

Sözi ṭaşa geçerdi zaḫm-ı tīġ reddi bilmezdi

Nic’oldı ol duᶜā-yı müstecābum ḳandedür söyle (M. V/4)

Ṣu gibi aḳmak “kolayca ulaşmak, varmak”: (Eyüboğlu 1975:380)

Akup ṣu gibi ayağına sāḳī-i bezmüñ

Süzüldi laᶜline ḫūn-āb ḫoş-güvāra ḥased (G. 24/3)

Taᶜaccüb eylemek “hayret etmek, şaşkınlık içinde kalmak, şaşırmak”:

Taᶜaccüb eyler idüñ Fevzī ṣāġ ḳaldıġuma

Göreydüñ ᶜālem içinde nelerden ayrıldum (G. 107/5)

Mestūrī-i nergislerine itme taᶜaccüb

Mestāne yatur nūş ideli sāġarımuzdan (G. 117/3)

Ṭāḳat getürmek “güç yetirmek”: (Eyüboğlu 1975:387)

Ṭāḳat getürür mi hele baḳ naẓra ki Fevzī

Çeşmüñ ṭutalum eyledi taḳṣīr-i teġāfül (G. 98/5)

Ṭaş dikmek "işaret koymak, yerini belirlemek": (Tülbentçi 1977:351)

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ

Tā ġāyetinde taş dikeyüm himmetüm budur (G. 35/4)

Ṭāliᶜi güşāde olmak "talihi açık olmak, işleri yolunda gitmek":

Mevsim-i ẖandegī-i gül gül gibi elde cām-ı mül

Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliᶜimüz güşādedür (G. 59/3)

Ṭası ṭarağı ḳomak "bir işten el ayak çekmek, bütün eşyasını bırakıp gitmek": (Tülbentçi 1977:350)

Tā kim bu deştgāha ḳadem başdum ol gice

Mecnūn firār idüp ḳodı ṭās u ṭarāġını (G. 137/3)

Yanına kimseyi uġratmamak "kimseyi yanına yaklaştırmamak": (Eyüboğlu 1975:416)

Yañına kimseyi uġratmaz oldı kendi hemān

O serv-i ḳaddi ḳoçar tīġ-i sitem-kāra ḥased (G. 24/4)

Yele virmek "savurup telef etmek, boşuna harcamak": (Eyüboğlu 1975:423)

Çün cevr-i felekden degülüz āsūde

Saᶜy eylemezüz nengimüze bī-hūde

Biz ḥūşe-i nāmūsı yele virdük gerçi

Bīnengi tīr-i tiġdeñ hele tūde tūde (R. 7)

Yeller ṣavurmak "yerinde yeller esmek, ıssız kalmak": (Eyüboğlu 1975:426)

Fevzīye söyleñ eylemesün neşr-i āh-ı serd

Yeller ṣavurmaḳ üzredür ᶜışḳuñ ocaġını (G. 137/6)

Yüz sürmek "sevgi ve saygı göstermek için eğilmek, yalvarmak, bağlanmak": (Eyüboğlu 1975:449)

Hemān o dergehe <u>**yüz sür**</u> ki besdür ey Fevzī
Ṣunarsa pīr-i muġān bir ḳadeh şarāb saña (G. 4/5)

2.4. Kişiler

2.4.1. Tarihî Kişiler

Divan edebiyatı şiir geleneğinde, tarihe mal olmuş kişiler ve kahramanlardan sıkça bahsedilmiştir. Tarihî kişiler, divanlarda genellikle kaside ve tarihlerde daha çok geçer. Bu kişilere gösterdikleri kahramanlıklar ve cesaretleri, adil olmaları, cömertlikleri, kuvvet ve kudretleri, zenginlikleri gibi özellikleriyle sıkça hem telmih hem de benzetmeler yapılır. Fevzî de bu geleneğe uyarak, Divan'ında birçok tarihî kişiye telmih ve benzetme yaparak onlardan bahsetmiştir.

2.4.1.1. Devlet Adamları

Hz. Süleyman'ın meşhur veziri Asaf, divan şiirinde fazilet ve ileri görüşlülüğün timsali olarak gösterilir. Fevzî de IV. Mehmed'in veziri Fazıl Ahmet Paşa'yı, ona yazdığı kasidede ve Kandiye Kalesi'nin fethi üzerine yazdığı tarihte, Asaf'a benzetir:

Ṣadr-ı ṣudūr-ı kāmkār <u>**Āṣaf-ı**</u> devr-i rūzigār
Midḥatin eyleyen nigār levḥa-i naḳşı sīm olur (K. 12)

Āṣaf-ı ṣalṭanat-ı Ġāzī Meḥemmed H̱ānı
Bāzū-yı devlet ü dīn <u>**Ḥażret-i Aḥmed Paşa**</u> (T. XVIII/4)

Fevzî Divanı'nda Osmanlı padişahlarından, IV. Mehmed (Avcı) geçmektedir. En uzun süre padişahlık yapan IV. Mehmed'den, Kandiye ve Kamaniçe Kalelerinin fethi üzerine bahsedilmiştir:

Āṣaf-ı ṣalṭanat-ı Ġāzī Meḥemmed Ḫānı

Bāzū-yı devlet ü dīn Ḥażret-i Aḥmed Paşa (T. XVIII/4)

Sulṭān Meḥemmed rükn-i dīn serdār-ı ceyş-i müslimīn

Şāhen-şeh-i rūy-ı zemīn ol ḳahramān-ı baḥr ü berr (T. XX/1)

Biñ seksān üçde rāygān aldı Ḳamāniçe ḳalʿasın

Sulṭān Meḥemmed Cem sipeh ṣāḥib-ḳırān-ı ceng-ver (T. XX/4)

Mirrih(Merih) gezegeni, astrolojide savaş alameti olarak gösterilmiştir. Mensupları; kuvvetli, hiddetli, sert ve cesurdur. Daima kavga ve mücadele hâlindedirler. Kırmızı renk Mirrih'e aittir. (Levend 1984a:205) Fevzî, bir beytinde kan dökücü Mirrih'e benzeyen gamzeye; "sana cellatlık yasaklansın" diye seslenerek felekte kanlar dökmenin, dönemin padişahı IV. Mehmed'e(Avcı) kaldığını söyler:

Ḥarām olsun saña cellādlıḳ ey ġamze-i Mirrīḫ

Felekde ḳanlar dökmek Meḥemmed Şāha ḳalmışdur (G. 53/4)

Hâtem, Arap kabileleri arasında cömertliği ile tanınan ve Tay Kabilesinden olduğu için "Hâtem-i Tay" diye adlandırılan bir kişidir. Hz. Muhammed zamanında yaşamışsa da peygamberliğe yetişememiştir. (Levend 1984a:153) Kabilesinin reisi ve şair olduğu yönünde rivayetler olan Hâtem-i Tay, genellikle cömertliği ile ele alınır.

Fevzî de Fazıl Ahmet Paşa için yazdığı kasidede, Paşa'yı övmek için onu cömertliği ile meşhur Hâtem-i Tay'a benzetir:

Tāc-ı eʾimme meẕhebā Ḫātem-i Ṭāʾī meşrebā

Ey ki ḳapuñda kehrübā ḫāṣṣası ʿadīm olur (K. II/1)

Yemen'de Ad Kavminin hükümdarı olan Şeddâd, zamanında çok büyük yapılar yaptırarak tanrılık iddiasında bulunmuştur. Cennete benzetmek için İrem Bağlarını yaptırmış ama oraya giremeden ölmüştür. (Levend 1984a:153) Şair, Hz. Muhammed için yazdığı terkib-i bent biçimindeki na'tta; Peygamber'in karşısında Şeddât'ın bile davasından vazgeçeceğini söylemektedir:

Ol şeh ki işitse ḥarf-i ḳahrın
Daᶜvāsını terk iderdi Şeddād (Tb.-1 VI/3)

2.4.1.2. Sanatkârlar

Mani ve Bihzâd, edebiyatımızda ressamlıktaki ustalıklarıyla sık sık adından söz edilen sanatkârlardır. Mani, Çinli bir nakkaş ve ressamdır. Bihzâd'ın ise Türk asıllı bir ressam olduğu yönünde rivayetler vardır.

Bu iki isim, sevgilinin güzelliği söz konusu olunca ele alınır. Ancak sevgilinin güzelliği karşısında bu iki büyük usta bile âciz kalır:

Ḳodı püşt-i yed-i ᶜaczin zemīne **Mānī vü Bihzād**
Ki naḳş-i levḥ-i ḥüsni dest-i ṣunᶜu'l-lāha ḳalmışdur (G. 53/2)

2.4.1.3. Şairler

Fevzî, kendisiyle aynı yüzyılda yaşayan şair Nâilî'nin ölümüne bir tarih düşürmüştür. Nâilî'nin devrinde rağbet gören bir şair olduğunu, onun izinden gitmenin zor olduğunu söyleyerek ona ustaca bir nazire yazmıştır:

Ey Fevzī Nāᶜilīye pey-revlik olmaz ammā
Böyle naẓīre söyler üstād söyleyince (G. 128/6)

Nesîmî, gezdiği yerlerde Hurufiliği halka anlatarak Tanrı'nın tecelli ettiği yerin insanın yüzü olduğunu söyleyip, Hallac-ı Mansur'un "enel-hak" görüşüne yaklaşmaya çalışır. Bu görüşlerinden ötürü zındıklıkla itham edilerek mahkeme önüne çıkarılır. Halep kadısı, Nesîmî'nin derisinin yüzülerek öldürülmesine karar

verir. Aşağıdaki beyitte de bu olaya gönderme yapılarak, gönlün verilecek olan ölüm kararına Nesîmî gibi razı olacağı söyleniyor:

Selḫe Nesīmī-veş rıżā virdi ḥaḳīḳat içre dil
Tek hevesi ayağına nīş-i mecāz degmesün (G. 112/4)

2.4.2. Mitolojik ve Efsânevî Kişiler

İran'ın Pişdadiyân sülâlesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı olan, şarabın da mucidi olduğuna inanılan Cem, Divan'da adı en çok geçen kişidir. Şarabı bulan kişi olduğu için adı; şarap, kadeh, eğlence, bezm ve zevk sözcükleri ile birlikte kullanılır. Genellikle "câm-ı Cem, bezm-i Cem" biçiminde yapılan tamlamalarla sıkça anılır.

Fevzî de Cem'in kadehinin, insanı dertlerinden kurtararak ona esenlik verdiğini, tasalarından kurtararak ona dert ortağı olduğunu söyler:

Minnet-keş-i sāḳī olımam ey dil-i şeydā
Ben cām-ı ṣafā-baḫş-ı Cemi tā ezel aldum (G. 109/6)

Fevzī-i ḫaste-i elem ṭutsun el üzre cām-ı Cem
Yoḳsa hücūm-ı derd ü ġam şimdi o nā-murādadur (G. 59/5)

Cemüñ piyāle gibi gerçi hem-demi var imiş
Yine anuñ daḫı elbette bir ġamı var imiş (G. 77/1)

Kimi zaman da sevgilinin ağzını, verdiği rahatlıktan dolayı Cem'in kadehine benzetir:

Fikr-i dehenüñ māye-i şevḳ-i dilimüzdür
Esrār-ı ferāḥ-baḫşda cām-ı Ceme beñzer (G. 39/2)

Fevzî, vaizin ortalığı velveleye veren nasihatlerinin boş olduğunu söyleyerek kadehe sarılmayı tavsiye eder. Böylece Cem'in de ruhunun şad olacağını düşünür:

Sāḳīnüñ ayaġın öp rūḥ-ı Cemi şād eyle
Vāʿiẓüñ velvele-i pendi heb efsāne imiş (G. 75/2)

Şāh-ı ʿışḳam kişver-i ġam ḳabża-i ḥükmümdedür
Künc-i ʿuzlet mülk-i Dārā vü Cem ü Keydür baña (G. 3/4)

Olaldan cām-ı dilde pertev-endāz ʿaks-i ruḫsāruñ
Mis̱āl-i āfitāb cām-ı Cem-i pür-nūrdur göñlüm (G. 105/5)

Şair, Fazıl Ahmet Paşa için yazdığı kasidede onu, sahip olduğu güç ve kuvvetten dolayı Cem'e benzetir:

Didi bir ehl-i ʿaḳd u ḥall ḳıldı beni kerem maḥal
Bendesi olsa bir ez̠ell dāver-i Cem nedīm olur (K. 6)

Sensin o ṣāḥibü'l-kerem sensin o muʿteber-şiyem
Aña olursa rūḥ-ı Cem ḥācibüñe nedīm olur (K. 14)

Dârâ, Keyâniyân sülâlesinin dokuzuncu ve sonuncu hükümdarıdır. İskender'le yaptığı savaşı kaybedip öldürülünce, sülâlesi de sona ermiştir. (Onay 2000:73) Mecazen büyük hükümdarlara da Dârâ denir. Divan'da üç yerde kullanılan Dârâ, bunların ikisinde Cem ile birlikte anılmıştır:

Güm itme nāmıñı saʿy it sülūk-ı rāh-ı rindāna
Bu zāhid bāʿis̱-i z̠ikr-i Cem ü Dārā vü Keydür bu (G. 124/3)

Şāh-ı ʿışḳam kişver-i ġam ḳabża-i ḥükmümdedür
Künc-i ʿuzlet mülk-i Dārā vü Cem ü Keydür baña (G. 3/4)

Fevzî; Kandiye Kalesi'nin Fethi'ne düşürdüğü tarihte, kazanılan bu zafer sonunda kaleyi alan Fazıl Ahmet Paşa'nın şöhretinin, Dârâ'nın şöhretini unutturduğunu söylüyor:

Bāreḳa'l-lāh zihī fetḥ ü zihī fātiḥ kim
Şimdi tesḫīr-i memālikde añılmaz Dārā (T. XVIII/19)

İran'ı baştan başa fethederek Dârâ'yı öldüren İskender[16] de Divan'da iki yerde geçmektedir:

Çün Sikender seyr-i kevneyn itdürür her pārede
Ṣanma bī-hūde bizi ḫāṭır-şikest itmiş ḳażā (G. 6/4)

Seyrān-ı dü-gītī ise ḳaṣduñ çü Sikender
Āyīne-ṣıfat cām-ı dilüñ sāde gerekdür (G. 58/3)

Behram, Sasaniler soyundan İranlı bir hükümdardır. Yaban eşeği avına düşkünlüğünden dolayı Behram-ı Gûr diye bilinir. (Levend 1984a:162)[17]

Adı Şehnâme'de geçen, Neriman'ın torunu ve Zal'in de oğlu olan Rüstem; edebiyatımızda kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezliğin sembolü olarak ele alınır. Ayrıca padişah oluşu nedeniyle şairler onu memduhlarıyla karşılaştırırlar.[18]

Divan'da da şair, Kandiye Kalesi'nin Fethi'ne düşürdüğü tarihte; ordu komutanı Fazıl Ahmet Paşa'nın savaşçı kişiliğini överken, Behram'ın ve Rüstem'in onun karşısında şaşkın kaldığını söyler:

Ḥamle-i ṣāᶜiḳā-engīz yine vālih-i Behrām
Ḍarb-ı şemşīr-i cihān-gīrine Rüstem şeydā (T. XVIII/7)

---

[16] Şerîfî. 1999. **Şehnâme**. (Hzl. Dr. Zühal Kültüral – Dr. Latif Beyreili) Ankara: TDK. Yay. C. III, s. 1270-1304.

[17] age. C. III, s. 1507-1562.

[18] Daha geniş bilgi için bk. Firdevsî. 1994. **Şehnâme.** Çev. Necati Lugal. İstanbul: MEB Yay. C. I, s. 451-488.

Şair, yazdığı 2. terkib-i bentte kendini överken, düşmanının Rüstem bile olsa yazdıkları karşısında söz söyleyemeyeceğini belirtir:

Söyletmem ᶜadūyı **Rüstem** olsa

Hem nīze vü hem siper sözümdür (Tb.-2 VII/4)

Bir başka beyitte de sevgili ile Rüstem karşılaştırılır. Ancak Rüstem, sevgilinin gözleri karşısında âciz kalır:

Baş ḳurtaramaz **Rüstem** olursa daḫı ᶜāşıḳ

Ḥaḳḳında ki çeşmüñ ide tedbīr-i teġāfül (G. 98/2)

Zal, Rüstem'in babasıdır. Saçı, kaşı ve kirpikleri beyaz olduğu için Zal lakabını almıştır. Babası bu hâlini görünce uğursuzluk sayarak onu Elburz Dağı'na atmıştır. Zal'i bu dağda simurg büyütür. (Levend 1984a:165)[19] Acımasızlığıyla ün salan Zal, Divan'da bir yerde Ferhad ile Şirin'e yaptığı işkenceyle anılmıştır:

Sen baña eyledigüñ ḫudᶜa-i bī-dād-ı es̱eri

İtmedi **Zāl** ne Ferhāda ḫod ne Şīrīne (T. VI/7)

Şair, Kandiye Kalesi'nin Fethi'ne düşürdüğü tarihte; kale uğruna şehit düşen askerleri, büyük Türk filozofu ve hekimi İbn-i Sina'ya benzetir:

Ne aṣl ḳalᶜa bu bir künc-i muṭalsamdur kim

Oldı sevdāsı helākı nice **İbn-i Sīnā** (T. XVIII/10)

İran ile yaptığı savaşlar sonunda İran topraklarının hepsini Pişdadiyân sülâlesinden alan, Şehnâme'de de adından sıkça bahsedilen Turan'ın en büyük hakanlarından olan Efrasiyab (Levend 1984a:159)[20] da Divan'da adı geçen bir başka hükümdardır:

[19] Daha geniş bilgi için bk. age. C. I, s. 282-450.
[20] Daha geniş bilgi için bk. age. C. III, s. 13-157.

O pehlūdan ki ḳufl-ı tügme-i ṭarf-ı s̱iyāb açduñ

Ḳıyās itdüm baña bir daẖme-i Efrāsiyāb açduñ (G. 91/1)

Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocası olan ilk çağ Yunanlı düşünürlerden Eflatun, edebiyatımızda akıl ve zekânın sembolü olarak kullanılmıştır. Fevzî Divanı'nda da vezin gereği Felâtun biçiminde söylenerek, yine aklın timsali olarak gösterilmiştir:

Tilmīẕ olımaz Fevzī bize aḳl-ı Felāṭun

Ders-i ḥikem ᶜacz-i rumūz-ı dilümüzdür (G. 29/5)

Yaşamı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ünlü Yunanlı matematikçi Öklides de adı geçenlerdendir. Adı geometri ile özdeşleştirilen Öklides, aşağıdaki beyitte de bu özelliği ile ele alınmıştır:

Heyᵓāt vażᶜ-ı esāsın göricek Öklides

Eyledi şekl-i ᶜarūsīyi o sāᶜat peydā (T. XVIII/16)

2.4.3. Edebî Öykü Kahramanları

Divan şairleri, manzumelerinde daima aşk kahramanlarını anarak onlar arasında cereyan eden olayları ya anlatmışlar ya da onlara telmihte bulunmuşlardır.. Şairler, bu kahramanları çoğunlukla kendi aşklarının kuvveti ve büyüklüğünü göstermek için anmışlardır. Leyla ile Mecnun (Kays), Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha telmihte bulunulan başlıca aşk kahramanlarıdır:

Bilmez mi idüñ Leylī-i zülfine ki düşdüñ

Mecnūn-ṣıfat bī-ser ü sāmān olacaḳsın (G. 119/3)

Şehīd it Fevzī-i Mecnūnı ey Leylī ne olmaḳ var

Ḳo aġyār-ı vefā-düşmen ḥasedden çāk çāk olsun (G. 121/5)

Ger ḫān-ḳah-ı ʿışḳda şeyḫ olsam ʿaceb mi
Bu tekyede ben Ḳays-ı muḥabbetden el aldum (G. 109/3)

Nice bir dāsitān-ı Ḳays ile Ferhād söylensün
Birāz da ḳıṣṣa-i cān-ı belā-muʿtād söylensün (G. 111/1)

Sen baña eyledigüñ ḫudʿa-i bī-dād-ı es̱eri
İtmedi zāl ne Ferhāda ḫod ne Şīrīne (T. VI/7)

Yusuf'un güzelliğine hayran olarak ona tutulan Mısır azizinin eşi Züleyha, Yusuf'u köle olarak almış, sonra da ona âşık olmuştur. Bir gün onu kendine çekmek istemiş ama Yusuf, ondan kaçarken gömleği arkadan yırtılmıştır. Bunun üzerine Züleyha, Yusuf'a iftira atarak onu hapse attırır. Bir müddet sonra pişman olunca suçunu itiraf eder.

Aşağıdaki beyitte bu olaya gönderme yapılmış ve sevgili Züleyha'ya benzetilerek, onun da bir gün gerçekleri itiraf edeceği söylenmiştir:

Ṣaḳın ey Yūsuf-ı dil bunda ʿiṣmet sūd virmez kim
Züleyḫā-veş o mest-i nāz āḫir keşf-i rāz eyler (G. 50/4)

2.4.4. Dinî Kişiler

Divan edebiyatı geleneğinde peygamber ve evliya kıssalarına geniş yer verilirken birçok şair, değişik peygamber kıssalarına telmihte bulunmuştur. Bu gelenekten yararlanan Fevzî'nin, şiirlerinde telmihte bulunduğu dinî kişiler; İsa, Musa, Süleyman, Yusuf, Züleyha, Meryem, Lokman, Eyüp, Yakup ve Mansur'dur.

Mesih, Hz. İsa'nın elini sürdüğü hastaları iyileştirmesi ile kendisine verilen lakaptır. Divan'da da Hz. İsa, birçok yerde nefesi ile ölüleri diriltip hastaları iyileştirmesiyle ele alınmıştır:

O deñlü ẕevḳ-yāb-ı derdiñem cānā helāk olsam
Mesīḥ iḥyā içün biñ kez niyāz itse nigāh itmem (G. 104/4)

Merhemüñ żāyiᶜ olur elmās sūd it yāramı
Zaḫm-ı nāsūra ḫod ey ᶜĪsī devā mümkin degül (G. 99/4)

Şīve-i ᶜĪsīden ey Fevzī dem ursaḳ çoḳ degül
Buldı ḥummādan ifāḳat dil-ber-i dīrīnemüz (G. 69/5)

ᶜĪsī-i zamānsın dem-i cān-baḫş ile ammā
Bu çeşm-i siyeh-mest ile de peyk-i ᶜademsin (G. 114/3)

Eşkümi o ᶜĪsī dem seyl-āb-ı dem itmekde
Bī-gāne ise her dem laᶜ lile dem itmekde (G. 133/1)

İşitdüm k'olmuş ey Fevzī dil ne-şinās-ı ẕevḳ-i ġam
Ḫilāf-ı ᶜādet-i ᶜuşşāḳ o ᶜĪsī demden āzürde (G. 134/5)

Peygamber veya nebî olduğuna dair rivayetler olan Lokman'ın, daha çok sâlih biri olduğuna inanılır. Lokman, hekimliğin ve hikmetin sembolü olarak bilinir. Fevzî de Lokman'ı hekimlikteki iyileştirici özelliğiyle ele alarak, gönlünde açılan yaralar karşısında onun bile şifadan âciz kalacağını söylüyor:

Loḳmān gelse daḫı şifā-sāz olur degül
Ol deñlü yāre açdı göñülde tatār-ı ḫaṭ (G. 80/2)

İsrailoğullarından Davut Peygamber'in oğlu olan Süleyman, hükümdar peygamberlerden biridir. Kuşlarla ve hayvanlarla konuşması, cinlere ve rüzgâra hükmetmesiyle bilinir. Saba melikesi Belkıs ile evlenmesi, bir karıncayla konuşması, üzerinde "İsm-i Azam" yazan bir yüzüğe ve rüzgârla birlikte hareket

eden bir tahta sahip olmasıyla kendisine sık sık telmihte bulunulur. (Tarlan 2004: 265-266)

Şairler, memduhlarını güç ve gösterişin timsali olması gibi özellikleri ile Süleyman Peygamber'e benzetirler. Fevzî de Râi-zâde Vehbî Ahmet Çelebi için yazdığı mersiyede onu, yaratılış özellikleriden dolayı Süleyman Peygamber'e benzetir:

Şeh-i devrāna baş egmezdi ḫāke ḫor baḳmazdı
Süleymān meşrebüm ᶜālī-cenābum ḳandadur söyle (M. V/3)

Sevgili, güç ve gösterişin timsali olarak Süleyman'a benzetilince; âşık da zayıflık ve âcizlik bakımından karıncaya benzetilir. Fevzî, Kamaniçe Fethi'ne düşürdüğü tarih manzumesinde Sultan IV. Mehmed'i överek onu Süleyman'a benzetirken, kendini de bu övgüdeki âcizliği ile karıncaya benzetir:

Ey Fevzī-i āteş-nefes tārīḫ-est ü bes
Medḥ-i **Süleymāna** heves sen mūra düşmez el-ḫaber (T. XX/11)

Düşicek Fevzī ile dūr ḳapuñdan gūyā
Ḳıldı dergāh-ı **Süleymānı** iki mūr vedāᶜ (G. 82/5)

Divan'da adından bahsedilen dinî kişilerden birisi de Yusuf Peygamber'dir. Sahip olduğu güzellikle anılan Hz. Yusuf, Züleyha ile aralarında geçen aşk macerasıyla da sıkça anılır:

N'idem ᶜömr-i ᶜazīzi sensiz ey **Yūsuf**-ḫiṣālum ben
Girerse mihr-i enver çeşmüme gelmez yine rūşen (M. VI/8)

Ṣaḳın ey **Yūsuf**-ı dil bunda ᶜiṣmet sūd virmez kim
Züleyḫā-veş o mest-i nāz āḫir keşf-i rāz eyler (G. 50/4)

Yusuf Peygamber'in babası Hz. Yakup, büyük oğullarının Yusuf'u hile ile kendisinden ayırmalarıyla büyük üzüntüye düşerek "Beyt'ül-Ahzân" denilen evinde yıllarca gözyaşı dökmüştür. Fevzî, Râizade Ahmet Çelebi için yazdığı mersiyede Râi-zâde'nin ölümü ile dünyayı Beyt'ül-Ahzan'a; onun arkasından gözyaşı dökenleri de Hz. Yakup'a benzetir:

Cihānı Beyt-i Aḥzān itdi ᶜālem döndi Yaᶜḳūba
O sengīn dil de olmaz mı görüp bu mātemi maḥzūn (M. I/6)

Hz. Eyyüp, İsrailoğullarından bir peygamberdir. Birçok servete ve evlada sahipken Tanrı'nın imtihanı gereği bütün bunları kaybeder. Hatta vücuduna kurtlar düşecek kadar hastalanır. Ama o, bütün belâlara sabredip hâline şükreder. Sonunda Tanrı'nın mağfireti ile bütün dertlerinden kurtularak eski günlerine döner. (Levend 1984a:116-117) Divan'da şair, kendi dertlerinin büyüklüğünü anlatmak için Eyyüp Peygamber'e telmihte bulunmuştur:

Belā-yı cān **Eyyūbı** çıḳa encām-ı **Yaᶜḳūba**
Hele bir kerre derd-i Fevzī-i nā-şād söylensün (G. 111/6)

Fevzî, şiir sahasında alışılmış köhne tarzları yerle bir ettiğini söylerken, kendini Musa Peygamber'e benzetir:

Siḥr-i şiᶜr-i köhne ṭarżı Fevzī maḫv itsem n'ola
Mūsī-i maᶜnīyem ü iᶜcāz maḥremdür baña (G. 2/5)

Hızır, peygamber veya velî olduğuna inanılan bir kişidir. Adı, âb-ı hayatla birlikte geçer. Âb-ı hayatı aramak için İlyas ve İskender ile birlikte zulumât ülkesine yola çıkarlar. İlyas ve Hızır bu suyu bulup içerek ölümsüzleşirler. İskender'e de haber vermek istemişler ama suyun yerini bir daha bulamamışlardır. (Tarlan 2004:148)[21]

---

[21] Daha geniş bilgi için bk. Şerîfî. 1999. **Şehnâme.** (Hzl. Dr. Zühal Kültüral – Dr. Latif Beyreili) Ankara: TDK. Yay. C. III, s. 1301-1506.

Fevzî Divanı'nda iki yerde geçen Hızır, ölümsüzlük suyuyla birlikte anılmıştır:

Ẓann itme beni bāde-i gül-gūn içerüm
Her dem mey-i derd-i elem-efzūn içerüm
Ger çeşme-i **Ḫıżr** aḳsa elümden içmem
Ben devlet-i ᶜışḳuñda senüñ ḫūn içerüm (R. 13)

Sebeb odur ki ider şeyḫi nīm cürᶜası şābb
Ki āb-ı **Ḫıżr** ile āġuştedür türāb-ı ḳadeḥ (G. 21/3)

Hallâc-ı Mansur, fenafillaha eriştiğinde Ene'l-Hakk dediği için idam edilmiştir. Mansur Divan'da bir yerde geçer. Şair, sevgilinin saçına asılan âşıktan, darağacına asılan Mansur gibi sessiz olmasını ister:

Olunca böyle olsun ᶜāşıḳ-ı ser-geşte-i zülfüñ
Ki ber-dār oldı çün **Manṣūr** u efġān-ı amān ġāʾib

2.5. Tasavvuf

Fevzî, Divan'ında yer yer tasavvufî özellikler taşıyan beyitler yazsa da bunu, devrindeki Sebk-i Hindî üslûbunun etkisine bağlamak gerekir. Çünkü bu akımda şairler; dış âlemden iç âleme kaçmışlar, bu da onları tasavvufa yöneltmiştir. Fevzî tasavvufî unsurların bulunduğu beyitler yazsa da bu, onun tasavvufu bir yaşam biçimi olarak benimsediğini göstermez. Bu koyu bir mutasavvıflık değil, geleneksel olarak divan şiirinde olan bir kullanımdır. O, birçok divan şairi gibi tasavvufu bilir ve tasavvufa ait düşünce ve terimleri şiirlerinde kullanır. Fevzî Divanı'nda tasavvufî beyitlere, genellikle gazel ve musammatlarda karşılaşırız. Şair, bu beyitlerde terim düzeyinde kalmış tasavvufun içine girememiştir :

Maḥv eyledi çār ᶜunṣurımuz berḳ-i muḥabbet
Ṣaḥrā-yı dehrde görinürsek de serābuz (G. 62/3)

Ger ḫān-ḳah-ı ʿışḳda şeyḫ olsam ʿaceb mi
Bu tekyede ben Ḳays-ı muḥabbetden el aldum (G. 109/3)

Vuṣlat isterseñ eyle maḥv-ı vücūd
Budur ey Fevzī ġāyet-i ʿāşıḳ (G. 85/5)

Fevzî, girmiş olduğu kimi tarikatlara hayranlık duymasıyla tasavvufî terimleri şiirlerinde kullanmış olabilir. Hz. Muhammed övgüsü için yazmış olduğu terkib-i bentte;

Ḳılmışdum egerçi zühde raġbet
İtdüm nice sāl şeyḫe ḫıdmet

Ne Ḫalvetī vü ne Naḳşibendī
Ne Celvetī vü ne Mevleviyyet

Hīç girmediġüm ṭarīḳ yoḳdur
Çekdüm nice yıl kemān-ı ẕillet

Çoḳ çille-i erbaʿīn çekdüm
Çoḳ nefsüme eyledüm eẕiyyet

Ḫam-geşte hilāle döndi ḳaddüm
Ol mertebe eyledüm riyāżet

Bir post u üstüḫˇān ḳaldı
Maḥvoldı vücūd-ı şuʿle-ṭıynet (Tb.-2 IV)

bir zamanlar zühde rağbet ederek birçok tarikata girdiğini, bütün ömrünü bir tarikat erbabının yaşantısı gibi sürdürdüğünü söylemiştir. Yaşamında çektiği ıstırapları tarikat yaşamına benzetir. Yıllarca tarikat adabına uyarak nefsini terbiye

etmiştir. Ancak o, koyu bir taassup içine düşmemiştir. Hatta zühdün ağırlığını çekemeyeceğini açıkça belirtir:

El-ḥaḳ çekemem s̱iḳāl-i zühdi
Ol bāde kim eylesün taḥammül (Tb.-2 III/9)

Zahit, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmekle yetinip; iman ve ibadet konusunda dış görünüşle ilgilenen, içe giremeyen kişilerdir. Kaba sofular, ilim ve imanın biçimiyle uğraştıkları için dar kalıpların adamıdırlar. Kendilerininkilerin dışında kalan bir düşünceyi ve yaşama biçimini şiddetle men ederler. Tanrı aşkını anlamadıkları için de daima aşkın karşısındadırlar.

Şair, aşkın kaba sofularca anlaşılamayacağını, onu ancak kendisi gibi gerçek âşıkların bileceğini söyler. Çünkü zahitler, âşıkların gördüğü hakikatten habersiz oldukları için daima biçimci olmuşlardır:

Ben ʿāşıḳam ʿışḳ zühde ḳalmaz
ʿIşḳ öyle ṣadā-yı gūşa ḳalmaz (Tb.-2 III/10)

Ne ʿālim ü ne zāhid-i seccāde-nişestem
Ben bülbül-i ḫūnī̄n naġam bāl-i şikestem (G. 102/1)

Ayrıca zahitler, Tanrı nurunun tecelli ettiği sevgiliye âşıkların secde etmelerini ise küfür olarak görmüşlerdir:

Ṣūfī̄ daḫı bilmez nede pinhāndur nūr-ı Ḫudā
Küfr añlamış ʿuşşāḳuñ ol māha sücūd itdüklerin (G. 113/3)

Onların bu kınamalarına aldırmamak gerekir. Çünkü onlar, âşıkların gittikleri yolu bilemezler:

Ne deñlü ṭaʿn iderse eylesün maʿẕūrdur ḳat ḳat
Ne bilsün meẕheb-i ʿuşşāḳı zāhid başḳa semtüz biz (G. 65/3)

Şair; insanları daima cehennem azabıyla korkutan vaize de çatarak, vaizin söylediklerinin efsane olduğunu söyler:

Bizi ne bī-hūde taḫvīf ider caḥīm ile vāʿiẓ
Ki dāġum eyledi pinhān caḥīmi nīm-şererde (G. 132/4)

Sāḳīnüñ ayaġın öp rūḥ-ı Cemi şād eyle
Vāʿiẓüñ velvele-i pendi heb efsāne imiş (G. 75/2)

Şairin öfkesinden, insanlara şarap içmeyi bıraktırmaya çalışan; ancak gizlice şarap içmekten de geri durmayan şeyh de nasibini alır:

Çoḳ görmiş ehl-i dillerüñ meyle sürūd itdüklerin
Şeyḫ añmaz ammā kendinüñ şürb'ül-yahūd itdüklerin (G. 113/1)

Sonunda kaba sofuya seslenen Fevzî, ondan riyakârlık elbisesini çıkararak tövbe elbisesini giymesini ister:

Riyā dībāsına ġarḳ itme ṣūfī şāhid-i zühdüñ
ʿAbā-yı tevbe-pūş olduḳda biñ ḳat andan eydür bu (G. 124/4)

BÖLÜM 3

DİVAN'IN YAZMA NÜSHALARI VE TAVSİFLERİ

Yaptığımız araştırmalar sonunda Fevzî Divanı'nın kütüphanelerde üç adet yazma nüshasını tespit edebildik. Bu nüshalar; Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler 350, Beyoğlu Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü 392, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü 557 numarada kayıtlıdır. Bu nüshaların tespit edilebilen başlıca özellikleri şöyledir:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü, Nu. 557. (Kısaltması S.)

Bu nüshada, mensur bir dibâce, 3 terkib-i bent, 1 terci-i bent, 1 müsemmen, 1 musammat kaside, 3 tahmis, 6'sı Farsça 145 gazel, 22 tarih, 5'i Farsça 28 rubaî ve 3 kıt'a bulunmaktadır.

Baş: Fevzī ṭutalum bī-ḥadd imiş maʿrifetüñ
Heb bī-ḥūdedür olmasa ḥayr ʿāḳibetüñ

Son: فخالو هنديش بخشم
سمرقند بخارارا

Yaprak: 49	Ölçü: 210x123 mm
Satır: 19	Sütun: 2
Yazı: Talik	Söz başları: Kırmızı
Kağıt: Âbâdî taklidi	Cilt: Yeşil bez kaplı.

Diğer özellikleri: İç cilt kapağında kimi manzumeler yazılıdır. 1a'da Hüsrev Paşa'nın vakıf mührüyle kütüphanenin resmî damgası basılıdır. Resmî damganın yanında "Tuhfe-i Fevzî" ibaresi yazılıdır. Elhac Mustafa Sıdkî ile Seyyid Abdulkadir namlarına temellük kayıtları ve zat mühürleri ile birkaç manzume

bulunmaktadır. Mensur dibâce, AE. ve SÇ.'de nüshalarında yoktur. Sayfaların bazı yerleri yazısı okunamayacak derecede rutubetlenmiştir. Bu rutubetlenmeden dolayı okunamayan şiirler, AE. nüshasında atlanmıştır. 46b sayfası ise boştur. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kimi beyitler de sayfa kenarlarındadır. Ayrıca 35b sayfasının kenarında Mantıkî'nin bir gazeli yazılıdır.

2. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler Nu. 350. (Kısaltması AE.)

Bu nüshada; 1 rubaî, 1 musammat kaside, 1 müsemmen, 3 terkib-i bent, 1 terci-i bent, 3 tahmis, 99 gazel ve 17 tarih bulunmaktadır.

Baş: Fevzī ṭutalum bī-ḥadd imiş maʿrifetüñ
Heb bī-ḥūdedür olmasa ḫayr ʿāḳibetüñ

Son: Reʾy-i ṣāʾible idüp berr ile baḥri tesḫīr
Nām u şānına beḳā manṣıbın itdi ibḳā

Yaprak: 67	Ölçü: 186x133 mm
Satır: 14	Sütun: 2
Yazı: Adi nesih	Söz başları: Kırmızı
Kağıt: Âbâdî taklidi	Cilt: Kırmızı meşin.

Diğer özellikleri: Birinci ve son sayfalarda Ali Emîrî Efendi'nin vakıf mührüyle, kütüphanenin resmî mührü ve damgası basılıdır. Kağıtların rengi farklı olup 20a-b, 21a-b, 40a-b, 42a-52b, 54a-61b sayfaları arası boştur. Bazı sayfalar, yazısı okunamayacak derecede rutubetlenmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kimi beyitler sayfa kenarlarındadır. X. tarih manzumesinin dördüncü beyti S. nüshasında yoktur.

3. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü Nu. 392. (Kısaltması SÇ.)

Kütüphanede "Gazeliyyât" başlığıyla kayıtlı olan bu nüshada; 1 rubaî, 1 musammat kaside, 3 terkib-i bent, 1 terci-i bent, 2 tahmis ve 2'si Farsça 141 gazel bulunmaktadır.

Baş: Fevzī çün vācibdür āħir tīre ħāk olmaḳ baña
Pes ḥarām olsun o āfetsiz helāk olmaḳ baña

Son: Taḥammül hīç mümkin mi ġam-ı hicrāna ey Nefʿī
Muḥabbet ġālib-i muṭlaḳ dil ise nā-şekībādur

Yaprak: 45	Ölçü: 192x120 mm
Satır: 15	Sütun: 2
Yazı: Talik	Söz başları: Kırmızı
Kağıt: Aharlı krem kâğıt	Cilt: Bordo kadife.

Diğer özellikleri: Başta ve sonda kütüphanenin resmî damgası bulunmaktadır. Sayfaların kenarları kırmızı mürekkeple cetvellenmiş, başlıklar da kırmızı renkle yazılmıştır. Bazı sayfalar rutubetlenmiştir. Ancak bu rutubetlenme, yazıların okunmasını engelleyecek büyüklükte değildir. S. nüshasında rutubetlenen ve AE. nüshasında olmayan gazeller bu nüshada okunmaktadır. Diğer nüshalarda yer alan Farsça üç gazel, tarihler ve rubaîler yoktur. Kimi sayfaların yanlış birleştirilmesi, musammatların karışmasına neden olmuştur. Kimi sayfaları eksik olan bu nüshada müstensih, okuma yanlışlıklarına yol açmamak için birçok yerde hareke kullanmıştır.

TRANKRİPSİYON ALFABESİ

آا : A, a, Ā, ā, E, e	گ : G, g
ب : B, b	ل : L, l
پ : P, p	م : M, m
ت : T, t	ن : N, n
ث : S̱, s̱	و : V, v, o, ö, u, ū, ü
ج : C, c	ه : H, h
چ : Ç, ç	ي : Y, y, ı, i, ī
ح : Ḥ, ḥ	
خ : Ḫ, ḫ	
د : D, d	
ذ : Ẕ, ẕ	
ر : R, r	
ز : Z, z	
ژ : J, j	
س : S, s	
ش : Ş, ş	
ص : Ṣ, ṣ	
ض : Ḍ, ḍ, Ż, ż	
ط : Ṭ, ṭ	
ظ : Ẓ, ẓ	
ع : ʿ	
ء : ʾ	
غ : Ġ, ġ	
ف : F, f	
ق : Ḳ, ḳ	
ك : G, g, K, k, ñ	

METİN

S.1b Bu birķaç ʿĪsī rūḫ-baḫş-ı maʿnā ki raḥm-ı Meryem-ṭabʿ-ı bī-kederde feyż-i nefḫ-i Cibrīl-istiʿdād-ı Ḫudā dādla ṣūret-peẕīr olmışdur derece-i ʿömr-i bī-s̱ebātuñ yigirminci daķīķasından yigirmi üçünci daķīķasınuñ nıṣfı mürūr itmedin mes̱ābe-i ʿadem olan verā-i tutuķ-i ṭabīʿatdan cilve-nümā-yı sāḥa-i şühūd olup bu bāġ-ı şukūfe-perverde ķarār-yāfte olmaları maʿķūl görüldi kec-fehm ü leffāf ü ḥaķķ-ı nā-şinās ü bī-inṣāf olan pür-ālāy-ı mübtelā-yı emrāż-ı aġrāżuñ daḫl ü taʿarrużuna belī ḥükkāmımuz bu ķadar ammā dūr-bīnān ü rāst-revān-ı ṣaḥrā-yı ṣafā-efzā-yı şiʿr-i şināveri ki nükte-dānān ü rumūz-fehmān ü daķīķa-şināsāndur şīve-i luʿbet-i ṭıflāne ʿayb-nümūnlarına nāẓır olmayup naẓar-ı çeşm-i rūy-ı s̱enā ḫurde-bīnlerine perde-i ḥaķķ'ül-inṣāf keşīde itmelerine bu mıṣrāʿ-ı maʿẕeret-şiʿār ile iʿtiẕār olundı

بسیار سفر باید ناپخته شود خامرسم

M.1a, SÇ.34a **RUBĀʿĪ**

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Feʿūl

Fevzī ṭutalum bī-ḥadd imiş maʿrifetüñ
Heb bī-ḥūdedür olmasa ḥayr ʿāķibetüñ
Faḫr-i rüsülüñ naʿtine ṣarf it ʿömrüñ
Şāyed ola naʿti sebeb-i maġfiretüñ

Dibāce M. ve SÇ.'de yoktur.

TERCĪʿ-İ BEND DER-NAʿT-I GÜL-İ GÜLZĀR-I RİSĀLET-İ MUḤAMMED LİʼL-MUṢṬAFĀ ṢALLAʼL-LĀH Ü ʿALEYHİ VE SELLEM

Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün

I

Esdi yine şurṭa-i maḥabbet
İrgürdi meşāmm-ı cāna rāḥat

Heb gülleri sīnemüñ açıldı
Murġ-ı dile geldi şevḳ ġāyet

Gitdi elem-i firāḳ ü hicrān
Ẓann itdüm açıldı bāb-ı vuṣlat

S.2a Bu ḥāl-i ʿacībi gördigümde
Aldı beni bir zamān ḥayret

Ḥayrette iken Cenāb-ı Ḥaḳḳa
Yā Rabb didüm nedür bu ḥālet

Gördüm ki meger o demde olmış
Dil naġme-serā-yı naʿt-ı ḥażret

Naʿt-ı şeh-i dü-serā Muḥammed
Sulṭān-ı rüsül şefīʿ-i ümmet

Muḥammed Li'l-Muṣṭafā : Muḥammed Muṣṭafā M.

Ẕī-muʿcize-i ʿaẓīme Furḳān
V’ey şevḳet ü saṭvet-i nübüvvet

Bu gūne ḫiṭāb idüp aña dir
Naẓma getürüp dür-i belāġat

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V’ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

II

M.1b, SÇ.34b Olsa n’ola mihr dil-ḫazīnüñ
Kim maṭlaʿ-ı nūrdur cebīnüñ

Ṣad ḫande ider dürr-i yemīne
Naẓm-ı dür-i sinn laʿl-i zīnüñ

Heb gülleri şerm-sār eyler
Ol ġonca-dehān-ı ḫandegīnüñ

Ḥūrānı ʿaceb mi itse bī-hūş
Ol nergis-i siḥr-āferīnüñ

Lerzān ider esās-ı ʿarşı
Ṭūfān-ı hevā-yı cebhe-çīnüñ

(2b) dür-i sinn : düz sinn M.

(3b) Ol: O M.

Ey şāhin-i evc-i ḳābe ḳavseyn
Miʿrāc şikār-ı kem-terīnüñ

Miʿrāca ʿurūc idince Cibrīl
Ol yolda degül m'idi ḳarīnüñ

Varduḳda maḳām-ı müntehāya
Oldı o mekānda vā-pesīnüñ

Hem oldı saña o rūḥ-ı ḳudsī
Biñ cānile çāker-i kemīnüñ

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

III

S.2b İs̱bāt-ı nübüvvetüñde ḥaḳḳā
Oldı nice muʿcizātuñ imlā

Ser cümleden iki muʿcizeñdür
Şaḳḳü'l-ḳamer ü ḥamī-i ḥurmā

Destüñden aḳıtup āb-ı ḫāliṣ
Aṣḥāb-ı ʿıṭāşı ḳılduñ iḥyā

M.2a Ṣıddīḳle ġāra girdügüñde
Ḥaḳ itdi sizi şu resme iḫfā

(2a) muʿcizendür : muʿcizende M. // (2b) ḥurmā : ḫurmā

SÇ.35a Çekdürdi bir ʿankebūta perde
Hem itdi o ġār öñünde peydā

Bir naḫlede bir iki kebūter
Tā kör ola cümle çeşm-i aʿdā

Bu muʿcize-i ʿaẓīmedür kim
Aʿmāyı zülālüñ itdi bīnā

Yoḳ ḥadd ü ḥisāb-ı muʿcizātuñ
Bir nebzesi ẕikr olındı ammā

Ẕī-ʿaḳl olanı cemīʿinden
Ḳurʿān-ı ʿaẓīm eyler iġnā

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

IV

ʿIşḳuñ beni itdi mest ü bī-bāk
Gerdāndur ʿışḳun ile eflāk

ʿĀlem nice virmesüñ saña cān
Sensin o dür-i derūn birūn pāk

Heb mest-i zülālüñ oldı illā
Anlar ki dem-ā-dem eyler işrāk

Laᶜlüñde ne ḥāl var bilinmez
Mest-i lebüñ oldı duḫter-i tāk

ᶜIşḳuñla çemende lāle sünbül
İtdi yaḳasın birer birer çāk

Ḥattā saña ᶜāşıḳ oldı Allāh
Bir vechile k'anda ḳāṣır idrāk

M.2b Ḥaḳḳuñda buyurmadı mı levlāk
لولاك لما خلقت الافلاك

Olsa ne ᶜaceb güẕergehüñde
İksīr-i türāb ü ḫār ü ḫāşāk

S.3a, SÇ.35b Ey merdüm-i çeşm ü çeşm-i merdüm
Bir nīm nigāhuñ itme imsāk

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāᶜat

V

Sen kim meh-i maṭlaᶜ-ı ṣafāsın
Maḥbūb-ı Cenāb-ı Kibriyāsın

(8b) ḫār ü ḫāşāk : ḫār ı ḫāşāk S.

(1a) meh-i, S.'de yoktur.

Olsa n’ola teşne-i zülālüñ
ʿAlem ki revān-ı māsivāsın

Gerd-i rehüñe disem revādur
Sen çeşm-i ʿalīle tūtiyāsın

Būy-ı ḫaṭuñ itdi dehri taʿṭīr
Dinmez aña nāfe-i Ḫıṭāsın

Ruḫsārıña gül müşābih olmaz
Gül-ġonce-i gülşen-i ṣafāsın

Biñ cān alur ḫayāl-i çeşmüñ
Ol şāhid ü şūḫ-ı dil-rübāsın

Özlerse n’ola cihān cemālüñ
Bilmiş ki ne rūḥ-ı cān-fezāsın

Tā sende bu ḥüsn ü cezbe vardur
Ben nice diyem melek-liḳāsın

Ḥaḳḳā bu kemāl ü rifʿatüñle
Evc-i şeref üzre bir hümāsın

M.3a Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V’ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

VI

Sāyeñ yiter ʿāleme ser-ā-ser
Nūruñ ẓulumātı eyler enver

SÇ.36a Sen ol meh-i maṭlaʿ-ı ḥikemsin
Eṭrāfuñı alsa cemʿ-i aḫter

Her birisi nūr-ı ḥikmetüñle
Ḫūrşīd-mis̱āl olur münevver

Kem-ter şerer-i maḥabbetüñden
Yüz biñ dil olursa n'ola aḫker

Gülşende seḥer seḥer ʿanādil
ʿIşḳuñ varaḳın oḳurlar ezber

S.3b Ẓāhir bu ḳadar fiġānlarla
Her birisi bir nigāhuñ özler

Ammā ki benüm hezār-ı cānum
Heb ʿışḳuñı cān içinde ṣaḳlar

Lākin nice ḳābil ola pinhān
Bir penbe içinde bunca aḫker

Maʿẕūr buyur bu bī-nevāyı
İster güzelüm viṣālüñ ister

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V’ey gül-bün-i gülşen-i şefāᶜat

VII

M.3b Sen ġonce vü ben hezār-ı zārem
Ṣad zaḫm-ı ḫūr-ı ḥadeng-i ḫārem

Sen şāhid-i ebruvān-kemānsın
Ben tīr-i ġamuñla dil-figārem

Sen ᶜālem-i nāzda şitābān
Ben ḥasretüñ ile cān-sipārem

Ben āteş-i hecr ü fürḳatüñle
Bir vechile āh-ı dāġdārem

Kim ḳulzüm-i vaṣluñ içre biñ yıl
Ṭursam yine pür-tef ü şerārem

SÇ.36b Bir kez göreyüm diyü cemālüñ
Şām ü seḥer ᶜayn-ı intiẓārem

Ṣunsañ ne idi ṣabūḥ-ı vaṣluñ
Kim fürḳatüñ ile pür-ḫumāram

(5b) yine, S.’de yoktur.

Raḥm eyle yiter çekildi hecrüñ
Göster yüzüñi ki bī-ḳarārem

ᶜAyb eyleme āh ü zār idersem
ᶜUḳāb-ı firāḳuña şikāram

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāᶜat

VIII

Maḥbūb-ı Ḫudā degül misin sen
Aḳṣā-yı münā degül misin sen

Ḫūrşīd-i cihān gedā-yı nūruñ
Ol māh-liḳā degül misin sen

S.4a Her ḫāk sezā-yı sāyeñ olmaz
Ol özge hümā degül misin sen

Mecnūnuñ olur gören cemālüñ
Ol hūş-rübā degül misin sen

Nāfiẕdür iki cihāna ḥükmüñ
Şāh-ı dü-serā degül misin sen

(7a) eyle: eyler M.

(9a) āh ü zār: āh zār M.

M.4a Ḥāşā ki faḳīrüñ ola maḥrūm
Yenbūᶜ-ı seḫā degül misin sen

Nevmīd olamam şefāᶜatuñdan
Mevlidü’ş-şüfeᶜā degül misin sen

Ben gerçi ᶜalīl-i cürmem ammā
Her derde devā degül misin sen

Geçmez mi şefāᶜatuñ benümçün
Maḳbūl-ı Ḫudā degül misin sen

SÇ.37a Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V’ey gül-bün-i gülşen-i şefāᶜat

IX

Meddāḥı ki sen mehüñ Ḫudādur
Maḫlūḳa sitāyişüñ ḫaṭādur

Küstāḫ menem egerçi bāᶜiṡ
Fevzī-i cünūn-āşinādur

Ammā o da n’eylesün nic’itsün
Ṭaġlarca günāha mübtelādur

(9a) şefāᶜatuñ benümçün : benümçün şefāᶜatuñ S.

Ġarḳ-i yem-i cürm ü baḥr-i ᶜiṣyān
Muḥtāc-ı şefāᶜat ü ḥimādur

ᶜİṣyān ile ᶜömrini geçürmiş
Bir müflis-i reh-rev-i beḳādur

Elbette ġarīb-i rāha lāzım
Bir ṣāḥib-i cāha ilticādur

Olmazsa şefāᶜatuñ meded-res
Ol günde ki rūz-ı ġam-fezādur

Yā Rabb mebād rū siyehdür
Yā Rabb mebād nār-hādur

M.4b Şānıña düşen çü merḥametdür
Miskīn ü faḳīre pes recādur

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
S.4b V’ey gül-bün-i gülşen-i şefāᶜat

X

Efᶜāli egerçi maᶜṣiyetdür
Ümmīd ü recāsı maġfiretdür

Zīrā ol efendinüñ ḳulıdur
Kim ᶜādeti raḥm ü ᶜāṭıfetdür

SÇ.37b Hem pey-revidür o muḳtedānuñ
Kim ḫaṣleti luṭf ü mekremetdür

Şāyeste luṭf it ol ʿalīli
Leb-teşne-i cām-ı ʿāfiyetdür

Ālūde-i cürm iden anı heb
Nefs-i bed-i pīşe melʿanetdür

Bir mücrime sen olunca ḥāmī
Elbette necāt ʿāḳibetdür

Yā nice recāda olmasun kim
ʿĀdāt-ı kirām-ı merḥametdür

Evḳātını vaḳf-ı naʿtuñ itmiş
Bir bülbül-i bāġ-ı maḥmidetdür

Vird-i seḥerī vü ẕikr-i şāmī
Bu beyt-i şiʿār-ı maġfiretdür

Ey serv-i çemensitān-ı raḥmet
V'ey gül-bün-i gülşen-i şefāʿat

1

M.5a **TERKĪB-İ BEND DER-NᶜAT-İ ḤAŻRET-İ RİSĀLET-PENĀH MUḤAMMED ḤABĪBU’L-LĀH ṢALLA’L-LĀHU ALEYHİ VE SELLEM**

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

I

Ey baḫt eyā ḫarāb-ābād
Gör n’itdi baña ġam-ı elem-zād

Ey ṭāliᶜ-i vājgūn-ı maṭlaᶜ
Şimdi demidür iderseñ imdād

Ey ᶜışḳ ne cürm ucından itdüñ
Cān ü dil ü dīn ü ṣabrı ber-bād

Ey dīde-i ter saña ne oldı
Kim şāh-ı ġama idersin imdād

Ṣad pāre göñül hezār oldı
Her pāre ider hezār feryād

SÇ.38a Feryād ü fiġān elüñden ey çarḫ
Çoḳ eyledüñ ehl-i ᶜışḳa bī-dād

(1b) Gör n’itdi: Görindi S.

S.5a Devrüñde dirīġ bir nigehle
Şād olmadı gitdi cān-ı nā-şād

İrmez mi ṣabāḥına şeb-i hecr
Olmaz mı daḫi göñül ġam-āzād

Ne baḫt ü ne çarḫ-ı dūn elinden
Feryād o sitem-füzūn elinden

II

Ey şūḫ eyā belā-yı ʿālem
V'ey her nigehüñ ḳażā-yı ʿālem

Dil dām-ı ḫaṭuñla beste-pādur
Ey zülfi siyeh-belā-yı ʿālem

Çeşm-i siyeḫüñ füsūn-perdāz
Gamzeñ ʿadem-āşinā-yı ʿālem

Efʿī-i ġamuñ helāk-ı cānum
Tiryāk-ı lebüñ şifā-yı ʿālem

M.5b Dil āteş-i fürḳatüñle pür-dāġ
Vaṣluñsa feraḥ-fezā-yı ʿālem

Derkār-ı dil olsa kāş bārī
Ol nergis-i fitne-zā-yı ʿālem

(9b) o, M.'de yoktur.

Lāyıḳ mı k’ola zülāl-i laʿlüñ
Derd-i dil-i men devā-yı ʿālem

Bir kec nigeh it dil-i nizāra
Ey dīde-i rūşenā-yı ʿālem

Vaṣl isterisem dirīġ eyle
Cān ü dili vaḳf-ı tīġ eyle

III

SÇ.38b Ben ʿāşıḳ-ı dāġ-āşināyum
Ben rind-i ayāġ-āşināyum

Ben āteş-i ʿışḳ-ı dil-berānum
Ben şuʿle-i dāġ-āşināyum

Ben cāh-ı viṣāle ṭālib olmam
Ben künc-i ferāġ-āşināyum

Ben bülbül-i naġme-sencem ammā
Ne bāġ ü ne rāġ-āşināyum

Ben ṭūṭī-i ẖoş kelāmum ammā
Heb zāġ ü kelāġ-āşināyum

S.5b Pervāne-i bāl-sūzum ammā
Ḥāşā ki çerāġ-āşināyum

Mest-i nigeh ü ḫarāb-ı çeşmem
Bā-ān-ki yasāġ-āşināyum

Dil kim şüde-i reh-i ġamuñdur
Līkin ne sürāġ-āşināyum

Her çend girişme nāz idersin
İżᶜāf ile keşf-i rāz idersin

IV

M.6a Dāġum ben anuñçün ey sitemker
Zīrā nigehüñ teġāfül eyler

Kendi eceliyle ᶜāşıḳ olmaz
Elbet sebeb-i şehādet ister

3 Dilde ṭaleb-i viṣāl yoḳdur
Maṭlūbı hemān zaḫm-ı ḫançer

Maġrūrī-i ḥüsni ḳo ki āḫir
Pejmürde-i bād olur gül-i ter

5 Heb bu dil-i nālekār içün mi
Çeşmüñde olan füsūn-ı mużmer

SÇ.39a Olduḳda vezān bād-ı ḫışmuñ
Ol mertebe berg-i cān ditrer

(6a) ḫışmuñ: çeşmüñ M.

Kim naḫl-i vücūdı rī̇şesinden
Mānend-i nihāl-i tāze ṣarṣar

Bilseñ bu teġāfül-i nigāhuñ
Āyā niye āḫir ola müncer

Ya eyle beni şehī̇d-i ġamze
Ya ḳıl beni muṭṭaliᶜ bu remze

V

ᶜUşşāḳa niçün cefā idersin
Aġyāra neden vefā idersin

Çeşmüm aḳıdınca eşk-i ḫūnī̇n
Ol deñlü niçün ṣafā idersin

Raḥm itmege çünki yoḳ murāduñ
Göñlüm neye mübtelā idersin

S.6a Her bir sözine raḳī̇b-i dī̇vüñ
Bilsem niçün iḳtidā idersin

Bī̇-gāneyi gördigüñde elbet
Çeşm ü nigeh-āşinā idersin

M.6b Ben ḫaste-i ᶜışḳuñı görünce
Ya ḫışm ü ya bed-edā idersin

Ol ḥamle-i ḫançer-i nigāhuñ
Kim ḫışma gelüp baña idersin

Geh cāna gehī dile urursın
Ya gāhī niçün ḫaṭā idersin

Ḥayretde ḳoyup beni bu esrār
Ḫāṭır-güẕer oldı işbu efkār

VI

SÇ.39b Ya itme bu deñlü cevr ü bī-dād
Ya göñlümi ṭurreden ḳıl āzād

Olmazsañ eger bu şarṭa ḳā'il
Şimden gerü şehden isterüm dād

Ol şeh ki işitse ḥarf-i ḳahrın
Daᶜvāsını terk iderdi Şeddād

Ol şeh ki ḫayāl olunmadı hīç
ᶜAhdinde nuḳūş-ı ẓulm ü bī-dād

Ol şeh ki iderdi kec-nigehle
Ḳaṣd eylese biñ cihānı ber-bād

Ol şeh ki ġubār-ı ḫāk-i rāhın
Çeşmine çeker cemīᶜ-i emcād

(7a) ḥamle : cümle S.

Ol şeh ki Ḫudā zemīn ü çarḫı
Heb eyledi anuñ içün īcād

O şeh ki heb ʿāṣiyān-ı ümmet
Maḥşerde de andan ister imdād

Şāh-ı rüsül Aḥmed-i peyember
Oldı bize rāh-ı ḥaḳda rehber

VII

M.7a Ey mihri münīr-i cān-ı ʿālem
V'ey midḥati sırr-ı remz-i elzem

Ol gülşen-i luṭf ü ʿāṭıfetsin
Deryālar olaydı aña munżam

S.6b Żann eyler idi görenler anı
Kim berg-i güline düşdi şebnem

Ol muʿcize-gūy-ı vaḥy-i ḥaḳsın
Kim oldı Lebīd öñüñde mülzem

Bir gülşen içinde nuṭḳa gelseñ
Gül gūş olur ʿandelīb ebkem

SÇ.33a Sen ḫātem-i enbiyāsın ammā
Sensin yine cümlesinden aḳdem

(2a) ol gülşen : o gülşen M.

Ser ṣahn-ı ḥarīm-i ẕü'l-celāle
Biñ nāz ile olduġuñda maḥrem

Rütbeñde o rifᶜat ile oldı
Kim pāye-i süllem ᶜarş-ı aᶜẓam

Bes cürm ile şöhreyem ben ammā
Ferdāña nidā idem şefīᶜā

VIII

Raḥm eyle o dem bu dil-figāra
Nādīde-i kām-ı vaṣl-ı yāra

Bir āfetüñ ᶜışḳı nice sende
Kebg-i dilüm oldı pāre pāre

İtdüm nice saᶜy-i ġayr-i meşkūr
Şehbāzumı ṣaldum ol şikāra

El virmedi almaḳ ey dirīġā
Ol āhū-yı vaḫşīyi kenāra

M.7b Ben āh ü fiġān idince eyler
Efġānumı māye iftiḫāre

(1a) dil-fikāre : zü'l-fikāre M.

Ben hecrine ṣabr iderdüm ammā
Yoḳ dilde şekīb intiẓāra

Efġān dil-i nā-şekīb elinden
Esrārımı ḳıldı āşikāre

Şimden gerü ben de bī-muḥābā
İḳrār ideyüm daḫı ne çāre

Ey maẓhar-ı luṭf-ı sırr-ı levlāk
ʿIşḳuñdur iden beni elem-nāk

IX

SÇ.33b Raḥm eyle ne var bu nā-tüvāna
Hicrān ile döndüm üstüḫˇāna

S.7a Müjgānumı ḳıl sezā ki olsun
Cārūb-ı ġubār-ı āsitāna

Bu luṭf ile yā Rasūla'l-lāh
İrgür beni farḳ-ı āsmāna

ʿIşḳuñ beni itmeyeydi taḥrīk
Tā kim gele midḥatüñ zebāna

Gencīne-i ṭabʿ-ı bī-kederden
Gelmezdi o dürr bu rīsmāna

(6a) ṣabr: ṣabrem M.

Ḥālā yine nev-niyāz-pāşam
Ey gül-bün-i bāġ-ı bī-bahāne

ʿArż eyle gül-i cemāl-i pākün̄
Fevzī-i hezār-ı naʿt-ḫˇāna

Biz iki hezār-ı ḫoş-nevāyuz
Kim virdimüz oldı bu terāne

M.8a Ey nūr-ı Ḫudā şefāʿat eyle
Perverde-i ẓıll-i raḥmet eyle

2

TERKĪB-İ BEND DER-NʿAT-İ EFŻAL-İ ḪALḲU'L-LĀH MUḤAMMEDÜ'L-ʿARABĪ ʿALEYHE EFŻALÜ'Ṣ-ṢALAVĀT BE-VĀSIṬA-İ SĀḲĪ-NĀME VÜ FAḪRİYYE-İ ĠAYR

Mefʿūlü Mefāʿilün Feʿūlün

I

Ey çarḫ-ı maḥabbet āfitābı
Ben ẕerreñe artur ıżṭırābı

Ben var iken eyleme ḥavāle
Bī-gāneye ḫançer-i ʿitābı

(8a) hezār-ı : herār-ı M.

Ber-dārī-i dār-ı zülfüñ eyle
Zinhār ḳaçırma bu s̱evābı

Ruḫṣat-dih-i ḥūnī-i nigāh ol
Ben boynuma aldum ol ʿaẕābı

Gamzeñ ḳo ya ḫūnum eylesün nūş
Nūş eylesün ol şarāb-ı nābı

Ey ġonca-i bāġ-ı şerm-sārı
Refʿ eyle miyāndan ḥicābı

Ben zārı raḳībden farḳ it
Bir ṭutma hezār ile ġurābı

Tābından amān yandum açma
Mihr-i ruḫuñı o şuʿle-tābı

Laʿlüñ ġamı dilde şuʿlelendi
Ṣundurmez ise lebüñ şarābı

S.7b Sūzān u ḫarāb olur ġamuñdan
Biryān u kebāb olur ġamuñdan

II

M.8b Sāḳī dola cām-ı hoş-güvārı
Tā ki çekelüm ġam-ı ḥumārı

(4b) boynuma : bonuma M.

Ol cāmī ki olsa māliki Cem
Olurdı külāh-ı iftiḫārı

Ol cāmī ki cürʿa-i kemīni
Şāh ide gedā-yı ġam diyārı

Ol cāmī ki cān-ı zāhidānı
Sūzān ide berḳ-i iştihārı

Ol cāmī ki inʿikās-ı tābı
Taʿlīm ide mihre nūr-ı yārı

Ol cāmī ki tāb-ı dürdi eyler
Şermende dür-i żiyā-nis̱ārı

Ol cāmī ki lemʿa-i ḥabābı
Laʿle vire reng-i inkisārı

Ol cāmī ki aḳs-i tāb-ı rengi
Bī-reng ide mihr-i tābdarı

Ol cāmī ki şemme-i şemīmi
Ḫūn ide dimāġ-ı cān-ı zārı

Ben düşmen-i zühd-i mey-perestem
Ben mest-i ḫarābī-i elestem

(5b) nūr-ı yārı: nūr-ı bārı M.

III

Ey muṭrib-i naġme-senc-i bülbül
Ḳıl sen de ṣurāḫī gibi ġulġul

Ser-pūş-ı ḫum üzre neyler açsun
Ruḫsāre-i āteşīnini mül

Nūş eyleyelüm o şuᶜle-sūzı
Endāmımuz eylesün ḳo gül gül

M.9a Bir elde ḳabaḳ bir elde sāġar
Sāḳī olsun şifte kākül

Reşkinden o zülf-i ᶜanberīnüñ
Giysün ḳo kebūdı cāme sünbül

Ḫāl-i siyehin görüp ḥasedden
Olsun ḳo hezār pāre fülfül

S.8a Ḳānūn ki raḫta ḳıl imāle
Ḫıdmetde sen eyleme tekāsül

Sen pīr-i muġān naṣīḥatın ṭut
Cāyiz degül anlara taᶜallül

El-ḥaḳ çekemem s̱iḳāl-i zühdi
Ol bāde kim eylesün taḥammül

Ben ʿāşıḳam ʿışḳ zühdde ḳalmaz
ʿIşḳ öyle ṣadā-yı gūşa ḳalmaz

IV

Ḳılmışdum egerçi zühde raġbet
İtdüm nice sāl şeyḫe ḫıẕmet

SÇ.40a Ne Ḫalvetī vü ne Naḳşibendī
Ne Celvetī vü ne Mevleviyyet

Hīç girmediġüm ṭarīḳ yoḳdur
Çekdüm nice yıl kemān-ı ẕillet

Çoḳ çille-i erbaʿīn çekdüm
Çoḳ nefsüme eyledüm eẕiyyet

Ḫam-geşte hilāle döndi ḳaddüm
Ol mertebe eyledüm riyāżet

Bir post ü üstüḫˇān ḳaldı
Maḥvoldı vücūd-ı şuʿle-ṭıynet

M.9b Ḫod ḫıẕmet-i ʿilm-i ẓāhirīyi
Bir ʿömr-i ṭavīl idindüm ʿādet

Maʿlūmum olup fünūn-ı şettā
Oldum ser ü pā nuḳūş-ı ḥikmet

(7a) ḫıẕmet : ḫıdmet SÇ.

Gördüm ki meāl-i ḳāle çıḳdı
Āḫir bu ki oldı cezm-i niyyet

Min-baᶜd-ı men ü şarāb ü sāḳī
Pervāne vü şemᶜ ü sūz-ı bāḳī

V

Tā oldı göñül semender-i ᶜışḳ
Her cüz vü ten oldı aḫker-i ᶜışḳ

ᶜAnber yirine yanar süveydā
Ḫūn āteş ü dilse micmer-i ᶜışḳ

Şeb görmez o ᶜālem-i göñül kim
Tenvīr ide anı aḫter-i ᶜışḳ

S.8b Kim pey-revi olsa elbet ilter
Ṣaḥrā-yı cünūna rehber-i ᶜışḳ

Ceyş-i dil ü dīn ü hūş n'eyler
Ḥükm itdigi yirde dāver-i ᶜışḳ

SÇ.40b Bī-şübhe yıḳardı nüh ḳılāᶜın
Bu ḳalᶜaya itse şeş-per-i ᶜışḳ

Merhem yine zehr olur ya elmās
Ol zaḫma ki aça ḫançer-i ᶜışḳ

Ey ġonca-i cān açılma zinhār
Berg-i dili dökdi ṣarṣar-ı ᶜışḳ

Sāḳī baña bir ḳadeḥ yetişdür
Öldürdi ḫumār-ı sāġar-ı ᶜışḳ

M.10a Zāhidlere raġmen idelüm nūş
Ol bādeyi k’ola düşmen-i hūş

VI

Mest-i mey-i meclis-i ḳadīmem
Cemşīd-i maḥabbete nedīmem

Ben ṭıfl-ı ne-ḫᵛand-ı ebcedem līk
ᶜAllāme-i mekteb-i ḳadīmem

Ben düşmen-i şöhretem anuñçün
Sikkīnem egerçi kim ᶜalīmem

Fiᶜlüm n’ola olsa ṭıbḳ-ı ḳavlüm
Ṭabᶜum gibi ben daḫı selīmem

Pervāne-i şemᶜ-i Ṭūr-ı ḥüsnem
Mestāne-i berḳ olan Kelīmem

ᶜAnber gibi yanmadın bilinmem
Ḫāk içre nihān bir şemīmem

Ger itmese baña sifle raġbet
Bu dürcde ben dür-i yetīmem

Laᶜlem ser-i tācdur mekānum
Ġam yoḳ ki ḫarābede muḳīmem

N'itsün baña civcivī-i ṣaᶜve
Destān-zen-i gülşen-i naᶜīmem

SÇ.41a Tā meykedede ṣadr-nişīnem
Ārāyiş-i meclis-i yaḳīnem

VII

S.9a Ḳıymet-şiken-i güher sözümdür
Raġbet-figen-i şeker sözümdür

M.10b Gerden-zen-i daᶜvī-i ḫuṣūmam
Tīġ-i güherīn her sözümdür

Endām-ı ᶜadū yanar tefinden
Berḳ-i şererü's-saḳar sözümdür

Söyletmem ᶜadūyı Rüstem olsa
Hem nīze vü hem siper sözümdür

Maḳbūl-ı ḫavāṣ ü ᶜāmdur heb
Naḫl-i dürerü'ṡ-ṡemer sözümdür

İlhām-ı ilāhīdür kelāmum
Zīb-i küleh-i ḫaber sözümdür

Ṭūṭī-i ḳafes-nişīn-i fażlam
Āyīne-i ṭabᶜ şeker sözümdür

Pervāz-gehüm behişt-i ferheng
Ṭāvusam ü bāl ü per sözümdür

Çoḳ görme kelāmum olsa iksīr
Naᶜt-ı ḫayru'l-beşer sözümdür

Naᶜt-ı şeh-i mürselīn Muḥammed
Sāḳī-i şarāb-ı vaḥdet Aḥmed

VIII

Ey şāh-ı memālik-i nübüvvet
V'ey dāver-i ḫıṭṭa-i risālet

Sensin o ḫıdīv-i ber ḥamele
Kim saña penāh ider şecāᶜat

SÇ.41b Ger itse beyān ḥarf-i ḳahruñ
Kesb eyler idi zamāna lüknet

M.11a Görseydi sebüktegī-i rūḥuñ
Bulurdı s̱iḳāl-i mevt ḫıffet

(9b) ḫayr'ul-beşer : ḫayr'ul-beşīr S.

İdrāk ideydi ʿadl ü dāduñ
Baġlardı ġanemle gürg uḫuvvet

Feyż alsa şemīm-i şefḳatüñden
Şehbāz iderdi kebge şefḳat

Cūduñdan olaydı ger ḫaberdar
Ḥātem-dil olurdı şaḫṣ-ı ḫisset

Maḫmūr-ı günāh-ı bī-ḥisābum
Ey şāfiʿ-i ʿāṣiyān-ı ümmet

S.9b Ser bezm-i ḥaşrde raḥm idüp ṣun
Ser-şār-ı ṣabūḥī-i şefāʿat

Ben ḫaste-i maʿṣiyet-ġarībem
Muḥtāc-ı ḥaẕāḳat-i ṭabībem

IX

Ey merciʿ ü v’ey penāh-ı Fevzī
Yaḳsun mı caḥīmi āh-ı Fevzī

Ṣāḥrā-yı maḥabbete düşelden
Derd oldı ser-i sipāh-ı Fevzī

(8a) Maḫmūr : maḥmūr M.

(10b) ḥaẕāḳat : ḫaẕāḳat S.

Her şeb çeker intiẓāruñ ey meh
Sensin bu felekde māh-ı Fevzī

Fikr-i ḳadd-i şāhid-i ġamuñla
Nāl oldı dil-i tebāh-ı Fevzī

Bir nīm nigeh ile iltifāt it
Pervīn ola gerd-i rāh-ı Fevzī

M.11b Ḥüsn-i naẓaruñla kām-yāb it
Ḫūrşīd ola tā külāh-ı Fevzī

SÇ.42a Ey muḳbil-i bārgāh-ı ḥażret
Vezn oldıġı dem günāh-ı Fevzī

Senden bu ḳadar recām var ki
Sen olasın ᶜöẕr-ḫāˇh-ı Fevzī

Sen rūyıñı eyleyince gerdān
Ferdā kim ola penāh-ı Fevzī

Maḫmūr-ı ġamam beni de yād it
Bir cām-ı şefāᶜatuñla şād it

ḲAṢĪDE-İ MUSAMMAṬ DER-MEDḤ-İ VEZĪR-İ AʿẒAM Ü SERDĀR-I EKREM FĀŻIL AḤMED PAŞA İBN-İ MEḤEMMED PAŞA

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

Ġonce-i baẖt-ı dil neden tā bu ḳadar besīm olur
ʿUḳde-i āhenīn açar bu ne ḳavī nesīm olur

ʿUḳde-i āhenīn-baẖt ol ḳadar idi germ-i saẖt
Gülle-i ṭop-ı şuʿle raẖt ṣanma aña ḳasīm olur

İtdigi cān-ı zehr-ceş baẖt ü felekle keşmekeş
Seyl-i ḥayāt ẖaṣm-veş münḳaṭıʿ vü cesīm olur

Virdi dile zamāne el geldi feraḥ ġama bedel
Tār-ı güsiste-i emel rişte-i ebr-i sīm olur

Göñlüme eyledüm ẖiṭāb didüm eyā dil-i ẖarāb
Sende nedür bu āb ü tāb bu ne girān naʿīm olur

S.10a Didi bir ehl-i ʿaḳd ü ḥall ḳıldı beni kerem-maḥal
Bendesi olsa bir eẕell dāver-i Cem nedīm olur

Bezmde ḳahrı ḳılsa ger ẖāṭır-ı düşmene güẕer
Nuḳl ü mey olsa heb şeker ʿayn-ı sem ü ḥamīm olur

(2a) idi : ider M.

(7b) ḥamīm : ẖamīm S.

M.12a Destine alsa köhne ḥaz ṭurfe ḥarīr olurdı tez
Luṭfı nigāhına ḥazer düşse dürr-i yetīm olur

Eylese ol felek vaṭan keşt-i ṭarabuña çemen
Feyż-resān-ı naẓradan sebzesi gül şemīm olur

SÇ.42b Ehl-i kemāl ü maʿrifet ṣāḥib-i ʿizz ü maʿdelet
Şaḫṣ-ı ʿaṭā vü mevhibet aña göre leʾīm olur

Nuṭḳı kelāma cān virür remzi beyāna ān virür
Baḫşa gelince kān virür gör ne ḳadar kerīm olur

Ṣadr-ı ṣudūr-ı kāmkār Āṣaf-ı devr-i rūzigār
Midḥatin eyleyen nigār levḥa-i naḳşı sīm olur

Tāc-ı eʾimme meẕhebā Ḥātem-i Ṭāyy-meşrebā
Ey ki ḳapuñda kehrübā ḫāṣṣası ʿadīm olur

Sensin o sāḥibü'l-kerem sensin o muʿteber-şiyem
Aña olursa rūḥ-ı Cem ḥācibüñe nedīm olur

Görse ḥimāyetüñ herem ṣaçın eylemezdi ḫam
Şemme-i ḫulḳuñ itse şemm şaḫṣ-ı ġażab ḥalīm olur

Māder-i dehr her seḥer bunda ki vażʿ-ı ḥaml ider
Diñle bugün baña ne dir mis̱lüñ ile ʿaḳīm olur

(8a) tez : tīz M. // (8b) yetīm : yetim M.

12-19. beyitler SÇ.'de yoktur.

Var mı hünerleriñe ḥadd künhine irmedi ḫıred
Ẕerresin itmek olsa ᶜadd keş-me-keş-i ᶜaẓīm olur

Luṭfuñı tā ki ḳıldı gūş oldı göñül ḳarīn-i cūş
Ḥāṣılı şimdi ṭabᶜ ü hūş midḥatüñi naẓīm olur

Fevzīye şāhid-i hüner medḥüñi yazdıġı yiter
Himmetüñ aña bir naẓar ḳılsa felek muḳīm olur

Naḫl-i dilinde bir zamān olsa şuᶜāᶜ-ı feyż ᶜıyān
Ṭūr-ı beyānda Mūsīsān her ḳīli bir Kelīm olur

M.12b Gāhī dilinde derd ü ġam eylese birbiriyle dem
Ṣīt ü ṣadāları o dem nāyire-i caḥīm olur

Çekdügi demde āh-ı serd dilde açar hezār derd
Böyle ḳalursa anda derd ġıbṭa-keş-i nesīm olur

Mālik-i ṭabᶜ-ı pākīdür bir ṣanemüñ helākidür
ᶜIşḳla derd-nākīdür şimdi ġamı ᶜaẓīm olur

S.10b Ey gül-i gülşen-i kemāl heb sañadur bu ᶜarż-ı ḥāl
Dest-i hezār-ı zāruñ al yirde ḳalur ᶜadīm olur

Bülbül-i medḥ-gūyuñam ḫaste-i derd-i rūyuñam
Mest-i şemīm-i būyuñam bu ne ᶜaceb şemīm olur

(21a) derd ü ġam : derd ġam M.

Çarḫ degülse de berg-i mihr ü meh iki çākerüñ
Sencileyin ġażanferüñ bendeleri zaʿīm olur

Ben de zaʿīmüñem velī bendeñi kātib itmeli
Böyle gideñ serüñ dili ḫāne-i bī-ḥarīm olur

Ṣırma-i luṭfa vir nitāc ʿuḳde-i ḥācetüm sen aç
Ġayra ḳalursa iḥtiyāc emr-i yesīr ʿaẓīm olur

Fevzī uzanmadın cedel ḳalduralum duʿāya el
Baḥs̱ uzasa virür kesel bu mes̱el ḳadīm olur

Tā ki felekde māh ü ḫūr rūşen ola şeb ü seḥer
Tā ki Süheyl-i muʿteber ẓāhir olup ʿadīm olur

Kevkebi ʿayn-ı nūr ola ṭāliʿ-i şemʿ-i Ṭūr ola
Düşmen-i cāhı ḫˇor ola tā ki cihān muḳīm olur

(15a) zaʿīmiñem : zaʿīmüñ S.

TERCĪᶜ-İ BEND-İ MÜŞEMMEN DER-ḪİṬĀB-I MAḤBŪB-I SĪMĪN-BEDEN

Mefᶜūlü Mefāᶜilün Feᶜūlün

I

M.13a Ey ġamzesi bī-amān-ı cellād
ᶜĀlem nigehüñden oldı ber-bād
V’ey zülfi siyeh belāya muᶜtād
Dāmuñdan olur mı ᶜālem āzād
Bīmāruñı bir dem itmedüñ yād
Bilsem ne günāhum ey perī-zād
Tā-key bu teġāfül ü bu bī-dād
Senden saña şekve-dād-ı feryād

II

Ey āfet-i cān ü cān-ı āfet
Dil-dādeñe sende yoḳ mı şefḳat
Virseñ n’ola ᶜarż-ı ḥāle ruḫṣat
Bilseñ ne imiş belā-yı fürḳat
Ey nūr-ı nigāh-ı çeşm-i ᶜiṣmet
V’ey māye-i ebrū-yı ᶜiffet
Tā key bu teġāfül ü bu bī-dād
S.11a Senden saña şekve-dād-ı feryād

Terci-i bend I-IV, SÇ.’de yoktur.

(7) bu, S.’de yoktur.

(2) sende : senden S.

(3) n’ola : ḳula S.

III

Geh cevr ü sitem gehī teġāfül
Öldür beni eyleme tekāsül
Cibrīli helāk ider tecāhül
Yā ben nice eyleyem taḥammül
Kurbānuñ olam yiter taʿallül
Ḫāk-i dil-i zāre ḳıl tenezzül
M.13b Tā key bu teġāfül ü bu bī-dād
Senden saña şekve-dād-ı feryād

IV

Çeşm-i siyehüñ ne ḥālet itdi
Cān ü dili ʿillet ülfet itdi
Ruḫsāruñ ʿaceb semāḥat itdi
Āteşle dili żiyāfet itdi
Ġamzeñde ḫilāf-ı ʿādet itdi
Cān almada böyle ġaflet itdi
Tā key bu teġāfül ü bu bī-dād
Senden saña şekve dād-ı feryād

V

SÇ.43a Tā bād-ı maḥabbet eyledi cūş
Ten oldı palās-ı āteşīn pūş
Peymāne-i ʿışḳuñ eyleyüp nūş
Ḳıldı dil ü cānı mest ü medhūş

---

(3) Cibrīli : Cibrīl M.

Fikr-i lebüñ ile oldı ser-ḫoş
Fevzī-i ḫarāb-ḫāne ber-dūş
Tā key bu teġāfül ü bu bī-dād
Senden saña şekve dād-ı feryād

MERŞİYE-İ MAḪDŪM-I KEREM-İ RÜSŪM RĀʾİZĀDE VEHBĪ AḤMED ÇELEBİ BERREDA'L-LĀH MAŻCAʿA

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

M.14a Dögünmez mi daḫı bu vażʿ-ı nā-hemvār-ı çarḫ-ı dūn
ʿAceb görmez miyüz peymāne-i mihr ü mehin pür-ḫūn

Bozulmaz mı esās-ı ḳaṣr-ı bī-dād-ı felek bir gün
İrişmez mi nevā-yı Zühresi gūşına nā-mevzūn

S.11b Ḳabūl itmez mi ḳānūn-ı cefāsı zīrden āheng
Muḫālif naġmesi olmaz mı bir dem rāsta maḳrūn

Muḳırr olmaz mı āyā cürm-i ḳatl-i ehl-i ʿirfāna
Nedāmetden o da ḳılmaz mı çeşmin çeşme-i mey-gūn

Elinden dırra-i dil-ḫāˇhı bir kez bāri düşmez mi
Anuñ da bir gün olmaz mı semenden ḳaṣdı dīger-gūn

(5b) semenden ḳaṣdı : semend-i ḳaṣdı M., SÇ.

Cihānı Beyt-i Aḥzān itdi ʿālem döndi Yaʿḳūba
O sengīn dil de olmaz mı görüp bu mātemi maḥzūn

Derūnında misāl-i zerre raḥm ü şefḳat olsaydı
Ḳıyar mıydı o mihr-i nūr-pāş-ı luṭfa yā gerdūn

Bugünden ṣoñra gitdi zevḳ-i ʿālem dostlar aġlañ
ʿAdem-ābāda ḳaldı ḫandemüz şām ü seḥer aġlañ

II

SÇ.43b Kimüñ şimden gerü levḥ-i dilinde naḳş olur maʿnā
Kimüñ yā Meryem-ṭabʿı olur ʿĪsī-i maʿnā-zā

Kimüñ āyīne-i ḳalbinde ʿaks-i sūrı görsünler
Kimüñ ruḫsārına ḳarşu olur ṭūṭī-i dil gūyā

Kimüñ dil-ḫānesinde şāhid-i şevḳ ola dest-efşān
Kimüñ bezm-i derūnın muṭrib-i zevḳ eyleye iḥyā

Kimüñ bāġ-ı ḫayālinde gül-i ʿişret ola ḫandān
Kimüñ gülzār-ı fikrinde hezār-ı ʿayş ide ġavġā

M.14b Kimüñ dāġ-ı dili kāfūr-ı bihbūdı bī-cūyāndur
Kimüñ yā zaḫm-ı cānı merhem ister ey dil-i şeydā

(4b) ʿayş ide : ʿayşı ide M.

(5a) dāġ-ı dili : dāġı dili M.

Kimüñ dil-ḫ˅āhı ᶜayş ü yā kimüñ maṭlūbı ᶜişretdür
Kimüñ bezm-i ṣafā-yı ḫāṭırında devr ider ṣahbā

Beyān it ey sipihr-i kīne-cū n'itdüñ o maḫdūmı
Mis̱āl-i genc defn-i zīr-i ḫāk itdüñ meger ammā

Cihānı āteş-i ḥasretle ber-bād eyledüñ feryād
Ḫarābāt-ı zemīni şimdi ābād eyledüñ feryād

III

Nice ḳıyduñ o ḫātem-ṭabᶜ-ı ẕāta ey vefā düşmen
Nesin gördüñ keremden ġayri ol maḫdūmuñ ey kevden

Ne ḥātem-ṭabᶜ ol bir dürr-i baḥr-i cūd idi mis̱lin
Murād itse zamāna itmege taᶜbīr olur elken

Nice ḫāke yaturduñ ol vücūd-ı nūr-terkībi
Ki rencīde olurdı berg-i gülden giyse pīrāhen

S.12a Vücūd ammā nezāket anda ḫatm olmuşdı el-ḥāṣıl
Ten-i nūrānına nisbet gül-i sūrı kef-i āhen

Dirīġā ol hümā-yı evc-i ḥüsni n'eyledüñ n'itdüñ
Sezā-yı farḳ-ı ᶜarş iken teh-i ḫāk eyledüñ mesken

Hezār efsūs inṣāf itmeyüp ey çarḫ-ı sengīn-dil
Ḫūr-ı ᶜömrin küsūfa ṣalduñ āḫir ṣubḥa irmezden

SÇ.44a Belī ḫaṣmānedür ḥātem ṭabīᶜaṭlerle kāruñ līk
Bu deñlü bī-nevā eytāmına olmaḳ neden düşmen

Ele girmez ne çāre ne girībānuñ ne dāmānuñ
İçerdüm yoḳsa bi'l-lāhi şarāb-ı nāb-veş ḳanuñ

IV

M.15a Ḥarām olsun baña şimden gerü ᶜıyş ü dem-i fānī
Kimüñle eyleyüm min baᶜd ẕevḳ-i bezm-i rūḥānı

Kime arż idem aḥvālüm kime keşf idem esrārem
Kim añlar ḳadr ü miḳdārem kim ister kāmil insānı

Maḫādīm-i kerem-ṭıynetlerüñ ser-çeşmesi gitdi
İnanmam mülk-i iḥsānuñ gele bir öyle sulṭānı

Şeh-i kişver-sitā-yı luṭf Rāᶜī-zāde Vehbī kim
Ḫudā virmişdi aña cins-i dünyādan Firāvānı

Velī yanında yeksān idi elmās ü ṣadef el-ḥaḳ
Der-i baḫşāyişinüñ bir gedāsı ebr-i nīsānī

Şeb ü rūz eksük olmazdı yanından cümle yārānı
Bozulmazdı saᶜādet-ḫānesinüñ ṣaff-ı dīvānı

(4a) kişver-sitā-yı : kişversitānı S.

(6a) yanından : yanında M.

Ṣafā-yı ṣoḥbetin yād eyleyüp bir bir fiġān itsün
Dögünsün ṭaşlar ile ḥasretinden şimdi yārānı

Belā-yı hecr ile efsūs gitdüm derd-nāk oldum
Hemān siz ṣaġ oluñ yārān işte ben helāk oldum

V

Nic'itdüñ ey felek ol āfitābum ḳandadur söyle
Nice şebdür görünmez māh-tābum ḳandadur söyle

Meh ü mihr eyler idi iltimās-ı būs-ı dāmānın
O ʿizzet-nisbetüm rifʿat-meʾābum ḳandadur söyle

Şeh-i devrāna baş egmezdi ḫāke ḫor baḳmazdı
Süleymān meşrebüm ʿālī-cenābum ḳandadur söyle

SÇ.44b Sözi ṭaşa geçerdi zaḫm-ı tīġ-i reddi bilmezdi
Nic'oldı ol duʿā-yı müstecābum ḳandadur söyle

S.12b Kelām-ı mürrini gūş itmemişdi kimse ʿālemde
O ṭūṭī-ḫaṣletüm şīrīn ḫiṭābum ḳandadur söyle

M.15b Cemāli sāyesinden şerm iderdi ol edeb-ṭıynet
Ḥayādan mı görünmez pür-ḥicābum ḳandadur söyle

Ḫudā mı görmedi lāyıḳ aña bu miḥnet-ābādı
Ne yirde eglenür ḳuds-i intisābum ḳandadur söyle

(2a) Meh ü mihr : Meh mihr S.

Ḳalursa bir zamān dilde bu sūz-ı fürḳati bāḳī
Budur ḫavfum ider sūzān berḳ-i āhum āfāḳı

VI

Efendüm ḥālüñ ʿarż it ḫoş mısın ḥūrānla şimdi
Alışduñ mı cinān içindeki ġılmānla şimdi

Gelürler mi ʿaceb yanıña evvelki gibi yārān
Oḳurlar mı bülend-āvāzla elḥānla şimdi

O semte gitmedin sen cān atarduñ ḫalḳa-i ẕikre
Taḳayyüd var mı hāy u hūy ile devrānla şimdi

Elüñ ṭurmazdı beẕl-i cins-i niʿmetden tehī bir dem
Yine ünsiyyeti bāḳī midür iḥsānla şimdi

Beni bir laḥẓa eksük eylemezdüñ meclisüñden āh
ʿAceb fikrüñ düşer mi Fevzī-i nālānla şimdi

Hemān firdevs içinde sen ṣaluñ ey serv-i āzādum
Ḳo ben ḳan aġlayam yārānla iḫvānla şimdi

Gözime ḫˇāb girmez tā cemālüñ seyr idem anda
Helāk olam gibi ben ḥasret ü hicrānla şimdi

N’idem ʿömr-i ʿazīzi sensiz ey Yūsuf-ḫiṣālum ben
Girerse mihr-i enver çeşmüme gelmez yine rūşen

VII

Bugünden ṣoñra pāy-i cāndan tāb ü tüvān gitdi
Bugünden ṣoñra şevḳ ü ẕevḳ-i geşt-i gülsitān gitdi

M.16a Bugünden ṣoñra bu ẓulmet-serāy-ı fānīde ḳalma
ᶜAdem bürcine mihr-i ḫāk ü māh-ı āsmān gitdi

Bugünden ṣoñra bāġī-i ecel destine teslīm it
Kilīd-i ḳalᶜa-i cān ü teni kim dīdebān gitdi

S.13a Bugünden ṣoñra ᶜazm eyle diyār-ı şām-ı bāḳīye
Ki mülk-i ṣubḥ-ı fānīden şeh-i ṣāḥib-ḳırān gitdi

Bugünden ṣoñra ṣabr it her belā-yı nā-gehānīye
Ki dest-i bī-amān-ı çarḫdan kehfü'l-amān gitdi

Bugünden ṣoñra mir'āt-ı göñül biñ pāre ger olsa
Yiridür kim ḳafesden ṭūṭī-i şīrīn-zebān gitdi

Bugünden ṣoñra Fevzī ḥaşre dek āh ü fiġān itseñ
Müfīd olmaz ki cānān gitdi vü is̱rince cān gitdi

Hemān şimden gerü aña duᶜādur elzem ü evlā
Bile cennetde dīdāruñla teşrīf eyle ey mevlā

(5a) nā-gehānīye : nā-gehāye M.

1-8. beyitler, SÇ.'de yoktur.

TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ ŞEHRĪ

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

I

Maḥabbet ehli ser-tā-pā-yı neşterzār-ı ḥasretdür
Serinde her bün-i mū cūybār-ı nār-ı ḥasretdür
Degüldür sīnesinde dāġlar ezhār-ı ḥasretdür
Ümīdi ehl-i derdüñ gül-bün-i gülzār-ı ḥasretdür
Reh-āverd-i bahārı deste deste ḫār-ı ḥasretdür

II

N'ola çarḫ-ı ġamuñ Nāhīdi alsa destine sāzı
Nevā-yı nāle-āmīz itse ʿarşa çıḳsa āvāzı
Ser-ā-pā gūş idüp efġānın ehl-i derd-i dem-sāzı
ʿAceb mi her şehīd-i ārzūnuñ nevḥa-perdāzı
M.16b Gelürse meşhedüm üzre ki şīven-zār-ı ḥasretdür

III

Açılma gülme şād olma dem-ā-dem ol mihen-peymā
Degül şāyeste-i ehl-i maḥabbet ḫoş dilīr zīrā
Ser-ā-pā dāġ dāġ ḥasret ol ḳıl cismi ġam-fersā
Dilā germ olma iḳbāl-i bahāra ʿandelīb-āsā
Bizüm gülzārımuzda sebz olan ezhār-ı ḥasretdür

Tahmīs-i gazel-i Şehrī, SÇ.'de yoktur.

IV

ᶜAceb mi dem-be-dem olsam o düşmen dostdan dil-gīr
Ki bir nezzārede itse olur yā tīr yā şemşīr
Dime kim gūşiş-i neyl-i vaṣlda eyledüñ taḳṣīr
Eger itmezse āh-ı sīne-zādum ol büte teʾs̱īr
Taᶜaccüb itme ey dil ḫāne-zād-ı nār-ı ḥasretdür

V

Yeridir Fevzī mihr-i çarḫa ḫande itse āyīnem
Ki yoḳdur kimsenüñ ḥaḳḳında dilde ẕerre-veş kīnem
Açıldı gülşenümde ġoncehā-yı dāġ-ı dīrīnem
Muḥaṣṣal bir gülistān oldı gül gül dāġla sīnem
O gülzār içre Şehrī ᶜandelīb-i zār-ı ḥasretdür

S.13b **TAHMĪS-İ ĠAZEL-İ FEHĪM-İ NĀ-MURĀD**

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

I

Destüñ urduñ cām-ı gül-gūn-ı şarāb-ālūdıña
Āb ṣaçduñ āteş-i ruḫsār-ı tāb-ālūdıña
Sāyebān itdüñ ḫaṭuñ berg-i gül-āb-ālūduña
Perde itdüñ gice destüñ çeşm-i ḫˇāb-ālūdıña
Eyledüñ meftūn beni nāz-ı ḥicāb-ālūduña

Tahmīs-i gazel-i Fehīm-i Nā-murād I-II, SÇ.'de yoktur.

II

M.17a Bāde-i şermi meger var ise nūş itdüñ yine
Berg-i hūrşīd-i ruḫuñ kim sāye-pūş itdüñ yine
SÇ.45a Meh-cebīnüñde ḫūyı deryā-ḫurūş itdüñ yine
Şuᶜle-i ruḫsāreñi sīm-āb-ı cūş itdüñ yine
Kim sebeb oldı ḥayā-yı ıżṭırāb-ālūduña

III

Āh-ı tīġ-i ġafletüñle çāk çāk itdüñ beni
Pāy-māl-i raḫş-i nāz itdüñ de ḫāk itdüñ beni
Reşk-i laᶜlüñle esīr-i āb-ı tāk itdüñ beni
Bir nigāh it luṭf ile ẓālim helāk itdüñ beni
Virme ruḫṣat ġamze-i mest-i ᶜitāb-ālūduña

IV

Tā-be-key derdüñle bülbül gibi germ-efġān olam
Tāb-ı gül-ruḫsārıña pervāne-veş sūzān olam
Ḫışm-nāk olma o dem kim ᶜışḳla nālān olam
Mest-i düşnām-ı tebessüm-nāküñem ḳurbān olam
Çeşm-i maḫmūrānuña laᶜl-i şarāb-ālūduña

III/1-2, SÇ.'de yoktur.

V

Ger ḫamūş olsa yiridür Fevzī-i muᶜciz-beyān
Mest-i ḥayret idemez güftāra iᶜmāl-i lisān
Ṭūṭī-i laᶜlüñ beyān itdükçe esrār-ı nihān
N'ola lāl olsa cevābından Fehīm-i ter-zebān
Oldı ḥayrān ẕevḳ-i güftār-ı ᶜitāb-ālūduña

TAḪMĪS-İ ĠAZEL-İ NEFᶜĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

Leb-i cān-baḫşı ṭaᶜn-endāz-ı iḥyā-yı Mesīḥādur
Kelām-ı cānsitānī mürde-sāz-ı ehl-i maᶜnādur
M.17b Güzel bir semti ammā semt-i dīgerde temāşādur
Nigāhı āfet-i dīn ġamzesi āşūb-ı dünyādur
S.14a Bu gūne şūḫa dil virmek ᶜaceb derd özge sevdādur

II

SÇ.45b ᶜAceb mi kāle-i cān ṣatılursa nuḳre-i müfte
Bulunmaz bir güzel kim ola eṭvārı pezīr-rüfte
Şikāyet añlanur iẓhār olunsa sırr-ı nā-güfte
Göñül āşüfte yār ālüfte çeşm-i baḫt ise ḫufte
ᶜAceb ᶜāşıḳ ᶜaceb maᶜşūḳ ᶜaceb germ-i temennādur

III

Nice ney gibi efġān olmasun āşıḳlaruñ kārı
Nice eflākı şīven-zār ḳılmaz dillerüñ zārı
Nice ḳan aġlamaz ʿışḳ ehlinüñ çeşm-i şerer-bārı
Dimek güc ṣaḳlamaḳ güc ġamzeden ḥāl-i dil-i zārı
Belā-yı ehl-i ʿışḳı gör ne derd-i ḥayret-efzādur

IV

O ḳānūn-ı belā kim ismine dirler dil-i şeydā
Ḫas ü ḫāşāk-i cāndan olmadur ḫākisteri peydā
Maḥabbet tābına ṭāḳat getürmez degme bir dānā
Belā üzre belādur dilde derd-i ʿışḳ-ı yār ammā
Yazuḳlar aña kim bir böyle sevdādan müberrādur

V

Göñülden mümkin olsa Fevzī şāh-ı ʿışḳınuñ refʿi
Hücūm-ı leşker-i şevḳ-i viṣālüñ sehl idi defʿi
İdermiş ṭut ki ḥıfẓ künc-i vaṣlın çün raḳīb-i efʿī
Taḥammül hīç mümkin mi ġam-ı hicrāna ey Nefʿī
Maḥabbet ġālib-i muṭlaḳ dil ise nā-şekībādur

(III/3) çeşm-i : ḥasem S.

M.18a, SÇ.1b

ĠAZELİYYĀT

1

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Fevzī çün vācibdür āħir tīre ħāk olmaḳ baña
Pes ḥarām olsun o āfetsiz helāk olmaḳ baña

Būy-ı zülfi irmedin daħı meşāmm-ı cānuma
Şāne-veş bilmem nedendür çāk çāk olmaḳ baña

Ḥasret-i laʿl-i leb-i mey-gūnı yaḳdı göñlümi
Iżṭırārīdur esīr-i āb-ı tāk olmaḳ baña

S.14b Şöyle çirk-ālūd-ı ʿiṣyān oldı ceyb-i iṣmetüm
Olmaz illā āteş-i ʿışḳ ile pāk olmaḳ baña

Biñ ḥayāt-ı cāvidān bulmaḳdan aḥlādur bu dem
Derd-i ʿışḳ-ı yār ile Fevzī helāk olmaḳ baña

(1a) tīre ħāk: tīr-i ħāk SÇ.

(5a) aḥlādur: aʿlādur AE.

2

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ġamze-i çeşm-i bütānam nāz maḥremdür baña
ʿAyn-ı nāzam ġamze-i ġammāz maḥremdür baña

Ben hümā-yı evc-i şevḳem çeng-i ġamdan bī-ḫaber
Bāz-ı çeşm-i dil-ber-i ṭannāz maḥremdür baña

Ġamze hem-meclis göñül peymāne mey ḫūn-ı ciger
Sāḳī-i bezmem anuñçün rāz maḥremdür baña

Mest-i ḫūn-ı dil olup ġam sīnede eyler naġam
Deyr-i ʿışḳam ʿayş ü sūz ü sāz maḥremdür baña

Siḥr-i şiʿr-i köhne ṭarżı Fevzī maḫv itsem n'ola
Mūsī-i maʿnīyem ü iʿcāz maḥremdür baña

3

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Mest-i ʿışḳam dāġ-ı dil peymāne-i meydür baña
Nāle-i şām ü seḥer-geh naġme-i neydür baña

(1b) ġammaz : ġam-sāz M.

(5a) maʿnīyem ü iʿcāz : maʿnīyem var ʿicāz M.

M.18b Fāriġ-i gül-geşt-i bāġ ü sākin-i deyrem müdām
Cām-ı mey gül-ġonca-i hem ṣayf ü hem deydür baña

SÇ.2a Berḳ-i hātif gerdime irmez feżā-yı ʿışḳda
Ḳays-ı bī-dil pā-şikeste peyk-i der-peydür baña

Şāh-ı ʿışḳam kişver-i ġam ḳabża-i ḥükmümdedür
Künc-i ʿuzlet mülk-i Dārā vü Cem ü Keydür baña

Müstaʿidd-i bendī-i zünnār olmaḳ Fevzī güç
Yoḳsa küfr-i ʿışḳa girmek ṣanma bir şeydür baña

4

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Virürse ʿarż-ı niyāzum eger ḥicāb saña
O demde şuʿle-i ruḫsār olur niḳāb saña

Bu āb ü tābla ruḫsāreñe neẓẓāre muḥāl
Niḳāb ola meger envār-ı āfitāb saña

Bu deñlü dutma elüñde piyāle ey sāḳī
Ḥicāb virmeye tā dīde-i ḥabāb saña

Ḳoçulmadın baña tā olmayınca mest ü ḫarāb
ʿAceb ne siḥr ü füsūn eyledi şarāb saña

(4a) ḳabża-i ḥükmümdedür : ḳabża ḥükmümdedür S.

S.15a Hemān o dergehe yüz sür ki besdür ey Fevzī
Ṣunarsa pīr-i muġān bir ḳadeḥ şarāb saña

5

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Bu leṭāfet ki naṣīb eylemiş Allāh saña
Yaraşur ḥalḳa-be-gūş olsa eger māh saña

Merdümidür meger imsāk-ı nigāha bāᶜiṡ
Dāᵓim iḫrāb virür ḥüsn-i edeb āh saña

Māniᶜ-i vaṣluñı ben baḫt-ı siyehden bilürem
Bulamam ᶜarż-ı niyāz eylemege rāh saña

M.19a Bu siyeh çeşm-i füsūn-sāz ile min baᶜd ey şūḫ
Ne belādur k'idesin fitneyi hem-rāh saña

Aġlamazdum yine ifrāṭ-ı teġāfülden līk
Ḳorḳaram ide eṡer āh-ı seḥergāh saña

SÇ.2b Luṭfı gelmezse de Fevzī gile-sāz olmayalum
Ġamı elbette gelür gāh baña gāh saña

(5a) sür, S.'de yoktur.

(1a) naṣīb : naṣīf S.

(2a) Merdümidür : mürde midür S.

6

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ben ki ḫākister-be-ceybem ṣanma mest itmiş ḳażā
Dergehüñden dūr idüp külḫan-nişest itmiş ḳażā

Devr-i ḥüsnüñde hemān ʿışḳ ehli dūzaḫda degül
Ehl-i zühdi ser-te-ser āteş-perest itmiş ḳażā

İḫtiyārī kimse rüsvā olmaz ammā n'eyleyüm
ʿIşḳ ile çünkim ezelden ceyb ü dest itmiş ḳażā

Çün Sikender seyr-i kevneyn itdürür her pārede
Ṣanma bī-hūde bizi ḫāṭır-şikest itmiş ḳażā

5 Neşve-yāb-ı Kevs̱er itmekdür murādı şimdiden
Ṣūfī anuñçün beni sāġar be-dest itmiş ḳażā

Fevzī ne ḫūn-ı cigerdendür ne meyden tīre mest
Keyfi ẕātıdur anı mest-i elest itmiş ḳażā

7

Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Olalı ḫāk-i rāh-ı istiġnā
Oldı dil cāygāh-ı istiġnā

İtdi maʿmūre-i dili tārāc
Ceyş-i fitne-sipāh-ı istiġnā

Ẕātuña düşmez ey melek-sīmā
İrtikāb-ı günāh-ı istiġnā

S.15b, M.19b Luṭfı ḳānūn eyle ʿuşşāḳa
Ḳalmasun resm ü rāh-ı istiġnā

Ḳorḳaram ʿāḳibet ider sūzān
Fevzīyi berḳ-i āh-ı istiġnā

SÇ.3a **Fī-Ḥarfi'l-Bā**

8

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

ʿAceb cellād imiş çeşmüñ açar ṣad zaḫm ü ḳan ġāʾib
Miṡāl-i nīm-bismil kim dehen-bāz u fiġān ġāʾib

Kitāb-ı ʿışḳla ġamzeñ dil-i ʿuşşāḳı söyletmez
Çıḳar her bir suʾāle biñ cevāb ammā zebān ġāʾib

Olunca böyle olsun ʿāşıḳ-ı ser-geşte-i zülfüñ
Ki ber-dār oldı çün Manṣūr u efġān-ı amān ġāʾib

(2a) ʿışḳla : ʿışḳda S.

(3b) efġān-ı amān : fiġān-ı amān M.

Şeb ü rūz eksük olmaz kārbān bāġum geçer dilden
O şeh-rāh üzre ancaḳ bir es̱er var reh-revān ġā'ib

Göñül bir āfete teslīm-i naḳd-i iḫtiyār itdi
K'olur her dem ʿitāb-ı sükkerīn peydā dehān ġā'ib

Yiridür var ise ol bī-vefā her bir nigāhında
Gelür zīrā dil-i ṣad pāreme tīr ü kemān ġā'ib

Egerçi müstaʿidd-i bend-i zünnār-ı ṣanemdür dil
Velī Fevzī künişt-i dehrde pīr-i muġān ġā'ib

9

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

O gül-ruḫdan olur her dem gül-i āteş-nümā maḥcūb
Şemīm-i ṭurre-i şeb-rengden müşg-i Ḫıṭā maḥcūb

Ḫayāli daḫı çeşmi gibi çetr-i ḫˇābda şimdi
Meger gāhī olurmuş āşinādan āşinā maḥcūb

Menem ol gül-perest-i mihr-i dil-ber kim olur her dem
Dil-i āteş-fiġānumdan hezār-ı bī-nevā maḥcūb

(4a) bāġum : ġam M. / geçer dilden : geçer ü dilden S.

(5a) iḫtiyār: iḫtiyārı AE.

(2a) dāḫı : daḫı S.

9. gazel 3-5. beyitler M.'de yoktur.

O cām-āşām-ı ṣabr-ı zaḫm-ı tīġ-i çeşm-i yāram kim
Görince şādī-i zaḫmum olur şaḫṣ-ı cefā maḥcūb

Naġam-sencī-i vaṣf-ı ḳand-i laᶜl ey Fevzī besdür bes
Dem-ā-dem sözlerüñden ṭūṭī-i şīrīn-edā maḥcūb

10

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

SÇ.3b Dil-i bīmāra derd-i ᶜışḳ-ı cān-sūzuñ devādur heb
Sem-ālūd-ı ġam-ı zülfüñde tiryāḳ-ı şifādur heb

S.16a Ben ol meftūn-ı zaḫm-ı ḫançer-i derd ᶜāşıḳ-ı zāram
Ki baña merhem-i bihbūdī cellād-ı ḳażādur heb

Ya göñlüm köhne dāġın tāze ḳıl elmās-ı hecrüñle
Ya öldür kim dil ü cān dīde ber-rāh-ı fenādur heb

Kemend-i kākül ü zülfin Ḫudā dūr itme boynumdan
Egerçi her biri ben nā-bes āmāna belādur heb

Nevā-yı nālemi gūş eylemez ol ġonca-fem feryād
Fiġān-ı dil-ḫırāş-ı bülbül-i cānum hebādur heb

Beni iᶜcāz-senc-i siḥr-i maᶜnī eyleyen Fevzī
Hevā-yı pey-revī-i ᶜāṣım-ı şīrīn-edādur heb

Gazel 10, M.'de yoktur.

(6b) şīrīn-edādur : şirīn-edādur S.

11

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Nergisüñdür sāḳiyā ʿayn-ı ḥabāb
Aña mestī ṣatmasun cām-ı şarāb

Fitne-i çeşmüñ füsūn ü siḥr ile
Dehre āḫir virdi kevn ü inḳılāb

Āfitāb itmezdi pür-tāb ʿālemi
İtmese nūrın ruḫuñdan iktisāb

Berḳ-i ruḫsāruñdan oldum ẕerre-veş
Bāʿis̱ oldur olmama pür-ıżṭırāb

Ṭurreñi luṭf it perīşān itme kim
Tābı ḳalmaz göstere rū āfitāb

Ser-nigūn olsun Ḫudā cām-ı felek
İtmedi laʿl-i lebinden neşve-yāb

Baḥs̱-i eşʿār içre mülzem olmadum
Tā gelince Fevzī-i ḥāżır-cevāb

Gazel 11, M.’de yoktur.

(5a) Ṭurreñi : Ṭurregī-i SÇ.

12

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

SÇ.4a Dil ḫayāl-i leblerüñden mest ü çeşmüñden ḫarāb
İtmesün min baʿd ümīd-i sāḳī vü cām-ı şarāb

Gird-i ruḫsāruñda seyr idüp ġubār-ı ḫaṭṭuñı
Ẕerre ẕerre olsa reşkinden yiridür āfitāb

Fikr-i zülfüñ eylesem ẓālim helāk eyler beni
Dilde mār-ı ġam ki ġayretden olur pür-pīç ü tāb

Yā perī yā āhū-yı vaḥşīdür ol meh-pāre kim
Berḳ-i hātif gibi gördükde beni eyler şitāb

ʿArża girdüm gice ḫūy-rīz oldı şerminden ruḫı
Özge seyr itdüm ne yüzden neşf ider āteşden āb

S.16b İtmede sīm-āb-veş peykān-ı fūlādın ḳullāb
Āteş-i dil ol ḳadar gāhī olur germ iltihāb

Leb-ḳarīn itsem eger cām-ı şarāb-ı kāmumı
Pertev-i baḫtum anı ḫulḳūma dek eyler serāb

Mālikūm Fevzī o baḥr-ṭabʿa kim bu nüh-ḳıbāb
ʿArşa ser virse yine olmaz aña kem-ter ḥabāb

Gazel 12, M.'de yoktur.

(4b) Gördükde : göreñde S.

M.22a **Fi-Ḥarfi't-Tā'**

13

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ey dil nice bir arzū-yı ġonce-fem-i dost
Elde var iken gül gibi ṣahbā-yı ġam-ı dost

Ey dil nice bir keş-me-keş-i āh-ı pey-ā-pey
Zehr-āba mı geldi saña tīr-i sitem-i dost

Ey dil nice bir bādiye-peymā-yı cünūnsın
Bağlar seni de silsile-i ḫam-be-ḫam-ı dost

Ey dil nice bir ḳaṭʿ-ı ümīd-i dem-i vuṣlat
Maṭvī ola ẓann itme simāṭ-ı kerem-i dost

Ey dil nice bir Fevzī gibi vehme düşersin
Tek bende-i yār ol saña besdür himem-i dost

14

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

SÇ.4b Bir dil ki ide zülf-i girih-gīr ile ülfet
Dīvāne olur itmese zencīr ile ülfet

Gördüm ne imiş silsile-i gerden-i Mecnūn
Dil eyleyeli ṭurre-i şeb-gīr ile ülfet

Çeşmüñ gibi müstaġnī-i ālāt-ı rezm yoḳ
Ne tīr ile eyler o ne şemşīr ile ülfet

Bildüm ki gice sīneme çekdüm o perīyi
Taḳdīr-i Ḫudā eyledi tedbīr ile ülfet

Dil çeşmi ile nāz ü niyāz itmede Fevzī
İtmez dime āhū-yı ḥarem şīr ile ülfet

15

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Tārāc ideli mülk-i dili leşker-i ḥasret
Çāk itmededür sīnemüzi ḫançer-i ḥasret

Pāy-ı heves-i cāna n'ola olsa ḫalīde
Pür-nīş-i belā olur imiş kişver-i ḥasret

S.17a, M.22b Yā ḫıyre olur çeşm-i felek yā sebel-ālūd
Ger düşse aña ẕerre-i ḫākister-i ḥasret

Pinhān-şüde-i dāmenidür ṣad şeb-i deycūr
Yā Rabb ne siyeh-çerde olur aḫter-i ḥasret

Ḫūrşīd verāʾ-i tutuḳ-ı şermde ḳaldı
Ey Fevzī beni dāġ ideli aḫker-i ḥasret

(1b) ḫançer : ḥançer SÇ.

(2a) Pāy-ı heves : yāy-ı heves M.

16

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Sür sāġarı ey sāḳī ġamı zār ü zebūn it
Tā rūz-ı ḥaşr sille-ḫor-ı dest-i sükūn it

Ammā bize nevbet gelicek cām-ı lebüñ ṣun
Peymāne-i hestī-i raḳībānı nigūn it

Baṣ ḫançeriñi sīneme biñ yāre açılsun
Ol bādiye-i miḥneti gülzār-nümūn it

SÇ.5a Essün ḳo belā ṣarṣarı çek yelken-i cevrüñ
Keştī-i dili ġarḳa-i ḳaʿr-ı yem-i ḫūn it

Aç çeşm-i siyehkāre-i seḥḥāreñi sāḳī
Ḳānūn-ı bütān üzre dile mekr ü füsūn it

Fevzīyi de peymāne-i laʿlüñle utandır
Reng-i ruḫını ġıbṭa-keşi būḳalemūn it

(2b) nigūn: kümūn S.

(5b) mekr ü füsūn : mekr-i füsūn S.

17

Mefʿūlü Fāʿilātün Mefʿūlü Fāʿilātün

Şīrīn dehānı içre dürr-i ḫoş-ābı seyr it
Laʿlīn cām içinde sīmīn ḥabābı seyr it

Gül-ruḫlarına çekmiş bir ʿanberīn ḫayme
Ruḫsār-ı tābişinden zerrīn ṭınābı seyr it

Ey ḥüsn-i ḫaṭṭı münkir baḳ ol benefşezāra
Ḫūy-gerde ruḫlarında bu reng ü ābı seyr it

M.23a Cemʿ olmuş ol dehende ṭavr-ı Mesīḥ ü Mirrīḫ
Luṭf-ı tebessümüyle ḳahr-ı ʿitābı seyr it

Olmış o şūḫum ancaḳ çāpük-süvār-ı naḫvet
Ḫāke nigāh ider mi ʿālī-cenābı seyr it

ʿĀşıḳ görem dilerseñ ben ẕerreye naẓar ḳıl
Ol āfitāba ḳarşu bu ıżṭırābı seyr it

Sāḳīnüñ ayaġına Fevzī ne güne düşmiş
ʿArża ne resme girmiş ol bī-ḥicābı seyr it

S.17b **Fī-Ḥarfi’s̱- S̱āʾ**

18

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Eylese sāġar-ı mey ol leb-i mercānla baḥs̱
İderüz biz de hezār āteş-i sūzānla baḥs̱

ʿĀleme inmese yek-ḳaṭre-i bārān yiridür
Çarḫ-ı bī-eşk idemez dīde-i giryānla baḥs̱

SÇ.5b Uzadırsa n’ola ruḫsārına zülf ayaġını
Kāfir-i muṭlaḳ ider āyet-i Ḳur’ānla baḥs̱

Gülşenüñ ḳaçdı naġam-sāzı dil efġān ideli
İdemez bülbül-i zār ʿāşıḳ-ı nālānla baḥs̱

Kim olursa iderüm ḫaṣmumı ilzām ammā
İdemem ṭoġrusı Fevzī-i süḫandanla baḥs̱

19

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Nesīm-i āh ise zülfüñ perīşān olmaġa bāʿis̱
Senüñ berḳ-i ruḫuñdur cāna sūzān olmaġa bāʿis̱

Nice taʿbīr-i luṭf-ı zaḫm-ı peykānuñ idem cānā
Ki oldur dīdeme her dem dür-efşān olmaġa bāʿis̱

M.23b Bilinmez oldı esrārı nedür ḥayret-fezā yoḫsa
Ġubār-ı ḫaṭṭ mıdur ʿuşşāḳa ḥayrān olmaġa bāʿis̱

Seḥāba mihr-i ruḫsāruñ girelden çeşm-i giryānum
Belī ebr-i ḫaṭuñdur bunca bārān olmaġa bāʿis̱

Ne fürḳat ṣarṣarın ne ḫod semūm-ı hecrini gördük
Nedür Fevzī nedür göñlüñ perīşān olmaġa bāʿis̱

Fī-Ḥarfi'c- Cīm

20

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Gören dil ṣafḥasından naḳş-ı ḥüsnüñ deyr bilmez hīç
Büt-i büt-ḫāne-i dil sensin ʿālem ġayr bilmez hīç

Metāʿ-ı derdiñi seyreyleyen bāzār-ı ʿışḳ içre
Virür heb dīn ü dil naḳdin gezend ü żayr bilmez hīç

Belī dīvāne göñlüm tā esīr-i dām-ı zülfüñdür
Muḳīm-i künc-i miḥnetdür güẕār ü seyr bilmez hīç

Perīdür ol vefā nā-ehl-i evc-i ʿişvede zīrā
İder pervāz bī-pervā vü perr-i ṭayr bilmez hīç

(5a) ḫod : ḫū S.

(4a) Perīdür : yiridür M.

SÇ.6a Gerek ḳahr ü gerek luṭf it dil-i Fevzī̇ye yeksāndur
S.18a Senüñ Leylī̇-i zülfüñ Ḳaysı şerr ü ḫayr bilmez hī̇ç

Fī̇-Ḥarfi'l- Ḥāᵓ

21

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

N'ola gülerse meh ü mihre heb ḥabāb-ı ḳadeḥ
Münī̇r-i ᶜālem-i kübrādur āfitāb-ı ḳadeḥ

Ḫazān-resī̇de-i hicrān olan nihāl-i dili
Pür āb ü berg ider luṭf-ı āb-ı tāb-ı ḳadeḥ

Sebeb odur ki ider şeyḫi nī̇m cürᶜası şābb
Ki āb-ı Ḫıżr ile āġuştedür türāb-ı ḳadeḥ

Bize ne ṭaᶜne ider zāhid-i ṣafā-maḥrūm
Şeh-i cihān ider ehl-i dili şarāb-ı ḳadeḥ

M.24a Yolında mest yaturken budur dimiş ol şūḫ
Esī̇r-i laᶜlüm olan Fevzī̇-i ḫarāb-ı ḳadeḥ

(1b) āfitāb-ı ḳadeḥ : āfet-i ḳadeḥ S.

(3a) odur : oldur AE.

22

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Görünmez oldı bu eyyāmda liḳā-yı feraḥ
Giderse ḫāṭırımuzdan n'ola hevā-yı feraḥ

Menāmımuzda naṣīb olmadı yüzin görmek
Bizi ne bī-hūde taṣdīʿ ider ṣadā-yı feraḥ

Gürūh-ı ehl-i dilüñ imtizācı derd iledür
ʿAceb mi olmasa ʿuşşāḳ āşinā-yı feraḥ

Ter ü şüküfte olur mı meger şukūfe-i dil
Çemenlerinde vezān olsa da ṣabā-yı feraḥ

Sezā-yı mülk-i ṣafā bulmadı ki sāye ṣala
Hevāya uçsa n'ola Fevziyā hümā-yı feraḥ

Fī-Ḥarfi'l- Ḫāʾ

23

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Esīr-i ṭurre-i ser-beste-i şeb-dīziñem ey şūḫ
Şehīd-i ġamze-i mestāne-i ḫūn-rīziñem ey şūḫ

(1a) ṭurre-i ser-beste : ṭurre ser-beste S.

SÇ.6b Beni öldürmege zehr-āb-ı tīġ-i cevre ḥācet yoḳ
Helāk-ender-helāk ḫançer-i ser-tīzüñem ey şūḫ

Niçün bīmārıña cellād ġamzeñ ḫışm ider çünkim
İṭāʿatkār-ı fermān-ı ḳażā tecvīziñem ey şūḫ

Beni biñ pāre ḳılsañ dāmen-i ʿışḳuñdan el çekmem
Ben ol ḳurbānī-i çeşm-i fiten-engīziñem ey şūḫ

S.18b Beni gül-būy-ı zülfüñden çü Fevzī eyleme maḥrūm
Senüñ ben bülbül-i āvāre-i şebḫīziñem ey şūḫ

Fī-Ḥarfi'd- Dāl

24

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

M.24b Eliyle ṭurrelerin açdı rūzgāra ḥased
Ayaġına yüzüni sürdi cūybāra ḥased

Ḳanāʿat eylemeyüp dest-būs-ı sāḳīyle
Girişdi leblerine cām-ı zer-kenāra ḥased

(3a) bīmārıña: bīmāruña AE.

(4a) biñ pāre : biñ pār S.

(4b) şūḫ, S.'de yoktur.

Akup ṣu gibi ayaġına sāḳī-i bezmüñ
Süzüldi laᶜline ḫūn-āb-ı ḫoş-güvāra ḥased

Yañına kimseyi uġratmaz oldı kendi hemān
O serv-ḳaddi ḳoçar tīġ-i sitemkāra ḥased

Gözümle gördüm o meh girdi ḳoynına bu gice
Ḳo ġayriyi hele Fevzī-i siḥrkāra ḥased

25

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Egerçi ḫande ider rūyuma ḥabāb-ı ümīd
Velī nidā-dih-i yek-neşvedür şarāb-ı ümīd

Bu rūzigārda olmaz nasīb-i ehl-i dilān
Hemīşe sifledür olmaḳda feyż-yāb-ı ümīd

Bu baḫtla ṭutalum bürc imiş aña dilümüz
Ṭulūᶜ ider mi meger andan āfitāb-ı ümīd

SÇ.7a Ne deñlü meykede-i ḫˇāhiş olsa ḫāne-i dil
Güsiste-tār olur anda yine rebāb-ı ümīd

(3a) baḫtla : baḫs̱le S.

(4b) andan : anda AE., SÇ.

Viṣāl-i şāhid-i kām ise Fevzī maḳṣūduñ
Oḳunmasun bu debistānda kitāb-ı ümīd

26

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Gūşişdedür göñül k'ola tā maẓhar-ı şuhūd
Gūşum anuñçün itmede daḳḳ bāng-i yā vedūd

Bir āşinā nigehle baña naẓra ḳıldı līk
Mümkin mi raḥm-ı düşmene virmek ser-i vücūd

M.25a Tā kim o ṭāḳ-ı ebrūya mālikdür ol ṣanem
İtse ʿaceb midür aña Cibrīl eger sücūd

Cevriyle tāzelendi dilüñ eski gülleri
Anda revādur itse hezārān-ı ġam sürūd

S.19a Bī-hūde saʿy-i neyl-i viṣālin ḳo Fevzīyā
Baḫt-ı ʿadem müsāʿide gūşiş virür mi sūd

Fī-Ḥarfi'ẕ- Ẕāl

27

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

O deñlü geldi dil-i zārıma ʿitāb leẕīẕ
Ki ol sitem-siyehe geldi ictināb leẕīẕ

Meger ḫarāb-ı mey-i nāz imiş odur bāʿis̱
Beni görince gelür nergisine ḫˇāb lez̠īz̠

Dilüm sipend-i sitemle yaḳup döker ḳanum
Olur kebāb ile zīrā şarāb-ı nāb lez̠īz̠

Caḥīm-i derdiñe biz iḫtiyār ile girerüz
Ki ehl-i derde gelür miḥnet-i ʿaz̠āb lez̠īz̠

5 Nevāziş ü ġażabuñ baña bes berāberdür
Velī ziyāde gelür Fevzīye ʿitāb lez̠īz̠

SÇ.7b **Fī-Ḥarfi'r- Rāʾ**

28

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Menem ki ġıbṭa ider keyfüme piyāle-i zehr
Hemīşe ola Ḫudā nuḳlumuz nevāle-i zehr

Piyāle bilmezüz endāzesüzdür ʿişretimüz
Ele girince sebū-yı mey-i dü-sāle-i zehr

Yine menem o metāʿa nuḳūd-ı cānı viren
Ḫarāc olındıġı dem sūḳ-ı ġamda kāle-i zehr

M.25b Fiġān ki āġūş-ı zaḫmum henüz vefḳ-i murād
Müşerref eylemedi şāhid-i ḥavāle-i zehr

Dil idi cān idi Fevzī idi o gülşende
Ki düşdi ġonca-gül-i dāġum üzre jāle-i zehr

29

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Tāb-ı sitemüñ şemʿe fürūz-ı dilümüzdür
Şeb-tār-ı ġamuñ tābiş-i rūz-ı dilümüzdür

Gencūr-i şeh-i ʿışḳ-ı belā-baḫş-ı dü-kevnüz
Derdüñ güher-i pāk-i künūz-ı dilimüzdür

Ẓann itme leb-i ṣubḥa ṭulūʿ eyledi ḫūrşīd
Tebḫāl-i teb-i tāb-ı temmūz dilimüzdür

ʿIşḳ-ülfetüz ol mertebe kim heft cehennem
Kem-ter es̱er-i sūziş-i sūz-ı dilimüzdür

S.19b Tilmīẕ olımaz Fevzī bize aḳl-ı Felāṭun
Ders-i ḥikem ʿacz-i rumūz-ı dilümüzdür

30

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Dimem hem-rāz yoḳ ġamzeñ gibi bir rāzdanum var
Senüñ ʿışḳuñda sulṭānum ġam-āsā mihribānum var

ʿAdüvvsuz dāġ var bürc-i serümde maḳdemüñ gözler
Senüñçün göz yumaz ey bī-vefā çoḳ dīdebānum var

SÇ.8a Gehī rū-māl-i ḫāk-i pāyüñ olmaḳdan ġareż cāna
Şehīd-i ġamze-i cellāduñ olmaḳ ḥırṣ-ı cānum var

Nefes ḫulḳūma dek sūzān olur ḥālüm beyān itsem
Beni Allāh içün söyletme kim derd-i nihānum var

Nişīmengāhum ey Fevzī n'ola ṣaff-ı niʿāl olsa
Benüm ʿarş-ı maḥabbetde muʿayyen bir mekānum var

31

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

M.26a Tā kim müjesi tīrdür ebrūsı kemāndur
Yaḫşılıġı n'eyler dilümüz ḥāli yamāndur

Ṣad müjde eyā cān-ı belā-keş yeñi başdan
Ol āfet-i cān tīġ-keş-i ehl-i dilāndur

Baḥs̱ eyleyemez ġamze de çeşm-i siyehiyle
Ol fitne-i devrān o ḳadar nādiredandur

Neẓẓāreden incinse revādur o semen-ten
Nāzikdür aña nūr-ı nigeh bār-ı girāndur

(4a) ḫulḳūma : ḥulḳūma SÇ.

Zencīr-i cünūn ile dile heb viren ülfet
Sevdā-gerī-i zülf ü ẖaṭ-ı muġ-beçegāndur

Nāl olsa n’ola ḳāmet-i Fevzī ki dilinde
ᶜIşḳ-ı ezelī madde-i derd-i nihāndur

32

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Dil-berüm hem şūẖ ü hem cerrārdur dünyā ḳadar
Her nigāhı māye-i āzārdur dünyā ḳadar

Nīm-naẓrayla cihānı ser-te-ser bī-hūş ider
Çeşm-i efsūnkāresi mekkārdur dünyā ḳadar

Vaṣlını elde ṭutar her kim ki görse ᶜişvesin
Anı bilmez kim o büt ᶜayyārdur dünyā ḳadar

İstemez ᶜuşşāḳ-ı zāruñ bir zamān şād olduġın
Ḥayf kim ol tünd-ẖū ġaddārdur dünyā ḳadar

S.20a, SÇ.8b Ansuz olmaz şāhid-i iᶜcāz-ı maᶜnā bir nefes
Ṭabᶜ-ı Fevzī ḥāṣılı seḥḥārdur dünyā ḳadar

33

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Dil ki bir sāġar-ı billūr ister
Ḫāne-i tārdur ol nūr ister

M.26b Mey-i laʿl-i lebüñe meftūndur
O sebebden mey-i engūr ister

Cān atar rīze-i elmāsa göñül
Ṣanmañuz zaḫmına kāfūr ister

Rūz-ı rūşende açılmaz dilümüz
Hem-dem-i ġam şeb-i deycūr ister

5 ʿIşḳ dāġ itmez idi göñlümi līk
Şāhlar mülkini maʿmūr ister

Bulamam feyż-i mey-i şevḳi ki çarḫ
Sāġar-ı göñlümi meksūr ister

Ṭabʿumuz meyl-i ḫayāl itse n'ola
Raḫş-ı çālāk reh-i dūr ister

Ṭuramaz ṭabʿuma ḳarşu ḫaṣmum
Şīr ile pençeleşen zūr ister

Maṭlabı nār-ı ġamuñdur yā Rabb
Fevzī ne cennet ü ne ḥūr ister

34

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ne cān-ı sūz-nāk ü ne derūn-ı süfte isterler
Serāy-ı ḳalbi ancaḳ māsivādan rüfte isterler

Açılmaḳ sehl ü ḥall-i remz-i ʿışḳ itmekde mümkin līk
Bu bāġuñ bülbülin lāl ü gülin ne'şküfte isterler

O siḥr-āmūz uyursa ġamze-i fettān uyur ṣanma
Hemān üftādeler bī-hūde çeşmin ḫufte isterler

Lisān-ı ʿışḳda hicrāna çün vaṣl-ı ebed dirler
Metāʿ-ı cānı kim dir sūḳ-ı ġamda müfte isterler

Kilid-i ṭabʿına mühr-i sükūt urmuşdı Fevzī līk
Ḳomaz ḥālinde yārān-ı ṣafā nev-güfte isterler

35

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

M.27a, SÇ.9a Sāḳī şarāb-ı laʿlüñ içür ḥācetüm budur
Bezm-i ezelde menşe-i keyfiyyetüm budur

Şeb tā seḥer ḫayālüñ ile çeşm-i pür-seḥer
Dād ü sitād-ı kāmdadur ʿişretüm budur

(2b) lāl ü gül-bün : lā gül-bün M.

S.20b Ehl-i ḥaşr ḳulaḳ çeke naẓrañ şikāfına
Maḥşerde sīne-çāk olayum niyyetüm budur

İdmān idüp kemān-ı belāya bu menzilüñ
Tā ġāyetinde ṭaş dikeyüm himmetüm budur

Ben bu ḳabāyı şāla virem gibi ʿāḳibet
Dīvāne oldı dirler ise raġbetüm budur

Ey ʿaḳl-ı dūr-bīn beni ḳoy kendi ḥālüme
Ben dāye-perver-i elemem rāḥatum budur

Fevzī senüñle maṭlabımuz bir degül midür
ʿAhd-i ḳadīmi yāda getür minnetüm budur

36

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Gül-ruḫlaruñda sünbül-i ḫaṭṭ tā demīdedür
Feryād-ı andelīb-i göñül nā-şenīdedür

Tāb-ı şuʿā-ı ruḫlarıña kem neẓāreden
Heb dāġ dāġ ile dilümüz dīde dīdedür

Rencīde-ḫāṭır olma göñül cevr-i yārdan
Resm-i vefā ne bilsün o bir nev-resīdedür

(3a) Ehl-i ḥaşr : Ehl-i ḥasr S.

Ehl-i dü-gītī neşve-i feyżinden oldı mest
Ammā baḳılsa laʿli yine nā-çeşīdedür

Mümkin mi geşt-i bāġ-ı neşāṭ ide Fevzī kim
Pāy-i diline rīze-i fürḳat ḫalīdedür

37

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

M.27b, SÇ.9b

Gerçi ki ceyb-i ṭāḳati hecrüñ ile derīdedür
Ḳayd-ı ümīd-i vaṣldan ṣanma göñül rehīdedür

Āb-ı zülālsüz n'ola murġ-ı dil olsa dil-figār
Tāb-ı sitemle gül gibi dāġ-ı ciger nevīdedür

Tīġ-keş olalı baña bezm-i ezelde çeşm-i mest
Cānum o ḫavfle daḫı teb-zede-veş ṭapīdedür

Ḥāşiye ṣanma muṣḥaf-ı rūy-ı kenārı ḫaṭṭını
Ḳıl ḳalemiyle ince bir cedvel-i ḫoş keşīdedür

Ḳadr-i hezārı bilmedi gerçi o ġonca-fem velī
Nisbet olınmaz ʿaybına gül-bün-i nev-resīdedür

Ḫaṭṭla sevse dil-beri Fevzīye itmeñ ʿayb kim
Ṭıfla maḥabbet itmeden cān ü dili remīdedür

(1a) derīdedür : dirīdedür SÇ.

38

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

S.21a O bī-dād illere luṭf-ı viṣālin bī-ḥisāb eyler
Bize geldükde ammā bir nigāhın biñ ḥisāb eyler

Ne muʿciz-gūy olurmış ġamzesi kim baḥs̱-i ʿışḳ içre
Dil-i āteş-zebān-ı ehl-i ʿışḳa biñ cevāb eyler

Aña ermiş ḳıyāṣ itdüm ṣabānuñ dest-i bī-dādı
Meger ruḫsārına zülfin ḥicābından niḳāb eyler

Cigersüzdür maḥabbet āteşine girmege ḳorḳar
Anuñçün ʿışḳ gözden ṣaḳlanur benden ḥicāb eyler

İrür kām-ı viṣāle Fevziyā maḥrūm olur ṣanma
Benüm gibi der-i dil-dāra ol kim intisāb eyler

39

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Tīr-i sitemün kār-ger-i mübreme beñzer
Zīrā o kemān-ebrūlaruñ muḥkeme beñzer

(2b) zebān-ı ehl-i ʿışḳa : zamān-ı ehl-i ʿışḳa M.

(1a) kār-ger : kār-gīr S.

M.28a Fikr-i dehenüñ māye-i şevḳ-i dilimüzdür
Esrār-ı ferāḥ-baḫşda cām-ı Ceme beñzer

SÇ.10a Dil virmeyeyüm mi çemen-i ḫaṭṭuña k'anda
Ḫūy-gerde ruḫuñ lāle-i pür şebneme beñzer

Ḫūrşīdüñ eger ḫāl ü ḫaṭ u zülfi olaydı
Dirdüm yine az çoḳ ruḫ-ı cānāneme beñzer

Seyr it o perī-zādumı ol çeşm-i siyehle
Ger görmedüñ ise ki perī ādeme beñzer

Fevzīye pesend eylese yārān yiridür
Vecdīye naẓīre didigi mülheme beñzer

40

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Mestāne-mis̱āl ol saña ālüfte disünler
Destār-ı perīşānla āşüfte disünler

Ol dil-bere dil vir ki dehānını görenler
Yā cām yaḫud ġonca-i ne'şküfte disünler

Dergāha varursañ düş ayaġına şu resme
Kim bende vü āzāde saña ḫufte disünler

(4b) cānāneme : cānāne S.

(2a) Ol: o S.

Ḫūy-gerde ruḫı vaṣfını bir ṭarz ile şerḥ it
Kim ʿıḳd-ı dür-i naẓmuña nā-süfte disünler

Fevzī yetişür nādire-sencī-i nev-eşʿār
Yārān nice bir şiʿriñe nev-güfte disünler

41

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

S.21b Dil ü cān kim zülālüñ neşvesinden dūr ḳalmışdur
İki maḫmūrdur kim bādeden mehcūr ḳalmışdur

Saña cevr itmek ey meh baña deşt-i ġamda zār olmaḳ
Daḫı Mecnūn u Leylādan bu bir destūr ḳalmışdur

M.28b Meger mest ü ḫarāb-ı ʿişvedür fettān çeşmüñ kim
O fitne ḫˇābgāhında bugün mestūr ḳalmışdur

Şeb-i ḳadr içre ol ebrūya ḳarşu çoḳ rükūʿ itmiş
Hilāl-i ʿıyd anuñçün pīr-veş ḳanbūr ḳalmışdur

SÇ.10b Ezelden taḫtgāh-ı pādişāh-ı ʿışḳdur Fevzī
Anuñçün miḥnet-ābād-ı dilüñ maʿmūr ḳalmışdur

(2a) deşt: dest S.

(3b) ḫˇābgāhında: ḫˇābgāhından AE.

(5b) miḥnet-ābād-ı dilüñ : miḥnet-ābā dilüñ M.

42

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Bir ṭāʾifeyüz rāh-ı Ḫudā meẕhebümüzdür
Her şām ü seḥer vird-i belā meşrebümüzdür

ʿIşḳun ideli medrese-i çihlini tekmīl
Aḥkām-ı ḳażāyā-yı miḥen maṭlabumuzdur

Olsaḳ nʿaceb fenn-i maḥabbetde müsellem
Ṣaḥn-ı elem-i erkān-ı bezm mektebümüzdür

Görmezse n'ola dīde-i düşmen bizi rūḥuz
Bu şekl-i ber-efrāştemüz ḳālebümüzdür

5 Fevzī-i żiyā-güster-i eflāk-i kemālüz
Tābiş-dih-i āfāḳ-ı ṣuḫan kevkebümüzdür

43

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Āteşīn āh ki murġ-ı dil-i sūzān getürür
Sīneme ṣad gül-i dāġ-ı şerer-efşān getürür

Rişte-i raġbeti var gibi dil-i zāruma kim
Ḫāṭırum gibi o meh zülfi perīşān getürür

Kāfir-i ṭurresi ebrūya ki eyler secde
Āyet-i nūr-ı cemāle meger īmān getürür

Ṣanmañuz ḫarḳ-i gelū eylemege ḥayrānuz
Bizi bu ḫalḳaya ol āfet-i devrān getürür

Fevzī Cibrīl-i zamān rūyına kim ḫaṭṭ getürür
Ḥükm-i İncīl ḥasen-i nesḫine Ḳur'ān getürür

44

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilātün

M.29a Kemān-ı ʿışḳı şikest itmege çü merd gerekdür
Ya terk-i daʿvī ya fenninde merd-i ferd gerekdür

S.22a Siyeh-belā-yı ġam-ı ʿışḳı sīne-serd ne bilsün
Maraż-şinās-ı maḥabbet ki ehl-i derd gerekdür

Benüm gibi olan āşüfte-ḥāl-i bülbül-i zāra
ʿİẕār-ı ālüñe beñzer şüküfte verd gerekdür

SÇ.11a Ne deñlü dīv-i raḳīb ʿışḳdan dem ursa inanma
Eḳall-i mertebe ʿuşşāḳa rūy-ı zerd gerekdür

O şūḫ-ı seng-dile Fevzī gitdi itmedi teʾs̱īr
Hemān bu āh-ı şerer-pāşile neberd gerekdür

(4b) ḫalḳaya : ḥalḳaya SÇ.

(2a) sīne-serd: sīne-serdin AE.

45

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Maḥabbet ehline naḳd-i niyāz lāzımdur
Cemāl ehline de cins-i nāz lāzımdur

Nevāya başlasa bezm-i niyāz içinde göñül
Rübāb-ı nāz ile gel bezme sāz lāzımdur

Viṣāle ṭālib isem ḫışma gelme sulṭānum
Marīża bilmemisin çāre-sāz lāzımdur

Belī nihān gerek sırr-ı ehl-i ʿışḳ ammā
Maḥall düşer ki aña keşf-i rāz lāzımdur

Bu kiştzārda tā ḫūşe-i kemāl bula
Muḥaṣṣal ādeme ʿömr-i dırāz lāzımdur

ʿAvāma söyle ḳanāʿat fażīletin vāʿiẓ
Ḫavāṣa naḳd-i ġama ḥırṣ-ı vāz lāzımdur

O āhū ṣayd olınınca netīce ey Fevzī
Bu deştgāhda çoḳ terk ü tāz lāzımdur

46

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

M.29b Yine gül mevsimidür bülbüle feryād lāzımdur
Gönül efġāna gel yārāna çün imdād lāzımdur

Güli bī-hūde taṣdīʿ eyleme gūş itmez ey bülbül
Aña kār itmege āh-ı dil-i nā-şād lāzımdur

Yiter ḳurbān olam bī-dādī-i cevrüñ dil-i zāra
Şeh-i kişver-sitā-yı ḥüsne ʿadl ü dād lāzımdur

Dil-i zārı anuñçün çille-i hicrāna ḳor ol meh
Ki elbet sālik-i nā-puḫteye irşād lāzımdur

SÇ.11b Ḳoḳutmañ sāġarı ṣūfīye ḳo ḥasretle ḳan içsün
Bilürsiz fışḳada tekmīl istiʿdād lāzımdur

Kim eylerdi bu deñlü siḥr-i maʿnāya tevaġġul līk
S.22b Nev-āġāzān-ı şiʿre Fevziyā üstād lāzımdur

47

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ol murġ-ı ġarībem ki gülistān ḳafesümdür
Āzādegī-i ḫāṭıra dām-ı hevesümdür

Ol rind-i mey-āşām-ı cihān-ḫāne ḫarābam
Kim ġulġule-i ṣūr-ı ṣürāḫī ʿasesümdür

Ol ḳāfile-sālār-ı reh-i Kaʿbe-i zāram
Kim hems-i ḳadem ʿayn-ı ṣadā-yı ceresümdür

Ol maḥrem-i dergāh-ı niyāzam ki icābet
Dünbāle-rev-i murġ-ı duʿā-yı nefesümdür

5 Ol ḳand-fürūş-ı süḫanam Fevzī ki yārān
Dükkānçe-i ṭabʿumdaki fevc-i megesümdür

48

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Ol bülbülem ki baña gülistān ḳafes yiter
Güller yirine raḫne-i çengāl-i ḫas yiter

M.30a Ol pāy-māl-i ʿasker-i cevr-i zamāneyem
Ṣabr ü süḳūn-ı dil baña feryād-res yiter

Ol güm-reh-i diyār-ı ġam-ı zülf-i dil-berem
Ḫāṭır-güẕārī-i dem-i nālem ceres yiter

Ol bāde-nūş-ı meykede-i ḫ̌āhiş-i dilem
Fikr-i ḫayāl-i baḫt-ı siyāhum ʿases yiter

(3a) sālār-ı reh : sālāra S. / zāram : rāzam M., SÇ.

(4a) Ol maḥrem: maḥrūm S.

Ol dāġ dāġ-ı māye-dih-i sūz-ı maḥşerem
Telhīb-i heft dūzaḫa kem-ter ḳabes yiter

Ol bī-ṣalāḥ-ı mücrim-i ᶜışḳam ki dem-be-dem
Āvāze gūşuma gelür ey bü'l-heves yiter

SÇ.12a Ol kāmil-i ṭarīḳ-i cünūnam ki Fevziyā
Biñ hūşyāra itsem eger bir nefes yiter

49

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Gel ey rāmişger-i ġam sīne-veş bir çengümüz vardur
Bu dem şīven-ṭırāz-ı nālede āhengümüz vardur

Ḥaẕer ey kām peykān-ı ḫadeng-i nā-ḳabūlīden
Bizüm ümmīd ile rūz-ı ezelden cengümüz vardur

Bu ᶜaḳs-i mevc-i zülf-i pīç-pīçīdür ḳıyās itmeñ
Ġam ü ālām-ı dünyādan bizüm ājengümüz vardur

Ten-i ᶜuryān-ı zaḫm-ābād-ı ġarḳ-i cübbe-i ḫūnam
Görenler ẓann iderler cāme-i gül-rengümüz vardur

S.23a Egerçi Fevzī-veş maḥrūm-ı luṭf-ı rūzgāruz līk
Ḥasūde bāᶜiṣ-i merg olmaġa ferhengümüz vardur

(7b) Biñ : bünk M.

50

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ne yirde olsa fevc-i diller aña perri bāz eyler
O bāz-ı ḥüsn ise ṣayd-ı dil-i ʿuşşāka nāz eyler

M.30b Teġāfül ṣanma ʿuşşāḳın esirger zaḫm-ı tīġinden
Anuñçün ol melek-ḫaṣlet nigehden iḥtirāz eyler

Egerçi ferş-i rāhı olduġına levm iderler līk
Gönül pā-mālī-i raḫşıyla kesb-i imtiyāz eyler

Ṣaḳın ey Yūsuf-ı dil bunda ʿiṣmet sūd virmez kim
Züleyḫā-veş o mest-i nāz āḫir keşf-i rāz eyler

Hezārān cānile ḳurbān-ı pīr-i ʿışḳam ey Fevzī
Ki çeşm-i himmetin bāz itse kebgi şāh-bāz eyler

51

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Şemşīr-i hecrüñile göñül pāre pāredür
Her pāresinde dāġ-ı ġamuñ āşikāredür

SÇ.12b Ehl-i belāya āb-ı zülālüñ ḥarām ise
Maṭlūbumuz şarāb-ı ḥelāl-i neẓāredür

Dil şevḳin arturur ḫaṭuñı eylese ḫayāl
Şādī-i ʿandelīb belī nev-bahāredür

Biñ yerde ṣayd-ı kebg-i dile dām ḳurdılar
Meyli o çeşm-i şāhīn-i ʿAnkā şikāredür

Pāmāl-i raḫş-i cehl-i mürekkebdür ehl-i fażl
Sūz-ı derūnum anuñiçün rūzigāredür

Baḳmaz kemāl ehline cān virse faḳrile
Çeşm-i remed cilāsı sipührüñ ḥımāredür

Her ḳanda ise fitne-i ḥüsn-i bütān-ı şehr
Lā-büdd hücūmı Fevzī-i ʿışḳ-iştihāredür

52

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

M.31a Ol dil ki meyl-i yārī-i gerdūn-ı dūn ider
Kem ḳaṭre-i sirişkini Ceyḥūn-ı ḫūn ider

Ol dil ki ārzū-yı vefā-yı felekdedür
Kilk-i hevesle diḳḳat-i meşḳ-i cünūn ider

Ehl-i dil alsa destine bir sāġar-ı neşāṭ
Sāḳī-i çarḫ elbet anı ser-nigūn ider

S.23b Bir gül girerse destüñe şād olma rūzgār
Çoḳ görmişüz ḳapar anı dāġ-ı derūn ider

Bir laḥẓa itse kevkebimüz seyr-i müstaḳīm
Devrān-ı çarḫ-ı kec-rev anı vāj-gūn ider

Tīġ-i ġam açmış anı taᶜab çekme ey ṭabīb
Nāsūr-ı zaḫm-ı cānumı merhem-füzūn ider

Fevzī inanma ᶜahdine ṭurmaz o bī-vefā
Vaᶜd-i viṣāl iderse de vaᶜd-i kümūn ider

53

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

SÇ.13a Ġam-ı hecr ile cānum çıkmaġa bir āha ḳalmışdur
Benüm ḥāl-i ḫarābum ey göñül Allāha ḳalmışdur

Ḳodı püşt-i yed-i ᶜaczin zemīne Mānī vü Bihzād
Ki naḳş-i levḥ-i ḥüsni dest-i ṣunᶜu'l-lāha ḳalmışdur

Helāk-i ḥasret-i rūmālī-i dergāhıdur ḫūrşīd
Şeref-yābī-i būs-ı kefşi ḫāk-i rāha ḳalmışdur

Ḥarām olsun saña cellādlıḳ ey ġamze-i Mirrīḫ
Felekde ḳanlar dökmek Meḥemmed Şāha ḳalmışdur

(4a) gül girerse : göñül girerse S.

Feżā-pey-māy-ı nā-būdı olup Ḳays-ı belā-ṭıynet
Beyābān-ı cünūn heb Fevzī-i güm-rāha ḳalmışdur

54

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

M.31ba Dūzaḫ es̱er-i şuʿle-i dāġ-ı dilümüzdür
Zaḳḳūm ber-āverde-i āb ü gilümüzdür

Ol vādī-i ẕī-zerʿ-i elem toḫm-ı belāyuz
Derd ü ġam-ı ʿışḳ ezelī ḥāṣılumuzdur

ʿAllāme-i envāʿ-ı fünūn-ı ġam-ı ʿışḳuz
Monlā-yı maḥabbet bizüm eñ cāhilümüzdür

Ser-ḫayl-i süvārān-ı meṭāyā-yı cünūnuz
Bi'ẕ-ẕāt-ı ḫired pīşrev-i rācilümüzdür

Perverde-i nār-ı ġamıyuz reşk-i semender
Luṭf-ı es̱er-i āb-ı ferāḥ ḳātilümüzdür

Ey şevḳ hücūmuñ ḳo ġamın bizden ayırma
Ol şūḫ-ı vefā-pīşe bizüm māʾilümüzdür

Fevzī gibi heb cān ataruz görmege rūyın
Tāb-ı ruḫ-ı pür-tābı velī ḥāʾilümüzdür

(7b) ruḫ-ı pür-tāb : rūḫ-ı pür-tāb S.

55

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

S.24a Ḫaṭṭ-ı ruḫsārını devrān ki ʿıyān itmişdür
Ḥüsn-i fānī idügin anda beyān itmişdür

SÇ.13b Zülfi ayaḳdan aṣılsa yiridür ġamzeleri
Sāyesinde nice nā-ḥaḳ yere ḳan itmişdür

Fitneyi daḫı arar çeşmi anı bilmez kim
Ḫam ü pīçinde anı zülfi nihān itmişdür

Nāzına ḳarşu niyāz itmek içün dil ser ü pā
Sīnemi ḫançer-i āh ile dehān itmişdür

5 Fevzī ḫāşāk-i sürūr ola gibi sāḥil-i dost
Bād-ı fürḳatle yem-i ġam heyecān itmişdür

56

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Gāhī düşer geh nāzdan ādem helāk olur
Ammā bu vażʿ-ı ḫāmdan ʿālem helāk olur

Ruḫsār-ı ḫūy-be-dūş ile gülzāra varma kim
İfrāṭ-ı reşkden gül ü şebnem helāk olur

(3a) arar : āzār M.

M.32a Dil ḫānesinde ol ḳadar ikrām gördi kim
Ol şermle ḳalursa eger ġam helāk olur

Yıl başına çıḳarsa o ḫūrşīd-i bürc-i ḥüsn
Ḫavfum budur ki māh-ı Muḥarrem helāk olur

Fevzī ki zaḫm-ı tīġ-i ġamın cānda ṭutar
ʿAks olsa aña sāye-i merhem helāk olur

57

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ġamuñla ḫūn-ı dil cūş eyleyüp seyl-āba dönmişdür
Benüm çeşmüm ānuñçün çeşme-i ḫūn-āba dönmişdür

Derūn-ı dilde nihān itdigümden aḫker-i ʿışḳuñ
Birūn-ı sīneme baḳ tābe-i pür-tāba dönmişdür

Nihāl-i ḫuşk-ı dilde iḥtiyāc-ı āb-ı ḫançer yoḳ
Ġamuñdan ġonce-i dāġı gül-i sīr-āba dönmişdür

Ṣaḳınsun kebg-i dil ser-pençe-i şāhīn-i çeşminden
Ki her bir nāḫun-ı müjgānı bir ḳullāba dönmişdür

SÇ.14a ʿAceb bilsem ne olmaḳ var ki vaḳf-ı raʿşedür göñlüm
Meger Fevzī seyāḥatdan sūy-ı aḥbāba dönmişdür

(3b) ġonce-i dāġı : ġonce-i dāʿī M.

58

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

ᶜUşşāḳ ser-i kūy-ı dil-ārāda gerekdür
Ḳullar der-i sulṭānda istāde gerekdür

S.24b Daᶜvī-i maḥabbetde iseñ cāndan el çek
Rindān-ı Ḫudā ḳayddan āzāde gerekdür

Seyrān-ı dü-gītī ise ḳaṣduñ çü Sikender
Āyīne-ṣıfat cām-ı dilüñ sāde gerekdür

Her şūḫa göñül virmege muᶜtād ġalaṭdur
Maḥbūb ya şeh-zāde ya beg-zāde gerekdür

M.32b Cez̠b eylemege kendüye pūlād-ı dilānı
Dil ḫāṣṣiyet-i cez̠bede bī-cāde gerekdür

Nisbet bulayum dirse ruḫ-ı mihrine bir dil
Çün sāye de yār da üftāde gerekdür

Ḫāmāna gerekmez güher-i şefḳatüñ ammā
Fevzī gibi ṣarrāf-ı ġam-ābāda gerekdür

(1a) ᶜUşşāḳ : ᶜUşşāḳa M.

(4b) beg-zāde : āzāde S.

59

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

Māye-i şevḳ cān ü dil būy-ı gül-āb-ı bādedür
Bī-ruḫ-ı sāḳī-i çigil bāde bir āb-ı sādedür

Sāḳī-i peççe-i fireng āyinemüzde ḳor mı jeng
Ṣūfī-i müddeʿī-i neng ayaġın iştirādedür

Mevsim-i ḫandegī-i gül gül gibi elde cām-ı mül
Ġam yeme şād ol ey göñül ṭāliʿimüz güşādedür

Sāḳī yetişdür āb-ı tāk ḫāne-i ḳalbüm eyle pāk
Çirk-i hümūm-ı tīze-nāk ġamla bile oradadur

Fevzī-i ḫaste-i elem ṭutsun el üzre cām-ı Cem
Yoḳsa hücūm-ı derd ü ġam şimdi o nā-murādadur

60

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

SÇ.14b Nuḳūş-ı dāġdāġ-ı sīnemüz k’olmuş ʿıyān bir bir
İderler gül gibi sūz-ı ġam-ı ʿışḳı beyān bir bir

(4b) tīze-nāk : tīre-nāk SÇ.

Belī dem-beste ḳıldı ʿışḳ ʿaḳl-ı evvelī ammā
Dil ü cānum anuñla söyleşürler bī-zebān bir bir

Degül ḳavs-i ḳūzaḫla māh-ı nev mir'āt-ı çarḫ içre
Ẓuhūr itmekde sīnemden ʿukūs-ı üstüḫˇān bir bir

Olurduḳ maḥrem-i vaṣlı o şāh-ı meh-veşüñ şeb līk
Otaġın ṣubḥa dek bekler sipāh-ı aḫterān bir bir

Ġazel ṭarḥında ṭarz-ı tāze Fevzīye olup maḫṣūṣ
Ġazel-gūyān-ı şehri itmede germ imtiḥān bir bir

61

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

S.25a, M.33a
Bend-i girih-i zülfüñ dīvānesi āteşdür
Ṣad el-ḥaẕer āhından dil-ḫānesi āteşdür

Tāb-ı ruḫ-ı cānāna yoḳ ṭāḳatümüz gerçi
Şemʿ-i şecer-i Ṭūruñ pervānesi āteşdür

Ḫammārı mey-i ʿaḳluñ ʿuşşāḳa ḳarışmazlar
Bu bezm-i belā nuḳluñ peymānesi āteşdür

Mestān-ı maḥabbetden dem çek nefesüñ yansun
Bu meykedenüñ ṣūfī mestānesi āteşdür

(2b) bī-zebān: bir zamān AE.

(4b) sipāh-ı aḫterān : sipāh-ı aḥterān M.

Gel kişt-i murādātuñ yas ile dil-ārāsın
Kim ḫūşe-i ümmīdüñ her dānesi āteşdür

Ṣaḥrā-yı maḥabbetde maḥv oldı serāb-āsā
Berḳ-i dil-i Fevzīnüñ āyā nesi āteşdür

Fī-Ḥarfu'z- Zāʾ

62

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Maʿẕūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz
Sen cān çekiş zühd ile biz ġarḳ-ı gülābuz

SÇ.15a Pür şuʿle iden göñlümüzi ʿışḳ-ı bütāndur
Maḥşerde de ol āteş ile meşʿale-tābuz

Maḥv eyledi çār ʿunṣurımuz berḳ-i maḥabbet
Ṣaḥrā-yı dehrde görinürsek de serābuz

Gülzār-ı süḫan bülbüliyüz biz n'ola şimdi
Dem-beste isek hem-ḳafes-i būm u ġurābuz

Fevzīye taṣavvufda da biz ġālibüz ammā
Maʿẕūr ola ṣūfī bu gice mest ü ḫarābuz

(6b) dil-i : dili M.

63

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

M.33b Egerçi mülk-i fenāda emīn-i teşvīşüz
Velī o ġamze-i nāvek-es̱erle dil-rīşüz

Hücūm-ı şevḳ-i viṣāli amān zamān bilmez
Biz ise tündī-i ḫūnīden āḫir-endīşüz

Hevā-yı ḫaṭṭı ʿaceb mi cünūna ṣalsa bizi
Ki vālihān-ı ġubār u ḳalenderān-kīşüz

Yitişmesün ḳo ya bir noḳṭasına çarḫuñ hūş
Yiter ki dāʾire-dānān-ı merkez-i ḫˇīşüz

Göñülde eylerüz ey Fevzī seyr-i heft-iḳlīm
S.25b Ne iḥtiyāc-ı seyāḥatdeyüz ne dervīşüz

64

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ṣūretde belī cām-ṣıfat gerçi ḫamūşuz
Maʿnāda velī ḫum gibi pür-cūş ü ḫurūşuz

(5a) heft iḳlīm : heft iḳlim S.

(1b) cūş ü ḫurūşuz : ḫuş ü ḫurūşuz S.

Hem-pāy olımaz Ḳays bize deşt-i belāda
Ol bādiyede ʿışḳla biz dūş-be-dūşuz

Biz ʿaḳla uyup ʿışḳıñı terk eylemek olmaz
Bu bābda her vechile ḫulf-āver-i hūşuz

İṭfā idemez āteşümüz şebnem-i vaṣluñ
ʿIşḳuñda biz ey ġonca-dehen bāriḳa-nūşuz

SÇ.15b Āzāde-i ḳayd-ı dü-cihān olsaḳ ʿaceb mi
Fevzī gibi biz ḫırḳa-i tecrīd be-dūşuz

65

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḳıyās itmeñ miṡāl-i Cem esīr ü tāc ü taḫtuz biz
Ḥabāb-āsā ayaḳda ḳalma rindān ibn-i vaḳtüz biz

Görüp ʿuryān u biryān ṣanma żīḳ-i ʿayşumuz vardur
Ne ḥācet bār-ı destār u ḳabāya şuʿle-raḫtuz biz

M.34a Ne deñlü ṭaʿn iderse eylesün maʿẕūrdur ḳat ḳat
Ne bilsün meẕheb-i ʿuşşāḳı zāhid başḳa semtüz biz

Şehīdān-ı maḥabbet reşk ile bir daḫı cān virsün
O şūḫuñ tīġ-i çeşm-i mesti ile laḫt laḫtuz biz

(2a) olımaz : olunmaz M. // (2b) ol : o M.

(3a) ṭaʿn iderse : ẓann iderse M

Gice ol meh ṭalebsüz cāme-ḫˇābum eyledi teşrīf
Bu günden ṣoñra Fevzī ben de bildüm nīk-baḫtuz biz

66

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Ġarīb-i şehr-i vefāyuz esīr-i ʿışḳuz biz
Baḳılsa maʿnīde ammā emīr-i ʿışḳuz biz

Feżā-yı ʿışḳda sebḳu'l-ḳaṣabla meşhūruz
Süvār-ı raḫş-ı ġamuz hem dilīr-i ʿışḳuz biz

Tamām-ı āteş-i ʿışḳ-ı bütānla dāġuz
Rengīn-ḫātem-i derd ü münīr-i ʿışḳuz biz

Melekler olsa güzeller gibi bize meftūn
Felekde söylenürüz ol dilīr-i ʿışḳuz biz

Livā-yı ʿışḳı ser-efrāz iden bizüz Fevzī
Ṣalā-yı ehl-i dilāndur ki mīr-i ʿışḳuz biz

(2b) dilīr : dil-ber M.

(4b) dilīr : dil-ber M.

67

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

S.26a Egerçi bāġ-ı maʿārifde verd-i ḫandānuz
Gül-i ġama geh olur ʿandelīb-i nālānuz

SÇ.16a Ne feyż-cūy-ı devā ne esīr-i seyr-i çemen
Marīż-i muḫliṣ-i derd ü ʿadū-yı dermānuz

Bize ne nāz ṣatar şāhid-i ġam-ı dil-ber
Ġarīb-i ʿālem isek mülk-i ʿışḳa sulṭānuz

Ḫasīs-i çarḫa niçün ʿarż-ı iḥtiyāc iderüz
Cevād-ı Ḥātem-i Ṭayy-ı ġama ki mihmānuz

M.34b Yayıldı būy-ı gül-i ṭabʿumuz cihāna tamām
Meşāmm-ı dehri muʿaṭṭar iden gülistānuz

Süḫanda Fevzī ḳadar sāḥir olmadıḳsa hele
Ḥasūda dāġ olacaḳ deñlü siḥr-sencānuz

68

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Ẓann itme zaḫm-ı ʿışḳuña biz çāre isterüz
Ol ʿāşıḳuz ki yāremüze yāre isterüz

Heb naḳd-i rāḥatı ḫisse-baḫş eyledük ki biz
Gül gibi pāre-i dili ṣad pāre isterüz

Ne çeşme ne nigāha ne ebrūya māʾilüz
Vaṣl istesek anı da dil-i zāre isterüz

Hem-demlik idemez bize her müddeʿī-i ʿışḳ
Mecnūn gibi o vādīde āvāre isterüz

Biz Fevzīyüz her ālūde dāmāna düşmezüz
Hem māh-pāre hem gözi seḥḥāre isterüz

69

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

ʿAks-i ruḫsāruñla tāb-endāzdur āyīnemüz
Muḥteriḳ ḳılsa n'ola ḫūrşīdi dāġ-ı sīnemüz

Ṣayḳal-ı ʿışḳuñ giderdi jeng-i ḥıḳd u kīnesin
Ṣūret-i kām-ı dü-ʿālem gösterür āyīnemüz

Lüʾlüʾ-i naẓmı nis̱ār itsek ʿarūs-ı dehre heb
Gevher-i maʿnā ile pürdür bizüm gencīnemüz

SÇ.16b Sille-ḫˇār-ı ṣarṣar-ı hicrān olup cemʿiyyeti
Peçegān-ı kebge döndi meclis-i dūşīnemüz

(2a) eyledük ki biz : eyledük biz S.

(5a) düşmezüz: düşmişüz S.

Şīve-i ʿĪsīden ey Fevzī dem ursaḳ çoḳ degül
Buldı ḥummādan ifāḳat dil-ber-i dīrīnemüz

70

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

S.26b, M.35a Fiġān ol āfet-i cān derd-i ʿışḳ-ı ʿāşıḳān bilmez
Daḫı bir nev-ṭırāz-ı nāzdur resm-i bütān bilmez

Ser-i zülfinde göñlüm bī-ḫaberdür ḥāl-i ʿālemden
Esīr-i ḥalḳa-i zencīr-i ġam seyr-i cihān bilmez

Ḳıyarsa çeşm-i bī-raḥmı dil-i ʿuşşāḳ-ı nālāna
Belī cellād-ı sulṭānī amān virmez zamān bilmez

Ṣalındurmaz göze āsūdeler mevc-i yem-i ʿışḳı
Muḥaṣṣal ġavṭa nā-ḫˇār-ı maḥabbet bīm-i cān bilmez

Beni esrār-ı ḫaṭṭ-ı yārdan Fevzī suʾāl itme
Ġarīḳ-i baḥr-i ḥayret sāḥil-i nuṭḳ u beyān bilmez

(1b) Daḫı : daḥı M.

(2b) ḥalḳa : ḫalḳa S.

71

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḫayālüñ gibi deşt-i ġamda ʿuşşāḳa ḳarīn olmaz
Bihişt içre belī ḥūrī gibi bir hem-nişīn olmaz

Güle şebnem düşince beñzer ol ḫūy-gerde ruḫsāra
Velīkin gül o deñlü ābdar ü āteşīn olmaz

O cān kim neşve-yāb-ı sāġar-ı laʿlüñ ola min baʿd
Anı ṣad çāk ḳılsa tīġ-i cevrüñ dil ḥazīn olmaz

Şebīḫūn ʿazmin itse cemʿ-i dil-hāy-ı perīşāna
Ḫam-ı gīsūdan enseb fitneye cāy-ı kemīn olmaz

5 Ne deñlü virse ḫaṭṭuñ ḥuccet-i āzādegī aña
Yine dīvāne dil zencīr-i zülfüñden emīn olmaz

O gül-ruḫsāra āşıḳsañ şiḳāyet itme cevrinden
Bu gülzāruñ hezārında dilā āh u enīn olmaz

SÇ.17a Ḳo mülk-i maʿnīde yārān tekāpū-yı zemīn itsün
Senüñ nev-ṭarz-ı şiʿrüñ gibi Fevzī ḫoş-zemīn olmaz

(4b) enseb : āşub M.

72

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

M.35b Bir bencileyin āşıḳ-ı mehcūr ele girmez
Bir sencileyin dil-ber-i maġrūr ele girmez

Bir bencileyin mest-i mey-i ṣāf nigāhuñ
Bir sencileyin gözleri maḫmūr ele girmez

Bir bencileyin ẕerre-ṣıfat mużṭarib-endām
Bir sencileyin bāriḳa-i nūr ele girmez

Bir bencileyin bülbül-i āteş-nefes olmaz
Bir sencileyin gül-ruḫ-ı meşkūr ele girmez

Bir bencileyin üstüñe pervānelik eyler
Bir sencileyin şemᶜa-i kāfūr ele girmez

S.27a Bir bencileyin ṭurre-ṣıfat ᶜaḳl-ı perīşān
Bir sencileyin fitne-i pür-şūr ele girmez

Bir bencileyin cān ile dīdārıña ᶜāşıḳ
Bir sencileyin meşᶜale-i Ṭūr ele girmez

Bir bencileyin ṣarmaġa meftūn bulunmaz
Bir sencileyin sīnesi billūr ele girmez

(2b) gözleri : gözler S.

(4b) gül-ruḫ-ı : gül-rūḫ-ı S.

Bir Fevzī gibi derdiñi çekmekde müsellem
Bir sencileyin cevrile meşhūr ele girmez

Fī-Ḥarfi's- Sin

73

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

H̱um-ı ümīd benem cān ise sebū-yı heves
Remīde ḳıldı hezār-ı dili ġulū-yı heves

Ne semte ʿaṭf-ı ʿinān-ı ʿazīmet itse göñül
Niḳāb açar o ṭarafdan hezār rūy-ı heves

SÇ.17b Zükām-ı derd ü ġama özge mübtelā olduḳ
Meşāmm-ı cāna irelden hevā-yı būy-ı heves

M.36a Anuñla ẕerre ḳadar āşinālıḳ itmeyeyüm
Giderse bir daẖı küstāẖ-ı cān be sūy-ı heves

Belī müẕākeresi daẖı Fevzī bāriddür
ʿAbes̱dür eyleme min baʿd güft-gūy-ı heves

(9a) çekmekde: çekmede S.

Fī-Ḥarfi'ş- Şın

74

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

Āteş-gede-i dilde olmaḳda ʿıyān āteş
Yansam n'ola ser-tā-pā dil āteş ü cān āteş

Ey çarḫ-ı sitem-pīşe öz cānuña raḥm eyle
Semt-i digere meyl it dil āteş ü cān āteş

Āh itmeyicek göñlüm rāḥat bulımaz bir dem
Līkin olur āh itse heb kevn ü mekān āteş

Nīm āh ile eflāki yaḳmaḳ ne idi ammā
Ḫūrşīdime raḥm itdüm k'olur dü-cihān āteş

5 Ḳurbān-ı ġamum Fevzī mihmān olalı dilde
Ekl itdügi nān āteş nūş itdügi ḳan āteş

75

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

S.27b Ṣaḥn-ı gülzār-ı ṣafā gūşe-i mey-ḫāne imiş
Deşt-ārā-yı ṭarab lāle-i peymāne imiş

(1b) dil āteş : dil ü āteş M.

(2b) dil āteş ü cān āteş : dil āteş fiġān āteş S.

Sāḳīnüñ ayaġın öp rūḥ-ı Cemi şād eyle
Vāᶜiẓüñ velvele-i pendi heb efsāne imiş

Şuᶜle-nūş-ı mey ü āteş-ḫor-ı derd ol dāġ ol
Dimesün ehl-i melāmet saña bī-gāne imiş

Mey-i ḫūn-ı dil ile ᶜayş iderüz şām ü seḥer
Bilmezüz ḥāṣılı derd ü ġam-ı dünyā ne imiş

M.36b, SÇ.18a Her büt-i şūḫı çeker küfr-i ḫaṭına biñ dīn
Dil-i dīvāne ᶜaceb ṭurfe ṣanem-ḫāne imiş

Gülşen-i ḳıṣṣa-i Mecnūnı iden tāze hemīn
Şurṭa-i āh-ı dil-i Fevzī-i dīvāne imiş

76

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Beyābān-ı cünūn k'aña dil-i nā-şād ayaḳ baṣmış
Ne Mecnūn-ı cünūn-peymā ne ḫod Ferhād ayaḳ baṣmış

Göñül ol bī-sütūn-ı ġamda şimdi tīşe-zendür kim
Aña ḫāşā ki ḫᵛābında daḫı Ferhād ayaḳ baṣmış

(6a) ḳıṣṣa-i Mecnūnı : ḳıṣṣa-i Mecnūn M.

(2b) ḫāşā ki : ḥāşā ki M.

Serümde dāġ ṣanma naḳş-i sümm-i raḫş-i cevrüñdür
Dil ü cān taḫtgāhın itmege ber-bād ayaḳ başmış

Nice meyl itsün inṣāf it ʿarūs-ı dehre ehl-i dil
Ki zīr-i ḫaclesine nice biñ dāmād ayaḳ başmış

Nedendür kim meşāmm-ı dehr ḫūnīn çeşme-sār olmış
Meger var ise sünbülzār-ı ḥüsne bād ayaḳ başmış

Bize şimden gerü iʿcāzdan dem urmaḳ olmaz kim
Bugün ol pāyeye Fevzī gibi üstād ayaḳ başmış

77

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Cemüñ piyāle gibi gerçi hem-demi var imiş
Yine anuñ daḫı elbette bir ġamı var imiş

Beni bu dāġ-ı siyeh-tābla görenler dir
Ḥarīm-i kūçe-i ʿışḳuñda maḥremi var imiş

Bihişt içün nice saʿy itsün ehl-i dil inṣāf
Anuñ da tā ezel ancaḳ bir ādemi var imiş

Hümā-yı behcet aña şöyle sāye ṣalmış kim
Ṣanur gören o şeh-i ḥüsni perçemi var imiş

(3b) Dil ü cān : dil-i cān M.

M.37a

Cihānı dutmış idi ser-te-ser fiġān bu gice
Meger ki Fevzīmüzüñ meşḳ-i mātemi var imiş

S.28a, SÇ.18b

Fī-Ḥarfi'ṣ- Ṣad

78

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Yā beni yā Rabb ḳıl ol zülf-i muṭarrādan ḫalāṣ
Yā dil-i bīmārumı eyle o sevdādan ḫalāṣ

Murġ-ı cān ḳayd-ı ḳafesden çıḳdı pervāz eyledi
Olmadı ḥayfā göñül zencīr-i sevdādan ḫalāṣ

Ne murād üzre güzel buldum ne irdüm kāmuma
Ne dil-i dīvāne oldı māliḫulyādan ḫalāṣ

Ḳaddimüz nāl oldı ʿömr-i nāzenīn pāyān-resīd
Olmadum daḫı hevā-yı nefs-i bed-rādan ḫalāṣ

Ḥasret-i sīmīn-sāʿidlerle cān virsün hemān
Eyle Fevzīyi Ḫudā ġavġā-yı dünyādan ḫalāṣ

Fī-Ḥarfi'd- Ḍād

79

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Dilüme neşve virelden mey-i meyḫāne-i feyż
Elde leb-rīz ṭurur gül gibi peymāne-i feyż

Peçe-i lāne-i gül-şāḫçe-i ḳudsī iken
Bülbül-i ṭabʿuma olmışdı ġıḍā dāne-i feyż

Küfr-i zülf-i büt-i nuṭḳum yine revnaḳ buldı
Olalı dil ṣuver-i maʿnāya büt-ḫāne-i feyż

Mey-i şiʿrüm n'ola mest itse müdām ehl-i dili
Māyesi k'oldı teh-i sāġar-ı ḫum-ḫāne-i feyż

Ṭabʿumuz mecmaʿ-ı şūḫān-ı meżāmin oldı
Ṭabʿ-ı Fevzī gibidür ol daḫı kāşāne-i feyż

Fī-Ḥarfi't- Ṭāʾ

80

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

M.37b Deşt-i cünūna ṣalsa ʿaceb mi bahār-ı ḫaṭ
Dārū-yı hüş-ber-i dil ü cāndur ġubār-ı ḫaṭ

SÇ.19a Loḳmān gelse daḫı şifā-sāz olur degül
Ol deñlü yāre açdı göñülde tatār-ı ḫaṭ

Zaḫm-ı nigāh ü ġamzesi bihbūd olur velī
Ṣad el-ḥaẕer göñül yaramuzdur figār-ı ḫaṭ

Şeh-bāz-ı çeşmi ṣaydını bārī şikāf ider
Ne cān virür ne ḳurtılur ammā şikār-ı ḫaṭ

S.28b Gūyā ki Fevzī şīr-i Ḫudā ḳabżasındadur
Kim çāk çāk itdi dili Ẕü'l-feḳār-ı ḫaṭ

Fī-Ḥarfi'ẓ- Ẓāᵓ

81

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Olursa cān ü dil ol nergis-i mestāneden maḥẓūẓ
Olurlar lā-cerem mestāneler mestāneden maḥẓūẓ

Ser-i zülfüñde ḫālüñle dil ü cān imtizāc itmiş
Olurmış lā-cerem dīvāneler dīvāneden maḥẓūẓ

(2a) daḫı : daḥı S. // açdı: açıldı M.

(1a) maḥẓūẓ : maḥfūẓ M.

(2b) maḥẓūẓ : maḥfūẓ M.

Geçürdi murġ-ı dil faṣl-ı bahārı dām-ı ḫaṭṭuñda
Meger ol per-şikeste oldı müşgīn lāneden maḥẓūẓ

Ne iksīr olduġın bilmez ġubār-ı dürd-i cām-ı mey
ᶜAceb mi olmasa zāhid mey ü meyḫāneden maḥẓūẓ

Dil-i Fevzīyi ḫūn itdükçe cevrüñ arturur şevḳin
Nice rind olmasun sāḳī ṭolu peymāneden maḥẓūẓ

Fī-Ḥarfi'l- ᶜAyn

82

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

M.38a Beni tā eyledi ol nergis-i maḫmūr vedāᶜ
Birbirin eyledi cān ü dil-i mehcūr vedāᶜ

Merdüm-i çeşmi gibi ḥürmet ü ᶜizzetde iken
Ne idi eyleyecek dīdesin ol nūr vedāᶜ

SÇ.19b Bend-i zünnār-ı hevāña henüz olmış dil-bend
Nice itsün seni dil ey büt-i pür-şūr vedāᶜ

(3b) maḥẓūẓ : maḥfūẓ M.

(4a) dürd-i cām : derd-i cām S.

(4b) maḥẓūẓ : maḥfūẓ M.

(5b) maḥẓūẓ : maḥfūẓ M.

ʿİşret-i dehr-i denī kimseye ḳalmaz ebedī
Yoḳsa itmezdi bu bezmi Cem-i maġrūr vedāʿ

Düşicek Fevzī ile dūr ḳapuñdan gūyā
Ḳıldı dergāh-ı Süleymānı iki mūr vedāʿ

Fī-Ḥarfi'l- Ġayn

83

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Dirīġ tīġ-i cefā girdi dest-i yāra dirīġ
Yine açıldı dil ü cānda tāze yāre dirīġ

Süvār-ı nāz olıcaḳ pey-rev eyler aġyārı
Rikābdar ola aʿdā o şeh-süvāra dirīġ

S.29a Nesīm-i āhumı ol ġonca görse ḫande ider
Teraḥḥum eylemez ammā hezār-ı zāra dirīġ

Bozuldı meclis-i vuṣlat döküldi ḫūn-ı ciger
Ṣınıldı sāġar-ı dil oldı pāre pāre dirīġ

Bu dem diyār-ı ʿadem seyrin eylerüz Fevzī
Dirīġ tīġ-i cefā girdi dest-i yāra dirīġ

Fī-Ḥarfi'l- Fā᾿

84

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

M.38b Cismümi ol deñlü ḳıldı vaᶜde-i ferdā naḫīf
Nāl gelse yanuma kimse dimez aña naḫīf

ᶜĀşıḳ-ı zāruñ nice çeksün s̱iḳāl-i hecriñi
Cān zebūn ü dil żaᶜīf ü cism-i ġam-fersā naḫīf

Baḳma ḳurbānuñ olam çeşm-i ḥaḳāretle dile
Elleşür derdüñle gerçi görinür cānā naḫīf

SÇ.20a Ḥasret-i ḳaddüñle kim bu şekle girdi ḳāmetüm
Añılur mı baᶜd-ezīn şaḫṣ-ı ḫayāl āyā naḫīf

Bār-ı cevrin çekmeden ḳaldı cihān ol meh-veşüñ
Fevzī ammā oldı luṭfından ḫilāl-āsā naḫīf

(1a) naḫīf : naḥīf M.

Fī-Ḥarfi'l- Ḳāf

85

Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Tā ki yanmaḳdur ᶜādet-i ᶜāşıḳ
Farḳ-ı çarḫ oldı türbet-i ᶜāşıḳ

Naḳd-i cānın virür metāᶜ-ı ġama
Böyledür işte ḫaṣlet-i ᶜāşıḳ

Mey de söndürmez āteş-i ᶜaṭaşın
Zehrdür zehr şerbet-i ᶜāşıḳ

Çatlaram vażᶜ-ı dūn-ı Mecnūna
Zen nedür k'ola ḥasret-i ᶜāşıḳ

5 Vuṣlat isterseñ eyle maḥv-ı vücūd
Budur ey Fevzī ġāyet-i ᶜāşıḳ

86

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Ġarīb-i şehriñem destüm ṭutar bir mihribānum yoḳ
Muḳīm-i künc-i deyrem himmet-i pīr-i muġānum yoḳ

(1a) Tā ki : Yā ki S.

S.29b, M.39a Hezār-ı gülşen-i ʿışḳam gül-i ġam dilsitānumdur
Yine gör baẖtumı bāġ-ı cihānda āşiyānum yoḳ

Dehān-ı ẖˇāhiş-i cāna n'ola mühr-i sükūt ursam
Felekde şaẖṣ-ı ẖāmūşīden özge hem-zebānum yoḳ

Benüm cöng-i dilümde ḳıṣṣa-i derd ü ġamum çoḳdur
O bed-ẖūnuñ cefāsından mufaṣṣal dāstānum yoḳ

Olurdı ʿarż-ı ḥāl itmek o şāh-ı ḥüsne ey Fevzī
Velī şemşīr-i hecrinden dehān açmaġa cānum yoḳ

SÇ.20b

Fī-Ḥarfi'l- Kef

87

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

ʿİşret yiridür dehre o sevdāda mı geldüñ
Ey dil bu ġam-ābāda sen āzāde mi geldüñ

Taḥṣīl-i ḥavāssuñ nedür āyā ne ḳazanduñ
Naḳd-i seḥer ü şāmuñı taʿdāda mı geldüñ

Zīnet ne arar sende ʿabādan ne ḳaçarsın
Şeh-zāde misin ʿāleme dībāda mı geldüñ

(4b) yoḳ: yoḳ S.'de yok

Ser-tā-be-ḳadem berḳ-i maḥabbetde yaḳıldum
Ey nār-ı cehennem baña dünyāda mı geldüñ

Bī-zād sefer düşdi ʿadem şehrine Fevzī
Ey ḫāne-ḫarāb ʿāleme rüʾyāda mı geldüñ

88

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ṣafā geldüñ eyā ʿışḳ ey cehennem-zād ḫoş geldüñ
Dilüm ber-bād ü cānum eyledüñ ābād ḫoş geldüñ

Ser-i kūyın dolaşduñ bāġa girdüñ şevḳle esdüñ
Peyām-ı yārile geldüñse ger ey bād ḫoş geldüñ

Derūn-ı bülbülāne reşkle biñ dāġ-ı nev yaḳduñ
Yetişdüñ baña faṣl-ı gülde ey feryād ḫoş geldüñ

M.39b Bilürken tīġiñe leb-teşnegī-i cānum ey ġamze
Direngī eyledüñ ḫoş geldüñ ey cellād ḫoş geldüñ

Saña tevcīh olınmış manṣıb-ı ġam müjde ey Fevzī
Bize hem-pāye olmışsın mübārek-bād ḫoş geldüñ

89

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

ʿĀşıḳ olınca bencileyin maḥż-ı ġam gerek
Maʿşūḳ olınca sencileyin pür-sitem gerek

S.30a Bir bezm-i bāde kim aña sāḳī sen olasın
Nāhīd ü mihr ü māh o bezme ḫadem gerek

SÇ.21a İns ü perīyi eyle musaḫḫar nigāhuña
Şāh-ı cihāna leşker ü ḫayl ü ḥaşem gerek

Tāb-ı celāli perde-i çeşm-i cihān ḳıl
Sulṭān-ı mülk-i ḥüsn ü bahā muḥteşem gerek

Dirler metāʿ-ı vaṣl alınurmış niyāzla
Ammā bizüm mücerrebümüzdür direm gerek

Zehr-i cefā-yı dil-beri nūş itmege müdām
Fevzī gibi bir ʿāşıḳ-ı meftūn-ı ġam gerek

Bülbül ne naġme-sāz ola gülsüz bu bāġda
Lā-büdd maḥabbet ehline bir ġonca-fem gerek

Tā bāʿiṡ-i vedāʿ-ı dil ü dīn ü ṣabr ola
Ümmī gibi cefāda ʿalem bir ṣanem gerek

Tā ehl-i ʿışḳı dest be-dāmān-ı āh ide
Zülfi gibi bir ejder-i pür pīç ü ḫam gerek

Tā naġme-senc-i nāle ola ʿandelīb-i dil
Ruḫsāresi gibi gül-i bāġ-ı İrem gerek

Tā rezmgāh-ı ġamda helāk ola ins ü cān
Ebrūları gibi iki tīġ-i dü-dem gerek

Tā raḫne-ḫˇār-ı pençe-i bāz ola kebg-i dil
Çeşmi gibi muʿallem-i ṣayd-ı ḥarem gerek

Tā çeşme-sār-ı ḫūn-ı ġanem-gūn ola ciger
Bir tīr-i ġamzesi gibi peyk-i ʿadem gerek

Ḳatl itmege beni nice ʿahd ü yemīni var
Gördükde baş egüp hemān öldür disem gerek

90

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

ʿĀşıḳda ḥüzn ü nāle-i şām ü seḥer gerek
Elbet ʿalīl olanda bir ednā es̱er gerek

Ẓann itme ʿāşıḳa yiter āh-ı seḥer hemān
Āh-ı seḥerle eşki de ḫūn-ı ciger gerek

Gazel 89, 12-14. beyitler M.'de yoktur.

Gazel 90, M.'de yoktur.

SÇ.21b Ne ḳayd-ı raḫt u baḫt ne dil-bendī-i murād
Rind-i Ḫudā olan kişi āzāde-ser gerek

Ancaḳ żiyā-ı şemᶜ-ı ruḫ-ı yāri görmege
Pervāne-i dile nice biñ bāl ü per gerek

Aldanma tāb-ı ṭurre-i pür-pīç-i dil-bere
Mār-ı belādan ey dil-i şeydā ḥaẕer gerek

S.30b Bil ḳadr-i ᶜömrüñi idegör kesb-i zād-ı rāh
Āḫir bu köhne dār-ı fenādan sefer gerek

Ṭūṭī-i ṭabᶜ-ı şūḫuña Fevzī ṣad āferīn
Bi'l-lāh böyle ṭūṭīye bir leb-şeker gerek

91

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

O pehlūdan ki ḳufl-ı tügme-i ṭarf-ı s̱iyāb açduñ
Ḳıyās itdüm baña bir daḫme-i Efrāsiyāb açduñ

Muḥaşşā eyledüñ ser-levḥa-i ruḫsārı ḫaṭṭuñla
Yine ṭullāb-ı fenn-i vaṣla bir müşkil kitāb açduñ

(4b) bāl ü per : bāl per S.

(1a) ṭarf-ı s̱iyāb açduñ: ṭarf-ı s̱ebāt açduñ S.

Gazel 91, M.'de yoktur.

Nice āh-ı felek-sūz itmeyem ey ġamzesi cellād
Ki dilde tīġ-i hicrānuñla zaḫm-ı bī-ḥisāb açduñ

Budur ḫavfum ki şimden ṣoñra başlar fenn-i bīdāda
Niçün ol şūḫa rāzum ey niyāz bī-ḥicāb açduñ

Lebi vaṣfında şiʿrüñ defter-i maḳbūle geçmişdür
Yine ey Fevzī ümmīd-i viṣāle özge bāb açduñ

92

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿīlü Fāʿilün

Ger olmaṣaydı zülfüñe dīvāne gözlerüñ
Baḳmazdı dem-be-dem baña ḫaṣmāne gözlerüñ

Rūḫ-ı Mesīḥi daḫı esīr-i şarāb ider
Ferdā gelürse maḥşere mestāne gözlerüñ

İslāmiyān-ı cān ü göñül vaḳf-ı raʿşedür
Āyā ne dem hücūm ider īmāna gözlerüñ

SÇ.22a Ey küfr-i zülfi vesme-i ebrū-yı müslimī
Ḳalur gider mi ʿāşıḳa bī-gāne gözlerüñ

Sevdā-gerī-i cān u dile māye olmadın
Fevzī-i zārı eyledi dīvāne gözlerüñ

Gazel 92, M.'de yoktur.

93

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Āşūb u fitnedür heme kārı o ġamzenüñ
ᶜAnḳā-yı cānum oldı şikārı o ġamzenüñ

Pūlād olursa daḫı dil-i ᶜāşıḳān āh
Yüz biñ olur baḳınca figārı o ġamzenüñ

İns ü melek musaḫḫar olursa aña n'ola
Mülkeyne ḥükmi nāfiẕ ü cārī o ġamzenüñ

Hüşyār olur mı ᶜāşıḳ-ı dil-ḫaste kim müdām
Eyler ḫarāb zühdi ḫumārı o ġamzenüñ

S.31a, M.41a 5 Dil virdigine Fevzīye ṭaᶜn itdüm ᶜāḳibet
Ben daḫı oldum ᶜāşıḳ-ı zārı o ġamzenüñ

94

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Bizi ṣanmañ cünūnuñ kim tehī mey-ḫānesin gördük
Belī kerrātla hem gerdiş-i peymānesin gördük

Gazel 93, M.'de yoktur.

(1a) Āşūb u fitnedür: Āşūb-ı fitnedür S.

(4a) Huşyār olur : huşyā olur S.

Gazel 94, 1-4. beyitler M.'de yoktur.

Göñül şehr-i ümīdüñ vaṣf-ı bezm ü gülşeninden geç
Ki şem' ü ġoncasınuñ bülbül ü pervānesin gördük

Yine ehl-i dile mesken 'ademdür yoḳsa dünyānuñ
Heme ma'mūresin seyr eyledük vīrānesin gördük

Dil-i şeydā görinmez belki cānānın yitürmişdür
Yetişsün söyleñ ol bī-çārenüñ cānānesin gördük

Gice kūyında ey Fevzī sitem sengine dūş olduḳ
Hele kişt-i ümīdüñ biz de birḳaç dānesin gördük

95

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

SÇ.22b Süst-pādur heb sitedden istinād itdüklerüñ
Ṣanma yanuñda ḳala ey çarḫ 'inād itdüklerüñ

Şübhe yoḳdur kām-rān olmış çerāġānuñ senüñ
Baña beñzerse eger heb ber-murād itdüklerüñ

Faḳrile ḳāni'lerüz senden kim ister devleti
Gördük āḫir n'oldılar ol Key-ḳubād itdüklerüñ

Çārsū-yı 'ārifāndan çıḳma ey dellāl-ı 'ışḳ
Heb metā'-ı āteş-i ġamdur mezād itdüklerüñ

(3b) vīrānesin gördük : vīrāne gördük S.

Şāhid-i kām alṣalar āġūşa dīv-i ḥüzn olur
Fevzī-i vaḳf-ı ġama beñzerse şād itdüklerüñ

96

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

M.41b Çekdi tīġın nergis-i ḫūn-ḫˇāresi bir kimsenüñ
Ḫaste-dil oldı yine ṣad pāresi bir kimsenüñ

Keşf-i rāz itmekde cānum daḫı nā-maḥrem gelür
Kimse bilmez oldıġum āvāresi bir kimsenüñ

Dāġlardur ṣanmañuz yer yer görüp efkārını
Sīnem āmāc eyledi neẓẓāresi bir kimsenüñ

Dil ḥaremgāhında pāy-ı çāra pür-elmās olur
Gelmesün söyleñ benem bī-çāresi bir kimsenüñ

Ben ki mest-i bāde-i neẓẓāre-i çeşmānıyam
İki cāmumdur iki seḥḥāresi bir kimsenüñ

S.31b Ānuñçün cān atar pervānegān-ı ʿışḳ aña
Reşk-i şemʿ-i Ṭūrdur ruḫsāresi bir kimsenüñ

Var mı ālemde Ḫudā hem şūḫ hem ġaflet-nihād
Dil-ber-i Fevzī gibi meh-pāresi bir kimsenüñ

(7b) meh-pāresi: meh-bāresi S.

97

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Cevrüñle ki eşküm güher itdüñ gitdüñ
Cānā nʿaceb ḫoş es̱er itdüñ gitdüñ

SÇ.23a Üftādelerüñ gūşe-be-gūşe aġlar
Sen nāz iderek ḫandeler itdüñ gitdüñ

Çoḳ ḫūnī var ammā saña beñzer yoḳdur
Ḫūn-rīzi bī-naḳş-ı ḥacer itdüñ gitdüñ

Seyl-āb-ı sirişküm aḳıdup hecrüñle
Mir’āt-ı dilüm pür-keder itdüñ gitdüñ

Dünyāya ṣıġışmaz ḳıṣaṣ-ı bī-dāduñ
Bāb-ı keremi muḫtaṣar itdüñ gitdüñ

Aġyārı yine rāżī-i vaṣl itdüñ līk
Fevzīye göreydüñ neler itdüñ gitdüñ

Fī-Ḥarfi'l- Lām

98

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ey māye-dih-i tīzī-i şemşīr-i teġāfül
Tā key idesin āşıḳı dil-gīr-i teġāfül

Baş ḳurtaramaz Rüstem olursa daḫı ʿāşıḳ
Ḥaḳḳında ki çeşmüñ ide tedbīr-i teġāfül

Ümmīd-i neẓāre nic'ider ḫaste göñül kim
Heb çīn-i cebīn itmede tefsīr-i teġāfül

Nāsūr iderüz raḥmeti kāfūr-ı naẓāra
Ol mertebe kār itdi dile tīr-i teġāfül

Ṭāḳat getürür mi hele baḳ naẓra ki Fevzī
Çeşmüñ ṭutalum eyledi taḳṣīr-i teġāfül

99

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Hem göñül kāfir elinde hem bahā mümkin degül
Āh kim zencīr-i zülfüñden rehā mümkin degül

Gazel 98, M.'de yoktur.

(3a) nic'ider : metinde nice ider yazılmıştır. // ḫaste : ḥaste SÇ.

Eyleseñ arż-ı cemāl ʿāşıḳlaruñ bī-iḫtiyār
Saña ḳurbān olmamaḳ ey meh-liḳā mümkin degül

S.32a, SÇ.23b ʿIyd gelmiş gelmemiş şādī vü ġam yeksān gelür
Ḫaste cāna kim senüñle merḥabā mümkin degül

Merhemüñ żāyiʿ olur elmās sūd it yāremi
Zaḫm-ı nāsūra ḫod ey ʿĪsī devā mümkin degül

Her gül-i taṣvīri yüz biñ ḫār-ı yeʾsi gösterür
Ḥayf bālīn-i ümīde ittikā mümkin degül

Bezme gel seyr eyle feyż-i luṭf-i gülşen neydügin
Ey diyen bu bāġda kesb-i hevā mümkin degül

Ol perī ṣaydına Fevzī gerçi himmet eylemiş
Bilmezüz taḳdīri ammā ġālibā mümkin degül

Fī-Ḥarfi'l- Mīm

100

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün

Yine cām-ı zehr-nūşum yine ġarra-mest-i ʿışḳam
N'ola farḳ-ı ʿarşa ḳonsam ki ġubār-ı pest-i ʿışḳam

Gazel 99-100, M.'de yoktur.

Bu felek rıżāsı ile döneyor ḳıyās itmeñ
Ṣavılur güẕer-gehümden ki dilīr-i mest-i ʿışḳam

Iracıḳdan eyler oldam dil ü hūşa merḥabālar
N’ola güm-reh olsam āḫir ki ʿinān be-dest-i ʿışḳam

Nice pend-i nāṣıḥ itsün es̱er-i şerāre dilde
Ki esīr-i zülf-i ʿuzzā vü ṣanem-perest-i ʿışḳam

N’ola reşkile olursa baña rūḥ-ı Ḳays pey-rev
Ki bu deşt-gehden Fevzī yine ḥabīb ü dest-i ʿışḳam

101

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Zāhid beni ẓann itme ki tecrīd-perestem
Ālüfte-i āyīne-i Cemşīd-perestem

Kārum heme rū-mālī-i dergāh-ı muġāndur
Düşmān-ı riyā ṣādıḳ-ı tevḥīd-perestem

SÇ.24a Cām elde hevā serde ṣanem dilde muḥaṣṣal
Ben dāġ-ı dil-i ṣūfī-i taḳlīd-perestem

Tā ẕerre-i mihr-i ruḫ-ı tāb-efgen-i yāram
Ben vech-i münāsible o ḫūrşīd-perestem

(5b) deşt-gehde : deşt-gehden S.

Gazel 101, M.’de yoktur.

Ben Fevzī-i minnet nekeş-i çarḫam anuñçün
Hicrān-ṭalebem fürḳat-i cāvīd-perestem

102

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

S.32b Ne ʿālim ü ne zāhid-i seccāde-nişestüm
Ben bülbül-i ḫūnīn naġam-ı bāl-i şikestüm

Āġūş-ı ḫayālümde gehī ol büt-i tersā
Geh ḫūn-ı cigerle ṭolu peymāne be-destem

Evc-i felek-i maʿrifete mihr-i münīrem
Ṣūretde belī ẕerre-mis̱ālem daḫı pestem

Gūş eylemem ey ṣūfī ḳo efsāneyi sen de
Maḥşerde de ol şūḫla ben dāmen ü destem

Fevzī bize huşyār diyü ṭaʿn ider ammā
Çeşmüñ bilür ey şūḫ ki ben mest-i elestem

103

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

İtdi āmāc-ı ḫadeng-i ġamı ol meh-pārem
Tāzelendi yine göñlümdeki eski yārem

Gazel102-103, M.'de yoktur.

Çekdi şemşīr-i nigāh-ı ġazab-ālūdın o şūḫ
Gitdi şimden gerü elden bu dil-i ṣad pārem

Mübtelāsına ḥavāle idicek ḫançerini
Āġūş-ı cāna alur anı dil-i āvārem

Ol ḳadar itdi beni tāb-ı teġāfül bī-tāb
Ḳaldı nā-çār tekā-pū-yı mededde çārem

Sen de inṣāf ḳıl ey Fevzī-i temyīz-penāh
Ġayrı dil-berlere beñzer mi benüm meh-pārem

104

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

SÇ.24b Dil-i ġam-perverüm ṣad laḫt iderse cevrüñ āh itmem
Ben ey meh-çehre rūy-ı ʿışḳı āhumla siyāh itmem

Ḫayāl-i şemʿ-i ruḫsāruñla şeb-tār-ı firāḳ içre
Cebīn-sāy ile gelse iltifāt-ı mihr ü māh itmem

Ne deñlü genc-i dil pür gevher-i derdüñse de ey şūḫ
Dür-i eşküm yine şāh-ı ġama zīb-i külāh itmem

Gazel104, M.'de yoktur.

(1b) meh-çehre : gül-çehre S.

O deñlü ẕevḳ-yāb-ı derdiñem cānā helāk olsam
Mesīḥ iḥyā içün biñ kez niyāz itse nigāh itmem

Ben ol pervāne-meşreb murġ-ı pür-sūzam ki ʿışḳuñda
Vücūdum ġarḳ-ı āteş eylerüm fikr-i tebāh itmem

O ʿAnḳā-ṭıynetem pāyıma gelse şāhid-i iḳbāl
Degül iḳbāl-i dil dest-i nigāhum būsegāh itmem

Beni ey pür-cefā Fevzī-veş āh eyler ḳıyās itme
Ben ol Vāmıḳ-pesend-i mürşid-i ʿışḳam günāh itmem

105

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

S.33a Ġam-ı ʿışḳuñla ey nā-mihribān maʿmūrdur göñlüm
Anuñçün gül gibi şām ü seḥer mesrūrdur göñlüm

H̬ayāl-i bāde-i ʿaḳs-i lebüñ anı h̬arāb itmiş
Eger āh eylese incinme kim maʿẕūrdur göñlüm

Meger ki nergis-i bīmāruñ olmış sāḳī-i meclis
Ki böyle bāde-i dūşīneden mah̬mūrdur göñlüm

O deñlü zah̬m-ābād-ı h̬adeng-i ġamzeñ olmuş kim
Ḳıyās eyler görenler h̬āne-i zenbūrdur göñlüm

Gazel 105, M.'de yoktur.

Olaldan cām-ı dilde pertev-endāz ʿaks-i ruḫsāruñ
Mis̱āl-i āfitāb-ı cām-ı Cem-i pür-nūrdur göñlüm

Cebīn-sā görseñ ʿayb itme anı deyr içre ey Fevzī
ʿİnān-ı iḫtiyār elde degül mecbūrdur göñlüm

106

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

SÇ.25a Bāde-i ʿışḳı ezel bezminde tā nūş eyledüm
Bī-muhābā sāḳī-i derdüñ der-āġūş eyledüm

Naġme-i şerḥ-i leb-i mey-gūnuña āġāz idüb
Bāde-i reşkile ehl-i zühdi ser-ḫoş eyledüm

Āteşe ḳıldum ḥavāle heb taʿalluḳ-gerdesin
Rind-i bī-pervā-yı hūşı ḫāne ber-dūş eyledüm

Kaʿbeden çıḳdum künişt-i ʿışḳı mesken baġladum
Ṭarz-ı ḫāṣam penbe-i dāġ-ı dil-i hūş eyledüm

Tā ki zīb-efzā-yı nüh ṣarḥ-ı berīn çarḫ ola
Gūş-ı Nāhīde dür-i naẓmum bīnā-gūş eyledüm

Şöyle ṣaldı pençe-i hicrānı Fevzī rūzigār
Derd-i māder-zād-ı ʿışḳı heb ferāmūş eyledüm

Gazel106, M.'de yoktur.

107*

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Fiġān ki bülbül idüm verd-i terden ayrıldum
Hümā-yı devlet idüm bāl ü perden ayrıldum

Tekellüm itmege yoḳ çāre gerçi ṭūṭīyem
Bugün hem āyīneden hem şekerden ayrıldum

Mis̱āl-i genc nice olmayam ḫarāb ü yebāb
İki cihāna deger bir güherden ayrıldum

Ġubār-ı pāyını kim tūtiyā-yı çeşmüm idi
Güm eyledüm yine nūr-ı baṣardan ayrıldum

Taʿaccüb eyler idüñ Fevzī ṣāġ ḳaldıġuma
Göreydüñ ʿālem içinde nelerden ayrıldum

108

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

S.33b Fiġānı terk idüp ey dil āyīne başlayalum
O köhne resmi ḳoyup nev-zemīne başlayalum

Gazel 107-108, M.'de yoktur.

* Bu gazel, Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar, **Mecmu'a-i Eş'âr** 1972 nolu eserin 6b sayfasında da bulunmaktadır.

Füsūn-ı çeşmini ol fitne-bāruñ itsün şerḥ
Niyāz-ı ḫāme-i siḥr-āferīne başlayalum

SÇ.25b Nigāh-ı şefḳatine şāyed olavuz maẓhar
Müjeyle rūbī-i ḫāk-i rehine başlayalum

Dirīġ idüp bize emzirmez ise laᶜl-i lebin
Tenezzül eyleyelüm sīnesine başlayalum

Görüp ẓuhūr-ı vefā-nāme-i ḫaṭın ne dimiş
Vefā-yı Fevzī-i zār ü ḥazīne başlayalum

109

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

ᶜAḳla heves-i Leylī-i zülfüñ bedel aldum
Mecnūnam o sevdā ile ṭūl-ı emel aldum

Bu deste-i dūdın başumda degül āhum
Rezm-i ser-i ṭurreñde dilīrāne tel aldum

Ger ḫān-ḳah-ı ᶜışḳda şeyḫ olsam ᶜaceb mi
Bu tekyede ben Ḳays-ı maḥabbetden el aldum

Dil gevherin ol laᶜl-i şeker-ḫande degişdüm
المنة لله ki niᶜamü'l-bedel aldum

Gazel 109, M.'de yoktur.

Bir nīm-nigāh itmeñ içün cānumı virdüm
Ben naḳd-i ḥayātumla şarāb-ı ecel aldum

Minnet-keş-i sāḳī olımam ey dil-i şeydā
Ben cām-ı ṣafā-baḫş-ı Cemi tā ezel aldum

Fevzī kim ider ḥıṭṭa-i maʿnāya tenezzül
Ben mülket-i iʿcāzı bugün bī-cedel aldum

Fī-Ḥarfi'n- Nūn

110

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ne bitsün şūrezār-ı ālemüñ kişt-i fenāsından
Ne taḥṣīl itsün ādem dehrde ġayrı belāsından

Ne feyż kesb ider gülzār-ı dehrüñ ehl-i ʿışḳ āḫir
Ṣudāʿ peydā olur gūş-ı hezārānı nevāsından

SÇ.26a Felekden ḥüsn-i neẓẓāre ümīd itsün mi ʿāḳil kim
Sebel-peyveste seylān ide çeşm-i rūşenāsından

Derūnum yaḳsa sūz-ı ḥasret ʿaṭşān olmam ol deñlü
Kibār-ı devletüñ ḳandum zülāl-i ilticāsından

Gazel 110, M.'de yoktur.

S.34a Felek şimden gerü tā ʿarşa pertāb eylesün tācın
Çeküldüm manṣıbından kām-ı dilden müddeʿāsından

Ṭutup semt-i ġamı heb māsivāya püşt-i pā urdum
Geçenler böyle geçsün ālemüñ ẕevḳ ü ṣafāsından

Yiter ḫilʿat baña zaḫm üzre zaḫm u dāġ dāġ üzre
Uṣandum ḥāṣılı dehrüñ ʿabāsından ḳabāsından

Murāda nāʾil olsun tek sipihr ehl-i dil-i düşmen
Derūn-ı dildeki derd ü ġamuñ geçdüm devāsından

Ṭoḳanmış ḫāṭır-ı nā-şādına var ise çarḫ-ı dūn
Cihān pür-şuʿle oldı Fevzīnüñ berḳ-i edāsından

111

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Nice bir dāsitān-ı Ḳays ile Ferhād söylensün
Birāz da ḳıṣṣa-i cān-ı belā-muʿtād söylensün

Yeñiden nām-zād-ı bikr-i ġamdur sūrı var göñlüñ
Miḥen yārānı gelmez mi mübārek-bād söylensün

Yiter ey bü'l-heves taṣdīʿi ḳo lāf-ı ʿadāletle
Ser-i dest-i felekden irişen bī-dād söylesün

Gazel 111, M.'de yoktur.

Bugün maġlūb-ı çarḫuz hā hüner yirde ḳarār itsün
Ḥużūr-ı ḳāżī-i maḥşerde ferdā dād söylensün

Belā-yı cān-ı Eyyūbī çıḳar encām-ı Yaʿḳūba
Hele bir kerre derd-i Fevzī-i nā-şād söylensün

112

Müfteʿilün Mefāʿilün Müfteʿilün Mefāʿilün

Sen gül-i ḫār-ülfete nevbet-i nāz degmesün
Tā dil-i nāle ʿādete sehm-i niyāz degmesün

SÇ.26b Ber-zede itme ṭurreñi açma niḳāb-ı rūyuñı
Rūyuña āh-ı ḥasret-i sīne-güdāz degmesün

Bes ki ṭavāf-ı Kaʿbe-i kūyuñı eyledüm fūya
Ḥaşre degin dimāġuma būy-ı ḥicāz degmesün

Selḫe Nesīmī-veş rıżā virdi ḥaḳīḳat içre dil
Tek hevesi ayaġına nīş-i mecāz degmesün

Çün dil-i Fevzī beste-i silsile-i cünūn olur
Söyleñ o zülf-i pür ḫama şāne-i āz degmesün

(5a) çıḳar : çıḳa S.

Gazel 112, M.'de yoktur.

(5a) silsile-i cünūn : silsile cünūn S.

113

Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün Müstefᶜilün

Çoḳ görmiş ehl-i dillerüñ meyle sürūd itdüklerin
Şeyḫ añmaz ammā kendinüñ şürbü'l-yahūd itdüklerin

S.34b ᶜAṣruñ mürīd ü mürşidi ḥāl ehli olmaḳ var ki biz
Farḳ-ı ḳıbāb-ı aṭlasa gördük ṣuᶜūd itdüklerin

Ṣūfī daḫı bilmez nede pinhāndur nūr-ı Ḫudā
Küfr añlamış ᶜuşşāḳuñ ol māha sücūd itdüklerin

Ol ḳavmüñ āb-ı rūyıyuz kim beyᶜgāh-ı cānda
Şekl-i ziyāna ḳoydılar maᶜnāda sūd itdüklerin

Fevzī-i meftūn-ı vefā bilmez nedür ẕevk ü ṣafā
Lehv añlar ᶜuşşāḳuñ saña maḥv-ı vücūd itdüklerin

114

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Bu ḥüsnle yā lāle-i ḥamrā-yı İremsin
Yā ġonca-i nev-bāde-i gülzār-ı ḳıdemsin

Yüz sürse n'ola pāyüñe ḫūbān-ı zamāne
Sen evc-i ḥüsnde meh-i seyyāre ḥaşemsin

Gazel 113-114, M.'de yoktur.

ʿĪsī-i zamānsın dem-i cān-baḫş ile ammā
Bu çeşm-i siyeh-mest ile de peyk-i ʿademsin

Mirrīḫ-ṣıfat māʾil-i ḫūn ise de ġamzeñ
Ġam yoḳ ki bu leble güzelüm ʿĪsī-şiyemsin

SÇ.27a Bu ṭabʿ ile maḥsūd-ı cihān olsañ ʿaceb mi
Fevzī-i ʿIrāḳ u ʿArab u Rūm u ʿAcemsin

115

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ne mesrūr-ı viṣālüñdür ne hecrüñle olur maḥzūn
Ġamuñla deşt-i ḥayretde gezer şimdi dil-i Mecnūn

Ne bende düşdi görseñ ya ne ḳara günlere ḳaldı
Olaldan zülf-i müşg-āsā-yı dildara göñül meftūn

Bu semtüñ sāliki elbette çeşmüm gibi ḳān aġlar
ʿAceb ʿālemde olmış var mı yā Rabb ʿışḳdan memnūn

Ney-i dil nālede cān muṭribi taḳsīm-i zārīde
Ki sāḳīsüz olan bezm-i firāḳ içre budur ḳānūn

Cemāli seyrine cān atsañ ol yañ gösterür Fevzī
Zamān ḫūbānı şimdi deʾb-i ḥüsni ḳıldı dīger-gūn

Gazel 115, M.'de yoktur.

(3b) memnūn : mecnūn S.

116

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ne ķāmum üzre dönsün çarḫ ne baḫtum eŝer virsün
Serāy-ı cāna naķş-i derd-i dil-ber zīb ü fer virsün

Şehīdān-ı nigāhın bir daḫī iḥyā idem dirse
O meh ʿĪsī-i laʿline bu maʿnādan ḫaber virsün

S.35a Yiter sāķī-i çarḫ inṣāfsızlık eyledi tā key
Ele peymāne-i pür-mey baña ḫūn-ı ciger virsün

Geçer nüh-ṭabla-ı pehlūsın āḫir tīr-i āh-ı dil
Gerek mihr ü mehin birbirine ķatsun siper virsün

Ser-i müjgānı Fevzīnüñ ciger ķanıyla zeyn olmuş
Zamāndur şāḫ-sār-ı naḫl-i ümmīdi ŝemer virsün

117

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

İtmez ḥaẕer āh-ı dil-i ġam-perverimüzden
Dūzaḫ ṣaķınurken şerer-i kem-terimüzden

SÇ.27b Ḫurşīd-i cihān itse revā şuʿle gedāyı
Ṣad minnetle şuʿle-i dāġ-ı serimüzden

Gazel 116-117, M.'de yoktur.

Mestūrī-i nergislerine itme taʿaccüb
Mestāne yatur nūş ideli sāġarımuzdan

Mümkin mi kenār-āver-i ümmīd ola dil kim
Nevmīdi ḳaçar tīregī-i aḫterimüzden

Fevzī gibi biz şekve-i yār itmezüz ey dil
Biz cānile ḫoşnūduz o sīmīn-berimüzden

118

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Dāġlar dilde bedīd olmada ḫırmen ḫırmen
Sīnede āteş-i hicrān ise külḫan külḫan

Her seḥer reh-güẕerinde o şehe ʿişve gerek
Gevherin dīde-niṣār itmede dāmen dāmen

Bulmaduḳ zülfine meftūn olalı göñlümizi
Araduḳ gerçi o dīvāneyi mesken mesken

Nice terk ide hezār-ı ġamı bāġ-ı dilümi
Görinür dāġ ile her gūşesi gülşen gülşen

Olmasa çeşm-i dil-i Fevzīden ol şūḫ nihān
Ḳıldı tīr-i nigehi cismini revzen revzen

Gazel 118, M.'de yoktur.

119

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Ẓann itme göñül gül gibi ḫandān olacaḳsın
Şimden gerü bülbül gibi nālān olacaḳsın

Eyyām-ı ġam-ı fürḳat ola saña mübārek
Tāb ü tef-i hicrān ile sūzān olacaḳsın

Bilmez mi idüñ Leylī-i zülfine ki düşdüñ
Mecnūn-ṣıfat bī-ser ü sāmān olacaḳsın

S.35b Ey ḫaṭṭına meftūnluġımı ʿayb gören dost
Sen daḫı o esrār ile ḥayrān olacaḳsın

SÇ.28a Ẓann itme bu heyʾetde ḳala gerdişüñ ey çarḫ
Āḫir dil-i Fevzī gibi vīrān olacaḳsın

120

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Ḳo tāb-ı mihrüñ ile sīne dāġ dāġ olsun
Ki her biri şeb-i hecrüñde bir çerāġ olsun

Şu resme sīnemi pür-zaḫm-ı ḫançer-i sitem it
Şüküfte güller ile reşk-i çār-bāġ olsun

Gazel 119-120, M.'de yoktur.

Şarāb-ı ḫūn ile cām-ı dili ṭolu itdüm
Ki bezm-i miḥnete şāyeste bir ayāġ olsun

Ḫayāl-i laʿl-i leb-i dil-rübā ile mestüz
Olursa bādeye şimden gerü yasāġ olsun

Birāz da sīne-i Fevzīyi ḫançer-āmāc it
Benüm gibi o da bī-tāb ü bī-dimāġ olsun

121

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Perīşān eyle zülfüñ tā ki sünbül çāk çāk olsun
Nigāh it ḫışm ile ʿālem helāk-ender-helāk olsun

Senüñdür heb metāʿ-ı cān ü dil biz andan el çekdük
Nemüz var k'anda bir ʿırḳ-ı cevāz iştirāk olsun

Raḳībüñ rūḥını meskende taḫyīr eyledük varsun
Yā farḳ-ı nüh-sipihr olsun ya zīr-i heft-ḫāk olsun

Müheyyā bezm ü mīnā-yı dil ü yārān-ı miḥnet heb
Meded sāḳī-i ġam gelsün yetişsün sīne-çāk olsun

Şehīd it Fevzī-i Mecnūnı ey Leylī ne olmaḳ var
Ḳo aġyār-ı vefā-düşmen ḥasedden çāk çāk olsun

Gazel 121, M.'de yoktur.

(2b) ʿırḳ-ı : ġırḳ-ı SÇ.

122

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Çeşmini söyletmeyen dil-bāz bilmez neydügin
Ġamzesin gūş itmeyin ġammāz bilmez neydügin

SÇ.28b Görmeyen ḫālin miyān-ı şuʿle-i ruḫsārda
Hindū-yı bī-bāk-i āteş-bāz bilmez neydügin

Ser-te-ser eṭfāl-i fitne mekri andan ögrenür
Ol füsūn-perdāz ammā nāz bilmez neydügin

Bülbül-i ḫoş-kār-ı bāġ-ı mūsiḳīdür gerçi līk
Būselikden bī-ḫaber şehnāz bilmez neydügin

S.36a Duydılar nāz u niyāzın ġamzesiyle göñlümüñ
Nev-ṭırāz-ı nāz ketm-i rāz bilmez neydügin

Ṣaʿve-i dil cān atar ser-pençe-i müjgānına
Şāhīn-i çeşmi per ü pervāz bilmez neydügin

Bī-hūde ṣaldum viṣāli ṣaydına bāz-ı dili
Bu ʿıyāndur kim hümā şeh-bāz bilmez neydügin

Zādegān-ı ṭabʿ-ı Fevzīden ḫaberdar olmayan
Nükte-i siḥr ü siḥr-perdāz bilmez neydügin

Gazel 122, M.'de yoktur.

123

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilātün

Göñül zülāle heves itme āb-ı nāb dururken
Dehān-ı dil-beri ḳo cām-ı pür-ḥabāb dururken

O bī-vefāya göñül virmenüñ ne ḥüsnini gördüñ
Cihānda şūḫ-ı vefā-pīşe bī-ḥisāb dururken

O bezmi görmek olur mı ki sāḳī laʿl ṣuna mest
Elümde gül gibi peymāne-i şarāb dururken

Hedef ḳarīn olımaz tīr-i ḫˇāhiş-i dil-i ʿāşıḳ
Felekde nüh-siper-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb dururken

Müjeñ ne dergehe cārūb idersin ey dil-i şeydā
Cihānda pīr-i muġān ol felek-cenāb dururken

Ṣaḳın ḳo daʿvī-i ser-bāzıñı bī-nām viremezsin
Feżā-yı ʿışḳda Fevzī-i dil-ḫarāb dururken

Gazel 123, M.'de yoktur.

SÇ.29a **Fī-Ḥarfi'l-Vāv**

124

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Elümde lāle-i gül-gūn ṣanma cām-ı meydür bu
Dil-i sengīn-i yārı nerm ider bir ṭurfa şeydür bu

Açılsa ger gülistān-ı ʿademde açılur mis̱li
Gül-i nev-bāde-i gülzār-ı ṣayf ü bāġ-ı deydür bu

Güm itme nāmuñı saʿy it sülūk-ı rāh-ı rindāna
Bu zāhid bāʿis̱-i ẕikr-i Cem ü Dārā vü Keydür bu

Riyā dībāsına ġarḳ itme ṣūfī şāhid-i zühdüñ
ʿAbā-yı tevbe-pūş olduḳda biñ ḳat andan eydür bu

Semend-i ṭabʿumuñ Fevzī peyin görmek ne mümkindür
Feżā-yı maʿnāda zīrā reh-i iʿcāz-ı ṭaydur bu

Fī-Ḥarfi'l-Hāʾ

125

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

S.36b Göñül göñül-şiken-i zülf-i yāre aldanma
Ṣaḳın ṣaḳın girih ü naḳş-ı māra aldanma

Gazel 124-125, M.'de yoktur.

Netīcesi yine bī-hūşīdür o sevdānuñ
Ḥaẕer ġubār-ı ḫaṭ-ı müşk-bāra aldanma

Ne deñlü rūy-ı dil ʿarż itse pīr-i dehr saña
Fesānedür ṣaḳın ol nā-bekāra aldanma

Meşāmm-ı cānuña būy-ı vefā da irgürse
Vücūd virme meded rūzigāra aldanma

Murādı dāġ u cefā itmedür seni Fevzī
Nigāh iderse de ol şīvekāra aldanma

126

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Evvel endīşeñi ḫūrşīd-ṣıfat ṣāf eyle
Ṣoñra ol māha göñül kendiñi vaṣṣāf eyle

SÇ.29b Güher-i eşk ile alınmaz ise kāle-i vaṣl
Sen bu bāzārda cān gencini itlāf eyle

Bār-i hecrüñ ki dütā eyledi püşt-i felegi
Dil bu żaʿfile çeker mi anı inṣāf eyle

(3a) pīr-i : per-i S.

(5a) dāġ u cefā : dāġ-ı cefā SÇ.

Gazel 126, M.'de yoktur.

Pençeñ irerse ger ey bāz-ı dil ol ʿAnḳāya
Āşiyāneñ yüri tā küngüre-i Ḳāf eyle

Gülşen-i yāre eger uġrar iseñ bād-ı ṣabā
Cān-ı Fevzīmüzi ol ġoncaya itḥāf eyle

127

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Gül-ruḫlaruñ ʿarż eyle cihāna kerem eyle
Ser-tā-be-ḳadem ʿālemi bāġ-ı İrem eyle

Ṣun sāġar-ı laʿlüñ dili ser-mest ü ḫarāb it
Endām-ı ġam u miḥneti vaḳf-ı elem eyle

ʿUşşāḳuña vir saʿy u ṭavāf itmege ruḫṣat
Ey āfet-i cān kūyuñı reşk-i ḥarem eyle

Der-kār-ı dil-i bülbülüñ ol ey gül-i ālüm
Geh luṭfile şād eyle anı geh sitem eyle

Tā pīçe gele mār-ı ġamuñ reşkle dilde
Her tār-ı siyeh zülfüñi bir gūne ḫam eyle

Bir laḥẓa elüñden ḳoma dāmān-ı celāli
Ebrūlarıñı ḫışm ile tīġ-i dü-dem eyle

(5a) uġrar iseñ: uġrarısañ SÇ.

Gazel 127, M.'de yoktur.

Ḳalmaz ebedī böyle ṭarāvetle bu gülşen
Ey bülbül-i dil şām ü seḥer ṭurma dem eyle

S.37a Ben żāmin-i vaṣl olayum ey Fevzī hemān sen
ᶜIşḳında o şūḫuñ dili s̱ābit-ḳadem eyle

128

Mefᶜūlü Fāᶜilātün Mefᶜūlü Fāᶜilātün

Aldı ḫoş aġzı dādın dil-dād söyleyince
Zindān-ı hecre girdi nā-şād söyleyince

SÇ.30a Biñ başlu olsa bir dil olmaz ḫalāṣ-ı tīġi
Ol şāh-ı bī-taraḥḥum cellād söyleyince

Ser-ᶜasker-i nigāhı dil fetḥi ᶜazmin itse
Ṣad ceyş-i fitne ḳalḳar imdād söyleyince

Sūz-ı edāyı gör kim kānūn-ı laᶜl-i terden
Ḳandīl-i cānı ḳıldı īḳād söyleyince

Yā Rabb ne sırdır ol leb ḳılsa beyān-ı maṭlab
Eyler göñülde biñ teb īcād söyleyince

Ey Fevzī Nāᶜilīye pey-revlik olmaz ammā
Böyle naẓīre söyler üstād söyleyince

Gazel 128, M.'de yoktur.

129

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilātün

Serümde dāġ-ı ter ü dilde ārzū tāze
Gül ü hevāmuzı seyr it o tāze bū tāze

Ayırmasam n'ola dāġ-ı dilümden ʿaks-i ruḫuñ
Laṭīf olur iki gül k'ola rū-be-rū tāze

Ṭaraf ṭaraf nigehüñ dilde yāre açmaḳda
Açılmada gül-i gülzār sū-be-sū tāze

Yine cünūnumı depretti Leylī-i zülfüñ
Lisān-ı ḫalḳa yine düşdi güft ü gū tāze

Cünūnuma yiter ey Fevzī bu iki şāhid
Serümde dāġ-ı ter ü dilde ārzū tāze

130

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Açıldı ġonca-i dāġ-ı derūn bād-ı maḥabbetle
Yetişdük nev-bahār-ı ʿışḳa imdād-ı maḥabbetle

Nişīmengāhımuzdan seyr-i heft-iḳlīm-i ġam ḳılduḳ
ʿAceb ḳaṭʿ-ı merātib itdük irşād-ı maḥabbetle

Gazel 129-130, M.'de yoktur.

Göñül ḫayli zamāndur ders-i ʿışḳı neşr ider ammā
Keşā-keşden daḫı ḳurtılmaz üstād-ı maḥabbetle

SÇ.30b Reg-i cānına urdı tīşesin ʿārından āḫir dem
Görüşdük bī-sütūn-ı ġamda Ferhād-ı maḥabbetle

S.37b Nice mest-i maḥabbet olmayam bu deyrde inṣāf
Ki hem-peymāneyem Fevzī-i ber-bād-ı maḥabbetle

131

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Ḥazīn-i hecr olan dil vaṣl ile mesrūr olur ṣanma
Ne deñlü şemʿ-i mübtell yaḳıla pür-nūr olur ṣanma

Vedāʿ ḳıl ey ferāḥ ṣaḥn-ı dil-i ġam-naḳş-ı bīmārı
Ḫarāb-ābād-ı fürḳat bir daḫı maʿmūr olur ṣanma

Teʾemmülsüz maḥabbet ayaġına urma dest ey dil
Bu bezmüñ mesti tā ḥaşr ayılup maḫmūr olur ṣanma

Yaḳarsañ dāġ-ı cānuñ bāri kānūn-ı belādan yaḳ
Ki her bir nīm-mürde şemʿ şemʿ-i Ṭūr olur ṣanma

M.53a Nevā ẓann itdigüñ heb nāle-i ehl-i taẓallümdür
Bu şīven-zārda ey Fevzī ṣıyt-ı sūr olur ṣanma

Gazel 131, 1-4. beyitler M.’de yoktur.

132

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilātün

Ne sūz-ı dilde es̱er ḳaldı ne duʿā-yı seḥerde
Henüz nīş-i cefā kāviş eylemekde cigerde

Ġamı ṭabāyiʿa kim virdi yekke ṭaʿm-ı ḥalāvet
Mez̠āḳ-ı cānuma bir geldi neşve zehr ü şekerde

Bu deñlü cevr ile bilsem ne ola ḳaṣdı o şūḫuñ
Murādı gevher-i cān-ı ʿazīzüm ise naẓarda

Bizi ne bī-hūde taḫvīf ider caḥīm ile vāʿiẓ
Ki dāġum eyledi pinhān caḥīmi nīm-şererde

Peyām-ı ḳatl ile Fevzī hemīşe şād oluruz biz
Neşāṭ-ı ehl-i maḥabbet gelür bu resme ḫaberde

133

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Mefāʿīlün

SÇ.31a Eşkümi o ʿĪsī dem seyl-āb-ı dem itmekde
Bī-gāne ise her dem laʿ lile dem itmekde

ʿIşḳı kemeri belde tīr-i sitemi dilde
Ṣahbā-yı ġamı elde dil nūş-ı ġam itmekde

(4b) caḥīmi: caḥīm S.

Bārī o perī-zāda ḳılsa beni āzāde
Kim pāye-i bīdāda vażᶜ-ı ḳadem itmekde

Çıḳmaz daḫı ḫūrşīdüm ol devlet-i cāvīdüm
Ḥasret-i mey ümmīdüm ālūde-sem itmekde

5 Gör ṭāliᶜin aġyāruñ ḳoçmaḳda belin yārüñ
Ġam Fevzī-i bīmāruñ ḳaddini ḫam itmekde

134

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

S.38a, M.53b ᶜAcebdür bir zamān gül olmayup şebnemden āzürde
Benüm zaḫm-ı dilüm her dem olur merhemden āzürde

Göñül efġāna āġāz itse cān ḳalḳar semāᶜ eyler
Meger olmazmış ehl-i derd olan mātemden āzürde

İçen içsün tekellüfden berīdür bezmümüz sāḳī
Muḥaṣṣal olmaz ehl-i ẕevḳ vażᶜ-ı Cemden āzürde

ᶜAceb mi bizden ol āfet iderse dem-be-dem vaḥşet
Ki āhū peççegān elbet olur ādemden āzürde

5 İşitdüm k'olmuş ey Fevzī dil ne-şinās-ı ẕevḳ-i ġam
Ḫilāf-ı ᶜādet-i ᶜuşşāḳ o ᶜĪsī-demden āzürde

Fī-Ḥarfi'y- Yā᾿

135

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

Ṣabā şüküfte de itse gül-i ṣabūḥumuzı
Yine ḫamūş iderüz ᶜandelīb-i rūḥumuzı

Görelden āyīne-i dilde ᶜaks-i laᶜl-i lebin
Ne şekle girdi görüñ tevbe-i naṣūḥumuzı

SÇ.31b Ne ᶜālem itse gerek ᶜömri ṭut dırāz olmuş
Bu rūzigār ki girdāba ṣaldı Nūḥumuzı

O deñlü cilve-nümā söyleñ olmasun ḫūrşīd
K'olur ḳıyāmete bāᶜiṡ görürse yūḥumuzı

Olurdı bencileyin Fevzīmüz de muᶜciz-gū
İdeydi nūş eger cürᶜa-i fütūḥumuzı

136

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi
Mey ü maḥbūb ile seyr-i kenār eyyāmıdur şimdi

Gazel 136, 2-5. beyitler M.'de yoktur.

(1b) Mey ü maḥbūb : Mey-i maḥbūb S.

Açılsun ġonca-veş diller içülsün cām-ı mey sāḳī
Dem-i ᶜayş u ṭarab geşt ü güẕār eyyāmıdur şimdi

İrişse ṭāḳ-ı ᶜarşa āh-ı ᶜāşıḳ nāle-i bülbül
Yiridür faṣl-ı gül sūz-ı hezār eyyāmıdur şimdi

Ruḫ-ı dil-ber gibi güller ᶜaraḳ-rīz oldıġı demdür
Dil-i ᶜuşşāḳı iderse āh u zār eyyāmıdur şimdi

Açılsa hem-nevā-yı ṣad hezār olsa dil-i Fevzī
Dem-i gül sūz-ı bülbül nev-bahār eyyāmıdur şimdi

137

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Gül gibi tāze eyleyeli köhne dāġını
Murġ-ı dilüm ḳıvāma getürmiş dimāġını

S.38b Ġam şuᶜlesiyle şemᶜ-i dilüm ḳıldı ḫande-nāk
ᶜIşḳ ᶜalev-i ᶜaṭiyye uyardı çerāġını

Tā kim bu deştgāha ḳadem baṣdum ol gice
Mecnūn firār idüp ḳodı ṭās u ṭarāġını

Çāderlik eylemez mi bize saḳf-ı meykede
Mihr-i sipihr başına çalsun otaġını

Gazel 137, M.'de yoktur.

Zānūda sen büt olıcak elde gül-i ṣabūḥ
Ḥācet ne gezmege felegüñ bāġ u rāġını

SÇ.32a Fevzīye söyleñ eylemesün neşr-i āh-ı serd
Yeller ṣavurmaḳ üzredür ʿışḳuñ ocaġını

138

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Tā ki miʿmār-ı ezel miḥnet-sirişt itdi beni
Ser-kitāb-ı ʿışḳda fihris-nüvişt itdi beni

Sīne pür-dāġ itdi tāb-ı şuʿle-i ruḫsāresi
Tāze güllerle o meh reşk-i behişt itdi beni

Tā benümle hem-semāʿ oldı gice tevḥīdde
Āteş-i dāġ-ı dil-i aġyār zişt itdi beni

Feyż-yāb-ı iʿtikāf-ı mescid olmışken göñül
Şimdi ol büt sākin-i künc-i künişt itdi beni

ʿArṣa-i iʿcāzda Fevzī bugün ṭabʿ-ı dilīr
Püşt-i cān-ı düşmene zehr-āba ḫışt itdi beni

Gazel 138, M.'de yoktur.

139

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Dönelden bezm-i şevḳ-i leblerüñde cām-ı nevmīdi
Fiġān kim neşvesin yeksān buldı mātemi ʿīdi

Ḫayāl-i mihr-i ruḫsāruñ göñül çarḫında devr eyler
Ne ġam ömrümde görmezsem felekde rūy-ı ḫūrşīdi

Melāmet ehline hem-pāy olmaḳ gerçi müşkildür
Velī nā-çār olursañ ṭurma sür gül-gūn-ı taḳlīdi

Künişt ü Kaʿbeye gitmekde çünkim iḫtiyāruñ var
Hemān zünnār-bend ol āteşe yaḳ şāl-i terdīdi

Nevā-yı şiʿrüñ ey Fevzī irelden ḳubbe-i çarḫa
Mühim-sāz olmadı gūş itmege bir kimse Nāhīdi

ĠAZELİYYĀT'UL-FĀRİSİYYE

SÇ.32b 1
S.39a

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

وصالش دست داد و کیرم آنکه زیل هجرانرا
کنون بس دوستي دارم سپهر عکس کردانرا

Gazel 138 ve 139, M.'de yoktur.

Gazel 1, M.'de yoktur.

هواي زلفش از داري جنون نو بسر آور
كه عبرت مينكر در شاه عشق ابن كهنه سامانرا

مراكي روزى باشد شانه كبي كرد بوى آخر
صبار آول تكاپو دارد آن زلف پريشانرا

چنين رخصت مدد با غمزهات درنه بمحشر كه
بيارم چشم اشك آميز وخون آلوده دامانرا

بياد آراى غم احوال دكركون دل مارا
فراموشى بناشد عادت ديرينه يارانرا

كرت راه افتداى فوزى بمشهدكاه اهل درد
خدارا صد سلام ازمارسان ارواح اليشانرا

2

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

ازل كه تشنه لبى خط رند روح منست
عجب كه لعل غم اكنون مى صبوح منست

بدان قياس كن اى دوست بخم نحت مر
سياه كوكب چرخ عذاب يوح منست

چه باك اكر شكند سنك دهر كشتي بش
كه غوطه خوارئ محنت صفاى نوح منست

Gazel 2, M.'de yoktur.

بدیکری کن اکر پند بودت ای واعظ
مدام مست شدن توبهٔ نصوح منست

بطبع نازك فوزی روم می نازم
که شعرتازه زمینش غدای روح منست

3

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

خال رخسارهٔ غم تاب ده روز منست
زحل چرخ الم طالع فیروز منست

عشق لب تشنهٔ جام غم توبودولی
فیض ابن جام نصیب لب فروز منست

جسد اهل محبت نوشود دیبا و دست
خون زخم نکهت خلعت نوروز منست

بس که ریشم همه ناسور بودازمرهم
زهر بنهادمش ابن عافیت اندوز منست

هر کرابر دل و برسینه مشداي فوزی داغ
زشررباشی آه دل پرسوز منست

Gazel 3, M.'de yoktur.

(1a) خال : حال S.

4

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

S39b
بيابيا كبي كل داغ شنبه شادابست
مناز بلبل غم كابن نه رسمم اخبابست

يه اجتاج مرايا شراب لعل لبش
كه جان و دل زمي درد ساقي سيرابست

عجب مكن درش ارسجده كاه من باشد
يابردش نظرافكن چه طرفه محرابست

خدا چه بدو شبي كر تشبتي يابم
بساعدي كه نكاه صبا چونسيمابست

ققوقم نه زخود فوزي برجنون منشان
زيارئ دل پرتاب و چشم بي خوابست

5

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

اين خالست مكر نافهٔ آهوي يست اين
اين نه زلف سيهست آهوي‌هندويست اين

اين نه خطست و نه رخسار خوي آلوداست اين
سبزمزار و كل پرشبنم خوشبوي يست اين

Gazel 4 ve 5, M. ve SÇ.'de yoktur.

اين نه خشمست و نه لعل و نه دهانست اين
ساقي و يادمد جام جم وداروبست اين

اين نه آنست ونه ابرو نه قد موزونست
شعله و ماه نود طوبئ دلجويست اين

اين نه فوزيست نشعر و نه دوات نه كلك
ساحر و سحر حلال و چه وجادويست اين

6

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

نوايي طفل مهد خوبيده اي غمزمكن تيزي
سر شاه نكاهش را سزداين تاج خونريزي

كي افتد نوبت افسانه يا اهل چه يابل
كه خاص آمد بچشمانش لواي فتنه انكيزي

كمان ابروانش را اكر خميازمكش بيني
رهايي نيست ازتير قضا زنها ر مكرنزي

فتادئ درسراغ شحن كام ازپانميداني
بسي روزاست كردد يا دل من جنك دا ستيزي

اكر درحسبت دخوي فوزي افتدست كاري
بيابنكر بكرد استمان شمس تبريزي

Gazel 6, M. ve SÇ.'de yoktur.

I

KENDİ MEVLİDÜME VÜ LİḤYEME TĀRĪḪDÜR

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

S.40a Rind-i ser pāy-ı bürehne olıgör ey Fevzī
Ne belādur bu ḳadar bār-ı taḥammül ber-ser

Aḥmaḳ oldur ki ola meşġalesi ʿaḳliyyāt
Ḳīl ü ḳāl evveli vü āḫiri yoḳdan ne çıḳar

Felsefiyyātla Bū ʻAlī-i vaḳt olsañ
Raġbet itmez yine bir kimse saña ẕerre ḳadar

Hünerüñ ellisine kimse beş aḳçe virmez
Ḫar degülsin ki saña medrese iḥsān ideler

Ehl-i ṣanʿat olayum dirseñ o güçdür zīrā
Ustalar ādemi az şey içün erkāna çeker

Ya sipāhī vü ya yoldaş ya zaʿīm olsañ eger
Ne belā ikide bir derd-i mühimmāt-ı sefer

Ya müʾeẕẕīn ya imām olsañ o maʿḳūl idi līk
Seni isḳāṭ-ı ṣalˇāt aḳçesi gün ḳuzġun ider

Tarih I, SÇ.'de yoktur.

Tarih I, 1-21. beyitler M.'de yoktur.

Ḳāḍı olsañ ne olur yol kesiciyle farḳuñ
Rüşveti sensin alan nāʾibüñ ancaḳ ister

Vāʿiẓ ü ṣūfī vü şeyḫ olmaḳ ise emr-i muḥāl
Sende ne ẕevḳ ü riyā var ne taṣannuʿdan es̱er

Kātib olsañ giderek tābınadur miʿrācuñ
Şāʿir olsañ saña bī-meẕheb ü mülḥid dirler

İntisāb itseñ eger Ḥażret-i Monlāya daḫı
Nūr-ı çeşmüñ dükenince gice gündüz yaz der

Ya yūġa cānıña minnet yazı yazmaḳ ammā
Kişi islāmı müşevveş kölelerden ne çeker

Niʿam-ı mā-ḳabl başı irse eger keyvāna
Yine gitmez köle ḳısmından ebed deyn-i peder

Şeh-i dehriyye vezīrine nedīm olsañ da
Şuʿledür her biri āteş gibi insānı yaḳar

Ehl-i ḫıẕmet yanına varsañ o daḫı müşkil
Yidigüñ zehr-i sirişk-i fuḳarā şām ü seḥer

Māl-i mevrūs̱ gerek tā diyesin bismi'l-lāh
Naḳd-i hīçle ṭolu gencīne ḳodı saña peder

Kişi alnı deriyle kesb-i ḥelāl eyler līk
Biz bu żaʿfile ne ḥammāl oluruz ne rençber

Gūş-ı cān ile beni diñleriseñ el-ḥāṣıl
Bir sözüm var diyeyüm saña ki dünyāya deger

Sen sen ol ḫāk-i der-i pīr-i muġān ol rind ol
Bu cihān kimseye ḳalmaz saña dosdoġru ḫaber

S.40b Mey-i nāb olmasa zehr-i ġam ile ᶜişret ḳıl
Felegüñ körlügüne cūd ü seḫālar göster

Bize kec-rev felegüñ tā bu ḳadar nāzı nedür
Naḳd-i cān ü dil alur bilmezüz ammā ne ṣatar

M.62a Ṭāliᶜ ü baḫt ü felek cümlesi ber-bād olsun
Rind-i āzāde sere yārī-i dūnān n'eyler

Ġam yeme Fevzī ki Allāh kerīmü'ş-şāndur
Füżelā-yı selef الليلة حبلي didiler

Çarḫ-ı ṭāliᶜle keş-ā-keşde iken geldi nidā
Mevlid ü liḥyeñe tārīḫ ola ᶜarż ü maḥżar (1048-1070)

II

EYYŪBĪ ŞAʿBĀN DEDE-ZĀDE YAḤYĀ ÇELEBİNÜÑ ḪAṬṬINA TĀRĪḪDÜR

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

يكانه كوهر كان معارف
ريس زمزه امجد يحيي

چو خط مشكبيزش را رهاكرد
بر آمد بانك شدآباد يحيي

شنيدش فوزي دميكف تاريخ
خط معجم مبارك باد يحيي (1070)

III

KÜREKÇİ BAŞI-ZĀDE ʿABDU'L-LĀH ÇELEBİNÜÑ ḪAṬṬINA TĀRĪḪDÜR

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

Mümtāz-ı cihān āfet-i devrān ʿAbdu'l-lāh
Ḫaṭṭın ṣalıcaḳ itdi nice zāhidi güm-rāh

Tarih II ve III, SÇ.'de yoktur.

Ruḫsāreleri sīm ṭabaḳda iki güldür
Ol iki güli sünbüle ġarḳ eylemiş Allāh

Ḫaṭṭı es̱er-i şeh-per-i Cibrīl-i emīndür
Faḫr itmek içün ḫalḳa nümāyān ider ol māh

Yāḫud ḳalem-i ᶜibret ile çekdi felek ḫaṭṭ
Ḳalmaz idi manṣıb-ı cünūnı olañ āgāh

ᶜArż itmege ḥālin didi dīvānesi tārīḫ
Fevzīyi ḫaṭuñ künc-i belāya ḳodı nā-gāh (1070)

IV

M.62b **NİŞĀNCI PAŞANUÑ ÜSTİ YANINDA TERSĀNE EMĪNİ MUṢṬAFĀ AĠANUÑ ÇEŞMESİNE TĀRĪḪDÜR**

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

S.41a Semiyy-i faḫr-i ᶜālem Muṣṭafā Aġa o ṣāhib-cūd
Binā itdükde bu ᶜaynı dil-i ḫalḳa sürūr aḳdı

Ḫudā saᶜyini meşkūr ᶜömrin efzūn eylesün dāyim
Ki destinden degüldür āb-ı Kevs̱er ᶜayn-ı nūr aḳdı

T. IV, SÇ.'de yoktur.

(1b) dil-i M.'de yoktur.

(3a) tārīḫin : tārīḫ M.

(3b) çeşme-i āb-ı ṭahūr : çeşm-i-i āb-ı ṭahūr S.

Didi leb-teşneler ey Fevzī āb aḳduḳda tārīḫin
Benān-ı Muṣṭafādan çeşme-i āb-ı ṭahūr aḳdı (1070)

V

TOP-ḪĀNEDE ḲĀDİRĪLER ŞEYḪİ MUṢLİḤÜ'D-DĪN EFENDİNÜÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Muṣliḥü'd-dīn velī yaʿni ḳuṭbu'l-aḳṭāb
Emr-i ḥaḳḳıyla idüp dār-ı fenādan rıḥlet

Nevḥa-i mevti ile ṭoldı şu resme ʿālem
Ṣandılar Beyt-i ḥazān oldı bu dār-ı ḥayret

Ne beşer belki melekler de gelüp efġāna
Ṭutdılar mātemini itmege künc-i ʿuzlet

Çāk çāk olmaya ya n'eyleye Nāhīd-i felek
Raḳṣa girdükde o da raḳṣa gelürdi elbet

Ḥaḳ velī olduġına münkere besdür bürhān
Nāẓır-ı mihr-i cemālini alurdı dehşet

Ẕikri keyfiyyeti ol deñlü idi gūş idenüñ
Nūş-dārū gibi heb hūşın alurdı ḥayre

T. V, SÇ.'de yoktur.

Aña kim eyledi bu tekyede bir kerre nefes
Farḳ-ı tācına anuñ ḳondı hümā-yı devlet

M.63a Buña ḥayrān idi ᶜālemde fuḥūl-ı fużalā
Bir kelām itmez idi k'olmaya ᶜayn-ı ḥikmet

Gitdi şimden gerü ġarḳ ide Ḫudā raḥmetine
Bizi de eyleye sīrāb-ı zülāl-i vuṣlat

Didi tārīḫini Fevzī gibi bir eksükli
Muṣliḥü'd-dīne mürīd oldı heb ehl-i cennet (1068)

VI

ATBĀZĀRLI ḤÜSĀMÜ'D-DĪN ÇELEBİNÜÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Yiter ey çarḫ-ı ᶜadāvet yiter inṣāf olsun
Nice bir eyleyesin sīnede pinhān kīne

S.41b İntiḳām almaz isem dār-ı fenāda senden
Ḥāżır ol maḥkeme-i ḳāḍı-i yevmü'd-dīne

N'eyledüñ ᶜāḳibet'ül-emr Ḥüsām'üd-dīni
Nᶜaceb ḳıyduñ o maḫdūm-ı kerem-āyīne

T VI, SÇ.'de yoktur.

(8a) eyledi : eylemedi M.

Meskenin ḳaṣr-ı ᶜadem eyledüñ idüp taᶜcīl
Pāye-i şenbih-i ömrin ḳılaraḳ āẕīne

Nice ḳıyduñ o sebük-rūḥ-ı melek-ḫaṣlete kim
Doyamazdı kişi ḫulḳ-ı ḥüsn ü ḥilmine

Böyle mihmānını eyler mi müselmān helāk
Yoḳsa sizde bu mıdur ḳāᶜide-i dīrīne

Sen baña eyledigüñ ḫudᶜa-i bī-dād es̱eri
İtmedi Zāl ne Ferhāda ne ḫod Şīrīne

Sen de ber-bād olasın ḫāṭır-ı nā-şād gibi
Ne vücūduñdan es̱er bāḳī ḳala ne kīne

Fevzī tārīḫ-i vefātın didi bir eksükli
Künc-i ḫāk oldı mekān āh Ḥüsāmü'd-dīne (1072)

VII

M.63b GÜZELḤİṢĀRĪ ḪᵛOCA-ZĀDE ÇELEBİNÜÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

Ey çarḫ bu şīven ne bu mātem neden oldı
Var ise yine bir ḥades̱üñ var bu cihāna

Ṭoldı ḫas-ı mātemle derūn-ı yem-i fānī
Ayrıldı ṣadefden meger ol dürr-i yegāne

T. VII, SÇ.'de yoktur.

Āb-ı ruḫ-ı Aydın ili yaʿni Ḫˇoca-zāde
Kim rıḥletidür bāʿis̱ olan zār ü fiġāna

İnṣāf nice itmeyeyüm çarḫa ḫuṣūmet
Ḳıydı o kerem ṭıynete ol rūḥ-ı revāna

Zūr eyledi çāk itdi girībān-ı ḥayātın
Ne ḳıldı naẓar minnete ne emn ü amāna

Bir şūḫ idi bir ẕāt-ı şerīf idi ʿadīli
Ḥāşā gele bu ḫān-ḳah-ı żıyyıḳ mekāna

Bülbül gibi revnaḳ-dih idi gülşen-i cemʿe
Dem-baḫş idi her bir süḫanı ehl-i dilāna

Cemʿ olmış idi ḫaşmet ile meskenet anda
Yaḫşī idi yaḫşīye yamān idi yamāna

Āyīn ü rüsūmunda ferīd idi muḥaṣṣıl
Ṭarz ü reviş ü ṭanṭanası pādişehāne

S.42a Evżāʿı vü eṭvārı pesendīde-i ʿālem
Bir kimse aña bulmadı bir ẕerre bahāne

Ne ḫisseti görmüşdi ne ḫisset anı görmiş
ʿİyş eyler idi devr-i şeb ü rūz-ı Cemāne

(4a) İnṣāf : niṣāf S.

(5a) Zūr eyledi : rūz eyledi S.

Bāz idi der-i luṭfı ḫavāṣıyla ʿavāma
Güsterde idi ḫˇān-ı ġarībān-ı cihāna

Cūd ü kerem ü fażl ü hüner unṣur-ı çārı
İtsün görelüm mis̱lini terkīb-i zamāne

M.64a Feryād ki merhem yirine şaḫṣ-ı memātı
Heb rīze-i elmās ḳodı yāre-i cāna

Efġān ki şebāngāh ü seḥer dest-i ġarāmı
Penbe yirine aḫker atar dāġ-ı nihāna

Ṭurmazsa aḳan hecri ile eşk-i muḥibbān
Ḫavfum bu ki heb rūy-ı zemīn ḳana boyana

Fevzī gibi çoḳ görmişüz elṭāfını ḳat ḳat
İtsek nʿaceb biz de ʿazā matemiyāna

Yā Rabb be-cāh-ı meh-i dünyā şeh-i ʿuḳbā
Ḳondur anı varduḳda civāruña cināna

Cürmi var ise anı sen ʿafv it keremüñden
İḥsān ḳıl ey raḥmeti mebẕūl cihāna

Hātiften işitdüm didi tebşīr ile tārīḫ
Olduñ Çelebi gülşen-i Raḥmāna revāne (1072)

(14b) rīze : zīre S.

(18b) cināna : ḫubāna S.

VIII

MAḪDŪM-I KEREM-ĀYĪN RĀʿĪ-ZĀDE VEHBĪ AḤMED ÇELEBİNÜÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Ey felek söyle ne itdi saña Rāʿī-zāde
Ne idi āyīne-i ʿömrini hedmüñ sebebi

Öyle bir ẕāt-ı melek-ḫaṣlete buġżuñ ne idi
N'eyledüñ n'itdüñ o sulṭān-ı maʿārif ṭalebi

Ḥayf şaḫṣ-ı keremi daḫı ġarīb itdüñ kim
Āh ü zār ile güẕār eylemede rūz ü şebi

Ḳıyduñ ol māha velī cānuma bir dāġ ḳoduñ
Gitmeye rūz-ı ḳıyāmetde daḫı tāb ü tebi

Az ḳaldı ki çıḳa fevtine Fevzī tārīḫ
Göçdi yetmiş ikide dünyeden Aḥmed Çelebi (1072-1080)

T. VIII, SÇ.'de yoktur.

(3b) Āh ü zār : āh zār S. / rūz ü şebi : rūz şebi S.

IX

S.42b, M.64b **TĀRĪḪ-İ DĪGER BERĀY-I VEFĀT-I RĀʿĪ-ZĀDE AḤMED ÇELEBİ**

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Ḳoyup ne semte gidersin beni güzel çelebüm
Seni ne yirde bulam söyle bī-bedel çelebüm

Vedāʿ idince gice ṣadr-ı bezm-i fānīyi
Degül ben ehl-i cihān oldı pür-melel çelebüm

Dirīġ ṣarṣar-ı hecrüñle ben dil-efgāruñ
İrişdi berg-i dil ü cānına ḫalel çelebüm

Ḥaşrde taḥt-ı livāʾi'l-ḥamd ide maḥşūr
Seni ḥabībi ile ḥayy-i lem yezel çelebüm

5 Didi vefātuña Fevzī-i ġam-keşüñ tārīḫ
ʿAceb yetīm bıraḳduñ beni güzel çelebüm (1072)

T. IX, SÇ.'de yoktur.

(5a) ġam-keşüñ : ġam-kesüñ S.

X

ĠĀZĪ PAŞANUÑ DĪVĀN EFENDİSİ SELĪMĪ EFENDİNÜÑ BİR GÜNDE İKİ DİL-BER KÖLESİNÜÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

İrdi gūş-ı cāna ṣīt-i mātem-i Nāhīde kim
Gitdi dünyādan Selīmīnüñ iki raʿnā ḳulı

Ḳul degül bu bāġuñ iki servi idiler yāḫud
Biri ʿanber-bū güli biri de müşgīn sünbüli

Birinüñ ismi ʿÖmer birinüñ ʿOs̱mān idi kim
Māye-i sevdā idi her birisinüñ kāküli

N'eyledüñ ey çarḫ o iki murġ-ı nādir naġmeyi
N'itdüñ ol ṭūṭī-i şekker-ḫāyı yā ol ṭıflı

Gūş idüp Fevzī teʾessüf çekdi tārīḫ eyledi
Ṣoldı derdā gülşen-i ḥüsnüñ bugün iki güli (1072)

T X, SÇ.'de yoktur. / selīmī: selīm S.

(1a) Nāhīde: Nāhīd M.

4. beyit S.'de yoktur.

XI

M.65a ṬATLIḲUYULI CĀMĪ EL-ḤĀC MUṢṬAFĀNUÑ VEFĀTINA TĀRĪḪDÜR

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ser-gerde etḳiyā yaʿni muḥibb-i evliyā
Cāmī Ḥācı Muṣṭafā ol pīr-i nūrānī żamīr

Nice müddet kām-rān-ı gülşen-i fānī olup
Mīve-i ʿömrinden āḫir oldı bu bāġ içre seyr

Ṭıbḳı düşmişdi müsemmāsına el-ḥaḳ ismi kim
Görmemiş çeşm-i zamāne ẕāt-ı pākine naẓīr

Dāyimā ümmīdimüz budur ide rūz-ı cezā
Aḥmed-i mürsel şefāʿat maġfiret-i Rabb-i ḳadīr

5 Fevzī tārīḫin çü hātiften suʾāl itdüm didi
Geldi Ḥācı Muṣṭafā cennetde oldı cāy-gīr (1072)

T. XI, SÇ.'de yoktur.

(1a) muḥibb : muḥabbet S. // (1b) Ḥācı : cāmi S.

(4a) ide rūz-ı : iderüz S.

XII

S.43a ŞUNᶜI-ZĀDE EFENDİ ŞEYḪ'ÜL-İSLĀM İKEN SEBEBİ İLE EBU'-SUᶜŪD EFENDİ FETĀVĀSI KİTĀBI İLE MÜKELLEF OLDUḲDA BEDĀHA DÜŞEN TĀRĪḪDÜR

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

Teklīf-i ketb-i fetvāya nā-gāh uġrayub
Bilmem nic'oldı ᶜaḳl-ı perīşān nā-tamām

Tārīḫ içün bu mıṣrāᶜı yazdum bedāheten
Fevzī-i zār buldı belāsın bugün tamām (1072)

XIII

GÜZELḤİṢĀRĪ MUṢṬAFĀ PAŞA-ZĀDE ᶜABDĪ BEYÜÑ SŪR-I TEᵓEHHÜLÜNE TĀRĪḪDÜR

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜ ūl
Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlün Faᶜ

Yā Rabb ne ola mūcib-i şādī-i cihān
Kim bunca sürūr ile pür oldı dāreyn

M.65b Var ise teᵓehhül ideyor ᶜAbdī Beyüñ
Ol eşref-i etbāᶜ-ı imām'üş-şarḳeyn

T. XII ve XIII, SÇ.'de yoktur. / fetāvāsı: fetvâsı M.

(2b) eşref etbāᶜ : eşrāf-ı etbāᶜ S.

Maḫdūm-ı kerem-ṭıynet ü ḫātem-meşreb
Mis̱li adem olsa n’ola beyne’l-ġarbeyn

Āġūş-be-āġūş olıcak iki güzel
Ṣarmaşdı biribirine gūyā şemseyn

Bī-şübhe meger leyle-i ḳadr idi o şeb
Kim şekl-i mücessemde görindi nūreyn

Hem-vāre sürūr ile geçür evḳātın
Ey pād-şeh-i ʿādil-i melik-i kevneyn

Sūrına didi Fevzī-i ġam-keş tārīḫ
Gel şād oluñuz k’oldı ḳırānü’s-saʿdeyn (1072)

XIV

MİNḲĀRĪ-ZĀDE YAḤYĀ EFENDİNÜÑ FETVĀSINA TĀRĪḪDÜR

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Yine heb şevḳ ü sürūr ile pür oldı ʿālem
Yine nev-zīnet ile oldı müzeyyen İslām

ʿĀlemüñ āyīne-i ḳalbi muṣayḳal oldı
Ḳalmadı ẕerre ḳadar kimsede gerd-i ālām

(3a) ḫātem-meşreb : ḥātem-meşreb M.

(4a) Āġūş-be-āġūş : Āġūş-be-āġuş M.
(5b) görindi : göz idi M.
T XIV, SÇ.’de yoktur.

Gerçi berd-i ġam ile ṣolmış idi gülşen-i ᶜahd
Feyż-i şād ile ter oldı yine berg-i eyyām

Elvedāᶜ ey ġam-ı dīrīne vü derd-i māżī
Merḥabā ey feraḥ-sāl-i saᶜādet-encām

Rūze-i ḳadr edānīde cihān ḳalmış iken
Geldi bir ḳadr-şinās eyledi ᶜālem bayram

S.43b Ḳıldı fetvāyı müşerref yine bir ẕāt-ı şerīf
ᶜİlm ü taḳvāsı ile baġladı aḥkām-ı iḥkām

M.66a İşidüp bu ḫaber-i sūr-ı meserret eṡeri
Secde-i şükri edā ḳıldı ḫavāṣ ile ᶜavām

Ḥaḳ bu kim lāyıḳ-ı fetvā idi tā evvelden
Yaḳışur ḫılᶜat-i iftā ḳad-i fażlına tamām

Muḥyī-i şerᶜ-i benī ḥażret-i Yaḥyā-yı zamān
Mecrā-i meẕheb-i Nuᶜmān ü mühim-sāz-ı enām

Pīş-iᶜilminde ḫıred ṭıfl-ı sebeḳ-ḫˇān-ı elf
Ber-i fażlında zükā ḫām-ṭabᶜ-ı merd-i mülām

(5a) edānīde : nidānīde M.

(5b) ᶜālem bayram : ᶜālem peydā S.

(6b) aḥkām : aḥkā S.

(7a) eṡeri : itdi M.

Der-i cūdında felek ḫam-şüde bir pīr-i faḳīr
Ṣaḥn-ı luṭfında meh ü mihr iki tāze ġulām

Ġāyete midḥati çün silsileye dā᾿irdür
Lāzım oldı ki idem ᶜacz ile medḥin itmām

Belī tārīḫ ü duᶜādur bu naẓımdan maḳṣūd
İmdi el ḳaldıralum yalvaralum ḥaḳḳa müdām

Tā ola merkez-i ᶜālīde ṣadāret bāḳī
Tā ola münteşir ās̱ārı be-farḳ-ı eyyām

Pāyidār ide maḳāmında anı ḥażret-i ḥaḳḳ
Raḫş-ı çāpük-rev-i dil-ḫˇāhı ola destine rām

ᶜÖmr ü ᶜilm ü ᶜamel ü zühdini ḥaḳ artursun
Neşr-i fetvā-yı şerīfe ide tā rūz-ı ḳıyām

Żabṭ-ı fetvāsına yā Rabb ne yazsam dir iken
Bir iki vechile tārīḫine geldi ilhām

Biri menḳūṭa-i mıṣrāᶜ-ı āḫire vü biri
Yalıñızca laḳabıdur aña tārīḫ-i temām

Hele gördük felegüñ vażᶜ-ı şedīdin Fevzī
Yaᶜni Yaḥyā-yı cihāna didi şeyḫü'l-islām (1073)

(11b) meh ü mihr : meh mihr S.

(16a) ᶜilm S.'de yoktur.

XV

M.66b **MŪM ŞĀKİRDĪ İBRĀHĪM AĠANUÑ KİLĀR ḪĀṢ ḲAPUSI ÜZERİNDE NAḲŞ İTDÜGİ RESMÜÑ TĀRĪḪİDÜR**

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Bārek-Allāh ḫoş e s̱er vażʿ itdi ol sāʿī-i ḫayr
Ẕāt-ı pākin görmesün çeşm-i ġam ü derd ü miḥen

Bir ʿaceb nāzik es̱erdür her gören ḫayrān olur
Ṣan muṣavver gül-bün-i güldür yā şāḫ-ı yāsemen

İki mıṣrāʿdan ḫilāf üzre iki tārīḫ olur
Sādeler evvelkiden menḳūṭalar āḫir giden

S.44a Naḳş-i ḫaṭṭ şākird mūm İbrāhīm Aġa resmidür
Görmedüm böyle güzel resm-i feraḥ-baḫşāyı ben (1073)

T. XV, SÇ.'de yoktur.

(2a) Bir: bu M.

(3a) ḫilāf : ḥilāf S. // menḳūṭalar : menḳūṭlar M.

XVI

HAŻRET-İ MEVLĀNĀNUÑ ZİYĀRETİNE VÜ EVLĀD-I KİRĀMINDAN ʿABDU'L-ḤALĪM ÇELEBİNÜÑ ÜÇ OĠLI SÜNNET OLMASINA TĀRĪḪDÜR

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

زهي خك عبير آساي قونيه كر شميم او
مشام دهر كلكون كنته چون جام

مرام جويجش اهل دلرا فيز افزايست
هواي مشكبويش جان عاشقرا دهد تسكين

چنين لطف هواني از خودش ازفيض اقطبش
كه آنان حضرت شمس اسب مولانا و صدرالدين

غبار آستان هريكي اكسير اعظم شد
بحمدالله بدست آوروش بيحد و بي تعيين

كدامين ددرر و مالت فتاواي فوزي تاريخ
بدورسنت ابناي مولانا جلالالدين

T. XVI. SÇ.'de yoktur.

XVII

M.67a GÜZĪDE-İ ŞUʿARĀ-YI RŪM NĀʾİLĪ ÇELEBİNÜÑ FEVTİNE TĀRĪḪDÜR

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ḳıldı göç dār-ı fenādan ʿāḳibet
Şāh-ı mülk-i maʿnā yaʿni Nāʾilī

Yolladı pīşīn otaġ ü bārını
Ṣoñra ḳānūn üzre gitdi maḥmili

Bulmuş idi baʿlini bikr-i süḫan
Ḳaldı ol maḥbūba s̱eyyib ḥāṣılı

Müʾmin ü kāfir acıyup didiler
Raḥmet-i raḥmānuñ olsun vāṣılı

5 Gūş idüp Fevzī didi tārīḫini
Nāʾilī ola şefāʿat nāʾilī (1077)

T. XVII, SÇ.'de yoktur.

XVIII

ĶANDİYE FETḤİNE TĀRĪḪDÜR

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Maṭlaᶜ-ı naẓm-ı ġazā āyet-i seyf-i mevlā
Menbaᶜ-ı cūd-ı seḫā maşrıḳ-ı envār-ı ᶜaṭā

Mecmaᶜ-ı ḥüsn-i şiyem maḥzen-i esrār-ı ḥikem
Merciᶜ-i ġarb ü ᶜacem melce-i maẓlūm ü gedā

Gevher-i baḥr-ı hüner baḥr-ı maᶜānī gevher
Cevher-i kān-ı fażl kān-ı kemālāt-nümā

S.44b Āṣaf-ı ṣalṭanat-ı Ġāzī Meḥemmed Ḫānı
Bāzū-yı devlet ü dīn Ḥażret-i Aḥmed Paşa

Ṭāʾir-i himmet-i merdānesi perrān olalı
Evcde sāyesi sevdāsı ile ḳaldı Hümā

Ḳāᶜa-i şevketi derbānı olımaz keyvān
Reʾyi mir'ātı ṣafāsından alur nūr-ı ẕükā

M.67b Ḥamle-i ṣāᶜiḳā-engīzine vālih Behrām
Ḍarb-ı şemşīr-i cihān-gīrine Rüstem şeydā

T. XVIII, SÇ.'de yoktur.

(7b) Ḍarb : Nuṣret S.

Ṣayḥa-i ḳahrı yiter düşmenine nefḫa-i sūr
Şuʿle-i heybetine yansa ʿaceb mi aʿdā

Ḳandiye ḳalʿasını aldı ferencden āḫir
Sikkeyi mermere ḳazdırdı cihānda ḥaḳḳā

Ne aṣl ḳalʿa bu bir künc-i muṭalsamdur kim
Oldı sevdāsı helākı nice İbn-i Sīnā

Ne beden bellü ne dīvār cebelvār ancaḳ
Her ṭaşı ḳulle vü her ḳullesi gerdūn-āsā

Ġaym-i yek-pāre idi dūd-ı kebūd-ı ṭobı
Raʿd ẓann eyler idüñ atılıcaḳ ṣubḥ ü mesā

Seng ü ḫumbaraları ʿayn-ı ḳażā-yı mübrem
Laġm-ı nā-gāhı ise zelzele-i rūz-ı cezā

Mazġal ṭobı cehennem deresi penceresi
Tābyanuñ her biri bir ḳalʿa-i Şeddād binā

Ḫandeḳi ḥufre-i nīrān ü şarampū ḥaṭabı
Ḳaʿrını fırḳa-i küffār idinmiş meʾvā

Heyʾāt vaż-ı esāsın göricek Öklides
Eyledi şekl-i ʿarūsīyi o sāʿat peydā

(11b) Her ṭaşı ḳulle vü her ḳullesi gerdūn-āsā : Her ṭaşı ḳullesi gerdūn-āsā S.

Böyle bir ḥıṣn-ı metīn olmaya dünyāda daḫı
Böyle bir fetḥ-i mübīn itmeye bir ḳalʿa-güşā

Fetḥine bir nice ṣadr eyledi himmet ammā
Nūr-ı ḫūrşīde berāber mi olur tāb-ı sühā

Bāreka'l-lāh zihī fetḥ ü zihī fātiḥ kim
Şimdi tesḫīr-i memālikde añılmaz Dārā

Reʾy-i ṣāʾible idüp berr ile baḥri tesḫīr
Nām ü şānına beḳā manṣıbın itdi ibḳā

Māl ile cān ile saʿy eyledi dīn ġayretine
İki ʿālemde ide saʿyini meşkūr Ḫudā

Ḫˇāb-ı rāḥatda ḳodı ʿālemi inṣāf eyleñ
Böyle deʾb olmaya mı lāyıḳ ṣad medḥ-i duʿā

S.45a Ṣaḳla yā Rabb ḫatālardan o ġāzī kuluñı
Ser-firāz olur ise düşmeni dār üzre ola

Her nice itdüñ ise rütbe-i cāhın ʿālī
Eyle ḳadrin daḫı dergāh-ı muʿallāda ʿalā

Her nice itdüñ ise kendüyi ṣadrü'l-vüzerā
Düşmen-i cāhını da eyle denīden ednā

(20b) Nām ü şānına : Nām şānına S.

21-33. beyitler M.'de yoktur.

Her nice itdüñ ise ʿālemi fermānına rām
Ola fermān-ber-i nevk-i ḳalemi çarḫ-ı dü-tā

Her nice itdüñ ise ẕātını maʿmūr-ı kemāl
Ola maʿmūr beḳāsıyla cemīʿ dünyā

Her nice itdüñ ise maḳsim-i erzāḳ-ı enām
Ḳalem-i ḳısmetini ḥaşre degin ḳıl icrā

Her nice itdüñ ise dünyede serdār-ı ġuzāt
Ola meydān-ı ḥaşrde ʿalemi şīr-i ġāzā

Çünki maḳṣūd duʿā idi tamām oldı velī
Bu iki beyt daḫı naẓm idelüm bī-pervā

Dil-i ġamgīn ile ser-geşte vü ḥayrān ü ḥazīn
Orduyı seyr ü temāşā iderek ser-tā-pā

Cümle-i ʿasker-i islāmı görüp şād didüm
Yā ilāhī ne ola bāʿis̱-i şādī-i verā

Ḳaṣd-ı tārīḫle hātif didi Fevzī müjde
Eyledi Ḳandiyei fetḥ Aḥmed Paşa (1080)

XIX

TĀRĪḪ-İ DĪGER BERĀY-I FETḤ-İ ḲANDİYE

Müfteʿilün Fāʿilün Müfteʿilün Fāʿilün

Ḳıldı saʿādetle çün Ḳandiye üzre sefer
Pey-rev-i ḥaḳ ḥażret-i ṣadr-ı semiyy-i ḥabīb

Bedreḳa-i fırḳa-i ʿasker-i islām olup
Baḥri bile geçdiler naṣr ile fetḥ-i ḳarīb

Heşt ṣad u sī rūz-ı ceng olunup ʿaḳībet
Düşmen āmān didi vü münīr çıḳdı ḫaṭīb

Fevzī di tārīḫ ü ṣad ḥamd ü s̱enā eyle kim
Ḳandiyenüñ fetḥini eyledi mevlā naṣīb (1080)

XX

TĀRĪḪ-İ FETḤ-İ ḲAMĀNİÇE

Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün

S.45b Sulṭān Meḥemmed rükn-i dīn serdār-ı ceyş-i müslimīn
Şāhen-şeh-i rūy-ı zemīn ol ḳahramān-ı baḥr ü berr

T. XIX ve XX, M. ve SÇ.’de yoktur.

Çün ḳıldı ᶜazm-i rezmle eṭrāfa ṣaldı bir nigeh
Āmāde ḳıldı heb sipeh tevfīḳ ü nuṣret rāh-ber

Baḳmadı ṣaᶜb ü saḫtına ḳaṣd itdi ḳraluñ taḫtına
Ḳondı Ḳamāniçe altına ṭop ile göñderdi ḫaber

Ḥıṣnı ḥiṣāra aldılar merdāne cenge ṭaldılar
Āfāḳa lerze ṣaldılar ceng-āverān-ı germ-ser

Onuncı günde nā-gehān irdi ṣadā-yı el-amān
Çıḳdı rasūl-ı düşmenān aldı amān selm es̱er

Ey ḫüsrev-i encüm-ḫadem v’ey dāver-i Dārā çeşm
Bir ḳalᶜa fetḥ itdüñ bu dem her ṭaşı bir ḥıṣna deger

Ṣad bāreka’l-lāh cengüñe iḳdāmuña āhengüñe
Kim tīġ-i nām ü nengüñe aṣduñ kemer-bend-i güher

Hem ol ḫüdā-yı bī-naẓīr ẓıllıne olup dest-gīr
Sevḳ itdi saña bir vezīr ᶜaḳl-ı nev ü ḥādī ᶜaşer

Revnaḳ-dih-i ᶜarż ü semā müsteᵓṣıl-ı şerr ü veġā
Erdür muḥaṣṣıl serverā tīrin kemānuñdan atar

Hıfẓ eylesün mevlā seni hem saña baḫş itsün anı
Giymez o ġayrī cevşeni tā sāyeñi serde dutar

Ey Fevzī-i āteş-nefes tārīḫ-est ü bes
Medḥ-i Süleymāna heves sen mūra düşmez el-ḫaber

Bu gūne yaz tārīḫ-i ter k’ola selīs ü muᶜteber
Lafẓen vü maᶜnen vir ḫaber tā virmeye zihne keder

Biñ seksān üçde rāygān aldı Ḳamāniçe ḳalᶜasın
Sulṭān Meḥemmed Cem sipeh ṣāḥib-ḳırān-ı ceng-ver (1083)

XXI

FUŻELĀ-YI DEHRDEN ḲAYINATAMUZ MEŞĀMMĪ ᶜABDU’L-LAṬĪF EFENDİ FEVTİNE TĀRĪḪDÜR

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Maᶜden-i fażl ü kemāl ü maḥzen-i esrār-ı ḥaḳ
Menbaᶜ-ı enhār-ı ᶜilm üstād-ı gül ᶜAbdu’l-laṭīf

İrdi çün şām-ı ġurūba mihr-i ᶜömr-i enveri
Ḳaldı ṭullāb-ı zamāne ẓulmet-i ġamda qwvü ḥayf

Geldi hātifden o dem tārīḫqw-i fevt içün nidā
Rūḥ-ı pāküñ şād ola laḥd içre yā ᶜAbdu’l-laṭīf (1083)

T XXI, M. ve SÇ.’de yoktur.

XXII

S.46a **TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I EHL Ü ʿIYĀL EZ-ṬĀʿŪN HENGĀM-I ʿAVDET-İ SEFER-İ ÇEHRİN**

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Feʿūlün

Peyām ile gelüp ḳāṣid-i seḥergāh
Didi vażʿ-ı felekden olsañ āgāh

Didüm ḫayr ola didi ḫayrdur līk
Memālik-i benātuñ gitdi heb āh

Didüm āh eyleme terk-i edebdür
Ḳażāya rāżıyuz el-ḥükmü li'l-lāh

Benātuñ defni nevʿ-i mekremetdür
Memālīki de taʿvīż eyler Allāh

5 Didi ehlüñ de gitdi şimdi ancaḳ
Bir oġluñ ḳaldı heft-deh māha çün māh

Didüm ḥamd iderek ey Fevzī tārīḫ
Ḫafīflendi yüküm el-ḥamdü-li'l-lāh (1089)

T. XXII, M. ve SÇ.'de yoktur.

S.47a **ER-RUBĀʿİYYĀT**

1

یا رب زمي عشق توپرچشم کن
وزبوي کل فیض تد مدهوشم کن
یك لحظه خیال تودمن ددرساز
باشاهد فکر تومم آغوشم کن

2

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Tīr-i miḥene eyleyüp āmāç beni
Tennūr-ı belā içre ḳıl inżāc beni
Yā Rabb cihānı başuma ṭar eyle
Nā-merde hemān eyleme muḥtāc beni

3

اي کردزست زینت تاج شاهان
وي درد غمت اهل بلارا درمان
بر خسۀ عشقت نظري خدارا
جانم بکلو آمد است ازهجران

R 1, 2, 3 M. ve SÇ.'de yoktur.

4

فوزي منم حاصل عمرم هواست
اندوزهٔ روزم وشيم نقد خطاست
هريك بن مويم ارچه جوي هنراست
افغان كه هنرهابسرم عين بلاست

5

انم كه دلم زسريپايش خونست
بي تاب و توان كوييا مطعونست
افتاده بخاك خوري چون فوزي آه
يعني كه زبون سلهٔ كرونست

6

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿ

Ben kāmumı isterem beni kām ister
Ben anı ṣabāḥ ü ol beni şām ister
Bir pīrimizi sehl idi bulmaḳ līkin
Efġān beni çarḫ Fevzī nā-kām ister

R. 4, 5, 6 M. ve SÇ.'de yoktur.

7

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

S.47b Çün cevr-i felekden degülüz āsūde
Saʿy eylemezüz nengimüze bī-hūde
Biz ḥūşe-i nāmūsı yele virdük gerçi
Bīnengi tīr-i tiġdeñ hele tūde tūde

8

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Olmışdı göñül hecrile gerçi güm-rāh
Saʿyile nigāh eyledi āẖir ol māh
Düşdüm yeñi başdan yine bir derde āh
لا حول ولا قوة الا بالله

9

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Bir yaña göñül bir yaña āh-ı cāngāh
Bir yaña ġamuñ bir yaña hicrānuñ āh
Dört yanımız aldı ẖuṣūm cānum
لا حول ولا قوة الا بالله

R. 7, 8 ve 9 M. ve SÇ.'de yoktur.

10

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿ

Ne seyr-i çemen ne geşt-i gülşen ne bāġ
Ne sāḳī ne bāde ne ayāġ ü ne rāġ
Yan āteş-i ʿışḳa Fevzī dāġ ol ser ü pā
ʿUşşāḳa hemān dāġ lāzumdur dāġ

11

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefāʿīlün Faʿ

جلاد ازل کر نیرند رآه ما
زنهار مبرظن که شوم چون موتا
درکورهمه ریزهٔ استخوانمه
تا روز حشر ندا کند یا یحی

12

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Dāġ oldı yine tāb-ı sitemle ciger
Ḫavf eyle ki ser-tīzdür āh-ı seḥer
İnṣāf güzel başuñiçün raḥm eyle
Bī-dād efendüm yiter oldı yiter

R. 10, 11 ve 12 M. ve SÇ.'de yoktur.

13

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Ẓann itme beni bāde-i gül-gūn içerüm
Her dem mey-i derd-i elem-efzūn içerüm
S.48a Ger çeşme-i Ḫıżr aḳsa elümden içmem
Ben devlet-i ʿışḳuñda senüñ ḫūn içerüm

14

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Cevr itmeñle ṣanma ki maḥzūnam ben
Öldür beni bu luṭf ile memnūnam ben
Emrüñ ne ise buyur tereddüd itme
Dārende-i fermān-ı hümāyūnam ben

15

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Ḫandān oluruz derd ile nālān olsaḳ
Ābād oluruz ʿışḳile vīrān olsaḳ
Bir çarḫla at başı berāber dönerüz
Vaṣla irerüz ṭālib-i hicrān olsaḳ

R 13, 14 ve 15 M. ve SÇ.'de yoktur.

16

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Dil-ḫᵛāhı dilüñ ʿaksinedür hūşumuzuñ
Tā ʿarşa çıḳar nāyiresi nūşumuzuñ
Bir sāġar içün ḫırḳa vü tācı virdük
Pek ḫıffeti var şimdi ser ü dūşumuzuñ

17

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Var ise meger miḥnet imiş ṭıynetimüz
Zīrā ġam ile dāyim olur ʿişretimüz
Biz gerd-i reh-i sümm-i semend-i ʿışḳuz
Eflāke çıḳar anuñiçün rifʿatimüz

18

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Çün ḳaʿidedür ehl-i dile pest olmaḳ
Şaḫṣ-ı ġam ü endūh ile hem-dest olmaḳ
ʿAyb itme eger mest gezersem Fevzī
Ḳānūndur ʿāşıḳlara ser-mest olmaḳ

R. 16, 17 ve 18 M. ve SÇ.'de yoktur.

19

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Tā kim heves-i cām-ı mey-i ʿışḳ itdüm
Fikr-i dehen-i dil-beri ser-meşḳ itdüm
Bir dil var idi mā-meleküm ey Fevzī
Şimdi anı da bir melege ʿışḳ itdüm

20

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

S.48b Tā itdi beni çarḫ işigüñden mehcūr
Oldı teb-i hicrānuñ ile dil rencūr
Eyyām-ı firāḳuñ döginür mi bilsem
Vaṣluñla olur mı dil-i Fevzī mesrūr

21

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Ẓann itme ki Fevzīmüz ser-ḫoş yatur
Esrār-ı ḫaṭuñla ḳo ya medhūş yatur
Medhūşdur ammā yine medḥüñ söyler
Söyler güzelüm ṣanma ki ḫāmūş yatur

R 19, 20 ve 21 M. ve SÇ.'de yoktur.

22

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Nā-çār sefer düşdi be-yārān yā hū
Giryān iderek ḳaldı o çeşmi āhū
Şimden gerü seyyāḥ-ı cihān oldum āh
Yā hū sizi ḥūbān-ı Sitānbul yā hū

23

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Fetḥ ideli mülk-i dili sulṭān-ı yeʾs
Heb rūy-ı dil ʿarż eyledi ḥūbān-ı yeʾs
Ümmīd ḳatumda şāhid-i bāzārdur
Min baʿd men Fevzī vü dāmān-ı yeʾs

24

Mefʿūlü Mefāʿīlün Mefʿūlü Feʿūl

Kām-ı dile ursa püşt-i pā itme ʿaceb
Yeksān yanında şimdi ihmāl-i ṭaleb
Biz ṭāliʿ-i Fevzīmizi baḳduḳ görüñ
Çarḫ-ı emeli döner velī ʿaksine heb

R 22, 23, ve 24 M. ve SÇ.'de yoktur.

25

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Efġān ü ney ü naġme-i ṭanbūr bu şeb
Virdi dil ü cān şevḳine destūr bu şeb
Nāhīde gelüp bezmümüze raḳṣ-künān
Dünyā ḳadar olduḳ hele sürūr bu şeb

26

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Ol māh ki eṭrāfını ṭutmış hāle
Ruḫsār-ı güle eyledi efşān jāle
S.49a Dil gerçi fiġān itmede līkin bülbül
Reşkinden urur kendini daldan dala

1

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlün Faʿ

Ḥaḳ söyleyene tā bu ḳadar ḳahr olmaz
Ṣatmañ cebeyi bañ vaşaḳ kürklerle
Şöhretse murādum sizi ilzām itmekden
Maḥşūr olayum sizcileyin Türklerle

R 25, 26 ve 27 M. ve SÇ.'de yoktur.

27

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūl

Ey bülbül-i ḥadīḳa-i gül-ġonce-i nāz
V’ey maḥrem-i ḥarīm-i şeh-i ʿışḳa ṭırāz
Sūzında kān-ı ʿışḳ içün anda bir nefes
Ben zāġ-ı pür-şikesteye göster pervāz

2

Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Feraḥ şādī kāndur
Gel ey ġam kim sen evdensin
Feraḥ şādī gelür geçer
Benümle ḳalıcaḳ sensin

3

Mefāʿīlün Mefāʿīlün

مكرآن توركئ شيرازي
بدست اري دلي‌مآرا
فخالوهنديش بخشم
سمرقند بخارارا

R. 28 ve Kt.. 1-2 M. ve SÇ.’de yoktur.

SÖZLÜK

A

Āb (G. 4/2a): Su.

Ābād (G. 88/1b): Mamur, şen, bayındır.

Aʿdā (G. 83/2b): Düşmanlar, yağılar.

ʿĀdāt (Tc. X/7b): Âdetler, görenekler, usuller, tabiatlar, alışkanlıklar.

ʿAdāvet (T. VI/1a): Düşmanlık, yağılık.

ʿAdem (G. 26/5b): Yokluk, bulunmama.

ʿAdīm (K. II/12b): Yok olan.

ʿAdl (G. 46/3b): Doğruluk.

ʿAdū (G. 67/2b): Düşman, yağı.

ʿAdüvv (G. 30/2a): Düşman, yağı, hasım.

Āfitāb (G. 105/5b): 1. Güneş. 2. Güneşin ışığı. 3. sf. Güzel kadın. 4. Güzel yüz. 5. Şarap.

Aġrāż (D.): Maksatlar, niyetler.

Āġuşte (G. 21/3b): Bulaştırılmış, kirletilmiş.

Aġyār (G. 83/2a): Gayrilar, başkalar, yabancılar.

Āhen (M. III/4b): 1. Demir. 2. Zincir. 3. Kılıç. 4. sf. Sert, katı.

Āhenīn (K. I/1b): 1. Demirden. 2. Demir gibi pek sağlam.

Āḫir-endīş (G. 63/2b): Sonunu düşünen.

Aḫker (T. VII/15b): Ateş koru.

Aḥlādur (G. 1/5): 1. (daha, en, pek) tatlı. 2. (daha, en, çok, pek) şirin.

Aḫter (G. 15/4b): Yıldız.

Aḥzān (M. I/6a): Kederler, sıkıntılar.

Ājeng (G. 49/3b): Yüzde yaşlılıktan veya öfkeden dolayı beliren buruşuk.

Aḳdem (Tb.-1 VII/6b): İlk, önce, önceki, daha önceki.

ʿAḳīm (K. II/4b): 1. Kısır 2. Neticesiz. 3. Yağmur getirmeyen rüzgâr, bilhassa batıdan ve kuzey batıdan esen rüzgâr.

Aḳṣā (Tc. VIII/1b): Son, en son, uzak.

Aḳṭāb (T. I/5a): Sahipler, efendiler, azizler, ulular, tarikat kurucuları.

Aᶜlā (G. 1/5a): Daha, pek, en, yüksek.

Ālāt (G. 14/3a): Vâsıtalar, aygıtlar.

ᶜĀlī-cenāb (G. 17/5b): 1. Cömert. 2. Şerefli, haysiyetli kimse.

ᶜAlīl (G. 90/1b): 1. Kör. 2. Sakat. 3. Hasta.

ᶜAllāme (G. 54/3a): Çok bilgin.

Ālūde (G. 68/5a): Bulaşmış, bulaşık.

Ālüfte (G. 101/1b): 1. Alışık, alışkan. 2. İffetsiz, namussuz kadın, fahişe.

Aᶜmā (Tc. III/7b): 1. Kör. 2. mec. Cahil.

Ān (K. I/11a): 1. Güzellik cazibesi, alım. 2. Şu, bu.

ᶜAnādil (Tc. VI/5a): Bülbüller.

ᶜAnberīn (Tb.-2 III/5a): Anber kokulu.

ᶜAnber-bū (T. X/2b): Anber kokulu, iri taneli Hint pirinci.

ᶜAndelīb (G. 51/3b): Bülbül.

ᶜAnkebūt (Tc. III/5a): Örümcek.

ᶜAraḳ-rīz (G. 136/4a): Ter döken, terleyen.

Ārāyiş (Tb.-2 VI/10b): 1. Süs, bezek, ziynet. 2. Süsleme, süsleniş, süsleyiş.

ᶜArūsī (T. XVIII/16b): 1. Düğün ziyafeti. 2. sf. Düğüne, geline veya güveye ait.

Āṣaf (T. XVIII/4a): 1. Süleyman Peygamberin veziri. 2. Vezir.

ᶜĀṣım (G. 10/6): 1. Yasak, yanına yaklaşılamayan. 2. Günahtan, haramdan çekinen. 3. İffetli.

Āsitān (Tb.-1 XIX/2b): Eşik.

ᶜĀṣi-yān (Tb.-1 VI/8a): Asiler, karşı gelenler, baş kaldıranlar.

Āsmān (M. VII/2a): Gök, sema.

Āşinā (G. 9/2b): 1. Bildik, tanıdık. 2. Bilen, tanıyan.

Āşüfte (G. 3/1b): Çıldırırcasına seven, bu yüzden perişan bir hâlde, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan, iffetsiz kadın, aşüfte.

Āteş-nümā (G. 9/1a): Ateş gösteren.

Āteşīn (G. 43/1a): 1. Ateşten. 2. Ateşli, canlı. 3. Ateş alevi. 4. Havaî fişek.

ᶜĀṭıfet (Tc. X/2b): Karşılık beklemeden gösterilen sevgi, iyilikseverlik.

ᶜAṭiyye (G. 137/2b): Hediye, bahşiş.

ᶜAṭşān (G. 110/4a): Susuz, susamış, susayan.

Āver (G. 117/4a): Getiren, taşıyan.

ᶜAyān (G. 122/b): Belli, açık, meydanda.

ᶜAyb-nümūn (D.): Kusur gösteren.

Āyīne (G. 58/3b): Ayna.

ᶜAyn (T. IV/2b): 1. Göz. 2. Aslı, kendisi. 3. Bir şeyin eşi, tıpkısı. 4. Kaynak, pınar.

ᶜAyş (G. 2/4b): Yaşama.

ᶜAyyār (G. 32/3b): 1. Hilekar, dolandırıcı. 2. Zeki, kurnaz. 3. Çevik, atik.

ᶜAzā (T. VII/17b): 1. Sabır. 2. Cenaze alayı. 3. Başsağlığı ziyareti.

Āzād (G. 64/5a): 1. Kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden. 2. Ayıpsız, kusursuz.

Aᶜẓam (Tc. VII/8b): Daha, pek, en, çok büyük.

ᶜAẓīm (K. II/5b): Büyük, ulu, iri.

B

Bā-an-ki (Tb.-1 III/7b): Şu suretle ki, şu şartla ki, onunla ki.

Bāb (G. 91/5b): 1. Kapı. 2. Geçit, boğaz. 3. Bölüm. 4. İş, şekil, mesele, yol; mevzu.

Bād (G. 76/5b): 1. Yel, rüzgar. 2. Nefes, soluk. 3. Ah sesi, ah etme. 4. tas. Allah'ın yardımı. 5. mec. Övme; söz. 6. Büyüklük taslama, kibir. 7. Şarap.

Bāde (G. 105/3b): 1. Şarap; içki. 2. mec. Aşk, Allah sevgisi.

Baᶜd-ezīn (G. 84/4): Bundan sonra.

Bādiye (G. 16/3b): Çöl, kır.

Bahā (G. 89/4b): Kıymet, değer, bedel.

Baḥr (G. 12/8a): 1. Deniz. 2. Büyük göl veya nehir.

Baḫşāyiş (M. IV/5b): 1. Bağışlayış, ihsan ediş, veriş; afiv. 2. Merhamet, şefkat.

Bāᶜiṯ (G. 5/2a): 1. Sebep olan. 2. Gönderen. 3. İcap ettiren.

Bāḳī (T. VI/8b): 1. Tanrı. 2. sf. Daimî, kalıcı. 3. Alt taraf. 4. zf. Artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka.

Bāl (G. 90/4b): 1. Kanat. 2. Kol. 3. Boypos. 4. Üst, yukarı.

Bālīn (G. 99/5b): Yastık; koltuk.

Bāng (G. 26/2b): Ses, seda, haykırma.

Bārān (G. 18/2a): Yağmur.

Bārgāh (Tb.-2 IX/7a): Girmek için izin almak lazım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.

Bārid (G. 73/5a): Soğuk.

Bāriḳa (G. 64/4b): Şimşek, yıldırım parıltısı.

Bāz (G. 89/12a): 1. Doğan, şahbaz, şahin. 2. sf. Açık. 3. sf. Oynatıcı. 4. Bir kulaç boyu. 5. Tekrar, geri; yine. 6. İniş. 7. Fark etme, ayırma. 8. Sel uğrağı. 9. Yan taraf 10. Karış. 11. Dönük. 12. Şarap. 13. Haraç.

Bāzār (G. 20/2a): 1. Pazar, çarşı. 2. Alışveriş. 3. Pazar yeri.

Bāzū (T. XVIII/4b): 1. Kolun omuz ile dirsek arasında kalan kısmı. 2. Mec. Güç, kuvvet.

Bedāheten (T. VII/2a): Birdenbire, ansızın, düşünmeksizin.

Bed-rāh (G. 78/4b): Fena yola sapan.

Bedreḳa (T. XIX/2a): Yol gösteren, kılavuz, delil.

Behcet (G. 77/4a): 1. Sevinç. 2. Güzellik, güler yüzlülük, şirinlik. 3. Erkek adı.

Behişt (G. 138/2b): Cennet, uçmak.

Beḳā (T. XVIII/20b): Devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik.

Belī (G. 19/4b): Evet.

Belāġat (Tc. I/9b): 1. İyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uz dillilik. 2. ed. Sözün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilmin adı.

Bende (G. 13/5b): 1. Kul, köle, bağlı. 2. İntisap eden, bağlı.

Benefşezār (G. 17/3a): Menekşelik, menekşe tarlası.

Ber (T. XIV/10b): 1. Göğüs, sîne. 2. Meyva, yemiş. 3. Meme. 4. Kucak. 5. Yaprak. 6. Genç kadın. 7. Evin kapısı. 8. En, genişlik.

Ber-āverde (G. 54/1b): 1. Yukarı kaldırılmış ve yükseğe götürülmüş şey. 2. İltimas ve himâye ile ileri sürülmüş kimse. 3. Ayrılmış, seçilmiş şey.

Ber-dār (G. 8/3b): 1. Salbedilmiş, asılmış[insan]. 2. Yemişli.

Ber-dūş (G. 106/3b): Omuz üzerinde, omuzda.

Berg (T. XIV/3b): Yaprak.

Berīn (G. 106/5a): 1. Pek yüksek, en yüce. 2. Yarık, yırtık, delik.

Berḳ (G. 110/9b): Şimşek.

Berr (T. XX/1b): Kara toprak.

Ber-zede (G. 112/2a): Toplanılmış, biriktirilmiş, bir araya getirilmiş.

Bes (G. 27/5a): 1. Yeter, yetişir, kâfî. 2. Çok.

Besīm (K. I/1a): Güler yüzlü, güleç [adam].

Beste-pā (Tb.-1 II/2a): Ayağı bağlı.

Beyān (G. 30/4a): 1. Anlatma, açık söyleme, bildirme. 2. ed. Belâğat ilminin hakikat, mecaz, kinâye, teşbih, istiâre gibi bahislerini öğreten kısmı.

Beyᶜgāh (G. 113/4a): Pazar yeri, pazar.

Beyt (Tc. X/9b): 1. Mesken, hâne, ev, oda, oba. 2. ed. Aynı vezinde iki mısradan ibaret söz.

Beẕl (M. IV/4a): Bol bol verme, saçma.

Bezm (G. 24/3a): İçkili, eğlenceli meclis, dernek.

Bī-bāk (G. 122/b): Korkmayan, çekinmeyen, sakınmayan.

Bī-cāde (G. 58/5b): 1. Kehribar gibi saman çöpünü kendine çeken, yakuttan daha az değerli kırmızı bir taş. 2. Kırmızı dudak.

Bī-dād (G. 38/3a): 1. Zulüm, işkence. 2. sf. Zâlim.

Bī-amān (K. VII/5b): Amansız, aman vermez, acımasız, merhametsiz.

Bī-gāne (G. 75/3b): 1. Kayıtsız, ilgisiz. 2. Yabancı. 3. tas. Dünya ile ilgisini kesmiş olan.

Bī-ḥadd (R 1/1): Hadsiz, sınırsız, pek çok.

Bihbūd (G. 80/3a): İyi, sağ, sağlam, sıhhî [vücut].

Bihbūdī (G. 10/2b): İyi olmaklık.

Bī-ḥisāb (G. 91/3b): Hesapsız, sayısız.

Bī-hūde (G. 6/4b): Boşuna, boş yere, beyhûde.

Bī-ḳarār (Tc. VII/8b): 1. Kararsız. 2. Rahatsız.

Bikr (G. 111/2a): Dokunulmamış, kızoğlan kız, genç kız; kızlık.

Bīmār (G. 131/2a): Hasta, sayrı.

Bī-muḥābā (Tb.-1 VIII/8a): Çekinmeksizin, çekinmeden, sakınmadan.

Bīnā (Tc. III/7b): 1. Gören, görücü. 2. is. Göz.

Bī-nevā (G. 9/3b): Nasipsiz, çaresiz, zavallı, fakir, muhtaç.

Birûn (Tc. IV/2b): 1. Dışarı. 2. Dış. 3. zf. Fazla, dışarıda, hariçte.

Biryān (G. 65/2a): Tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı.

Bī-şübhe (T. XIII/5a): Şüphesiz, kesin.

Būm (G. 62/4b): 1. Yer, toprak, yurt. 2. Sürülmemiş tarla. 3. Tabiat huy.

Būs (M. V/2a): Öpme, öpücük, öpüş.

Būy (G. 1/2a): 1. Koku. 2. Ümit, umma. 3. Sevgi. 4. Tamah. 5. Huy, tabiat. 6. Kısmet, pay, nasip.

Bülend (M. VI/2b): Yüksek, yüce.

Bü'l-heves (G. 111/3a): Aklına geleni yapmak isteyen, keyfine buyruk, maymun iştahlı, her şeye istekli, isteği çok olan kimse.

Bün (Tah. I/2): Esas, kök, temel, dip; son.

Bürehne (T. I/1): Açık, çıplak, yalın.

Bürhān (T. V/5a): Delil, ispat, tanık.

Bütān (G. 2/1a): 1. Putlar. 2. sf. Güzeller.

C

Cāh (T. VII/18a): İtibar, makam, orun, mevki.

Caḥīm (G. 27/4a): Cehennem, tamu.

Cāme-ḫˇāb (G. 65/5a): Yatak.

Cān-baḫş (G. 114/3a): Can veren, hayat bağışlayan, cana can katan, sevgili.

Cān-fezā (Tc. V/7b): 1. Can artıran, gönüle ferahlık verici, cana can katıcı. 2. Ayın yirmi üçüncü günü.

Cān-sipār (Tc. 7/3b): Canını teslim eden, canını feda eden.

Cānsitān (Tah.-3 I/2): Cansitanlık, ruh alıcılık, can çıkarıcılık.

Cān-sūz (G. 10/1a): Can yakan, fazla keder ve sıkıntı veren.

Cārī (G. 103/3b): Cereyan eden akan, geçen, yürüyen.

Cārūb (G. 123/5a): Süpürge.

Cāvīd (G. 133/4a): 1. Dâimî kalacak olan, sonrasız, ebedî, bengi. 2. Erkek adı.

Cāygāh (G. 7/1b): 1. Yer, mevki. 2. Rütbe.

Cebe (R. 27/2): Zincirden veya halkadan örme zırh.

Cebīn (G. 98/3b): 1. Korkak, yüreksiz; alçak. 2. is. Alın.

Cebīn-sā (G. 104/2b): Alın sürücü, birinin karşısında alnını yere koyan.

Cedel (K. II/17a): 1. Sert münakaşa, tartışma. 2. Kavga.

Celāl (127/6a): 1. Büyüklük, ululuk. 2. Hışım, kızgınlık. 3. Erkek adı.

Cemāl (G. 45/1b): 1. Yüz güzelliği. 2. Erkek adı.

Cemīᶜ (Tc. III/9a): Cümle, hep, bütün.

Ceng (G. 49/1a): Savaş, vuruşma.

Cerrār (G. 32/1a): 1. Çekici. 2. is. Dilenci. 3. Arkasından sürükleyen. 4. is. Harp âletleriyle donatılmış ordu.

Cesīm (K. I/3b): İri, büyük, kocaman.

Cevād (G. 67/4b): 1. Cömert, eli açık. 2. Erkek adı.

Ceyb (G. 1/4a): 1. geom. Sinüs. 2. Cep. 3. Gömleğin açıklığı, yarığı.

Ceyş (G. 128/3b): 1. Asker, ordu. 2. Ses, seda.

Cez̠be (G. 58/5b): 1. Ruhun hayret ve sevince kapılarak sanki cesetten hariç bulunuyormuş gibi olması, heyecana gelmesi. 2. Tarikat ehlinin kendinden geçme hâli.

Cezm (Tb.-2 III/9b): Kesin karar, niyet.

Cibrīl (G. 26/3b): Cebrâil.

Cūd (T. I/20b): Cömertlik, el açıklığı.

Cūş (G. 57/1a): 1. Coşma, kaynama. 2. tas. Coşma, taşma.

Cūyān (M. II/5a): Arayıcı, arayan.

Cūybār (G. 24/1b): 1. Çay, dere, akarsu, ırmak. 2. Irmak kenarı.

Cünūn (G. 31/5a): 1. Delirme, çıldırma, delilik. 2. tas. ve ed. Aşkın gâlip gelmesi.

Cürʿa (G. 135/5b): Yudum, içim.

Cürm (T. VII/19a): Suç.

Ç

Çābük-süvār (G. 17/5a): İyi at süren, ata iyi binen.

Çāk (G. 35/3b): 1. Yarık, yırtık. 2. Yırtmaç. 3. Sabahın aydınlığı.

Çāker (Tc. II/9b): Kul, köle, câriye, yanaşma.

Çālāk (G. 33/7b): 1. Çevik, eline ayağına çabuk, tez canlı olan. 2. Adam öldüren hırsız, yol kesici. 3. Yüksek yer; büyük adam.

Çemensitān (Tc. I/10a): Çimenlik, bahçe.

Çend (Tb.-1 III/9a): 1. Birkaç. 2. zf. Her ne kadar. 3. zf. Tâki.

Çeng (G. 2/2a): 1. El. 2. Pençe. 3. Kanuna benzer, dik tutularak çalınır bir çeşit saz. 4. zf. Eğri büğrü.

Çerāġ (G. 120/1b): 1. Fitil, mum. 2. Otlama, otlak.

Çeşm (G. 108/2a): Göz.

Çetr (G. 9/2a): 1. Çadır, gölgelik. 2. Gece.

Çirk (G. 59/4b): 1. Kir, pas, pis. 2. Yarada olan kan ve irin.

Çirk-ālūd (G. 1/4a): Kir ve pasa bulaşmış olan.

D

Dāb (D.): Şan ve şeref.

Dād (G. 46/3a): 1. Adalet, doğruluk. 2. İhsan, vergi.

Dād u sitād (G. 35/2b): Alışveriş.

Dāġ (G. 48/5a): 1. Yanık yarası. 2. İnsan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga, işâret, im.

Dāġdar (Tc. VII/4b): 1. Kızgın demirle nişanlanmış, dağlı. 2. mec. Pek müteessir, çok üzgün.

Daḳḳ (G. 26/1b): Çalma, vurma; vurulma.

Dāmān (G. 68/5a): Etek.

Dār (T. I/5b): 1. Darağacı. 2. Direk. 3. Ağaç.

Dārende (R 14/4): 1. Tutan, saklayan. 2. Getiren, ulaştıran.

Dārū (G. 80/1b): İlaç.

Dāver (T. I/9b): 1. Cenâbı hakkın adı. 2. Doğru, insaflı olan hükümdar, vezir veya hâkim. 3. Erkek adı.

Deʾb (G. 115/5b): Âdet, usul, tarz, kaide, gelenek.

Debistān (G. 25/5b): Mektep, okul.

Degme (Tah.-3 IV/3): 1. Her, her bir, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele. 2. Beğenilmiş seçilmiş.

Dehen (G. 39/2b): Ağız.

Dehen-bāz (G. 8/1b): Ağız oynatan, söylemeye hazırlanan.

Dehr (G. 62/3b): 1. Dünya. 2. Zaman, devir.

Dellāl (G. 95/4a): 1. Tellâl, satılacak şeyi satan. 2. Alıcı ile satıcı arasında aracı olan kimse.

Dem (G. 127/7b): 1. Soluk, nefes. 2. İçki. 3. Ân, vakit, saat, zaman.

Dem-ā-dem (Tc. IV/3b): Her vakit, sık sık.

Depretmek (G. 129/4a): Kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

Der (T. I/19a): 1. -de, içinde. 2. is. Kapı.

Derbān: (T. XVIII/6a): Kapıcı, kapıya bakan.

Derd-nāk (K. II/11b): Dertli, tasalı, kaygılı.

Derhem (G. 93/1a): 1. Karışık, karmakarışık. 2. Mustarip. 3. is. İncinme.

Derīde (G. 37/1a): Yırtılmış, yırtık.

Derkār (G. 127/4a): 1. Malûm, âşikâr; bilinen, belli. 2. İşte, iş üzerinde bulunan.

Der-pey (G. 3/3b): Ardı sıra.

Derrī (T. XVIII/32b): Parlak, ışıldayan.

Derūn (G. 34/1a): 1. İç, içeri, dâhil. 2. Gönül, kalp, yürek.

Dest (G. 52/3a): 1. El. 2. Fayda, menfaat. 3. Zafer, galebe, üstünlük. 4. Yüksek yer, mevki. 5. Güç, kuvvet. 6. Tarz, üslup.

Destān-zen (Tb.-2 VI/9b): Hilekâr, dûbâracı.

Dest-būs (G. 24/2a): El öpme.

Dey (G. 124/2b): 1. Güneş yılının onuncu ayı. 2. Güneş yılının onuncu ayında ve her Güneş yılının 8, 15 ve 23'üncü günlerinde yapılacak işleri idâreye me'mur sayılan melek. 3. Kış.

Deycūr (G. 15/4a): Çok karanlık.

Deyn (T. I/13b): Borç.

Deyr (G. 3/2a): 1. Manastır, kilise. 2. İnsanlık âlemi, bu dünya. 3. mec. Meyhâne.

Dırra (M. I/5a): 1. Kırbaç. 2. Tura.

Dībā (G. 87/3b): Renkli dokuma motiflerle süslü bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş.

Dīdār (G. 72/7a): 1. Yüz çehre. 2. Görme, görüşme. 3. Görüş kuvveti, göz. 4. sf. Açık, meydanda. 5. Kadın adı.

Dīde (G. 82/2b): 1. Göz. 2. Gözcü. 3. Gözbebeği. 4. Göz ucu.

Dīdebān (G. 30/2b): 1. Gözcü, gözleyici, bekçi, kolcu, nöbetçi. 2. Eskiden gümrük kolcusu.

Dīger-gūn (G. 115/5b): 1. Bozuk, değişmiş, başkalaşmış. 2. mec. Ölmüş.

Dih (T. XVIII/25b): Köy, karye.

Dil (G. 28/5a): 1. Gönül, yürek, kalp. 2. Orta, yarı.

Dil-berān (Tb.-1 III/2a): Dilberler, güzeller.

Dil-dāde (Tc-M II/2a): 1. Gönül vermiş, âşık. 2. Erkeklerin başlarına sardıkları renkli mendil.

Dildar (G. 38/5b): Birinin gönlünü almış, sevgili.

Dil-figār (G. 37/2a): Gönlü yaralı, âşık.

Dil-gīr (G. 98/1b): Gönül tutan, gönle sıkıntı veren; gücenik, kırgın.

Dil-ḫˇāh (R 16/1: Gönül isteği, gönül dileği.

Dil-ḫırāş (G. 10/5b): Yürek parçalayan, tırmalayan.

Dilīr (G. 66/2b): Yürekli, yiğit, cesur.

Dil-rīş (G. 63/1b): Yüreği yaralı, dertli.

Dil-rübā (G. 120/4a): Gönül kapan, gönül alan.

Dimāġ (G. 137/1b): 1. Beyin. 2. Akıl, şuur.

Direng (G. 88/4b): Bekleme; gecikme; tutma; istirahat.

Dirīġ (G. 108/4a): 1. Esirgeme. 2. e. Eyvah, ah, aman, yazık. 3. Menetme, önleme.

Dīrīne (G. 69/5b): Eski, kadîm.

Dīv (G. 44/4a): Dev, şeytan, cin.

Duẖter (Tc. IV/4b): Kız, kerîme.

Dūn (G. 85/4a): 1. Aşağı, aşağılık. 2. Alçak, soysuz kimse. 3. Altta, aşağıda.

Dūr (G. 6/1b): Uzak.

Dūr-bīn (G. 35/6a): 1. İlerisini, ileriyi uzağı, geleceği gören. 2. is. Dürbün.

Dūş (G. 56/2a): 1. Omuz. 2. Dün gece. 3. Rüyâ.

Dü-kevn (G. 29/2a): İki âlem (D.ünya ile âhiret).

Dünbāle (G. 47/4b): Kuyruk.

Dürc (Tb.-2 VI/7b): 1. Kutu, kutucuk; hokka. 2. Sandık, cevâhir kutusu. 3. Hokka gibi olan ağız.

Dürdī (Tb.-2 II/6a): Tortu, çöküntü.

Dür-efşān (G. 19/2b): İnci serpen, inci gibi söz söyleyen ağız.

Dürer (Tb.-2 VII/5b): Büyük inci tanesi.

Dürr (G. 17/1a): İnci.

Düşnām (Tah.-2 IV/4): Sövme, sövüp sayma.

E

Ebkem (Tb.-1 VII/5b): Söz söylemeye muktedir olmayan [adam nesne].

Ebr (Tb.-2 VIII/2a): Bulut.

Ebruvān (Tc. VII/2a): Kaşlar.

Efᶜāl (Tc. X/1a): İşler, ameller.

Efġān (G. 8/3b): Istırap ile haykırma, bağırıp çağırma; inleme, bağrışma.

Efᶜī (Tb.-1 II/4a): 1. Engerek yılanı. 2. sf. mec. Fenâ tabiatlı [adam].

Eflāk (G. 42/5a): 1. Semalar, felekler, gökler, küreler; zamanlar. 2. Bahtlar, tâlihler, kaderler.

Efrāşte (G. 42/4b): Yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş.

Efsūs (M. III/6a): Yazık, eyvah! gibi bir teessür ilgeci.

Efzūn (R 13/3): Fazla, çok, yukarı, aşkın.

Eʾimme (K. II/1a): İmamlar.

Eḳall (G. 44/4b): En az, en aşağı.

Elem-nāk (Tb.-1 VIII/9b): Ağrılı, acılı, kederli, dertli.

Elf (T. XIV/10a): Bin.

Elḥān (M. IV/2b): Nağmeler, ezgiler.

El-ḥaẕer (G. 61/1b): Sakın!

Elken (M. III/2b): Dilinde pek lüknet, tutukluluk olan, güçlükle merâmını anlatan, peltek, kekeme.

Elleşmek (G. 84/3b): 1. Tutuşmak, savaşa girişmek. 2. Hayırlaşmak için birbirinin elini tutup sallamak.

Elṭāf (T. VII/17a): İyi muameleler, iyilikler, iyilikseverlilikler; okşamalar; nezâketler.

Elzem (Tb.-1 VII/1b): Daha lâzım, lüzumlu.

Emcād (Tb.-1 VI/6b): Şeref, onur ve haysiyet sâhibi olanlar.

Enbiyā (Tb.-1 VII/6a): Müstakil şeriat sahibi olmayan peygamberler, yalvaç.

Engūr (G. 33/2b): Üzüm.

Enhār (T. XXI/1b): Irmaklar, çaylar.

Enver (T. XXI/2a): 1. Daha nurlu, çok ve parlak, çok güzel. 2. is. Erkek adı.

Erbaʿīn (Tb.-2 IV/4a): 1. Kırk. 2. Kırkıncı[sayı]. 3. Karakış. 4. Dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapanmak için kırk günlük müddet.

Erş (T. I/5b): Satılık malın kusuru dolayısıyla değerinden düşülen para.

Eşʿār (G. 11/7a): 1. Vezinli, uyakli sözler. 2. Kıllar.

Eşk (G. 126/2a): Gözyaşı.

Etbāʿ (T. XIII/2b): 1. Birinin sözüne, işine, mesleğine uyanlar. 2. Hizmetçiler, uşşaklar.

Etḳiyā (T. XI/1a): Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenler.

Eṭvār (Tah.-3 II/2a): Hal ve hareketler, işler, tarzlar.

Evc (G. 2/2a): 1. Yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk. 2. astr. 21 haziranda arzın mahreki üzerinde Güneşten en uzak bulunduğu nokta.

Evḳāt (T. XIII/6a): Zamanlar, çağlar.

Evlā (M. VII/8a): Daha uygun, daha lâyık, daha iyi, üstün.

Eytām (M. III/7b): Anası babası ölmüş, yalnız kalmış küçük çocuklar, öksüzler.

Ezhār (Tah.-1 I/3): Çiçekler.

F

Faḫr (T. IV/1a): 1. Övünme, büyüklenme, böbürlenme, şeref, onur, kıvanç. 2. Büyüklük, ululuk. 3. Şöhret, ün. 4. Fazilet, erdem.

Fāriġ (G. 3/2a): 1. Vazgeçmiş, çekilmiş. 2. Rahat, âsûde. 3. Boş kalmış, işini bitirmiş, işsiz.

Ferāġ (Tb.-1 III/3a): 1. Vazgeçme, bırakıp terk etme. 2. İstirahat etme. 3. Hiçbir işle meşgul olmama, rahat etme.

Feraḥ-fezā (Tb.-1 II/5b): Ferah artıran.

Ferāmūş (G. 106/6b): 1. Unutma, hatırdan çıkarma. 2. Erkek adı.

Ferdā (G. 111/4b): 1. Yarın, yarınki gün, günün ertesi, ertesi gün, öbür gün. 2. Âtî gelecek zaman. 3. Âhiret, öbür dünya, kıyâmet. 4. Kadın adı.

Ferheng (G. 49/5b): 1. Bilgi, hüner, marifet; edep; akıl; temkin. 2. Farsça lugat kitabı.

Ferş (G. 50/3a): 1. Döşeme, yayma. 2. Halı, taş vesâire döşetme. 3. Yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccâde, hasır. 4. Yeryüzü, kır, sahra.

Fesāne (G. 125/3b): Asılsız hikâye, masal.

Fevḥa (G. 112/3a): Güzel koku.

Feyż : 1. Suyun akıp taşması. 2. Bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma. 2. İlim, irfân.

Feyż-resān (K. I/9b): Feyiz eriştiren, bereket ve bolluk getiren.

Feyż-yāb (G. 138/4a): Feyiz bulan, feyiz bulucu.

Fiġān (G. 139/1b): Istırap ile bağırıp çağırma, inleme.

Firāḳ (G. 115/4b): 1. Ayrılık, ayrışma; sevişenlerin ayrılığı. 2. Hüzün, keder, sıkıntı.

Firdevs (M. VI/6a): 1. Cennet, uçmak. 2. Bostan, bahçe. 3. Kadın adı.

Firḳat (G. 19/5a): Dostlardan ve sâireden ayrılık, ayrılış.

Fiten-engīz (G. 23/4b): Fitneler koparan.

Fitne-zā (Tb.-1 II/6b): Fitne çıkaran.

Fuḥūl (T. V/9a): 1. Aygırlar. 2. Erler, erkekler. 3. sf. Akıllı ve zeki [adamlar]. 4. Beyit, hadis ve rivâyetleri çok iyi anlatan kimse.

Fūlād (G. 12/6a): Çelik.

Fülfül (Tb.-2 II/6b): Karabiber.

Fünūn (G. 54/3a): 1. Neviler, çeşitler, sınıflar. 2. Hünerler, marifetler.

Füsūn (G. 108/2a): 1. Sihir, büyü. 2. Kadın adı.

Füsūn-sāz (G. 5/4a): Büyüleyici.

Fütūḥ (G. 135/5b): 1. Zafer, galibiyet, üstünlük. 2. Açma; açılma, ferahlama, gönül ferahlığı.

Füzūn (G. 52/6b): Çok fazla.

G

Gedā (G. 117/2a): Dilenci, yoksul.

Gehī (G. 102/2a): Bazen, arasıra.

Gelū (G. 43/4a): Boğaz.

Genc (G. 104/3a): Hazine, define.

Gencūr (G. 29/2a): Hazinedar, hazne bekçisi.

Gerd (G. 3/3a): 1. Toz, toprak. 2. Tasa, gam, keder.

Gerdān (Tc. IV/1b): Dönücü, dönen.

Gerdiş (G. 94/1b): Dönüş, dönme, dolaşma.

Germ (G. 12/6b): Sıcak.

Geşt (G. 36/5a): 1. Gezme, seyretme, dolaşma. 2. Geçme.

Gezend (G. 20/2b): 1. Zarar, ziyan. 2. Elem, keder, musibet, âfet.

Gil (G. 54/1b): Balçık, su ile ıslanmış toprak, lüle çamuru, kil.

Gile (G. 5/6a): 1. Yanıp yakılma, şikâyet etme. 2. Üzüm tanesi. 3. İki dağ arasındaki yol.

Girān (G. 31/4b): 1. Ağır, sakîl. 2. Fenâ, kokmuş. 3. Bıktırıcı, usandırıcı. 4. Sert, katı.

Gird (G. 83/1a): Yuvarlak, çevre, değirmi.

Girībān (T. VII/5a): Elbise yakası.

Girih-gīr (G. 14/1a): Düğümlü, dolaşık.

Girişme (Tb.-1 III/9a): Naz, işve, gamze, kaş ve gözle işaret.

Gītī (G. 58/3a): Dünya.

Gūn (G. 127/5b): 1. Renk. 2. is. Gidiş, tarz, sıfat.

Gūş (G. 46/2a): 1. Kulak. 2. İşitme, dinleme.

Gūşiş (G. 26/1a): Çalışma, çabalama.

Güftār (Tah.-2 V/2): Söz.

Güft ü gū (G. 129/4b): Dedikodu.

Gül-āb (G. 59/1a): Gülsuyu.

Gül-bün (G. 37/5b): Gül kökü, gül biten yer.

Gül-geşt (G. 3/2a): Gül gezintisi, gül seyri.

Gül-ġonca (G. 3/2a): Henüz açılmamış gül.

Gül-gūn (R 13/1): 1. Gül renkli, pembe. 2. is. Kadın adı.

Gülşen (G. 18/4a): 1. Gül bahçesi. 2. Kadın adı.

Gülzār (G. 56/2a): Gül bahçesi, gül tarlası.

Güm-reh (G. 100/3b): 1. Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış. 2. Bol, gür.

Güm-şüde (Tb.-1 III/8a): Kaybolmuş, telef olmuş.

Gürg (Tb.-2 VIII/5b): Kurt, canavar.

Güsiste (G. 25/4b): Kırılmış, kopmuş; gevşemiş, çözülmüş, sölpük.

Güsterde (T. VII/12b): Yayılmış, döşenmiş.

Güşāde (G. 59/3b): Açılmış, açık, ferah, şen.

Güvār (G. 24/3b): Hazmı kolay olan [yemek].

Güẕār (G. 136/2b): 1. Geçme, geçiş. 2. sf. Geçirici, geçiren. 3. sf. Beceren, ödeyen, yapan.

Ğ

Ġāʾib (G. 8/1a): 1. Görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp. 2. Üçüncü kişi, o.

Ġam-fersā (G. 84/2b): Üzüntüyü dağıtan

Ġam-fezā (Tc. XIX/7b): Tasa, keder arttıran.

Ġār (Tc. III/4a): 1. Mağara, in. 2. Defne ağacı.

Ġarām (T. VII/15a): Aşk, sevda, şiddetli arzu, fazla gönül düşkünlüğü.

Ġarḳa (G. 16/4b): Suya batmış.

Ġavṭa (G. 70/ 4b): 1. Toprağın çukurluğu. 2. Sulak yer, ağaçlık yer; düzlük, ova.

Ġaym (T. XVIII/12a): 1. Bulut. 2. Susama, susuzluk. 3. Kin.

Ġayr (M. III/1b): 1. Başka, ayrı, özge, artık, diğer, değil. 2. Yabancı, bildik olmayan. 3. Arapça sıfatların başında nefî ilgeci olan "-sız", "değil" mânâsına gelir.

Ġażanfer (K. II/14b): 1. İri arslan. 2. sf. Cesur, yürekli, yiğit adam. 3. Hz. Ali'nin lakabı. 4. Erkek adı.

Ġonca-fem (G. 89/7b): Ağzı konca gibi küçük ve güzel olan, koca ağızlı.

Ġıbṭa-keş (G. 16/6b): Gıpta eden, imrenen.

Ġılmān (M. VI/1b): 1. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2. Köleler, esirler.

Ġubār (G. 100/1b): 1. Toz. 2. Bir yazı stili.

Ġulġule (G. 47/2b): 1. Gürültü, şamata; bağırıp çağırma. 2. Ağzı dar bir kaptan akan suyun çıkardığı ses.

Ġurāb (G. 62/4b): Karga.

Ġuzāt (T. XVIII/29a): 1. Gazâ edenler, ordunun başına geçenler, savaşanlar, savaştan sağ ve muzaffer dönenler. 2. Böyle bir ordunun başkumandanları.

H

Ḫ˘āb (T. XVIII/12a): Uyku, rüya.

Ḥabāb (G. 65/1b): Su üzerinde olan hava kabarcıkları.

Ḫ˘āb-ālūd (Tah.-2 I/4): Uykusu gelmiş, uyku basmış.

Ḫabs (M. IV/4b): 1. Hapis, alıkoyma, bir yere kapama, salıvermeme, bir yere kapayıp çıkarmama, hapishâne. 2. Tutma, zapt etme.

Ḥācib (K. II/16a): 1. Kapıcı, perdeci. 2. Perde, hâil. 3. Kaş.

Ḥadd (Tc. III/8a): 1. Sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar. 2. Derece. 3. Gerçek değer. 4. Şeriatçe verilen cezâ. 5. Bir şeyin nihâyeti sonu.

Ḥādī (T. XX/8b): 1. Sırada, ilk, birinci. 2. Yenilene yardım eden, yardımcı.

Ḫˇāhiş (G. 48/4a): İstek, arzu, isteyiş.

Ḥāʾil (G. 54/7b): İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mâni olan, arayı kapayan engel.

Ḫāk (G. 17/5b): Toprak.

Ḫākister (G. 15/3b): 1. Kül, ateş külü. 2. mec. Bülbül.

Ḥālet (Tc. I/5b): Hâl, sûret, keyfiyet, nitelik.

Ḫalīde (G. 15/2a): Dürterek bastırılmış, saplanmış.

Ḥalīm (K. II/3b): 1. Tabiatı yavaş olan, yumuşak huylu. 2. is. Erkek adı.

Ḫalvetī (Tb.-2 IV/2a): 1. Halvetle ilgili. 2. is. İbadet ve törenlerini tenhada yapan bir tarikat. 3. is. Halvetî tarikatından olan kimse.

Ḥāmī (Tc. X/6a): 1. Himâye eden, koruyan, koruyucu, sahip çıkan, gözeten. 2. is. Erkek adı.

Ḥamīm (K. I/7b): 1. Soy sop. 2. sf. Pek sıcak, pek kaynar nesne.

Ḥaml (K. II/4a): 1. Ana karnındaki çocuk. 2. Gebe olma, gebelik.

Ḫam-be-ḫam (G. 13/3b): Büklüm büklüm, kıvrım kıvrım.

Ḫam-geşte (Tb.-2 IV/5a): Eğilmiş, bükülmüş.

Ḫamūş (G. 64/1a): 1. Susmuş, sessiz. 2. Mevlana'nın bazı gazellerinde kullandığı mahlası.

Ḫandān (G. 67/1a): 1. Gülen, gülücü, güler. 2. Kadın adı.

Ḫande (G. 83/3a): Gülme, gülüş.

Ḫār (Tc. IV/8b): Diken.

Ḫarābī (Tb.-2 II/10b): 1. Haraplık, viranlık. 2. Okun nişanın önüne vurarak sıçrayıp nişana isâbet etmesi.

Ḥarīm (G. 77/2b): 1. Biri için kutsal olan. 2. is. Harem dairesi. 3. is. Evin içi gibi başkasına kapalı olan yer. 4. is. Bir evin civârı. 5. is. Avlu. 6. is. Ortak, şerik. 7. is. Hacıların hac zamanında büründükleri örtü.

Ḥarīr (K. I/8a): 1. İpek. 2. sf. Hararetli, ateşli.

Ḫarḳ (G. 43/4a): Yakma.

Ḫasīs (G. 67/4a): 1. Nekes, cimri, pinti. 2. Alçak, değersiz, kıymetsiz; insanı küçülten.

Ḫaṣlet (G. 50/2b): İnsanın yaradılışındaki huyu, tabiatı, mizâcı.

Ḫāṣṣa (K. II/1b): Bir kimseye ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç.

Ḫāṣṣiyet (G. 58/5b): Kuvvet, te'sir.

Ḫāşāk (G. 55/5a): Çöp, süprüntü, yonga.

Ḥāşiye (G. 37/4a): 1. Kenar, pervaz, bir kitabın sayfa kenarlarına veya altına yazılan yazı. 2. Bir eserin metnini şerh ve izah eden kitap.

Ḥaşr (G. 112/3b): 1. Toplama, cem' etme. 2. Ölüleri diriltip mahşere çıkarma; kıyamet.

Ḫātem (G. 66/3b): 1. Mühür, üstü mühürlü yüzük 2. En son.

Ḫāṭır-güẕārī (G. 48/3b): Gönül yapıcı.

Ḫāṭır-şikest (G. 6/4b): Gönlü kırık, gücenik.

Ḫaṭīb (T. XIX/3b): 1. Camide hutbe okuyan 2. Güzel, düzgün konuşan kimse.

Hātif (T. XXI/3a): 1. Sesi işitilip de kendisi görülmeyen [kimse], seslenici, çağırıcı. 2. is. Gâipten haber veren melek.

Ḫātim (M. III/1a): 1. Hitâma erdiren, bitiren. 2. Mühürleyen, mühürleyici.

Ḫatm (M. III/4a): 1. Hitâma erdirme, bitirme 2. Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuma 3. Mühürleme, mühürlenme.

Ḫaṭṭ (G. 12/2a): 1. Çizgi. 2. Satır. 3. Yol. 4. Yazı. 5. Padişah yazısı, buyruk, ferman. 6. Gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf.

Ḥavāss (G. 87/2a): Hasseler, duygular.

Ḫavf (G. 91/4a): 1. Korku, korkma. 2. psikol. Fobya, yılgı.

Ḥayret-efzā (Tah.-3 III/5): Hayret artıran.

Ḥayret-fezā (G. 19/3a): Hayret veren, şaşırtan.

Ḥaẕāḳat (Tb.-2 VIII/10b): Hazıklık, üstadlık, ustalık, uzluk.

Ḫazān (G. 21/2a): Sonbahar, güz.

Ḥaẕer (G. 49/2a): Sakınma, çekinme, kaçına, korunma.

Ḥaẕf (M. IV/5a): 1. Aradan çıkarma, çıkarılma, yok etme, silme, ortadan kaldırma, giderme, düşürme. 2. ed. Eski yazıda noktasız harfli sözcüklerden manzûm, mensur cümle tertipleme.

Hecr (G. 19/5a): Ayrılma, terk etme, ayrılık.

Hedm (T. VIII/1b): Yıkma, harâbetme.

Heme (G. 94/3b): Cümle, hep, bütün.

Hem-nişīn (G. 71/1b): Berâber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

Hemvār (M. I/1a): 1. Düz yer, bir çırpıda olan yer, uygun yer. 2. zf. Dâimâ.

Herem (K. 15a): Kocama, kocalma, ihtiyarlama.

Hestī (G. 16/2b): Var olma, varlık.

Heyʾet (G. 119/5a): 1. Şekil, sûret, kıyafet. 2. Görünüş. 3. Hal, durum. 4. Kurul.

Hezār (G. 18/1b): 1. Bülbül. 2. sf. Bin. 3. sf. Pek çok.

Ḥıḳd (G. 69/2a): Kin tutma, öç almak için fırsat bekleme.

Ḫıṭṭa (G. 109/7a): Memleket, diyar, ülke.

Ḫıffet (T. V/7b): 1. Hafiflik, 2. Hoppalık.

Ḫıred (K. II/5a): Akıl, us.

Ḥıṣn (T. XVIII/17a): Sağlam, sarp yer; kale.

Ḫışm-nāk (Tah.-2 IV/3): Öfkeli, kızgın.

Ḫışt (G. 138/5b): 1. Kerpiç. 2. Tuğla.

Ḫıyre (G. 15/3a): Karmaşık, donuk, fersiz.

Ḥicāb (G. 38/3b): 1. Utanma, sıkılma. 2. Perde.

Ḫilāf (G. 134/5b): 1. Karşı, zıt. 2. Yalan.

Ḫilʿat (G. 110/7a): Eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

Himem (G. 13/5b): 1. Gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek irâdeler. 2. Ermiş olanların tesirleri.

Ḫiṣāl (M. VI/8a): Huylar, tabiatlar, ahlaklar.

Ḫisset (T. VII/11a): Cimrilik, tamahkârlık, nekeslik.

Ḫoş-āb (G. 17/1a): 1. Hoşaf. 2. sf. Parlak, berrak. 3. İnci, yakut, elmas gibi şeylerin parlaklığı.

Ḫoş-nevā (Tb.-1 IX/8a): Güzel sesli.

Ḫudᶜa (T. VI/7a): Aldatma, hile, oyun, dalavere, düzen, dek.

Ḫufte (G. 40/3b): Yatmış, uyumuş.

Ḫulf (G. 64/3b): Verdiği sözü tutmama, üzerinde durmama.

Ḫulḳ (T. VI/5b): Huy, tabiat.

Ḫulḳūm (G. 30/4a): anat. Boğaz.

Ḫum (Tb.-2 III/2a): 1. Küp. 2. Şarap küpü.

Ḫumār (G. 93/4b): İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik.

Ḫūn (G. 95/5a): 1. Kan. 2. Öldürme, öç.

Ḫūn-āb (G. 57/1b): 1. Kanlı su. 2. Gözyaşı.

Ḫūnī (G. 63/2b): 1. Kanlı, kan dökmeye meyilli. 2. sf. Kanlı, gaddar, zâlim, kâtil.

Ḫūn-rīz (G. 23/1b): Kan döken, kan dökücü.

Ḫurde-bīn (D.): 1. İnce, ufak şeyleri gören. 2. is. fiz. Büyüteç, ufak şeyleri büyülterek gösteren âlet, mikroskop.

Ḫūrşīd (G. 15/5a): 1. Güneş. 2. Erkek adı.

Ḫurūş (G. 64/1b): Coşma, çağıltı, gürültü, şamata, telaş.

Ḫuṣūm (R 9/3): Düşmanlar.

Hūş (G. 64/3b): 1. Akıl; fikir; şuur; us. 2. Ölüm. 3. Zehir.

Ḫūşe (G. 61/5b): 1. Başak. 2. Salkım.

Hūş-rübā (Tc. VIII/4b): Akıl kapan, kapıcı.

Hūşyār (G. 93/4a): Aklı kendisine yar olan, yarayan, akıllı.

Hüş-ber (G. 80/1b): Aklı mahveden, bozan ilaç.

Ḫūy-gerde (G. 39/3b): 1. Terlemiş. 2. Alışmış, âdet edinmiş.

Ḫūy-rīz (G. 12/5a): Terleyen.

Hümā (G. 22/5b): 1. Devlet kuşu. 2. Saâdet, kutluluk.

Hümūm (G. 59/4b): Gamlar, kederler, tasalar, kaygılar.

Ḥüsn (G. 55/1b): 1. Güzel, iyi. 2. is. Güzellik.

I

Isḳāṭ (T. I/7b): 1. Düşürme, düşürülme. 2. Hükümsüz bırakma. 3. Yok etme. 4. Ölünün azapsız kalması için dağıtılan sadaka.

ᶜIṭāş (Tc. III/3b): Susamış olanlar.

Iżṭırār (G. 1/3b): Mecbûriyet, çâresizlik, ihtiyaç.

İ

İbḳā (T. XVIII/20b): 1. Bâkî, dâim, devamlı, sürekli kılma. 2. Yerinde, evvelki hâlinde bırakma. 3. Sınıf geçememe.

İᶜcāz (G. 2/5b): 1. Âciz bırakma. 2. Şaşırtma. 3. ed. Mûcize sayılacak kadar düzgün söyleme.

İfāḳat (G. 69/5)1. Hasta, iyi olma, iyiliğe dönme. 2. Sarhoşluktan veya baygınlıktan ayılma. 3. Kadın adı.

İfrāṭ (G. 5/5a): Aşırı gitme, pek ileri varma.

İftā (T. XIV/8b): Fetva verme, bir işi fetvayla halletme.

İftiḫār (Tb.-1 VIII/5b): 1. Öğünme, koltuk kabartma. 2. Şeref, şan.

İġnā (Tc. III/9b): 1. Zengin etme, edilme. 2. Başka bir şeye ihtiyaç bırakmama, muhtaç bırakmama.

İḫfā (Tc. III/4b): Gizleme, saklama, saklanılma.

İḥkām (T. XIV/6b): Muhkem kılma, sağlamlaştırma.

İḫrāb (G. 5/2b): Harap etme, edilme.

İḫvān (M. VI/6b): 1. Sâdık, samimi, candan dostlar. 2. Bir tarikat arkadaşları.

İḥyā (G. 104/4b): 1. Diriltme, diriltilme, canlandırma. 2. Tâze can verircesine iyilik, lûtfetme. 3. Yeniden kuvvetlendirme. 4. Uyandırma, canlandırma, tazelik verme.

Īḳād (G. 128/4b): Yakma, yakılma.

İḳdām (T. XX/7a): 1. Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma. 2. İlerleme.

İḳrār (Tb.-1 VIII/b): 1. Saklamayıp söyleme. 2. Dil ile söyleme, bildirme. 3. Tasdik, kabul.

İḳtidā (Tb.-1 V/4b): Tâbî olma, uyma.

İksīr (G. 81/4a): 1. Ortaçağ kimyacılarının, çok tesirli olduğuna ve herhangi bir madeni altın yapacak kadar kuvvetli bir hassası olduğuna inandıkları bir madde. 2. Tesirli, yarar şurup. 3. Biricik, şifâ, en tesirli sebep.

İktisāb (G. 11/3b): İktisaplar, kazanmalar, edinmeler.

ᶜİllet (Tc. M IV/2: 1. Hastalık, sakatlık. 2. Sık sık tepen hastalık. 3. Sebep.

İlticā (G. 110/4b): Sığınma, barınma.

İltihāb (G. 12/6b): 1. Alevlenme, tutuşma. 2. Vücudun bir kısmına kan hücumuyla, oranın şişip kızarması.

İltmek (Tb.-2 V/4a): Götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek.

İlzām (G. 18/5a): Cevap veremez hâle getirme, susturma.

İᶜmāl (Tah.-2 V/2): 1. Yapma, yapılma. 2. İşleme. 3. Kullanma. 4. Meydana getirme.

İmāle (Tb.-2 III/7a): 1. Meylettirme, bir tarafa eğme, yatırma. 2. ed. Vezne uydurmak için, kısa heceyi lüzûmundan fazla uzun okuma.

İmlā (Tc. III/1b): Doldurma, doldurulma. 2. Söyleyip yazdırma, yazdırılma. 3. Bir dilin cümlelerini, sözcüklerini doğru yazma sanatı.

İmsāk (G. 5/2a): 1. Bir şeyden el çekme, perhiz. 2. Zamanında oruca başlama, oruca başlama zamanı. 3. Cimrilik, pintilik.

İmtizāc (G. 22/3a): 1. Karışabilme. 2. Birbirini tutma, uygunluk. 3. İyi geçinme; uyuşma.

İnᶜikās (Tb.-2 II/5a): 1. Mağlup olma. 2. Yankılama[ses]. 3. Tesir, tepki.

İnḳılāb (G. 11/2b): 1. Değişme, bir halden başka hale dönme. 2. Devrim. 3. astr. Gün dönümü.

İntisāb (G. 38/5b): 1. Bir kimseye mensûb olma. 2. Bir yere bağlanma, kapılanma. 3. Birinin adamı olma.

İntiẓār (Tc. VII/6b): 1. Beleme, beklenilme. 2. Gözleme, gözlenilme.

İnżāc (R 2/2): İyice pişirip kıvamını buldurma.

İrgürmek (G. 125/4a): Ulaştırmak, eriştirmek.

İsḳāṭ (T. I/6b): 1. Düşürme, düşürülme. 2. Yok etme. 3. Hükümsüz bırakma. 4. Ölünün azapsız kalması için dağıtılan sadaka.

^{c}İṣmet (G. 50/4a): 1. Masumluk, günahsızlık, temizlik. 2. Haramdan, namusa dokunur hâllerden çekinme. 3. Erkek ve kadın adı.

İs̱r (M. VII/7b): 1. İz, eser, alâmet, nişâne. 2. Meslek, gidiş.

İstāde (G. 58/1b): Ayakta durmuş.

İsti^{c}dād (G. 46/5b): 1. Bir şeyin kabulüne, kazanılmasına olan tabiî meyil, kabiliyet. 2. Akıllılık. 3. Anlayışlılık. 4. İstidadı olan kimse.

İstiġnā (G. 7/1a): 1. Aza kanaat etme, tokgözlülük. 2. İhtiyaçsızlık. 3. Nazlanma, ağır davranma. 4. Çekinme.

İşrāk (Tc. IV/3b): Allah'a ortak koşma, çok Allah olduğuna inanma.

^{c}İşret (G. 28/2a): 1. İçki. 2. İçki içme, içki kullanma.

İştihār (G. 51/7b): Şöhretlenme, şöhret bulma, meşhur olma, ün alma, ünlü olma.

İştirā (G. 59/2b): Satın alma, alınma.

İştirāk (G. 121/2b): Ortak olma, ortaklık.

^{c}İşve (G. 20/4a): Güzelin, gönül aldatan, gönül çelen naz ve edâsı.

^{c}İtāb (G. 27/1a): Azarlama, tersleme, paylama; darılma.

İṭfā (G. 64/4a): 1. Söndürme, söndürülme. 2. Dindirme, bastırma.

İ^{c}tikāf (G. 138/4a): Bir yere kapanıp ibâdetle vakit geçirme.

İ^{c}tiyān (T. XVII/7b): Dik dik bakma, gözünü dikme.

İ^{c}tiẕār (D.): Özür dileme.

İtmām (T. XIV/12b): Tamamlama, bitirme, tamam etme, edilme.

İż^{c}āf (Tb.-1 III/9b): 1. Zayıflatma, kuvvetini azaltma. 2. Bir şeyin üstüne bir mislini zammetme.

^{c}İzz (K. I/10a): 1. Değer, kıymet. 2. Yücelik, ululuk. 3. Güçlülük.

^{c}İzzet (G. 82/2a): 1. Değer, kıymet, yücelik, ululuk. 2. Kuvvet, kudret. 3. Hürmet, saygı, ikram; izâz. 4. Erkek adı.

K

Ḳabes (G. 48/5): Parlak ateş közü.

Ḳābil (Tc. VI/8a): 1. Kabul eden, kabul edici. 2. Olan, olabilir.

Ḳadd (G. 24/4b): Boy.

Ḳadīm (G. 35/7a): 1. Eski. 2. Öncesini bilir kimse bulunmayan, öncesi bilinmeyen şey.

Kāfūr (G. 72/5b): Uzakdoğu'da yetişen bir çeşit turfandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, ıtırı kuvvetli bir madde.

Ḳāʾil (Tb.-1 4/2a): 1. Söyleyen, diyen. 2. Razı olmuş, boyun eğmiş. 3. sf. İnanmış aklı yatmış.

Kākül (G. 10/4a): Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kâhkül, perçem.

Kāle (G. 28/3b): 1. Kumaş. 2. Kelek, ham kavun.

Kām (G. 35/2b): 1. anat. Ağzın üstü, tavan, damak. 2. Meram, arzu, emel, istek. 3. Lezzet, zevk.

Kām-rān (G. 95/2a): 1. Kâm sürücü, süren, arzusuna, isteğine kavuşmuş, mutlu. 2. is. Erkek ve kadın adı.

Kām-yāb (Tb.-2 IX/6a): Kâm bulucu, bulan, tâlihli, isteğine kavuşmuş, bahtiyâr, mutlu.

Ḳand (G. 9/5a): Şeker, şeker kamışının donmuş usâresi.

Ḳanda (G. 51/7a): Nerede, nereye.

Ḳand-fürūş (G. 47/5a): Şeker satan.

Kānūn (G. 128/4a): 1. Ateş ocağı. 2. Soba. 3. Mangal. 4. Bir şeyin tutuşup yandığı yer. 5. Kış mevsiminin ilk iki ayı.

Kār (G. 46/2b): 1. İş güç, iş. 2. Kazanç, temettu'.

Ḳaʿr (G. 16/4b): 1. Çukur şeyin dibi, dip, nihayet. 2. Derinlik.

Ḳarār-yāfte (D.): Karar bulmuş.

Kārbān (G. 8/4a): Kervan.

Kārger (G. 39/1a): 1. İş yapan, iş işleyen, işleyici. 2. Tesirli, nüfuzlu.

Ḳarīn (G. 12/7a): 1. Yakın. 2. Bir şeye sahip olan, bir şeye nâil olan. 3. Hısım, komşu, arkadaş gibi ykın olanlardan her biri. 4. Padişahın dâimî sûrette yakınında bulunan, mabeyinci.

Ḳāṣır (Tc. IV/6b): 1. Kısa. 2. Kusurlu.

Ḳāṣid (T. XXII/1a): 1. Kasdeden, tasarlayan, kıyan. 2. is. Postacı, haberci, tatar, ulak.

Ḳaṭᶜ (G. 13/4a): 1. Kesme, kesilme, biçme. 2. Halletme karar verme, sona erdirme, bitirme.

Ḳatl (G. 89/14a): Öldürme.

Ḳaṭre (G. 18/2a): Damla, damlayan şey.

Ḳavī (K. I/1b): 1. Kuvvetli, güçlü. 2. Güvenilir, sağlam.

Kāviş (G. 132/1b): Kazma, eşme.

Kebg (G. 50/5b): zool. Keklik.

Kebūd (T. XVIII/12a): Gök rengi, mavi.

Kebūter (Tc. III/6a): Güvercin.

Kec (Tb.-1 II/8a): Eğri, çarpık.

Kec-fehm (D.): Ters, yanlış anlayan.

Kec-rev (G. 52/5b): 1. Eğri giden, tuttuğu yol aykırı, sakat olan. 2. Aksak, topal.

Kef (M. III/4b): 1. Köpük. 2. Sünger taşı.

Kehf (M. VII/5b): 1. İn, mağara. 2. Sığınak, sığınacak yer. 3. anat. Vücuttaki oyuk.

Kehrübā (K. II/1b): Saman kapan; kehribar.

Kelāġ (Tb.-1 III/5b): zool. Bir cins karga.

Kelīm (K. II/8b): 1. Söz söyleyen, konuşan. 2. Tûr-ı Sînâ'da Cenâbıhakla konuşması dolaysıyla Hz. Musa'nın ünvânı.

Kemān (G. 8/6b): 1. Yay [ok atan]. 2. Kavis. 3. Keman.

Kemend (G. 10/4a): 1. Uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip. 2. İdam için kullanılan yağlı kayış. 3. Geyik ve benzerleri gibi hayvanların yuları. 4. Güzelin saçı.

Kemīn (G. 71/4b): 1. Çok az. 2. Pek küçük.

Kem-ter (G. 117/1b): 1. Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 2. Eksik, noksan.

Kem-terīn (Tc. II/6b): 1. En küçük, en aşağı; en çok eksik. 2. Pek âciz, çok hakir.

Kerem (G. 97/5b): 1. Asâlet, asillik, soyluluk. 2. Cömertlik, el açıklığı, lûtuf, bağış, bahşiş.

Kesb (G. 99/6b): 1. Çalışıp kazanma. 2. Edinme, peydahlama, kazanma.

Kesel (K. II/17b): Gevşeklik, tembellik, uyuşukluk.

Keşīde (G. 37/4b): 1. Çekilmiş, çekiliş. 2. Tartılmış. 3. Tertip edilmiş, dizilmiş. 4. Yazılmış. 5. Eski yazıda bazı harflerin üzerine çekilen çizgi.

Keş-me-keş (G. 13/2a): 1. Çekişme, kavga; mücâdele. 2. Kararsızlık.

Keştī (G. 16/4b): Gemi.

Ketm (G. 122/5b): 1. Bir sözü, bir haberi, bir sırrı saklama, gizli tutma. 2. Göstermeme.

Kevden (M. III/1b): Ahmak, düşüncesiz.

Kevkeb (G. 52/5a): Yıldız.

Kevn (G. 74/3b): 1. Olma. 2. Var olma, varlık, vücut.

Kevneyn (G. 6/4a): 1. Cismânî ve rûhânî âlem. 2. Dünyâ ve âhiret.

Keyvān (T. I/13a): astr. Zuhal gezegeni.

Ḳıbāb (G. 12/8a): Tepesi yarım küre şeklinde olan binâ damları.

Ḳılāᶜ (Tb.-2 V/6a): Kaleler, surlar.

Ḳırān (T. XIII/7b): 1. Yakınlık. 2. İki şeyin birleşmesi. 3. astr. Gezegenlerden ikisinin bir burçta birleşmesi.

Ḳıṣaṣ (G. 97/5a): Fıkralar, hikâyeler, rivâyetler.

Ḳıymet-şiken (Tb.-2 VII/1a): Değer, bedel, şeref kırıcı.

Ḳīl (T. I/2b): Söz.

Kīne (G. 69/2a): Gönülde gizlenen düşmanlık.

Kīne-cū (M. II/7a): Öç almaya çalışan.

Kirām (Tc. X/7b): 1. Soydan gelenler, soyu temizler, ulular, şerefliler. 2. Cömertler, eli açıklar.

Kīse (M. III/3b): 1. Kese, küçük, büyük torba, kap. 2. Cepte taşınan para torbası. 3. Kumaştan yapılmış çanta biçimindeki kap. 4. Para, para hesabı; para gücü.

Kīş (G. 63/3b): 1. Din, mezhep. 2. Ok kuburu. 3. Keten kumaş. 4. Kuş yeleği. 5. Şimşir. 6. Âdet, huy, töre.

Kişt (G. 94/5b): Ekin, tarla.

Kiştzār (G. 45/5a): Ekinlik, ekin tarlası.

Kişver (G. 46/3b): İklim, memleket, vilâyet, ülke.

Ḳoçmak (G. 133/5a): Kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.

Ḳoçulmak (G. 4/4a): 1. Kucaklanmak. 2. Sarılmak.

Ḳuds (M. V/7b): 1. Temizlik, paklık, arılık. 2. Kutsallık, mübâreklik.

Ḳullāb (G. 12/6a): Çengel, kanca, ucu eğri nesne.

Ḳulzüm (Tc. VII/5a): 1. Deniz. 2. Kızıldeniz.

Kūn (T-I/7b): Kıç, kuyruk sokumu bölgesi.

Kūy (G. 58/1a): 1. Köy. 2. Mahalle ve işlek yol; sokak. 3. Sevgilinin bulunduğu yer.

Kübrā (G. 21/1b): Daha (en, pek, çok) büyük olan.

Kül-ḫan (G. 6/1b): Külhan, han, hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı.

Kümūn (G. 52/7b): Gizlenme.

Künc (G. 86/1b): 1. Köşe, bucak. 2. Elbise ve kilim gibi şeylerde meydana gelen kırışıklık. 3. sf. Kambur. 4. Ev altı bodrumu.

Künh (K. II/5a): 1. Bir şeyin aslı, hakikati, temeli. 2. Kök, dip. 3. fel. Esas, öz.

Künişt (G. 106/4a): Yahudilerin havrası.

Künūz (G. 29/2b): Hazineler.

Küsūf (M. III/6b): astr. Güneş tutulması.

L

Lā-büdd (G. 51/7b): Lâzım, gerekli, gerek.

Laḫt (G. 65/4b): Bir şeyin parçası, cüzü.

Laᶜl (G. 71/3a): 1. Kırmızı, al. 2. Kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. Dudak.

Lāne (G. 79/2a): Yuva.

Leṭāfet (G. 5/1a): 1. Latiflik, hoşluk. 2. Güzellik. 3. Nezaket. 4. Yumuşaklık.

Leb (G. 128/5a): 1. Dudak. 2. Uç, kenar.

Leb-rīz (G. 79/1b): Taşıcı, ağzına kadar dolmuş.

Leb-teşne (G. 88/4a): Susamış.

Leffāf (D.): Çok laf eden, çok söyleyen, can sıkan.

Lehv (G. 113/5b): Oyun, eğlence, faydasız iş.

Leᵓīm (K. I/10b): Alçak, aşağılık, cimri [kimse].

Lemᶜa (Tb.-2 II/7a): Parıltı, parlayış.

Lerzān (Tc. II/5a): Titrek, titreyen.

Lerze (T. XX/4b): Titreme, titreyiş.

Leşker (G. 15/1a): 1. Asker. 2. mec. Yiğit, kahraman, cesur.

Levḥ (G. 53/2b): Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

Levm (G. 50/3a): Zemmetme, çekiştirme; paylama; başa kakma.

Līk (G. 50/3a): Lâkin, fakat, ama, ancak.

Līkin (G. 74/3b): Lâkin.

Luᶜbet (D.): 1. Oynanan, oynanılan şey, oyuncak. 2. Herkesi hayrette bırakan şey, hâl.

Lüknet (Tb.-2 VIII/3a): Pelteklik, dil basıklığı, söz söylerken dildeki tutukluk, kekeleme.

M

Maᶜdelet (K. I/10b): Adâlet, âdillik; insaflık.

Maḫādīm (M. IV/3a): Oğullar, kibar kimselerin çocukları.

Maḥall (G. 45/4b): Yerler.

Maḥbūb (G. 58/4b): 1. Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili. 2. Erkek sevgili.

Maḫdūm (T. VI/3b): 1. Oğul, evlat. 2. Hizmet edene nispetle efendi veya hanım.

Maḫlūḳ (Tc. XIX/1b): Halk olunmuş, yaratılmış, yaratık.

Maḥmidet (Tc. X/8b): Metheme, övme.

Maḥsūd (G. 114/5a): Hased olunan, hased edilen.

Māh-tāb (M. V/1b): 1. Ay ışığı, mehtap. 2. On dört gecelik ay. 3. Maytap, şenlik gecesinde yakılan renkli kibrit veya fişek.

Maḥżar (T. I/24b): 1. Huzur yeri, büyük bir kimsenin önü. 2. Hazır olma, görünüş, gösteriş. 3. Birkaç kişi tarafından imzalanmış dilekçe. 4. Mahkeme sicili.

Maḥzūn (G. 115/1a): Hüzünlü, tasalı, kaygılı.

Maḥẓūẓ (G. 81/1a): Haz etmiş, hoşlanmış.

Maḳrūn (M. I/3b): 1. Yakınlaştırılmış, yakın. 2. Ulaşmış, kavuşmuş.

Maḳṣūd (G. 25/5a): Kasdolunan, istenilen şey, istek.

Māliḫulyā (G. 78/3b): 1. Karasevda. 2. Kuruntu. 3. Melankolya.

Mālik (G. 12/8a): 1. Sâhip, bir şeye sâhip, bir şeyi olan. 2. Erkek adı.

Mā-melek (R 19/3): Nesi varsa, varı yoğu, olanı biteni, olanca şey.

Maᶜmūre (G. 7/2a): Ma'mûr olan yer, insan bulunan, bayındır yer; şehir, kasaba.

Mānend (Tb.-1 IV/7b): Benzer, eş.

Manżum (Tb.-1 VII/2b): 1. Nazm olunmuş, tanzim edilmiş, dizilmiş, düzenlenmiş, sıralanmış. 2. ed. Vezinli, uyakli söz.

Mār (G. 90/5b): Yılan.

Māsivā (G. 110/6a): 1. Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi, Allah'tan mâada bütün varlıklar. 2. Dünya ile ilgili olan her şey.

Maᶜṣiyet (Tc. X/1a): Asilik, itaatsizlik; isyan, günah.

Maṭlaᶜ (Tb.-1 I/2a): 1. Tulû' edecek, doğacak yer. 2. Güneş vesâir yıldızların doğması. 2. ed. Kaside ve gazelin uyakli olan ilk beyti. 4. tas. Kuran'ı ezbere okuyan bir ermiş kimseye Allah'ın tecelli etmesi.

Maṭlūb (G. 51/b): 1. Talep edilen, istenilen, aranılan şey. 2. Alacak.

Maṭvī (G. 13/4b): Dürülmüş, kıvrılmış şey; kıvrım.

Māye (G. 32/1b): 1. Maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas. 2. Para, mal. 3. İktidar, güç. 4. Bilgi. 5. Dişi deve.

Mażcaᶜa (M. I/1) 1. Kabir, mezar, sin. 2. Yatılacak yer, yatak.

Maᶜẕūr (G. 62/1a): Özürlü, özrü olan.

Meᵓāb (M. V/2b): 1. Geri dönülecek yer. 2. Sığınılacak yer.

Mebād (Tc. XIX/8a): Sakın, olmaya ki...

Mebẕūl (T. VII/19b): İbzâl olunmuş, bol, çok.

Meddāḥ (Tc. XIX/1a): 1. Daha (pek, en, çok) metheden. 2. is. Taklitler yaparak hoş hikâyeler anlatıp halkı eğlendiren kimse.

Meded-res (Tc. XIX/7a): Meded, yardım eriştirici, yardıma yetişen, yardımcı; imdada yetişen.

Medhūş (R 21/2): Dehşete uğramış, şaşırmış, korkmuş, ürkmüş.

Meftūn (G. 10/2a): 1. Fitneye düşmüş, sihirlenmiş. 2. Gönül vermiş, tutkun.

Meges (G. 47/5): Sinek.

Meh (G. 21/1a): 1. astr. Ay. 2. Senenin on ikide bir kısmı, ay.

Meh-liḳā (G. 99/b): Ay yüzlü, güzel.

Meh-pāre (G. 96/7b): 1. Ay parçası. 2. mec. Çok güzel kimse. 3. Kadın adı.

Meh-veş (G. 60/4a): 1. Ay gibi. 2. mec. Güzel. 3. Kadın adı.

Mekr (G. 122/3a): 1. Hile, düzen, dubârâ. 2. Hile ile aldatma maksadından vazgeçirme.

Mekremet (T. XII/4a): 1. Kerem, izzet, onur, şeref. 2. Cömertlik, ağırlama, saygı.

Meks (G. 47/5a): 1. Öşür, bâç, vergi. 2. Öşür, bâç, cibâyet etme.

Meksūr (G. 33/6b): Kesrolunmuş, kırılmış.

Melce (T. XVIII/2b): İlticâ edecek, sığınacak yer.

Melek-liḳā (Tc. V/8b): Melek yüzlü.

Memālik (T. XVIII/19b): 1. Memleketler, ülkeler. 2. Bir devletin toprağı.

Menām (G. 22/2a): 1. Uyunacak yer, yatak odası. 2. Uyku. 3. Rüya. 4. Düş.

Menḳūṭa (T. XV/3b): 1. Noktalanmış, noktalı. 2. Ebced hesabıyla ve noktalı harflere göre tertip edilmiş tarih.

Menşeʾ (G. 35/1b): 1. Bir şeyin neşet ettiği, çıktığı yer, esas, kök. 2. Yetişilen yer, bitirilen mektep.

Merdüm (G. 82/2a): 1. İnsan, adam. 2. Gözbebeği.

Merre (M. V/5a): Defa, kere.

Meskenet (T. VII/8a): 1. Miskinlik, fakirlik, yoksulluk. 2. Beceriksizlik.

Mesrūr (G. 105/1b): Sürurlu, memnun, sevinmiş; merâmına ermiş.

Mestūr (G. 41/3b): 1. Setr olunmuş, örtülü, kapalı, gizli. 2. Açık seçik gezmeyen, namuslu kadın.

Meşāmm (G. 67/5b): Burun, koku alacak yer.

Meşhed (Tah.-1 II/5): 1. Bir adamın şehit olduğu veya bir şehidin gömüldüğü yer. 2. İran'da ziyaretgâh olan meşhur bir şehir.

Meşkūr (G. 72/4b): Şükre, teşekküre değer, makbul, beğenilmiş, övülmüş.

Meşreb (G. 104/5a): 1. İçecek yer. 2. Yaradılış, tabiat, mizaç, huy, ahlâk.

Meʾvā (T. XVIII/15b): Yurt, mesken, yer, makam, sığınacak yer.

Mevhibet (K. I/10b): 1. Bahşiş, ihsan, bağış. 2. Kadın adı.

Mevrūs̱ (T. I/16a): Miras kalmış, ana babadan geçmiş.

Mevt (T. V/2a): Ölüm.

Mey (G. 2/3a): Şarap.

Mey-āşām (G. 47/2a): Mey, şarap içen.

Mey-gūn (G. 107/2a): Şarap renginde olan, kırmızıya çalan.

Meykede (G. 25/4a): Şarap, içki içilen ve satılan yer.

Mez̠āḳ (G. 132/2b): Zevk.

Meżāmin (G. 79/5a): 1. Ödenmesi lazım gelen şeyler. 2. Mânâlar, mefhumlar, kavramlar. 3. Nükteli, cinaslı, sanatlı sözler.

Micmer (Tb.-2 V/2b): Buhurdan, içinde tütsü yakılan kap.

Midḥat (K. I/12b): 1. Medhetme, övme. 2. Erkek adı.

Miḥnet-ābād (K. V/7a): Gam, keder dolu olan yer; mec. Dünya.

Mihr (G. 19/4a): 1. Güneş. 2. Sevgi. 3. Eylül ayı.

Milk (M. IV/3b): Birinin tasarrufu altında bulunan şey.

Min-baʿd (G. 71/3a): Bundan sonra, bundan böyle.

Mīr (G. 66/5b): Âmir, baş; kumandan; bey; vâli.

Miʿrāc (T. I/10a): 1. Merdiven. 2. Göğe çıkma.

Mirrīḫ (G. 17/4a): astr. Dünya'da sonra Güneş'e en yakın olan gezegen.

Miskīn (Tc. XIX/9a): 1. Zavallı, âciz, beceriksiz, hareketsiz[adam]. 2. Cüzzâm hastalığına tutulmuş olan. 3. Miskli.

Mis̱l (G. 124/2a): 1. Benzer, kat. 2. Miktar. 3. Ön, yan, huzur.

Miyān (G. 92/3a): 1. Orta. 2. Meyan, ara, aralık. 3. Bel, kemer yeri. 4. Şarkı ve bestelerin üçüncü mısraı.

Ma^cdelet (K. I/10a): Musâvîlik, denklik.

Mu^ccizāt (Tc. III/1b): Tansıklar, mucizeler.

Mu^cciz-beyān (Tah.-2 V/1): Anlatışı herkese benzemeyen [şâir, muharrir, kitap].

Mu^ccize-gūy (Tb.-1 VII/4b): Mûcize gibi söz söyleyen.

Muġ-beçegān (G. 31/5b): 1. Mecûsi çocukları. 2. Meyhaneci çırakları.

Muḥaṣṣal (G. 135/3b): 1. Husûle getiren, hâsıl eden, meydâna getiren. 2. is. Vergi tahsildarı.

Muḫtaṣar (G. 97/5b): İhtisâr edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa.

Muḳbil (Tb.-2 XIX/7a): 1. İkbâlli, kutlu, mutlu. 2. is. Erkek adı.

Muḳırr (M. I/4a): 1. İkrar eden, söyleyen, kusurunu kabahatini gizlemeyen. 2. Birinin, kendisinde hakkı olduğunu haber veren [kimse].

Muḳīm (G. 20/3b): İkâmet eden, oturan.

Muḳtedā (Tc. X/3a): 1. İktidâ edilen, uyulan, örnek tutulan. 2. Önde bulunan, kendisine uyulan.

Munżam (Tb.-1 VII/2b): İnzimam eden, üste konan, katılan; ek.

Murġ (G. 37/2a): Kuş.

Musaḫḫar (G. 93/3a): Ele geçirilmiş.

Mu^ctād (G. 111/1b): İtiyad edilmiş, âdet olunmuş, alışılmış.

Muṭalsam (T. XVIII/10a): Tılsımlı, büyülü.

Muṭarrā (G. 78/1a): Tarâvetli, tâze.

Muṭrib (G. 115/4a): 1. İtrâb eden, çalgı çalan, çalgıcı. 2. Şarkıcı, şarkı okuyan.

Muṭṭali^c (Tb.-1 IV/9a): Öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli[olan].

Mużmer (Tb.-1 IV/5b): Izmar edilmiş, gizli, saklı, örtülü dışarı vurulmamış, içte saklı.

Mübārek-bād (G. 111/2b): 1. Mübârek olsun, kutlu olsun. 2. Tebrik etme, kutlama.

Müberrā (Tah.-3 IV/5): Berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.

Mübrem (G. 39/1a): Kaçınılmaz, vazgeçilmez, önlenemez.

Mücerreb (G. 89/5b): Tecrübe olunmuş, sınanmış, denenmiş.

Mücrim (Tc. X/6a): Cürüm işlemiş, suçlu.

Müdām (G. 3/2a): 1. Devam eden, süren, sürekli. 2. Devam eden, arası kesilmeyen.

Müddeᶜā (G. 110/5b): 1. İddiâ olunmuş, iddiâ olunana şey. 2. Dâvâ olunan şey. 3. Asılsız iddiâ edilen şey.

Müfīd (M. VII/7b): 1. İfade eden, anlatan; mânâlı. 2. Faydalı. 3. Erkek adı.

Müfte (Tah.-3 II/1): Bedava, beleş.

Müheyyā (G. 121/4a): Hazır, hazırlanmış.

Müjgān (G. 122/6a): 1. Kirpikler, kirpik. 2. is. Kadın adı.

Mül (Tb.-2 III/2b): Şarap.

Mülhem (G. 39/6b): İlhâm eden, [birinin] içine doğduran.

Mülḥid (T. I/10b): Allâh'ı inkar eden, dinsiz, imansız.

Mülket (G. 109/7b): Ülke.

Mülzem (Tb.-1 VII/4b): 1. İlzâm edilen, baskın çıkarak susturulan, susturulmuş kimse. 2. Lüzumlu görülmüş, gerektirilmiş.

Münā (Tc. VIII/2b): Arzu edilen, istenilen şeyler.

Müncerr (Tb.-1 IV/8b): 1. Bir tarafa çekilip sürüklenen, sürülen, kayıp bir tarafa giden. 2. Varıp sona eren. 3. Neticelenen.

Münevver (Tc. IV/3b): 1. Tenvir edilmiş, nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış; ışıklı. 2. Aydın [kimse] 3. Kadın adı.

Münīr (G. 66/3b): 1. Nurlandıran, ışık veren, parlak. 2. is. Erkek adı.

Münḳaṭıᶜ (K. I/3b): 1. İnkıta eden, kesilen, kesilmiş, kesik; aralıklı. 2. Arkası gelmeyen; son bulan. 3. Arada bağ kalmayan; ayrılmış. 4. Herkesten ayrılıp bir kişiye bağlı kalan.

Münkir (G. 17/3a): 1. İnkar eden, kabul etmeyen. 2. İmansız, inanmayan, dinsiz. 3. Mezarda sual soracak olan iki melekten biri.

Müntehā (Tc. II/8a): 1. Nihâyet bulmuş, bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, son kerte. 2. Son uç.

Münteşir (T. XIV/14b): 1. İntişâr etmiş, yayılmış, açılmış; dağınık. 2. Duyulmuş, etrafa yayılmış. 3. Basılmış ve yayılmış.

Mürde (G. 131/4b): Ölü, ölmüş.

Mürr (M. V/5a): Acı.

Müstaġnī (G. 14/3a): 1. Doygun, gönlü tok. 2. Çekingen, nazlı [davranış]. 3. Lüzumlu, gerekli bulmayan.

Müstaᶜidd (G. 3/5a): 1. İstidâtlı, kabiliyetli, bir şeye kabiliyeti olan. 2. Akıllı, anlayışlı.

Müsteʾṣıl (T. XX/9a): İstisal eden, kökünden koparan.

Müstecāb (K. V/4b): İsticâbe edilmiş, kabul olunmuş [isteği].

Müşābih (Tc. V/5a): Benzeyen, benzer.

Müşevveş (T. I/12b): Teşviş edilmiş, karışık, belirsiz, düzensiz, karmakarışık.

Müşg (G. 9/1b): Misk.

Müşg-āsā (G. 115/2b): Misk gibi.

N

Nā-bekār (G. 125/3b): 1. İşsiz, işe yaramaz. 2. Haylaz, yaramaz, hayırsız.

Nāfe (Tc. V/4b): 1. Misk âhûsu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku. 2. Derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karın altındaki deri kısmı. 3. mec. Güzelin, sevgilinin saçı.

Nā-gehānī (M. VII/5a): Ansızın, birdenbire.

Naġme-serā (Tc. I/6b): Türkü söyleyen, şarkı okuyan.

Nāhid (Tah.-1 II/1): 1. Venüs (Zühre) gezegeni, Çulpan. 2. Yeni yetme kız.

Naḫīf (G. 84/1a): Zayıf, arak.

Naḫl (G. 116/5b): 1. Hurma ağacı. 2. Gümüş veya mumdan yapılarak gelinlerin önünde götürülmesi ve sonra gelin odasına konulması, vaktiyle âdet olan üs ağacı. 3. ed. İnce, uzun, nârin yapılı dilber.

Naḫle (Tc. III/6a): 1. Bir fidan. 2. Bir tane hurma ağacı.

Nā-ḫun (G. 57/4b): Tırnak.

Naḫvet (G. 17/5a): Kibir, gurur, büyüklenme, ululanma, kurulma, böbürlenme.

Nāʾib (T. I/8b): 1. Vekil birinin yerine geçen. 2. Kadı vekili. 2. Kadı, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim. 4. Nöbet bekleyen, nöbetle gelen.

Naᶜīm (K. 5b): 1. Bollukta yaşayış. 2. is. Cennetin bir kısmı. 3. is. Erkek adı.

Nāʾire (K. 21/b): 1. Ateş, alev. 2. Sıcaklık.

Nāl (G. 31/6a): 1. Kamış düdük. 2. Kamış. 3. Kamış kalemin içindeki saz. 4. Şeker kamışı. 5. sf. İnleyen, inleyici.

Nālān (G. 67/1b): 1. İnleyici, inleyen. 2. is. Kadın adı.

Nāle (G. 89/10a): İnleme, inilti.

Nāle-āmīz (Tah.-2 II/2): İnlemeye karışık.

Nālekār (Tb.-1 IV/5a): İnleyen.

Nā-mevzūn (K. I/2b): 1. Vezinsiz, ölçüsüz. 2. ed. Vezni bozuk [manzume].

Nā-puḫte (G. 46/4b): 1. Pişmemiş, çiğ. 2. mec. Tecrübesiz, acemi.

Nār (G. 33/9a): 1. Ateş, od. 2. Cehennem. 3. Yakıcı şey [ateş gibi].

Naṣūḥ (G. 135/2b): 1. Nasihatçı, öğütçü. 2. Hâlis, temiz. 3. is. Erkek adı.

Nāsūr (G. 52/6b): 1. Basur deliği. 2. Nasır.

Nā-süfte (G. 40/4b): Delinmemiş.

Nā-şād (G. 46/2b): Hüzünlü, gamlı, kederli, tasalı.

Naʿt (Tc. I/6a): 1. Bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma. 2. ed. Hz. Muhammed'i övmek için yazılan şiirler.

Nā-tüvān (Tb.-1 IX/1a): Zayıf, kuvvetsiz.

Nāvek (G. 63/1b): Ok.

Naẓīm (K. II/6b): Sıra sıra, dizi dizi olan şey.

Naẓar (G. 26/2a): 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. İltifat. 5. İtibâr. 6. Yan bakış. 7. sf. Güzel, dilber.

Naẓra (G. 35/3a): Bir tek bakış.

Neberd (G. 44/5b): Harp, savaş.

Necāt (Tc. X/6b): Kurtulma, kurtuluş.

Nedīm (K. I/6b): 1. Meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı. 2. sf. Büyükleri fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren. 3. sf. Güzel hikâye anlatan, tatlı konuşan. 4. Erkek adı.

Nedāmet (M. I/4b): Pişmanlık.

Neks (G. 101/5a): 1. Ters çevirme, baş aşağı etme, altüst etme. 2. Geri dönme.

Nesīm (G. 19/1a): 1. Hafif rüzgâr. 2. sf. Hoş, mülâyim.

Neşf (G. 12/5b): 1. Suyu çekip emme, somurma. 2. Sızma.

Ne-şüküfte (G. 34/2b): Açılmamış.

Neşve (G. 71/3a): Sevinç, hafif sarhoşluk, keyif, neşe.

Neşve-yāb (G. 11/6b): Keyifli, neşeli.

Nevā (G. 110/2b): 1. Ses, sadâ, makam, âhenk, nâme. 2. Refah. 3. Levâzım, kuvvet, zenginlik. 4. Nasip, behre.

Nevāziş (G. 27/5a): Okşama, gönül alma, iltifat.

Nevbet (G. 112/1a): 1. Sıra, sıra ile görülen iş. 2. Hastalık ateşi. 3. Karakol, nokta hizmeti.

Nevḥa (T. V/2a): Ölüye sesle ağlama.

Nevīd (G. 37/2b): İyi, sevinçli haber, müjde.

Nevk (T. XVIII/26b): 1. Sivri uç. 2. Kuş gagası. 3. Kirpiğin ucu.

Nevmīd (G. 117/4b): Ümitsiz, ümidi kırık.

Nev-niyāz (Tc. IX/6a): İşe yeni başlayan, yeni meşk alan [çocuk].

Nev-resīde (G. 36/3b): Yeni yetişmiş, yeni olgunlaşmaya başlamış, genç, taze.

Neyl (G. 26/5a): 1. Merama erişme, isteğine ulaşma. 2. sf. Ulaşılan şey.

Neẓẓāre (G. 31/4a): 1. Seyirci. 2. Bir şeye bakma.

Niᶜāl (G. 30/5a): 1. Nallar. 2. Ayakkapları.

Niᶜam (T. I/13a): Nimetler.

Nigāh (G. 8/6a): 1. Bakma, bakış. 2. Göz.

Nigūn (G. 11/6a): 1. Tersine dönmüş, altüst olmuş. 2. Ters, aksi, uğursuz.

Nihāl (G. 21/2a): 1. Taze, düzgün fidan, sürgün. 2. Kadın adı.

Nihān (G. 30/4b): 1. Gizli, saklı. 2. Bilinmeyen, görünmeyen. 3. Sır.

Niḳāb (G. 38/3b): 1. Peçe, yüz örtüsü. 2. Perde, örtü.

Nīk-baḫt (G. 65/5b): Bahtı iyi, talihli.

Nīm (G. 74/4a): Yarı, yarım, buçuk.

Nīm-bismil (G. 8/1b): İyice boğazlanmamış olan, yarı kesilmiş olan.

Nīrān (T. XVIII/15a): 1. Aydınlıklar, parıltılar, ışıklar. 2. Cehennem, tamu, ateş.

Nīş (G. 112/4b): 1. İğne[arı, akrep gibi böceklerde]. 2. Diken. 3. Zehir, ağı.

Nişest (G. 102/1a): Oturan.

Nişīmengāh (G. 30/5a): Yurt, durak, toplanılacak yer.

Nitāc (K. II/16a): Yavru doğurma, yavrulama.

Nizār (Tb.-1 II/8a): Zayıf, arık, lâgar.

Nīze (Tb.-2 VII/4b): Kargı, mızrak, süngü, harbe.

Nuᶜmān (T. XIV/9b): 1. Kan. 2. Erkek adı. 3. Gelincik.

Nuḳl (G. 28/1b): Meze, çerez.

Nuḳre (Tah.-3 II/1): 1. Külçe hâlinde altın. 2. Ense çukuru.

Nuḳūd (G. 28/3a): Nakitler, paralar.

Nuḳūş (G. 60/1a): Nakışlar, resimler.

Nūr (G. 72/3b): 1. Aydınlık, parıltı, parlaklık. 2. Kur'ân-ı Kerim.

Nūş (G. 74/5b): 1. Tatlı; bal. 2. İçki, işret.

Nübüvvet (Tc. I/8b): Nebîlik, peygamberlik, Tanrı haberciliği.

Nüh (G. 12/8a): Dokuz.

Nümāyān (T. III/3b): Görünücü, görünen; meydanda.

Ö

ᶜÖẕr-ḫāˇh (Tb.-2 IX/8b): Özür dileyen, özür bildirerek af isteyen.

P

Pāk (G. 1/4b): 1. Temiz, arık, pak. 2. Saf, hâlis, hilesiz. 3. Kutsal, mübarek.

Palās (Tc. M V/2): 1. Eski kilim, keçe. 2. Aba, çul.

Pāmāl (G. 51/5a): Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

Pāre (G. 68/2b): 1. Parça. 2. Bölük. 3. Para.

Pā-yān (G. 78/4a): 1. Son, nihâyet. 2. Uç, kenar. 3. tas. Sofinin ulaşacağı birlik âlemi.

Pehlū (G. 91/1a): Vücudun iki yanından biri, yan.

Penāh (G. 103/5a): Sığınma, sığınacak yer.

Perdāz (Tah.-1 II/4): Düzenleyen tertipleyen, düzeltici mânâlarıyla birleşik sözcükler yapar.

Perī-zād (G. 39/5a): 1. Peri çocuğu. 2. Peri çocuğu olacak kadar güzel, çok güzel.

Perr (G. 20/4b): 1. Kanat. 2. Yelek, kuş kanadının büyük tüyleri.

Perrān (T. XVIII/5a): Uçan, uçucu.

Pertāb (G. 110/5a): 1. Atılma, sıçrama. 2. Geriden koşarak hız alıp atılma. 3. Uzağa düşen ok. 4. Uzağa düşen şey.

Pertev (G. 12/7b): 1. Işık, parlaklık, yalım. 2. Erkek adı.

Pervānegān (G. 96/6a): Gece kelebekleri.

Pervāz (G. 122/3b): 1. Uçma, uçuş. 2. Saçak [dam ve pencerede]. 3. Hücre. 4. Ayna. 5. Dolap. 6. Aynalı ince uzun tahta.

Pervāz-geh (Tb.-2 VII/8a): Uçacak, uçulacak yer, tayyâre alanı, uçak alanı.

Perverde (G. 5/5a): 1. Beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş. 2. Üzüm şırasından yapılan bir çeşit tatlı.

Pervīn (Tb.-2 IX/5b): 1. astr. Ülker yıldızı. 2. Kadın adı.

Pes (G. 1/1b): 1. Ard, arka, geri. 2. zf. Öyle ise imdi. 3. zf. Sonuç olarak.

Pesend (G. 39/6a): 1. Beğenme, seçme. 2. Bir çeşit iğne işi. 3. Esmerleşmiş altın, mat altın. 4. Mushaflarla yazmaların ilk sahifeleriyle sure veya bahis başlarında boya ile perdah olunarak altınla karışık yapılmış olan şekiller.

Pesendīde (T. VII/10a): Beğenilmiş, seçilmiş.

Pey (G. 124/5a): 1. İz, İşaret. 2. Art, arka. 3. Pey, pey akçesi.

Pey-ā-pey (G. 13/2a): 1. Birbiri ardınca. 2. Azar azar.

Peydā (G. 110/2b): 1. Meydanda, açıkta.

Peyem-ber (Tb.-1 VI/9a): Haber getiren, peygamber.

Peyk (G. 3/3b): 1. Haber ve mektup getirip götüren. 2. mec. Her hareketinde birine bağlı bulunan.

Peykān (G. 12/6a): 1. Temren, başak, okun ucundaki sivri demir. 2. mec. Sevgilinin kirpiği.

Peymāne (G. 16/2b): Büyük kadeh, şarap bardağı.

Pey-rev (G. 83/2a): Arkası sıra giden, izinden giden uyan.

Peyveste (G. 110/3b): 1. Ulaşmış, bitişik. 2. zf. Dâimâ.

Pīç (G. 89/9b): Büklüm, kıvrım, dolaşık.

Pīç ü tāb (G. 12/3b): Istırap, sıkıntı, endişe, telaş, şaşkınlık.

Pinhān (G. 15/4a): Gizli.

Pīrāhen (M. III/3b): Gömlek.

Piyāle (G. 4/3a): Kadeh, şarap bardağı.

Pūlād (G. 58/5a): Polat, çelik.

Pūş (G. 124/4b): 1. Örtü, örtünecek şey; elbise. 2. Zırh.

Püşt (G. 126/3a): Arka, sırt.

Püşt-pā (G. 110/6a): Ayak tabanı.

R

Rācil (G. 54/4b): 1. Yaya. 2. mec. Bilgisiz.

Rāġ (G. 137/5b): 1. Dağ eteği. 2. Çayırlık, çimenlik, bağlık, bahçelik.

Raḥm (G. 74/4b): Acıma, esirgeme, koruma.

Raḫne (G. 89/12a): 1. Gedik, yarık, yırtık ve bozuk yer. 2. Zarar, ziyan, bozukluk.

Raḫş (G. 33/7b): 1. Gösterişli, yürük ve güzel at. 2. is. Zal oğlu Rüstem'in adı.

Raḫt (G. 65/2b): 1. At takımı. 2. Yol levâzımı. 3. Döşeme ve ev takımı. 4. Kapı ve pencere kanatlarının menteşe kısmı.

Raḳṣ-künān (R 25/3): Raks ederek, raks ede ede, oynaya oynaya.

Rāmişger (G. 49/1a): Çalgıcı.

Rāst (M. I/3b): 1. Doğru. 2. Sağ. 3. Uygunluk.

Raᶜşe (G. 57/5a): Titreme, titreyiş.

Rāygān (T. XX/13a): 1. Bedava, parasız. 2. Pek çok, pek bol. 3. Değersiz.

Rebāb (G. 25/4b): Gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemançe.

Recā (Tc. X/1b): 1. Ümit, umma. 2. Yalvarma. 3. İstek, dilek.

Refᶜ (Tb.-2 I/6b): 1. Kalkındırma, yücelme. 2. Yukarı kaldırma. 3. Lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma. 4. Arapça bir sözcüknin sonunu ötreli okuma.

Reg (G. 130/4a): Damar.

Reh (G. 124/5b): Yol.

Rehā (G. 99/1b): 1. Kurtulma, kurtuluş. 2. Erkek adı.

Reh-āverde (Tah.-1 I/5): Yolcunun getirdiği hediye.

Rehīde (G. 37/1b): Dert ve sıkıntıdan kaçmış olan.

Reh-revān (G. 8/4b): Yolcular, yola gidenler.

Remīde (G. 37/6b): Ürkmüş, korkmuş.

Remed (G. 51/6b): Göz ağrısı, göz ağrıması.

Remz (G. 34/2a): 1. İşaret, işaretle anlatma. 2. Gizli ve kapalı bir sûrette anlatma.

Resīde (G. 36/3b): Erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış.

Revān (G. 8/4b): 1. Yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden [söz]. 2. is. Ruh, can; nefs-i nâtıka. 3. Hemen, derhal.

Reviş (T. VII/9b): 1. Gidiş, yürüyüş. 2. Tarz, üslup. 3. Tutum, yol. 4. Geçiş, oluş.

Revnaḳ (G. 79/3a): Parlaklık, güzellik, tazelik.

Revzen (G. 118/5b): Pencere.

Rezm (G. 14/3a): Kavga, savaş, cenk.

Rıḥlet (T. V/1b): 1. Göç, göçme. 2. Ölme.

Rifᶜat (R 17/4: 1. Yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe. 2. Erkek adı.

Rikābdar (G. 83/2b): Üzengi tutan.

Rind (G. 90/3b): Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse, aldırışsız.

Risâlet (Tb.-2 VIII/1b): 1. Elçilik, sefâret. 2. Peygamberlik.

Rīsmān (Tb.-1 IX/5b): İp; halat.

Rīşe (Tb.-1 IV/7a): 1. Saçak, püskül. 2. İnce, saçaklı kök.

Rişte (G. 43/2a): 1. İplik, tire. 2. İlgi, bağ.

Ruḫsāre (G. 89/10b): 1. Yanak. 2. Yüz, çehre.

Rū-māl (G. 30/3a): Yüz süren, yüz sürücü.

Rūmālī (G. 53/3a): Yüz sürücülük.

Rūşen (G. 110/3b): 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda. 3. is. Erkek adı.

Rūz (G. 8/4a): 1. Gün. 2. Gündüz.

Rüsül (Tc. I/7b): Peygamberler.

S

Ṣabūḥ (G. 135/1a): 1. Sabahleyin sağılan süt. 2. Sabah vakti içilen şarap. 3. Mahmurluk bozan içki.

Ṣabūḥī (Tb.-2 VIII/9a): Sabah içkisiyle ilgili.

Ṣad (G. 31/2a): Yüz [sayı].

Ṣadr-nişīn (Tb.-2 VI/10a): Baş sedirde, üst başta oturan [toplantıda].

Ṣaff-ı niᶜāl (G. 30/5b): 1. Papuçluk, ayakkabıların bırakıldığı yer. 2. Bir yerde oturulacak yerlerin en aşağısı.

Sāġar (G. 46/5a): 1. Kadeh, içki bardağı. 2. tas. Allah.

Ṣahbā (G. 133/2b): Şarap.

Ṣāḥib-ḳırān (T. XX/13b): 1. Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar. 2. Meşhur bir çeşit lâle.

Ṣaḥn (G. 42/3b): 1. Avlu. 2. Evin ortasındaki açıklık 3. Oyuk, boşluk, boş yer. 4. Orta, meydan, aralık; cami ve medreselerde umûmun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer. 5. Büyük kâse 6. Sahan. 7. Sahne. 8. Zil.

Ṣāḥrā (Tb.-2 IX/2a): Kır, ova, çöl.

Sāᶜī (T. XV/1a): 1. Çalışan. 2. Hızlı yürüyen. 3. Haberci, haber götüren; koğuculuk eden.

Ṣāʾib (T. XVIII/20a): 1. Yanlışsız, doğru, yanlışlık yapmayan. 2. Maksada hedefe uygun. 3. Hedefe doğru ulaşan.

Sāᶜid (G. 78/5a): Kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı.

Ṣāᶜiḳā-engīz (T. XVIII/7a): Yıldırım koparan.

Saḳar (Tb.-2 VII/3b): Cehennem, tamu.

Saḳf (G. 137/4a): Tavan, çatı, dam.

Sāl (Tb.-2 IV/1b): Yıl.

Sālār (G. 47/3a): Baş, kumandan, başbuğ, en büyük âmir.

Sāle (G. 28/2b): Senelik, yıllık.

Sālik (G. 46/4b): 1. Bir yola giren, bir yolda giden. 2. Bir tarikata girmiş bulunan.

Sāmān (G. 119/3b): 1. Servet, zenginlik. 2. Rahat; dinçlik. 3. Düzen. 4. Kudret, iktidar.

Ṣanem (G. 101/3a): 1. Put. 2. Güzel kimse.

Ṣarḥ(G. 106/5a): Köşk.

Ṣarṣar (G. 16/4a): Şiddetli, gürültülü rüzgâr.

Saṭvet (Tc. I/8b): 1. Birinin üzerine şiddetle sıçrama. 2. Ezici kuvvet; zorluluk.

Ṣaᶜve (G. 122/6a): zool. Kuyruk sallayan [kuş].

Ṣavılmak (G. 100/2b): 1. Savuşturulmak, geçiştirilmek, atlatılmak, bertaraf edilmek. 2. Dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek. 3. Çağı, vakti geçmek.

Saᶜy (G. 124/3a): 1. Çalış, çabalama, gayret, emek. 2. Geçinmek için iş işleme. 3. Koşma, yürüme.

Ṣayd (G. 45/7a): 1. Av. 2. Avlama, avlanma.

Sāye (G. 55/2b): 1. Gölge. 2. Koruma, sahip çıkma. 3. Yardım.

Sāyebān (Tah.-2 I/3): 1. Sayvan, gölgelik. 2. Büyük çadır. 3. sf. Koruyan.

Sāye-pūş (Tah.-2 II/2): 1. Şemsiye. 2. Kameriye. 3. Çardak.

Ṣayḥa (T. XVIII/8a): Bağırma, nâra atma.

Seḫā (T. I/20b): Cömertlik, el açıklığı, semâhat.

Seḥḥār (G. 32/5b): 1. (pek) Büyücü. 2. Büyü gibi bir kuvvetle çeken, büyücü.

Sebḳ (G. 66/2a): 1. İleri geçme, ilerleme, evvelce geçme, vâki olma. 2. Koşuda kazanan hayvan.

Sebel (G. 110/3b): Göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı.

Sebz (Tah.-1 III/5): Yeşil, yeşil renkli.

Sehl (G. 34/2a): 1. Kolay. 2. Sâde.

Sehm (G. 112/1b): 1. Ok. 2. Yay. 3. Aksiyon, hisse bedeli. 4. Kısım, hisse, pay.

Selḫ (G. 112/4a): 1. Yüzme, soyma, derisini çıkarma. 2. Her arabî ayının son günü.

Selīm (T. X/1b): 1. Sağlam, kusursuz, doğru. 2. is. Erkek adı.

Selīs (T. XX/12a): Düzgün, akıcı [ibâre, anlatış].

Semāḥat (Tc. M IV/3): 1. Cömertlik, el açıklığı; iyilikseverlik. 2. Erkek ve kadın adı.

Semender (G. 54/5a): 1. zool. Kurbağagillerin kuyruklu takımından bir hayvan. 2. Ateşte yaşar bir masal hayvanı.

Semiyy (T. IV/1a): Adaş, adları bir olan.

Semm (G. 10/1b): Zehir, ağı.

Semūm (G. 19/5a): 1. Sam yeli, sıcak rüzgâr. 2. Zehirli şey.

Sengīn (G. 94/5a): 1. Taştan, taştan yapılmış. 2. Yavaş, ağır.

Ser (G. 119/3b): 1. Baş, kafa, kelle. 2. Baş, başkan. 3. Tepe, doruk. 4. Uç, kenar. 5. Nihâyet, son.

Ser-ā-ser (Tc. VI/1a): 1. Baştan başa, büsbütün. 2. Altın veya gümüş telden dokunmuş bir çeşit kıymetli kumaş.

Ser-beste (G. 23/1a): 1. Başı bağlı. 2. Örtülü, gizli, kapalı.

Ser-geşte (G. 8/3a): 1. Başı dönen, sersem, şaşkın. 2. Perişan.

Ser-mest (G. 127/2a): Sarhoş.

Ser-nigūn (G. 11/6a): 1. Baş aşağı olmuş, ters dönmüş. 2. Tâlihsiz, bahtsız.

Ser-pūş (Tb.-2 III/2a): Başa giyilen şey, başlık.

Ser-şār (Tb.-2 VIII/9b): 1. Ağzına kadar dolu. 2. Sınırı aşan, ileri giden.

Ser-tā-pāy (G. 74/1b): Baştan ayağa, baştan başa, tamamıyla, büsbütün.

Serv (G. 24/4b): 1. Servi, selvi. 2. mec. Sevgilinin boyu posu.

S̱eyyib (T. XVII/3b): Dul kadın.

Sezā (G. 22/5a): Münasip, uygun, yaraşır.

Sıddīḳ (Tc. III/4a): 1. Pek doğru, sözünün eri [kimse]. 2. İslâm âleminin ilk halifesi olan Hz. Ebubekir'in lakabı.

Sığışmak (G. 97/5a): 1. Sıvışmak, kaçmak. 2. İmtizaç etmek, uyuşmak, bir arada bulunmak. 3. Sığmak.

Sifle (G. 25/2b): Alçak, âdî; terbiyesiz.

S̱iḳāl (G. 84/2a): 1. Ağır şeyler. 2. Ağırcanlı kimseler.

Sikkīn (Tb.-2 VI/3b): Bıçak.

Silsile (G. 13/3b): 1. Zincir, zincirleme olan şey. 2. Art arda gelen şeylerin meydana getirdiği sıra. 3. Soy sop, ocak. 4. Babadan oğla sıra yazılarak meydana gelen kuşak, soy defteri.

Sīm (T. III/2a): 1. Gümüş. 2. Gümüş para. 3. sf. Gümüşten, sırmadan. 4. sf. Gümüş taklidi sırma veya maden tel.

Sīm-āb (G. 12/6a): Cıva.

Simāṭ (G. 13/4b): 1. Sofra, yemek sofrası. 2. Sofraya gelmiş yemekler. 3. Ziyâfet.

Sīmīn (G. 17/1b): Gümüşten, gümüş gibi, gümüşe benzer.

Sīne (G. 35/3b): 1. Göğüs. 2. Yürek (kalp).

Sīne-güdāz (G. 112/2b): Göğüs, yürek yakan.

Sinn (Tc. 2/2b): 1. Diş. 2. Yaş, ömrün derecesi.

Sipihr (G. 121/3b): 1. Gökyüzü. 2. Tâlih.

Ṣıyt (G. 131/5b): 1. Ün, iyi şöhret. 2. Çatırtı, patırtı.

Sitāyiş (Tc. IX/1b): 1. Övme övüş. 2. sf. Öven.

S̱iyāb (G. 91/1a): Giyecekler.

Siyeh-çerde (G. 15/4b): Esmer, karayağız olan.

Ṣubḥ (G. 29/3a): Sabah, sabah vakti.

Sūd (G. 50/4a): Fayda, kâr, kazanç.

Ṣudūr (K. I/12a): Sadır olma, ortaya çıkma, olma.

Sūr (G. 111/2a): 1. Düğün. 2. Ziyâfet. 3. Şenlik.

Ṣuʿūd (G. 113/2b): 1. Mübârek sayılan yıldızlar. 2. Erkek adı.

Ṣuver (G. 79/3b): Sûretler.

Sūz (G. 91/3a): 1. Yanma, tutuşma; ateş, sıcaklık. 2. Dert, ıstırap, acı.

Sūzān (G. 119/2b): 1. Yakan, yakıcı. 2. Yanan, yanıcı. 3. is. Kadın adı.

Sūz-nāk (G. 34/1a): 1. Yakan, yakıcı. 2. Dokunaklı.

Sücūd (G. 113/3b): Secde edenler, secde edip yere kapananlar.

Süfte (G. 34/1a): Delinmiş, delikli.

Süḫan (G. 67/6a): Söz, lakırdı.

Süḫandan (G. 47/5a): Söz bilen, güzel söz söyleyen.

Sükker (G. 8/5b): Şeker.

Süllem (Tb.-1 VII/8b): 1. Merdiven. 2. Kulağın içindeki merdiven şeklinde olan boşluk.

Sümm (R 17/3): Dört ayaklı hayvanların tırnağı.

Sürāġ (Tb.-1 III/8b): İz, eser, işâret.

Sürūd (G. 26/4b): Şarkı, türkü.

Süst-pā (G. 95/1a): Yavaş yürüyen.

Süveydā (Tb.-2 V/2a): 1. Kalbin ortasında bulunduğu sanılan kara benek. 2. Kalpteki gizli günah.

Ş

Şābb (G. 21/3a): Genç, delikanlı; yiğit.

Şādī (G. 51/3b): 1. Memnunluk, sevinçlilik, gönül ferahlığı. 2. Erkek adı.

Şāfiᶜ (Tb.-2 VIII/8b): Şefaat eden, kabahatli kimsenin affı için araya girip yalvaran.

Şāẖ-sār (G. 116/5b): Dallık, ağaçlık, koruluk.

Şaḳḳü'l-ḳamer (Tc. III/2b): Hz. Muhammed'in, parmak işaretiyle Ay'ı ikiye bölmesi şeklinde gösterdiği mucize.

Şāl (G. 35/5a): Şal.

Şām (G. 42/1b): Akşam.

Şarāb-ālūd (Tah.-2 I/1): Şaraba bulaşmış.

Şāyeste (G. 120/3b): Yakışır, yaraşır; uygun.

Şeb-dīz (G. 23/1a): 1. Gece renkli. 2. Karayağız at.

Şeb-gīr (G. 14/2b): 1. Gece uyumayan. 2. Gece giden kervan. 3. Sabah vakti. 4. Sabah kuşu.

Şebẖīz (G. 23/5b): Geceleri uyanıp kalkan ve iş gören.

Şebīẖūn (G. 71/4a): Gece baskını.

Şebnem (G. 56/2b): Çiy.

Şeb-reng (G. 9/1b): Gece renginde olan siyah.

Şecāᶜat (Tb.-2 VIII/2b): Yiğitlik, yüreklilik.

Şecer (G. 61/2b): Ağaç.

Şeddād (T. VIII/14b): Yemen'de Âd kavminin hükümdârı.

Şefīᶜ (Tc. I/7b): Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden.

Şeh (G. 21/4b): 1. Pâdişah. 2. İran veya Afgan hükümdarı. 3. Satranç taşlarının en mühimi.

Şeh-rāh (G. 8/4b): 1. Büyük, işlek yol, ana yol, cadde. 2. Şaşırılması mümkün olmayan doğru ve açık yol.

Şekīb (Tb.-1 VIII/6b): 1. Sabır, tahammül. 2. Erkek adı.

Şekībā (Tah.-3 V/5): Sabırlı.

Şekve (G. 117/5a): Şikâyet, sızıltı, hoşnutsuzluk.

Şemᶜ (G. 131/4b): 1. Balmumu. 2. Mum.

Şemīm (G. 9/1b): Güzel kokan, güzel kokulu; güzel koku.

Şemme (K. II/3b): 1. Bir kere koklama. 2. Pek az şey.

Şenbih (T. VI/4b): 1. Gün. 2. Cumartesi.

Şerār (G. 100/4a): Kıvılcım.

Şerer-pāş (G. 44/5b): Kıvılcım saçan.

Şerm (G. 56/3b): Utanma.

Şermende (Tb.-2 II/6b): Utangaç.

Şerm-sār (Tc. II/3a): Utangaç.

Şerūd (T. XX/9a): ed. Atasözü yerine geçen güldürücü ve manzum söz.

Şeş-per (Tb.-2 V/6b): 1. Altı kanat. 2. Eski harp aletlerinden altı dilimli topuz.

Şettā (Tb.-2 IV/8a): 1. Değişik, çeşitli, türlü [şeyler]. 2. Gazetelerin siyasi meselelerden bahsetmeyen husûsî kısmı.

Şevḳ (M. II/3a): Şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.

Şeydā (M. II/5b): Aşkta aklını kaybetmiş, dîvâne, düşkün, şaşkın.

Şiᶜār (Tc. X/9b): 1. Alâmet, işâret, iz. 2. Ayırıcı işaret, ayırt edici, âdet. 3. Hacı olmak için Mekke'de yapılan törenler.

Şīfte (Tb.-2 III/4b): Kaçık, düşkün, tutkun.

Şikāf (G. 35/3a): 1. Yarık, yırtık, çatlak. 2. Boya ile yaldızın birlikte kullanılması sûretiyle yapılan süslemeler.

Şikār (G. 51/4b): 1. Av. 2. Avlama. 3. Avlanan hayvan. 4. Ganimet, düşmandan ele geçirilen mal. 5. Ender bulunan şey.

Şināver (D.): Suda yüzen, yüzgeç.

Şīr (G. 80/5a): 1. Arslan 2. Süt. 3. mec. Yiğit, yürekli.

Şīrīn (G. 9/5b): 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın, sempatik.

Şīrīn-zebān (M. VII/6b): Tatlı dilli, dili tatlı.

Şitāb (G. 12/4b): Acele, sür'at, çabukluk.

Şitābān (Tc. VII/3a): Acele eden, çabuk olan, koşan, seğirten.

Şīven (T. VII/1a): Mâtem, yas; inleme, sızlanma.

Şīven-zār (G. 131/5b): Mâtem yeri, mâtemlik.

Şiyem (G. 114/4b): Huylar, tabiatlar.

Şuᶜāᶜ (M. II/8a): Işın, Güneş'ten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar.

Şūḫ (G. 5/4): 1. Hareketlerinde serbest. 2. Neşeli, şen ve oynak [kadın]. 3. Açık saçık, hayasız [kadın].

Şuᶜle (G. 4/1b): 1. Alev, ateş alevi. 2. Atlarda beyaz tüylerden oluşan benekler. 3. Kadın adı.

Şūr (G. 82/3b): 1. Tuzlu. 2. Kekremsi. 3. Şamata, gürültü.

Şūrezār (G. 110/1a): Çoraklık yer.

Şurṭa (G. 75/6b): 1. Önde gidip düşmanla savaşan asker; çarhacı askeri. 2. [yelkene] uygun rüzgâr.

Şüde (T. XIV/11a): 1. Gitmiş, giden. 2. mec. Ölmüş.

Şüfeᶜā (Tc. VIII/7b): Şefaat edenler, ediciler, bir suçun bağışlanması için aracılık edenler.

Şüküfte (G. 44/3b): Açılmış.

Şürb'ül-yahūd (G. 113/1b): Gizli gizli şarap içme.

T

Taᶜaccüb (G. 117/3a): Şaşakalma.

Taᶜalluḳ (G. 106/3a): 1. Asılı olma, asılma. 2. İlişiği ilgisi olma. 3. Sevme. 4. Âit olma. 5. tas. Dünya ilgisi.

Taᶜallül (Tb.-2 III/8b): Vesile ve bahâne arama, yalandan bahânelerle bir işten kaçma.

Tāb (G. 4/2a): 1. Güç, kuvvet, tâkat. 2. Işık, parlaklık. 3. Harâret. 4. Tâzelik. 5. Kıvrım, büklüm. 6. Sıkıntı, eziyet. 7. Öfke. 8. Kılıcın keskinliği.

Tābdar (Tb.-2 II/8b): 1. Parlak, ışıklı. 2. Kıvrımlı, büklümlü. 3. Kederli, üzüntülü, sıkıntılı.

Tābiş (G. 17/2b): Parlayış, parıldayış.

Tābya (T. XVIII/14b): [askeri] Yerli yerine koyup hazırlama; tertip etme.

Taᶜcīl (T. VI/4a): Acele ettirme, çabuklaştırma.

Taᶜdād (G. 87/2b): 1. Sayma, sayı. 2. Birer birer söyleme, sayıp dökme; sayım.

Taḥrīk (Tb.-1 IX/4a): 1. Kımıldama, kımıldatılma, oynatma. 2. Kışkırtma, azdırma. 3. Yola çıkarma. 4. Uyandırma.

Ṭahūr (T. IV/3b): Çok temiz, temizleyici.

Taḫvīf (G. 132/4a): Korkutma, korkuya düşürme.

Taḫyīr (G. 121/3a): Birini, iki şey arasından birini seçmek durumunda bırakma, istediğini seçmeyi teklif etme.

Ṭāʾir (T. XVIII/5a): 1. Uçucu, uçan. 2. is. Kuş.

Ṭaᶜm (G. 132/2a): 1. Yeme. 2. Tad, lezzet, zevk.

Ṭarāvet (G. 127/7a): Tâzelik, tâze olma.

Taṣdīᶜ (G. 22/2b): 1. Baş ağrıtma, baş ağrıtılma. 2. Tâciz etme, can sıkma, rahatsız etme.

Taḳṣīr (G. 98/5b): 1. Kısaltma. 2. Bir işi eksik yapma. 3. Bir şeyi yapabilirken çekinip yapmama. 4. Kusur etme. 5. Kabahat, suç, günah.

Tāk (G. 59/4a): Asma, üzüm kütüğü.

Taḳayyüd (M. VI/3b): 1. Bağlanma, bağlı olma. 2. Alışma, çabalama, uğraşma, üstüne düşme. 3. Dikkatli davranma.

Tā-key (G. 98/1b): Ne vakte kadar.

Ṭaᶜn (G. 65/3a): Sövme, yerme, ayıplama.

Ṭannāz (G. 2/2b): Herkesle eğlenen.

Tārāc (G. 15/1a): 1. Yağma, talan, çapul. 2. Yağma etme, talanlama.

Ṭarḥ (G. 60/5): 1. Atma, koma, bırakma. 2. Dağıtma, bölme, tayin. 3. Kurma, tertipleme, düzenleme. 4. Bahçede çiçek dikmek üzere yrılan yer.

Ṭarīḳ (G. 48/7a): 1. Yol. 2. Usûl. 3. Meslek. 4. Vâsıta, sebep. 5. tas. Bir velînin Tanrı'ya ulaşması için tuttuğu yol.

Taᶜrīż (T. XII/4b): Dokundurma [sözle], dokunaklı söz söylemeler, taş atmalar, taşlamalar, taşlar.

Taʿṭīr (Tc. V/4a): Güzel koku ile kokulandırma.

Ṭavīl (Tb.-2 IV/7b): 1. Uzun. 2. Çok süren.

Taʿvīż (T. XXII/4b): Bedel verme, karşılık olarak bir şey verme, verilme.

Ṭayr (G. 20/4): Kuş.

Ṭayy (G. 124/5b): 1. Dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama. 2. Atlama, üzerinden geçme.

Tāz (G. 45/7b): Koşma, koşuş.

Taẓallüm (G. 131/5a): Sızlanma, yanıp yakılma.

Teb (G. 29/3b): 1. Harâret. 2. Sıtma.

Tebāh (G. 104/5b): 1. Bozuk, çürük, berbat, harap, mahvolma. 2. Yıkılmış, yıkıntı; tükenme.

Tebḫāl (G. 29/3b): Uçuk, dudak kabartısı.

Tebşīr (T. VII/20a): Müjde verme, müjdeleme, müjdelenme.

Tecāhül (Tc. M III/3): Câhil gibi görünme, bilmemezlikten gelme.

Tecvīz (G. 23/3b): Câiz görme, görülme, izin verme, verilme.

Teʾehhül (T. XIII/2a): 1. Ehlîleşme. 2. Evlenme.

Teʾemmül (G. 131/3a): İyice, etraflıca düşünme.

Tef (G. 119/2b): 1. Sıcaklık. 2. Buhar.

Teġāfül (G. 5/5a): Anlamazlıktan gelme.

Teh (G. 79/3b): 1. Dip. 2. Kat, mertebe.

Tekā-pū (G. 71/7): 1. Telaş ile koşarak araştırma. 2. Dalkavukluk, kavuk sallama.

Tekāsül (Tb.-2 III/7b): Üşenme, tembellik; ilgisizlik.

Tekellüf (G. 134/3a): 1. Külfetli, zahmetli iş görme. 2. Özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için uğraşma. 3. Gösteriş, yapmacık.

Tekmīl (G. 42/2a): 1. Kemâle erdirme. 2. Bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma. 2. Tam, eksiksiz, bütün, hep.

Telhīb (G. 48/5b): Alevlendirme, alevlendirilme; tutuşturma, tutuşturulma.

Tennūr (R 2/2): 1. Fırın. 2. Tandır. 3. Etüv.

Tenvīr (Tb.-2 V/3b): Işıklandırma, aydınlatma.

Teraḥḥum (G. 83/3b): Merhamet etme, acıma.

Terāne (Tb.-1 IX/8b): Nağme, ahenk, makam. 2. Dört mısradan oluşan ve birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle uyakli olan şiir, dörtlük.
Terdīd (G. 139/4b): 1. Reddetme, geri çevirme, geriletme. 2. Geri atma, püskürtme. 3. Tekrar tekrar çevirme. 4. Bir fikri iki ihtimalle anlatma, bir sözü muhatabın beklemediği bir sûrette bitirme.
Tersā (G. 102/2a): Hıristiyân.
Teşne (T. IV/3a): 1. Susamış. 2. Çok istekli.
Teşrīf (G. 65/5a): 1. Şereflendirme şereflendirilme, şeref verme, verilme. 2. Gelmesiyle bir yere şeref verme, geleme; gitme.
Tevaġġul (G. 46/6a): Devamlı olarak uğraşma [bir işle].
Ṭınāb (G. 17/2b): Kazığa bağlanan çadır ipi.
Ṭıynet (T. VII/4b): Yaradılış, mizaç, maya.
Tīġ (G. 9/4a): Kılıç.
Tih (M. V/5b): Şehir, belde.
Tilmīẕ (G. 29/5): 1. Talebe(öğrenci). 2. Çırak.
Tīr (G. 1/1a): 1. Ok. 2. astr. Utarit.
Tiryāk (Tb.-1 II/4b): 1. Zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun. 2. Panzehir. 3. Afyon.
Tīşe (G. 130/4a): 1. Balta, nacak, külünk. 2. Keser.
Toḫm (G. 54/2a): Tohum.
Tūde (R 7/4): Yığın, küme.
Ṭūl (G. 109/1b): 1. Uzunluk, boy. 2. Zaman çokluğu, uzun müddet. 3. astr. Boylam.
Ṭullāb (G. 91/2b): 1. Tâlipler. 2. Öğrenciler.
Ṭulūᶜ (G. 25/3b): Doğma, doğuş.
Ṭurfe (G. 75/5b): 1. Turfa, görülmemiş, yeni, tuhaf, şaşılacak şey.
Ṭurre (G. 109/2b): 1. Alın saçı. 2. Kıvırcık saç lülesi. 3. Kumaşın kenarına çekilen kılaptan süs.
Ṭūṭī (G. 90/7a): Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.
Tūtiyā (G. 107/4a): 1. Çinko. 2. Kadınların gözlerine çektikleri sürme.

Tutuḳ (G. 15/5a): Çadır, büyük perde; örtü.

Tünd-ḫū (G. 32/4b): Sert huylu, titiz.

Tündī (G. 63/2b): Sertlik, katılık, hiddet ve şiddet.

Türāb (G. 21/3b): Toprak.

Tüvān (M. VII/1a): Güç, tâkat.

U

Uḫuvvet (Tb.-2 VIII/5b): 1. Kardeşlik. 2. mec. Dostluk, bağlılık.

ᶜUḳāb (Tc. VII/9b): 1. Karakuş, kartal, tavşancıl kuşu. 2. Hz. Muhammed'in alemlerinden biri. 3. astr. Nesir burcu, Kartal takımyıldızı.

ᶜUḳde (K. I/1b): 1. Düğüm. 2. mec. Zor, karışık iş. 3. İstenip de ulaşılamadığından dolayı içe dert olan şey.

ᶜUkūs (G. 60/3b): Akisler, çarpmalar, yankılar.

ᶜUrūc (Tc. II/7a): Yukarı çıkma, yükselme, ağma.

ᶜUşşāḳ (G. 7/4a): Âşıklar.

ᶜUzlet (G. 3/4b): Bir kenara çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

Ü

Üftāde (G. 34/3b): 1. Düşmüş, düşkün; biçâre. 2. Âşık. 3. Kadın adı.

Ülfet (G. 112/1a): 1. Alışma, kaynaşma. 2. Görüşme, konuşma. 3. Ahbaplık, dostluk. 4. Huy etme.

Ünsiyyet (M. VI/4b): Alışkanlık, ahbaplık, arkadaşlık.

Üstüḫˇān (G. 60/3b): Kemik.

V

Vājgūn (Tb.-1 I/2a): Ters, tersine dönmüş; uğursuz.

Vālih (T. XVIII/7a): Şaşakalmış, şaşırmış.

Vā-pesīn (Tc. II/8b): Son, en sondaki, en gerideki.

Vażᶜ (G. 56/1b): 1. Koyma, konulma. 2. Tâyin etme. 3. Kurma, icat etme. 5. Bir şeye ad koyma. 5. Meydana getirme.

Vefḳ (G. 28/4a): 1. Uyma, uygun gelme, uygunluk. 2. Uygun. 3. Tılsımlı dua, muska.

Veġā (T. XX/9a): Gürültü, patırtı, kavga; savaş.

Velī̇ (G. 37/5a): Velâkin, ammâ, fakat.

Verāʾ (G. 16/5a): 1. Arka, geri, öte. 2. Başka, gayri. 3. Kıç, geri, dübür.

Verā (T. XVIII/32b): Halk, mahlûk; âlem, kâinat.

Verd (G. 44/3b): Gül.

Vesme (G. 92/4a): 1. Hayvana vurulan kızgın damga. 2. Rastık.

Vezān (G. 22/4b): Esici, esen.

Vezn (Tb.-2 IX/7b): 1. Tartma, tartılama, tartı. 2. Ağırlık.

Vird (G. 42/1b): 1. Öğrenci. 2. Mürit.

Viṣāl (G. 45/3a): 1. Ulaşma, bitişme. 2. Sevgiliye kavuşma.

Y

Yaḫşī (T. VII/8b): İyi, güzel.

Yaḳīn (Tb.-2 VI/10b): Sağlam bilgi, iyi, kat'î olarak bilme.

Yārān (G. 40/5b): Dostlar.

Yeksān (G. 20/5a): 1. Düz. 2. Bir, beraber. 3. Her zaman, bir düziye.

Yemm (T. VII/2a): Deniz.

Yenbūᶜ (Tc. VIII/6b): Kaynak, pınar, çeşme.

Yesīr (K. II/16b): 1. Kolay. 2. Az şey. 3. Kumarbaz.

Yūġ (T. 1/12a): Boyunduruk.

Z

Zādegān (G. 122/8): Soylular sınıfı, meşhur ve muayyen aileler topluluğu.

Zāġ (R 28/4): Karga.

Zaḫm (G. 9/4a): Yara.

Zāhid (G. 21/4a): 1. Çok, aşırı sofu; kaba sofu. 2. [alevilerde] kızılbaş olmayan. 3. is. Erkek adı.

Ẓāhir (Tc. VI/6a): 1. Görünücü, görünen, açık, belli, meydanda. 2. zf. Elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. zf. Galiba, zannederim, umulur ki. 4. zf. Görünüşe göre, anlaşılan, meğer. 5. Dış yüz, görünüş.

Zaᶜīm (T. I/6a): 1. Zeâmet sahibi. 2. is. Kefil. 3. is. Prens, şef. 4. is. Erkek adı.

Żāmin (G. 127/8a): Tazmine mecbur olan, kefil.

Żamīr (T. XI/1b): 1. İç, içyüz. 2. Kalp, vicdan. 3. Gönülde gizli olan sır. 4. gr. İsmin yerini tutan sözcük.

Zār (G. 10/2a): 1. [sesle] ağlayan, inleyen. 2. Zayıf, dermansız. 3. İnleme, ağlayış.

Zārī (G. 115/4a): Ağlayıp, sızlama.

Zebān (G. 38/2b): 1. Dil, lisan. 2. Dil. 3. Lûgat, lehçe.

Zebūn (G. 84/2b): Zayıf, güçsüz, âciz.

Zehr-āb (G. 23/2a): Acı su.

Zerrīn (G. 17/2b): 1. Altından yapılmış, altın. 2. Altın gibi sarı. 3. Parlak. 4. is. Kadın adı.

Zeyn (Tc. II/2b): Süs, bezek.

Ẓıll (Tb.-1 IX/9b): Gölge. mec. Koruma, sahip çıkma.

Żıyyıḳ (G. 65/2a): Pek dar.

Zīb (G. 104/3b): Süs, bezek.

Żīḳ (G. 65/2a): Darlık, sıkıntı.

Ẕillet (Tb.-2 IV/3b): Hakirlik, horluk, alçaklık, aşağılık.

Zinhār (Tb.-2 III/8a): Sakın, aslâ, olmaya, aman!

Zīr (G. 76/4b): 1. Alt, aşağı. 2. Tiz perde.

Zişt (G. 138/3b): Çirkin.

Żiyā-nis̱ār (Tb.-2 II/6b): Işık saçan.

Ẓulm (Tb.-1 VI/4b): 1. Bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koyma. 2. Zulüm, haksızlık, eziyet.

Ẓulmet (T. XXI/2b): Karanlık.

Zühd (G. 94/4b): Her türlü zevke karşı koyarak kedini ibadete verme.

Zükā (T. XIV/10b): Peşin para ödeyen zengin kimse.

Zükām (G. 73/3a): Nezle.

Zülāl (G. 110/4b): 1. Saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı su.

Ẕü'l-celāl (Tb.-1 VII/7a): Celâl, ululuk sâhibi olan Allah.

Zülf (G. 12/3a): 1. Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. Sevgilinin saçı.

Zünbūr (G. 105/4b): 1. Eşek arısı. 2. Bir yazı stili.

Zünnār (G. 8/7a): Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak.

ÖZEL ADLAR VE YER ADLARI DİZİNİ

SONUÇ

"17. yüzyıl şairlerinden Fevzî Dîvânı" adlı çalışmamızda Mehmed Fevzî'nin yaşamı ve yapıtları hakkında bilgiler verilmiş, Divan'ının tenkitli metni hazırlanarak bu metin, biçim ve içerik olarak incelenmiştir. Bu çalışmada dikkatleri çeken başlıca özellikler şunlardır:

17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu duraklama dönemine girmiş, yüzyılın sonuna doğru imzalanan Karlofça Antlaşması'yla gerileme dönemi başlamıştır. Dışarıda yapılan savaşlar ve içeride yaşanan Celâlî İsyanları gerileme dönemi sürecini hızlandırmıştır.

Bu yüzyılda, siyasî ve sosyal hayatta görülen karışıklık ve bozukluğa karşın edebiyat gelişimini sürdürür. Bu yüzyılda yüzlerce şair yetişir. Ancak yüzyılın ikinci yarısından sonra siyasî hayatta görülen durgunluk, edebiyat sahasında da kendini hissettirmeye başlar. Nâbî dışında bu yarıyılda büyük şair yetişmez. Fevzî'nin de şairlik yaşamı 17. yüzyılın ikinci yarısına rastlar.

Tezkirelerde 17. yüzyıla ait biri Bosnalı, diğeri de İstanbullu olmak üzere iki Fevzî'den söz edilir. Ancak bu iki şairin şiirlerine örnek olarak verilen beyitler, üzerinde çalıştığımız Divan'da vardır. Fevzî'nin doğum yerinin tezkireciler tarafından Bosna ve İstanbul olarak karıştırılması, şairin iki farklı kişi gibi düşünülmesine neden olmuştur.

Yaşamı hakkındaki bilgileri karıştırılan Fevzî'nin asıl adı Mehmed olup Üsküdarlıdır. H.1048- M.1638'de doğmuştur. H.1090- M.1679 yılında hac için Mekke'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir. Yaşamı Sultan İbrahim (1640-1648) ve IV. Mehmed'in (1648-1687) saltanatları döneminde geçmiştir.

Yaptığımız araştırmalar sonunda elde ettiğimiz bilgilere göre Fevzî'nin bilinen tek yapıtı Divan'ıdır. Bu Divan'ın; Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Nu. 357, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü Nu. 392, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü Nu. 557 olmak üzere birbirine yakın üç adet yazma nüshası bulunmaktadır.

Fevzî Divanı, mürettep bir divandır. Bu Divan'da; mensur 1 dibâce, 3 terkib-i bent, 1 terci-i bent, 1 müsemmen, 1 musammat kaside, 3 tahmis, 6'sı Farsça 145 gazel, 22 tarih, 5'i Farsça 28 rubaî ve 3 kıt'a bulunmaktadır.

Şiirlerinde aruz veznini kullanan Fevzî, aruzun sık kullanılan, kıvrak vezinlerini tercih etmiştir. Şiirlerinde aruzun en çok bilinen ve kullanışlı kalıplarını tercih eden şair, rubaî vezniyle de bir gazel ve bir tarih manzumesi yazmıştır. Aruzun az kullanılan vezinleriyle de şiirler yazan şair, yeniliğe ve değişime açık olduğunu göstermiştir.

Klâsik uyak anlayışındaki uyağın göze hitap etmesi kuralına uyduğu için Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerle uyak yapmış, yer yer de uyak tekrarlarına düşmekten kurtulamamıştır. Manzumelerinin büyük çoğunluğunda redif kullanırken, en çok tercih ettiği uyak çeşidi tam ve yarım uyak olsa da zengin uyağı da tercih ettiği olur.

Devrine göre yalın bir dil kullanan Fevzî; kimi beyitlerinde Arapça-Farsça sözcük ve tamlamalardan oluşan ağır, ağdalı bir dil kullanmıştır. Ancak bunlar, şiirleri içinde fazla bir yer tutmaz.

Yaşadığı çağın dil özelliklerini de yansıtan Fevzî, Divan'ında kullanımdan düşmüş birçok sözcük ve deyim kullanmıştır. Bu deyimlerden bir kısmında vezin gereği sözcüklerin yerlerini değiştirmiş, kimi deyimleri de Arapça-Farsça sözcük

ve tamlamalar içine gizlemiştir. Yine kimi sözcükler üzerinde de vezin gereği birtakım tasarruflarda bulunmaktan çekinmemiştir.

17. yüzyıldaki birçok şairde görülen Sebk-i Hindî üslûbunun etkisine, yer yer Fevzî'de de rastlıyoruz. Bu akımda sık kullanılan telmih, teşbih, tezat, mübalâğa, hüsn-i ta'lil, istiare gibi edebî sanatlar ile somut ve soyut sözcüklerle kurulan tamlamaları birçok şiirinde kullanmıştır.

Kendi çağına ait sosyal yaşamı ilgilendiren birçok konuya değinen Fevzî, kimi şiirlerinde duraklama ve gerilemenin sosyal yaşamdaki olumsuz etkilerini eleştirmekten geri durmamıştır. Devrinin bazı siyasî olaylarına da yazdığı tarih manzumeleriyle ışık tutmuştur.

Fevzî, içinde yaşadığı toplumun da etkisiyle yer yer tasavvufî ögeler içeren beyitler yazmıştır. Ancak bunlar, Fevzî'nin herhangi bir tarikatın üyesi olduğunu göstermez. Şair, tasavvufî sözcükleri terim düzeyinde kullanmış, tasavvufun içine girememiştir.

Bu çalışmamız, 17. yüzyıl üzerinde yapılan çalışmaların bir tamamlayıcısı gibidir. Fevzî, bu yüzyıldaki büyük şairlerimiz kadar olmasa da divan edebiyatını bilen ve yaşayan bir şair olarak, devrinin telakkilerini şiirlerine yansıtarak şiirde olması gereken ögeleri kullanmıştır. Bunun yanı sıra edebiyatımızdaki arayışları birleştirmede de önemli bir rol oynar.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin. 1993. **Nef'î Divanı.** Ankara: Akçağ Yay.

Aksoy, Ömer Asım. 1993. **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.** (C. I-II). İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay.

Ateş, Ahmet. 1940. "**Metin Tenkidi Hakkında.**" Türkiyat Mecmuası. (C. VII), s. 253-267. İstanbul Üniversitesi Yay.

Ayan, Hüseyin. 1990. **Nesîmî Divanı.** Ankara: Akçağ Yay.

Aynur, Hatice. 2000. **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları.** (Toplu Sayı 1-10). İstanbul: Boğaziçi Yay.

Banarlı, Nihat Sami. 1998. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi.** İstanbul: MEB Yay.

Bilgegil, Kaya. 1989. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri.** İstanbul: Enderun Yay.

Bilkan, Ali Fuat. 1997. **Nâbî Dîvânı.** (C. I-II) İstanbul: MEB. Yay.

Büyük Türk Klâsikleri. 1987. (C. V). Ankara: Ötüken-Söğüt Yay.

Dağlı, Yücel (vd.). 2001. **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu.** İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Develliоğlu, Ferit. 1996. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat.** Ankara: Aydın Yay.

Dilçin, Cem. 2005. **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.** Ankara: TDK Yay.

Erkul, Rasih. 2000. **Manisalı Birrî Mehmed Dede; Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divanı.** Manisa: Manisa Valiliği Yay.

Eyüboğlu, E. Kemal. 1975. **13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler.** İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Fevzî. **Dîvân.** Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler Nu. 357.

Fevzî. **Dîvân.** Sermet Çifter Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Nu. 392.

Fevzî. **Dîvân.** Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Bölümü, Nu. 557.

Firdevsî. 1994. **Şehnâme.** (I-IV Cilt). (Çev. Necati Lugal). İstanbul: MEB Yay.

Gibb, E.J. Wilkinson. 1999. **Osmanlı Şiir Tarihi.** (C. I-V) (Tercüme: Ali Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yay.

Genel Türk Tarihi. 2002. (C. VI). Ankara: Yeni Türkiye Yay.

İnal, Mahmut Kemal. 2000. **Son Asır Tür Şairleri.** (Hzl. M. Kayahan Özgül). Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

İsmail Beliğ. 1999. **Nuhbetü'l-Âsâr.** (Hzl. Abdulkerim Abdulkadiroğlu). Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

İpekten, Haluk. 1996. **Divan Edebiyatında Edebi Muhitler.** İstanbul: MEB Yay.

_________. 1994. **Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz.** İstanbul: Dergah Yay.

_________. (vd.). 2000. **Şair Tezkireleri.** Ankara: Grafiker Yay.

_________. (vd.). 1988. **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü.** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

_________. 1990. **Nâilî Divanı.** Ankara: Akçağ Yay.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu. 1959. (C. II). İstanbul: Maarif Basımevi.

İz, Fahir. 1995. **Eski Türk Edebiyatında Nazım.** Ankara: Akçağ Yay.

Karacan, Turgut. 1974. **Heft-hân Mesnevisi.** Ankara: Sevinç Matbaası.

_________ . 1990. **Dere-nâme Mesnevisi.** Sivas: Dilek Matbaası.

_________ . 1997. **Sâbit Divanı.** Samsun: Pasifik Yay.

Kocatürk, Vasfi Mahir. 1974. **Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Komisyon. 2000. **İmla Kılavuzu.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kortantamer, Tunca. 2004. **Eski Türk Edebiyatı Makaleler.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. 1993. Ankara: TDV Yay.

Kurnaz, Cemal. 1996. **Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili.** İstanbul: MEB Yay.

Levend, Agâh Sırrı. 1984. **Divan Edebiyatı "Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar".** İstanbul: Enderun Yay.

_________ . 1984. **Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: TTK Yay.

Macit, Muhsin. 1996. **Dîvân Şiirinde Ahenk Unsurları.** Ankara: Akçağ Yay.

Mazıoğlu, Hasibe. 1957. **Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik.** Ankara: İş Bankası Kültür Cep Kitapları.

Mecmua-i Eş'ar. Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar. Nu. 2997.

Mecmua-i Eş'ar. Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar. Nu. 1972.

Mehmed Süreyya. 1996. **Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî).** İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Mengi, Mine. 1999. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: Akçağ Yay.

Mermer, Ahmet. 1991. **Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni.** Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yay.

_________ . 2002. **XVII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Vecdî ve Dîvânçesi.** Ankara: MEB Yay.

Mustafa Safâyî Efendi. **Tezkire-i Safâyî.** (**Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr).** Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2549.

Mütercim Âsım Efendi. 2000. **Burhân-ı Katı.** (Hzl. Mürsel Öztürk, Derya Örs). Ankara: TDK Yay.

Onan, Necmettin Halil. 1989. **İzahlı Divan Şiiri Antolojisi.** İstanbul: MEB Yay.

Onay, A. Talat. 2000. **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.** (Hzl. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yay.

Öztuna, Yılmaz. 1994. **Büyük Osmanlı Tarihi.** (I-XII Cilt). İstanbul: Ötüken Yay.

Pakalın, Mehmet Zeki. 1993. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.** (C. I-III). Ankara: MEB Yay.

Sâlim. 2005. **Tezkiretü'ş-Şuarâ.** (Hzl. Adnan İnce). Ankara: AKM Yay.

Sefercioğlu, Nejat. 2001. **Nev'î Divanı'nın Tahlili.** Ankara: Akçağ Yay.

Şemsettin Sami. 2001. **Kâmûs-ı Türkî.** İstanbul: Çağrı Yay.

Şerîfî. 1999. **Şehnâme.** (Hzl. Dr. Zühal Kültüral – Dr. Latif Beyreili). (I-IV Cilt). Ankara: TDK. Yay.

Şeyhî, Mehmed Efendi. 1989. **Şakâik-i Nu'maniye ve Zeyilleri Vakâyiü'l-Fudalâ.** (Hzl. Abdulkadir Özcan). İstanbul: Çağrı Yay.

Şükun, Ziya. 1996. **Farsça Türkçe Lûgat, Gencîne-i Güftar Ferheng-i Ziya.** İstanbul: MEB Yay.

Tarlan, Ali Nihat. 1998. **Fuzûlî Divanı Şerhi.** Ankara: Akçağ Yay.

_________ . 2004. **Şeyhi Divanı'nı Tetkik.** Ankara: Akçağ Yay.

_________ . 1981. **Edebiyat Meseleleri.**

TDK. 1963-1977. **XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü.** (I-VI Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Timurtaş, Faruk Kadri. 1994. **Eski Türkiye Türkçesi, XV. yüzyıl.** İstanbul: Enderun Yay.

Tolasa, Harun. 1973. **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası.** Ankara: Sevinç Matbaası.

Tuman, Mehmed Nail. 2001. **Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri.** (Hzl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yay.

Tülbentçi, Feridun Fazıl.1977. **Atasözleri ve Deyimler.** İstanbul: İnkılap-Aka Kitapevleri.

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. 2004. (C. V). Ankara: AKM Başkanlığı Yay.

Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Divan Şiiri). 1986. Ankara: TDK Yay.

Türkler. 2002. (C. XI). Ankara: Yeni Türkiye Yay.

Uludağ, Süleyman. 1995. **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.** İstanbul: Marifet Yay.

Unat, Reşit Faik. 1988. **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu.** Ankara: TTK Yay.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. 1973. **Osmanlı Tarihi.** (I-VI Cilt). Ankara: TTK Basımevi.

Ünver, İsmail. "**Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler.**" AÜ. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi 11, Sayı 1. (1993) s. 51-89.

Üzgör, Tahir. 1990. **Türkçe Divân Dibâceleri.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

_________ . 1991. **Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi.** Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu AKM Yay.

Yakıt, İsmail. 1992. **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme.** İstanbul: Ötüken Yay.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Yunus Kaplan

Doğum Yeri ve Tarihi: Osmaniye 1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Yüksek Lisans Öğrenimi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Etkinlikleri:

İş Deneyimi

Uygulamalar:

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar: Milli Eğitim Bakanlığı, Türkçe / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (2000-2008)

İletişim Rızaiye Mah. 58 Sok. No: 1 Osmaniye

E-Posta Adresi: yunuskaplan80@mynet.com

Telefon İş: 0328 8260091

Telefon Cep: 0505 4342666

Tarih: 21.07.2008